

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Farid ALİ ZADE

AVRUPA BİRLİĞİ-UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE POLONYA FAKTÖRÜ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Farid ALİ ZADE

AVRUPA BİRLİĞİ-UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE POLONYA FAKTÖRÜ

Danışman

Prof. Dr. Erol ESEN

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Farid ALİ ZADE'nin bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Erol ESEN (İmza)

Üye : Doç. Dr. İsmail Ayşad GÜDEKLİ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YAZAR (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK (İmza)

Tez Başlığı: Avrupa Birliği-Ukrayna İlişkilerinde Polonya Faktörü

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :/...../2023

Mezuniyet Tarihi : 21/09/2023

(İmza)
Prof. Dr. Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği-Ukrayna İlişkilerinde Polonya Faktörü” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Farid ALİ ZADE

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Farid ALİ ZADE
Öğrenci Numarası	20135239006
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Erol ESEN
Doktora Tez Başlığı	Avrupa Birliği-Ukrayna İlişkilerinde Polonya Faktörü
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %..... Alıntılar dahil: %.....
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Erol ESEN İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE ORTA AVRUPA-UKRAYNA ETKİLEŞİMİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Avrupa Bölgesel Bütünleşme Süreci ve Orta Avrupa-Ukrayna İlişkileri.....	10
1.1.1. Avrupa'nın Şekillenmesinde Tarihsel Süreç	10
1.1.1.1. Roma'dan 1648'e Avrupa	10
1.1.1.2. 1648-1920 yılları arasında Avrupa.....	16
1.1.2. Çağdaş AB Fikri ve Yeni İşlevselcilik	22
1.1.2.1. 1920'den Yeni İşlevselcilik Kuramına Avrupa.....	22
1.1.2.2. Yeni İşlevselcilik Kuramı ve Avrupa.....	26
1.1.3. Polonya Dış Politikasında AB ve Ukrayna	32
1.1.3.1. Polonya Dış Politikasında AB.....	32
1.1.3.2. Polonya Dış Politikasında Ukrayna.....	39
1.2. Tarihsel ve Coğrafi Boyutlarıyla Orta Avrupa-Ukrayna Devlet Geleneği	44
1.2.1. Ukrayna'nın Jeopolitik Konumu	45
1.2.1.1. Almanya	53
1.2.1.2. Fransa	55
1.2.1.3. Birleşik Krallık.....	55
1.2.1.4. İsveç	56
1.2.1.5. Avusturya	57
1.2.1.6. Türkiye	58
1.2.2. Ukrayna Tarihinde Avrupa Devlet Geleneği.....	60
1.2.3. Ukrayna Siyasi Kültüründe Avrupacılık	72

İKİNCİ BÖLÜM

ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI'NDAN AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI'NA AB-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

2.1.	Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması Dönemi AB-Ukrayna İlişkileri.....	85
2.1.1.	1990'larda Orta ve Doğu Avrupa	85
2.1.2.	Avrupacılığa Karşı Avrasyacılık	90
2.1.3.	Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA)	93
2.1.4.	Avrasyacılığa Karşı Avrupacılık	95
2.1.5.	TACIS.....	100
2.2.	Beşinci Genişleme ve AKP Kapsamında AB-Ukrayna İlişkileri	102
2.2.1.	Polonya ve Litvanya	109
2.2.2.	Estonya ve Letonya	110
2.2.3.	Çekya, Slovakya ve Slovenya	111
2.2.4.	Macaristan	112
2.2.5.	Malta ve Kıbrıs	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB-UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE AVRUPACILIK DÖNEMİ VE POLONYA

3.1.	Turuncu Devrim ve Ukrayna Dış Politikasında AB	117
3.1.1.	Turuncu Devrim	117
3.1.2.	Ukrayna İç Politikasında Turuncu Devrim.....	122
3.1.3.	Ukrayna Dış Politikasında AB	124
3.1.4.	Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI)	128
3.1.5.	Polonya	128
3.1.6.	Demokratik Seçim Topluluğu (DST)	129
3.1.7.	Romanya ve Bulgaristan.....	129
3.2.	Doğu Ortaklığı ve Takip Edilen Politikalar	131
3.2.1.	Jeopolitik Girişim Açısından Doğu Ortaklığı.....	131
3.2.2.	Enerji Politikaları Üzerinden Doğu Ortaklığı.....	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AB-UKRAYNA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE ORTAKLIK
ANTLAŞMASI VE POLONYA

4.1. AB-Ukrayna İlişkilerinde ‘Euromaidan’ Hareketi.....	156
4.1.1. Hırvatistan	157
4.1.2. ‘Euromaidan’ Hareketi	158
4.2. AB-Ukrayna İlişkilerinde Avro-Atlantikçilik.....	168
4.2.1. Avrupacılık (2014-2019)	169
4.2.2. Avrupa Komşuluk Aracı (ENI)	171
4.2.3. Hollanda Referandumu.....	171
4.2.4. Ortaklık Antlaşması (AA)	173
4.2.5. Avrupacılık (2019-2022)	176
4.2.6. Atlantikçilik.....	181
SONUÇ	186
KAYNAKÇA.....	197
EK 1: Haritalarla Ukrayna Devlet Geleneği.....	233
EK 2: Haritalarla Ukrayna’nın Kültürel Bölgeleri.....	241
EK 3: Kronolojik AB-Ukrayna İlişkileri.....	247
ÖZGEÇMİŞ	249

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Jeopolitik Bölgeler, Ülkeler ve Jeokültürel Alanlar.....	103
Tablo 3.1 AB Üye Devletleri-Rusya İlişkileri.....	132
Tablo 3.2 AB ve Polonya için Doğu Ortaklığı (EaP).....	141

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Ortaklık Antlaşması
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	Avrupa Komşuluk Politikası
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CEPA	Kapsamlı ve Genişletilmiş Ortaklık Antlaşması
Çev.	Çeviri
CoE	Avrupa Konseyi
Drl.	Derleyen
DST	Demokratik Seçim Topluluğu
EaP	Doğu Ortaklığı
Ed.	Editör
ENI	Avrupa Komşuluk Aracı
ENPI	Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı
Hızl.	Hazırlayan
IMF	Uluslararası Para Fonu
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi
MSK	Merkez Seçim Komisyonu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAG	Orta Avrupa Girişimi
PCA	Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması
RSFC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
S.	Sayı
s.	Sayfa
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
TACIS	Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
ÜDG	Üç Deniz Girişimi
UGSK	Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi
yy.	Yüzyıl

ÖZET

Çalışmada ‘Tarihsel Kurumsalcılık’ yöntemiyle ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı çerçevesinde AB-Ukrayna ilişkileri ele alınmıştır. Polonya, katalizör konumunu üstlenerek söz konusu ilişkilerde yapıcı bir faktör olarak incelenmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesini 2022’ye kadar her iki tarafta AB’ye somut üyelik politikalarının eksikliğinden dolayı ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modeli tamamlamıştır. 2022’de Ukrayna için AB’ye aday ülke statüsü tanınmıştır ancak üyelik müzakereleri henüz başlatılmadığı gibi 2014’ten başlayarak Ukrayna’nın toprak bütünlüğü de ihlal edilmiştir. ‘Tarihsel’ bileşeni Ukrayna’nın Orta Avrupa ile ortak geçmişini ifade etmektedir, şöyle ki Magdeburg Hukuku’nun mirasçısı olarak Lublin Birliği (1569), Rönesans ve Reformasyon gibi değişik süreçleri Batı Avrupa ile bir arada atlatmıştır. Buna ek olarak Ukrayna toplumu ve siyaseti Aydınlanma, Romantizm ve Avrupacılık süreçlerinin de etkisi altında kalmış ve Ukrayna söz konusu süreçlerin bir parçası haline gelmiştir. ‘Kurumsalcılık’ bileşeni Ukrayna’nın AB politikaları ile bağlantısını ifade etmektedir, şöyle ki AB ile Ukrayna arasında AB Hukuku kapsamında Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) ve Ortaklık Antlaşması (AA) gibi belgeler imzalanmış, AKP (ENP) ve Doğu Ortaklığı (EaP) gibi projeler uygulanmıştır. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının bileşenleri, Polonya faktörü ile bir arada AB-Ukrayna ilişkilerini şekillendirmiş ve AB bölgesel bütünleşme sürecinde kendine özgü bir Ukrayna örneği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Ukrayna, Polonya, bölgesel bütünleşme, Avrupacılık, Yeni İşlevselcilik

SUMMARY

POLISH FACTOR ON THE EUROPEAN UNION-UKRAINE RELATIONS

In the dissertation, the EU-Ukraine relations are discussed within the framework of the theory of 'New Functionalism' through the method of 'Historical Institutionalism'. Poland has been examined as a constructive factor on these relations, acting as a catalyst. Due to the lack of concrete membership policies on both sides to the EU until 2022, the 'non-membership regional integration' model has completed the theoretical framework of the dissertation. In 2022, Ukraine was granted the status of EU candidate country, however, membership negotiations have not been started yet, and since 2014, Ukraine's territorial integrity has been violated. The 'Historical' component refers to Ukraine's common past with Central Europe, namely, as the heir to Magdeburg Law, the Lublin Union (1569) has been through various processes such as the Renaissance and the Reformation together with Western Europe. In addition, Ukrainian society and politics were also affected by the Enlightenment, Romanticism and Europeanism processes, and Ukraine has become a part of these processes. The 'Institutionalism' component refers to Ukraine's link with EU policies, namely, documents such as the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) and the Association Agreement (AA) were signed between the EU and Ukraine, and projects such as the ENP and the Eastern Partnership were implemented within the framework of the EU Law. The components of the 'New Functionalism' theory, together with the Polish factor, shaped EU-Ukraine relations and a unique Ukraine example emerged in the EU regional integration process.

Keywords: EU, Ukraine, Poland, regional integration, Europeanism, New Functionalism

GİRİŞ

Akademik çalışmalarda Kırım'ın ilhaki ve ardından Donbas Savaşı vakalarından yola çıkarak gerek Ukrayna tarihine ve kimliğine gerek Ukrayna siyasetine yoğun bir ilgi duyulmaktadır. AB-Ukrayna ilişkileri, söz konusu olgularla ilgili bağlantısını sürdürmekle birlikte, başlıca araştırma alanlarından biri olarak literatürde güncelliğini korumaktadır. AB'nin bölgesel bütünleşme politikaları ele alındığı zaman tarihsel süreç, bölgesel bütünleşme kuramları ve söz konusu politikalarındaki 'Doğu' kanadının şekillenmesinde yer alan başat bölgesel aktörleri incelemek kaçınılmazdır.

Bölgesel bütünleşme kuramları içinde siyasi irade, ulus-üstü kurumsallaşma, ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu, alansal iş birliği ve yayılma etkisi gibi özelliklerinin yanı sıra Doğu Avrupa bağlamında coğrafi olarak yeni bir alanın açılmasından dolayı çalışmanın teorik çerçevesini 'Yeni İşlevselcilik' kuramı oluşturmaktadır. 'Yeni İşlevselcilik' kuramı, bölgesel bütünleşme süreci kapsamında Batı Avrupa dışında uygulanabilirliği açısından sınırlı kalmış ve 1970'lerin birinci yarısında misyonunu tamamlayarak yerini 'Hükümetler-arasıcılık' kuramına bırakmıştır. 1990'larda kendi gelişimini sürdürebilen bir genişleme süreci bağlamında 'Yeni İşlevselcilik' kuramı üzerinden bölgesel bütünleşme arayışı 'Liberal Hükümetler-arasıcılık' kuramının ivme kazanmasıyla birlikte, yeniden canlanmıştır. 21. yy.'da teorinin evrenselliğini veya bir diğer deyişle günümüzde geçerliliğini ortaya koymak adına 'Yeni İşlevselcilik' kuramının Doğu Avrupa'ya uygulanabilirlik açısından değerlendirilmesi yeni bir fırsat olmuştur. Bu bağlamda tez çalışmasının teorik çerçevesini; AB-Ukrayna ilişkilerinde siyasi iradenin öncü olduğu, ulus-üstü kurumsallaşmanın ve ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu özelliklerinin yer aldığı, alansal iş birliğinin sağlandığı ve yayılma etkisinin gözlemlendiği 'Yeni İşlevselcilik' kuramı oluşturmuştur.

Tez çalışmasındaki analiz biçimi, metodolojide terminolojik olarak 'Tarihsel Kurumsalcılık' yöntemi şeklinde tanımlanmaktadır. Sven Steinmo'nun bu konudaki çalışmaları üzerinden değerlendirme yapılırsa, 'Tarihsel' bileşeni, burada Polonya'nın bir aktör olarak yer aldığı AB-Ukrayna ilişkilerinde "birbirinden bağımsız eylem ve olaylar dizisi değildir". AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme süreciyle bağlantılı politik olaylar olgusu, "tarihsel çerçevede gerçekleşmektedir" ve söz konusu çerçevenin yeni dinamikler veya kararlar açısından doğrudan bir sonucu bulunmaktadır. 'Kurum veya normlar bütünü' bileşeni, burada AB'yi veya AB değerlerini ifade ederek "olumlu dönüşümü sağlamasının

ardından davranış ve etkileşimin minimal kalıpları içinde olumsuz değişime karşı direnç göstermekte ve statikliği ifade etmektedir”.¹

Ukrayna bağlamında ele alınırsa; tutum, davranış ve stratejik seçimlerin belirli sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik bağlamlarda gerçekleştiğini okumak mümkündür. AB, bir kurum veya normlar bütünü olarak bölgesel bütünleşme projeleriyle Ukrayna’da alınan kararlarda siyasal elitin katılımını şekillendirmekte ve eşzamanlı olarak stratejik seçimlerde karar mekanizmalarının davranışını yapılandırmaktadır. Bunun üzerine, AB ile Ukrayna arasında 2014’te imzalanan Ortaklık Antlaşması’nın 2017’de yürürlüğe girmesiyle Ukrayna dış politikasında kurumsal açıdan bir Avrupacılık vektörünün sabitliğinden bahsedilebilir. ‘Tarihsel Kurumsalcılık’ yöntemi, her iki bileşeni bağlamında potansiyeli açısından ağır hareketli olarak değerlendirilebilir ancak etkisi ve etkinliği açısından istikrarlılığını ve güncelliğini düzenli bir nitelikte korumaktadır.

AB-Ukrayna ilişkileri ele alındığı zaman Ukrayna siyasetine veya bir diğer deyişle ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu özelliğine değinmek önemli bulguların ortaya çıkışını sağlamıştır. Kavramsal açıdan değerlendirme yapılırsa, Ukrayna siyasetinde belirli vektörler denenmiştir: ‘Çok-Yönlülük’ (1994-2004) ve ‘Tarafsızlık’ (2010-2014) başlıkları altında yürütülen denge politikaları daha çok Moskova merkezli iş birliği politikalarıyla kaydedilmiştir. ‘Turuncu Devrim’ (2004-2005) ve ‘Euromaidan’ hareketi (2013-2014) sonrası Ukrayna dış politikasında özellikle Avrupacılık vektörü tercih edilmiştir.

Akademik literatürde sıklıkla Avrupa’da gerçekleşen ve gerçekleşmekte olan kendine özgü bir bölgesel bütünleşme süreci için ‘Avrupacılık’ kavramı kullanılmaktadır. Çalışmada teorik çerçeve ve araştırma alanını ‘Avrupacılık’ kavramı takip etmektedir. ‘Avrupacılık’ kavramı, ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının sınırlarını belirlemekle birlikte, çalışma alanının haritasını oluşturmaktadır. Bunun üzerine, gerek siyaset alanında gerek akademik literatürde ‘Prometheism’, ‘Intermarium’, ‘Üçüncü Avrupa’ ‘Tampon Bölge’ ve ‘Avrupa Yarımadası’ gibi kavramlar üretilmiş ve uygulamada aktif şekilde benimsenmiştir.

Tümdengelim yaklaşım (AB siyasetinde Ukrayna) üzerinden hareketle; ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının bölgesel bütünleşme konusundaki varsayımları, AB’nin Ukrayna ile ilişkilerini analiz etmek için kullanılmıştır. Tümevarım yaklaşım (Ukrayna siyasetinde AB) üzerinden hareketle; Ukrayna siyasetindeki Avrupacılık vektörü, bunun yanı sıra iç politikadaki AB ile bölgesel bütünleşme odaklı aracı aktörlerin tutum ve politikaları aynı ağırlıkta ortaya konulmuştur. Yaklaşım biçimleri, teorik çerçeve ile bir bütünlük oluşturmuş

¹ Steinmo, 2015: 151-174.

ve ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının bileşenlerini destekleyerek aynı zamanda tez çalışmasının bilimsel çerçevesini ifade etmiştir.

AB-Ukrayna ilişkilerinde, bölgesel bütünleşme bağlamında yapıcı bir faktör olarak Polonya’nın yanı sıra Almanya, İsveç ve Litvanya gibi başat aktörleri değerlendirmek mümkündür. Polonya, söylem ve eylem geliştiren bir bölgesel aktör olarak Ukrayna ile gerek tarihsel birliktelik gerek etnik ve dilsel ortaklıklarından dolayı çalışmada ayrıcalıklı bir katalizör görevini taşımaktadır. Prometheism (1918-1922), Intermarium (1926-1935), Üçüncü Avrupa (1935-1939), AKP (2003-2004), Doğu Ortaklığı (EaP, 2008/2009), ÜDG (2015), Lublin Üçlüsü (2020) ve Ortaklık Üçlüsü (2021) gibi bölgesel iş birliği ve bölgesel bütünleşme girişimleri, kaynağı 1569 Lublin Birliği’ne, 1658 Hadiach Antlaşması’na, 1853-1856 Kırım Savaşı’na ve 1. Dünya Savaşı’na dayanarak, doğrudan Polonya siyaseti tarafından tasarlanmakla birlikte, uygulamaya konulmuştur. Bunun yanı sıra Ukrayna ile karşılıklı geçmişle hesaplaşma politikaları bağlamında barış süreci temel hatlarıyla tamamlanmış, ortak çıkarlar belirlenmiş ve Polonya, AB’de önemli bir bölgesel aktör konumunu üstlenmiştir.

Polonya’nın tarihsel olarak bugünkü Ukrayna topraklarında oynadığı rol, Lehistan-Litvanya Birliği coğrafyasını kapsayan ortak sosyo-kültürel alanın oluşumuna kadar değerlendirilebilir. Polonya’nın tarihsel bağlamda Ukrayna üzerindeki etkisi, birinci bölümde toplumsal dönüşümü sağlayan olaylar üzerinden ele alınmıştır. 1996’da Ukrayna’nın OAG’ye (CEI) katılımı ve 2004’te Beşinci Genişleme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, Polonya’nın AKP (ENP) kapsamında yeri, ikinci bölümde incelenmiştir. Turuncu Devrim ve Doğu Ortaklığı (EaP) gibi olgular bağlamında Polonya faktörü, üçüncü bölümde jeopolitik girişim ve enerji politikaları bağlamında araştırılmıştır. Euromaidan sonrası dönemin yer aldığı dördüncü bölümde Polonya faktörü, ikili ilişkiler ve AB kurumları üzerinden ifade edilmiştir.

Çalışmada bölgesel bütünleşme süreci çerçevesinde ‘Avrupacılık’ kavramı üzerinden ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı ele alınacağı için araştırmayı destekleyici unsur ve faktörler bağlamında yol alınmıştır. Polonya faktörü, tarihsel birliktelik üzerinden ağırlıklı olarak siyasi bağlamda irdelenmiştir. Bölgesel bir aktör olarak Polonya’nın yapıcı tutumu, çalışmada ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının siyasi iradenin öncülüğü, alansal iş birliği ve yayılma etkisi gibi özellikleriyle örtüşmektedir. Polonya’nın önerisiyle gerçekleşen Doğu Ortaklığı (EaP) ve söz konusu projenin ürünü olan Ortaklık Antlaşması (AA) üzerinden okuma yapılırsa, çalışmada kuramın ulus-üstü kurumsallaşma özelliği karşılık bulmaktadır. Ukrayna’nın Avrupacılık vektörü bağlamında değerlendirme yapılırsa, çalışmada kuramın son olarak ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu özelliğiyle tamamlandığı ve bu şekilde bileşenlerinin bütünüyle yer aldığı okunabilmektedir.

Avrupa bölgesel bütünleşme politikaları çerçevesinde olumsuzluk üzerinden değerlendirme yapılırsa; Rusya, aynı anda engelleyici ve tetikleyici bir faktör olarak görülmektedir. Rusya'nın engelleyici politikaları, AB ile bölgesel bütünleşme eğilimini benimsemiş olan Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'da ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesiyle birlikte, söz konusu ülkelerin toprak bütünlüğü sorunlarıyla sonuçlanmış ve sonuç olarak olası adaylık görüşmelerinin yolu kapatılmıştır. Rus dış politikasındaki "Yakın Çevre" olarak nitelendirilen ülkelere yönelik 'Saldırgan Realizm' içerikli uygulamalar, aynı zamanda merkezkaç etkisi oluşturarak AB ile bölgesel bütünleşme süreçlerinde tetikleyici bir unsur teşkil etmektedir. Engelleyici bağlamda açıklamak gerekirse, AB'nin, muhatabı Rusya olduğu ikinci bir "Kıbrıs" örneğinde çekince sergilediğinden bahsedilebilir. Tetikleyici bağlamda açıklamak gerekirse, Rusya'nın, toplumsal açıdan söz konusu ülkeleri yitirdiğini değerlendirmek mümkündür. Bu durumda AB ve ilgili ülkeler, çözüm üretmek adına 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modelini geliştirmiştir. Ukrayna için 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modelinin aynı zamanda bir seçeneksizlik olarak benimsenmesinde gerek Batı Avrupa'daki 'Avrupa Septisizmi' hareketi gerek Rus dış politikası oldukça etkili olmuştur.

Kısıtlar üzerinden değerlendirme yapılırsa, çalışmada AB-Ukrayna ilişkilerinde Rusya'ya bir faktör olarak odaklanmadan araştırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra AB-Ukrayna ilişkilerinin, bölgesel bütünleşme kuramları dışında 'İnşacılık' kuramı bağlamında araştırılması özgün bir çalışma şeklinde ele alınabilir ancak konsept farklılıklarından dolayı tez çalışmasının kapsamında tercih konusu değildir. Buna ek olarak Kırım'ın ilhakı, Donbas Savaşı, AB'nin Rusya ile karşılıklı yaptırımlar gibi özgün konular, aynı şekilde tez çalışmasının kapsamı dışında tutulmuştur. Coğrafi bağlamda araştırma alanını, Rusya sınırlarına kadar olan Orta ve Doğu Avrupa bölgesi oluşturmuştur. Kronolojik bağlamda araştırma alanını, 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi dönemine kadar olan zaman dilimi kapsamıştır.

Çalışmanın bileşenlerini 'Yeni İşlevselcilik' kuramı, 'Avrupacılık' kavramı, ikili ilişkilerin aktörleri olarak AB ve Ukrayna, bunun yanı sıra yapıcı bir bölgesel faktör olarak Polonya sağlamaktadır. Çalışmanın bilimsel çerçevesini 'Tarihsel Kurumsalcılık' yöntemi, 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modeli, bunun yanı sıra tımdengelim yaklaşımla 'AVRUPA BİRLİĞİ → Polonya → Ukrayna' ve tümevarım yaklaşımla 'Ukrayna → Polonya → AVRUPA BİRLİĞİ' konfigürasyonu tamamlamıştır. Şemaya bağlı kalınarak: birinci bölümde tarihi veriler, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde hukuki ve ekonomik verilerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı, AB-Ukrayna ikili ilişkilerindeki ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ süreciyle birlikte, Polonya’nın söz konusu süreç kapsamında tarihsel birliktelik olgusundan dolayı gerçekleştirdiği yapıcı politikalarını ‘Avrupacılık’ kavramı üzerinden ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu durumda AB-Ukrayna ikili ilişkilerindeki alt başlıklar olarak, ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modeli ve Ukrayna siyasetindeki Avrupacılık vektörünü sorgulamak, verimli sonuca ulaşmak adına açıklayıcı olmuştur. Bunun yanı sıra Polonya’nın yapıcı bir faktör olarak etkisine değinmek gerekirse, tarihsel birliktelik üzerinden ortaya çıkan gelişmeleri ve günümüzdeki bölgesel politikaları analiz etmek, çalışmanın amacı adına tamamlayıcı olmuştur. Tez çalışmasında yanıt aranacak temel araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 1 Avrupa’nın şekillenmesi sürecinde AB-Ukrayna ilişkilerinin tarihsel arka planı nedir?
- 2 AB-Ukrayna ilişkilerine Polonya’nın tarihsel birliktelik üzerinden siyasi etkinliği ve etkililiği nelerdir?
- 3 Polonya’nın güncel politikalar üzerinden AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme sürecinde üstlendiği rol nedir?
- 4 AB, Ukrayna’yı komşuluk politikaları çerçevesinde nasıl tanımlamaktadır, bölgesel bütünleşme sürecinde hangi politika araçlarını kullanmaktadır?
- 5 Ukrayna siyaseti, AB-Ukrayna ilişkilerini bölgesel bütünleşme sürecinde nasıl ve ne ölçüde şekillendirmektedir?

Yanıt aranmış olan araştırma soruları bağlamında Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), AKP, Doğu Ortaklığı (EaP) ve Ortaklık Antlaşması (AA) üzerinden ikili ilişkileri alansal iş birliğiyle bağdaştırmak ve Varşova faktörü göz önünde bulundurulmakla Ukrayna’nın söz konusu bölgesel bütünleşme sürecinin neresinde olduğunu göstermek tez çalışmasının bilimsel şemasını teşkil etmektedir. Tez çalışmasına, akademik literatüre katkıda bulunma amaçlı Yüksek Lisans stajı sırasında yapılmış olan saha araştırması (Poltava ve Lviv, Ukrayna), bunun yanı sıra Ukraynalı siyasiler ve diplomatlar ile yapılmış olan görüşmeler de göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma sorularından hareketle, AB-Ukrayna ilişkilerinde bir bölgesel aktör olarak Polonya faktörü çalışılmıştır. Bu bağlamda AB’nin hedeflediği ‘genişletilmiş Avrupa’ haritasında Belarus, Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerin yer alması ve söz konusu süreçte Polonya’nın Ukrayna’yı siyasi açıdan desteklemesi konuları incelenmiştir. Çalışmada ortaya çıkan sorular içinde Polonya gibi modellerin Ukrayna gibi ülkelerde uygulanıp

uygulanılmaması ve söz konusu çerçeveden yola çıkarak Polonya ve Ukrayna'nın tarihsel birliktelik üzerinden siyasi etkileşimi üzerinde odaklanılmıştır.

Tarihsel birliktelik, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), AKP, Turuncu Devrim, Doğu Ortaklığı (EaP), 'Euromaidan' hareketi ve Ortaklık Antlaşması (AA) gibi aracı mekanizma ve süreçler, Ukrayna'yı kapsamakla birlikte, Brüksel-Kyiv² ikili ilişkileri bağlamında bölgesel bütünleşme açısından tez çalışmasının bilimsel dayanaklarıdır.

Çalışmada tarihsel birliktelik bağlamında kronolojik olarak Avrupa'nın atlattığı sosyo-kültürel süreçlerin Ukrayna üzerindeki etkisi, Polonya siyasetindeki Ukrayna politikaları, Ukrayna'nın Avrupacılık vektörü; Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) çerçevesinde AB ile bölgesel bütünleşme politikalarının ilk adımları; AKP kapsamında bölgesel bütünleşme sürecinin yeni aşaması ve Turuncu Devrim gibi konular incelenmiştir. Bunun üzerine, Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında jeopolitik girişim, 'Avrupacılık' kavramının sınırları ve alansal iş birliği kapsamında enerji politikaları gibi konular ele alınmıştır. Nihai olarak, bölgesel bütünleşmeye meydan okuma bakımından önemli bulunan 'Euromaidan' hareketi, Ortaklık Antlaşması (AA) ve alansal iş birliği bağlamında serbest ticaret konuları ele alınmıştır. Bu doğrultuda 2016'da ön planda olan Avrupa Septisizmi hareketinin AB'nin Ukrayna politikalarıyla zıtlık teşkil etmesi ve benzeri sorunlar da göz ardı edilmeyerek ele alınmıştır.

AB-Ukrayna İlişkileri konusunda medya ve çeviri eserler üzerinden Türkçe genel bilgi edinmek, günümüz koşullarında yeterince mümkündür. Bunun yanı sıra Türkçe akademik literatürde uzmanlık alanı olarak Ukrayna Çalışmaları ve özellikle AB-Ukrayna İlişkilerinde Polonya Faktörü, bir bütün olarak yeterli derecede incelenmemekle birlikte, daha çok Avrupa Çalışmaları disiplini bağlamında ele alınmaktadır. Türkçe akademik tarama yapıldığı zaman Kırım'ın ilhakı, Donbas Savaşı, AB-Ukrayna İkili İlişkileri ve Avrupa'da Doğalgaz Politikaları gibi konuların daha yaygın olduğunu görmek mümkündür.

Çalışmaya öncülük eden problemin temelini; AB'nin Ukrayna'ya yönelik genişleme politikaları, AB ile bölgesel bütünleşme sürecinde Polonya'nın Ukrayna politikaları, bu doğrultuda 'Yeni İşlevselcilik' kuramının varsayımları, Ukrayna'nın kırılgan jeopolitiği ve iç-dış politika ilişkisi üzerinden şekillenmiş olan AB-Ukrayna İlişkileri gibi konular teşkil etmektedir. Nihai olarak, bölgesel bütünleşmenin tamamlanıp tamamlanmadığı ve belirli bir aşamaya varılmasındaki sorgulama, problemin temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Çalışmaları alanında birçok değerli araştırmalara imza atılmıştır. Buna karşın, bölge ülkeleri dışında Doğu Avrupa Çalışmaları ile ilgili yapılan araştırmaların bilimsel literatürün geniş içeriğindeki yeri belirlendiği zaman daha çok Moskova veya Washington

² Ukraynaca üzerinden transliterasyon yönteminin nedenleri GİRİŞ kısmında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

merkezli çalışmaların incelendiği söylenebilir. Araştırma dili olarak bölge ülkeleri dışında yapılan çalışmalarda İngilizce, Rusça veya Almanca kaynakların çoğu zaman yeterli bulunduğunu görmek mümkündür. Bu doğrultuda tez çalışmasında Doğu Avrupa’da konuşulan dillerin benimsenip yerel kaynaklara ulaşılmanın gerekliliği gibi bir yöntem belirlenmiştir. Tez çalışmasının orijinallliği bakımından söz konusu yöntem bir gereksinim haline gelmiştir. Bu bağlamda Ukraynaca ve Lehçe gibi dillerde medya ve akademik araştırmalara atıfta bulunan çalışmaların yeri Doğu Avrupa Çalışmaları kapsamında oldukça değerlidir.

Tez çalışması, ağırlıklı olarak Doğu Avrupa Araştırmaları ile ilgilenen akademisyenler ve öğrencilere hitap etmektedir. Bunun yanı sıra Ukrayna Çalışmaları, AB Çalışmaları ve AB içindeki Polonya gibi bölgesel aktörlere bakmak isteyen Doğu Avrupa Çalışmaları okurlarının tamamı için ilgi çekici ve özgün bir araştırma olma hedefini içermektedir.

Tez çalışmasında incelenen ana konu, AB’nin Ukrayna başta olmak üzere Doğu Avrupa ile ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ sorgusu ve yapıcı bir faktör olarak Polonya’nın destekleyici politikaları olmuştur. Tez çalışmasını siyasi iradenin yanı sıra ulus-üstü kurumsallaşmanın ve ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusunun yer aldığı bölgesel bütünleşme aşamaları takip edeceği için bir çerçeve ya da sorgulama hattı olarak teorik açıdan ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı ele alınmıştır. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı çerçevesinde tarihsel birlikteliğin bırakmış olduğu zemin ve siyasi iradenin öncü olmasının yanı sıra ulus-üstü kurumsallaşmanın ve ulus-altı çıkar gruplarının rolü, alansal iş birliği ve yayılma etkisi özelliklerinin bölgesel bütünleşme sürecinde ön plana çıktığı vurgusu ele alınmıştır. ‘Avrupacılık’ kavramının, çalışmayı destekleyen teori/sorgu ile bir ilişki içinde olduğu tartışılmıştır. Tez çalışması boyunca incelenen mekanizmalar kapsamında Ukrayna, birinci dereceli aktör ve araştırma hedefi olarak çalışılmıştır. Polonya, bir bölgesel aktör ve ana faktör olarak değerlendirilmiştir. AB’nin Doğu Ortaklığı (EaP) sınırları çerçevesinde kendine özgü bir bölgeselcilik hedefinin olduğu varsayımı tartışılmış ve Ukrayna’nın Polonya başta olmak üzere AB’ye yönelik bölgesel bütünleşme politikaları incelenmiştir.

Teorik çerçeve ve sorgulama hatları nitel biçimleme bağlamında ele alınmıştır. Teorinin ve sorgulama hattının kullanımı, araştırmanın niteliğine bağlı olmakla birlikte, kuramdan yola çıkarak üretilen araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Çalışma konusu, AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme sürecini ve bölgesel bir aktör olarak Polonya faktörünü kapsamaktadır. Tez çalışmasında ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının varsayımları temelinde, ‘Avrupacılık’ kavramı merkeze alınarak Ukrayna’nın AB ile ilişkileri araştırılmış; bu ilişkilerde Polonya’nın rolü tartışılmıştır. Çalışma konusu kapsamında hedef;

Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin tarihsel alt yapısını, Ukrayna için Avrupacılık vektörünün getirisini, 21. yy.'da 'Yeni İşlevselcilik' kuramının önemini, AB-Ukrayna ilişkilerinde bölgesel bütünleşme politikalarının aday ülke statüsüyle sonuçlanmasını ve Polonya'nın söz konusu bölgesel bütünleşme sürecinde etkisini örneklendirmek ve yeni bulguları ortaya çıkarmaktır.

Yazım kurallarına değinmek gerekirse, Belarus ve Ukrayna ile ilgili özel isimlerin aktarılmasında Türkçe transliterasyon sorunu yaşanmaktadır. Konuya ilişkin özel isimlerin karmaşık aktarımını dikkate alarak bilimsel literatürde tek bir yazım kuralı altında konsolidasyon sağlamak ve söz konusu duruma çözüm üretmek adına Ukraynaca üzerinden transliterasyon yöntemi kullanılmıştır.

Tez çalışmasının yapısal düzenlemesinde ağırlıklı olarak kronolojik işleyiş izlenmiştir. Birinci bölüm, tarihsel ve teorik bilgiler içermektedir. İkinci bölüm, 1994-2004 dönemini kapsamaktadır. Üçüncü bölümde 2004 sonrası Avrupacılık politikaları ele alınırken, dördüncü bölümde 2014 sonrası 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' süreci çalışılmıştır. Tez çalışmasının yapısı dört bölümden oluşmaktadır:

- Avrupa Bölgesel Bütünleşme Sürecinde Orta Avrupa-Ukrayna Etkileşiminin Tarihsel Arka Planı
- Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'ndan Avrupa Komşuluk Politikası'na AB-Ukrayna İlişkileri
- AB-Ukrayna İlişkilerinde Avrupacılık Dönemi ve Polonya
- AB-Ukrayna Bölgesel Bütünleşme Sürecinde Ortaklık Antlaşması ve Polonya

Birinci bölümün birinci alt başlığında tarihsel birliktelik üzerinden Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde Avrupa'nın tanıtımı ve Orta Avrupa ile ilişkiler ele alınmıştır. Avrupa bölgesel bütünleşme süreci, 'Yeni İşlevselcilik' kuramına atıfta bulunarak aydınlar ve toplumsal hareketler üzerinden değerlendirilirken, bir diğer yandan Orta Avrupa ile ilişkiler ve Polonya'nın Avrupacılık politikalarına vurgu yapılmıştır. İkinci alt başlıkta Ukrayna'nın yer aldığı bölgenin tarihsel analizi, devlet geleneği ve coğrafi konumunun önemi ele alınmıştır. Doğu Slav topluluklarının 4. yy.'da tarih sahnesinde ortaya çıkışından 1569 Lehistan-Litvanya Birliği'ne, 1648 Kozak Hetmanlığı'ndan 1918 Ukrayna Halk Cumhuriyeti dönemine kadar Ukrayna'da devlet geleneğinin Orta Avrupa ve Polonya ile ortak yönlerine vurgu yapılmıştır. Orta Avrupa ile olan bağlarının ardından SSCB dönemi ve 1994'e kadar olan zaman diliminde Avrupacılık vektörü ele alınarak ulus-altı çıkar gruplarının rolü ve siyasal hareketler incelenmiştir.

İkinci bölümün birinci alt başlığında Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde Doğu Avrupa'daki gelişmeler, Ukrayna siyasetinde Leonid Kravchuk dönemi (1991-1994), Leonid Kuchma'nın 'Çok-Yönlülük' denge politikaları altında sırasıyla Avrupacılığa karşı Avrasyacılık (1994-1999) ve Avrasyacılığa karşı Avrupacılık vektörleri (1999-2004), Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) ve TACIS programının yanı sıra TEMPUS ve INOGATE alt programları incelenmiştir. İkinci alt başlıkta bölgesel bütünleşme girişimleri, Beşinci Genişleme süreci, Nice Antlaşması, Polonya'nın AB'ye katılımı, Beşinci Genişleme ülkeleriyle ikili ilişkiler ve Beşinci Genişleme'nin getirdiği AB Komşuluk Politikası gibi konular yer almıştır.

Üçüncü bölümün birinci alt başlığında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim, Turuncu Devrim sonrası AB-Ukrayna ilişkileri ve Viktor Yushchenko'nun dış politikada uyguladığı Avrupacılık dönemi ve Polonya faktörü, ENPI, DST, Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılımıyla birlikte, ikili ilişkiler incelenmiştir. İkinci alt başlıkta Polonya ve İsveç'in ortak projesi olarak Doğu Ortaklığı (EaP) ve takip edilen politikalar tartışılmıştır. Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında jeopolitik girişim, Doğu Ortaklığı (EaP) zirveleri üzerinden aşamalar ve Ukrayna'nın 4 AB üyesi komşularıyla birlikte, 'Yeni İşlevselcilik' kuramı üzerinden yürüttükleri enerji politikaları ele alınmıştır.

Dördüncü bölümün birinci alt başlığında Viktor Yanukovych iktidarının dış politikada uyguladığı 'Tarafsızlık', AB-Ukrayna ilişkilerinde Ortaklık Antlaşması (AA) süreci, Hırvatistan'ın AB'ye katılımıyla birlikte, ikili ilişkiler ve Avrupacılık vektörü bağlamında 'Euromaidan' hareketi – Onur Devrimi incelenmiştir. İkinci alt başlıkta AB-Ukrayna ilişkilerinde Avro-Atlantikçilik dönemi, ENI, Hollanda referandumu, Ortaklık Antlaşması (AA) çerçevesinde siyasi birlik ve serbest ticaret bölgesi, Lublin Üçlüsü, Ortaklık Üçlüsü, Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsünün tanınması ve 'Yeni İşlevselcilik' kuramının yayılma etkisi üzerinden Avrupa güvenlik sistemi bağlamında NATO ele alınmıştır.

Çalışmada 'Tarihsel Kurumsalcılık' yöntemiyle birlikte, felsefenin kazanımları, tarihi ve hukuki veriler uygulanarak çalışmada teoriyle bir bütünlük sağlanmıştır. Çalışmanın dayanağı olarak sunulan 'Yeni İşlevselcilik' kuramının varsayımları bağlamında yapılan analizlerin yanı sıra bulgular incelenirken esasen yorumlama biçiminden yararlanılmıştır. Bu durumda 'Yeni İşlevselcilik' kuramının bileşenleri aynı zamanda tez çalışmasının parametrelerini belirlemekle birlikte, bilimsel çerçevenin yapısını da şekillendirmiştir. Bunun yanı sıra gerek akademisyenlerin gerek siyasilerin görüşleri incelenmekle birlikte, söz konusu araştırma sonuçları ve bulgular çalışmaya katkı sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE ORTA AVRUPA-UKRAYNA ETKİLEŞİMİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Avrupa Bölgesel Bütünleşme Süreci ve Orta Avrupa-Ukrayna İlişkileri

Çalışmada tarihsel değerlendirme olarak Avrupa'nın sosyo-kültürel birliktelik üzerinden bölgesel bütünleşme süreci araştırılmış ve söz konusu bölgesel bütünleşmenin Polonya-Ukrayna ilişkilerinde ve Ukrayna üzerinde bıraktığı etkisi değerlendirilmiştir. Tarihsel süreç incelenirken Avrupa için bölgesel bütünleşme vurgusu Ortaçağ döneminden başlayarak ele alınmıştır. Avrupa bölgesel bütünleşme sürecine Polonya-Ukrayna ilişkileri ve Ukrayna'daki toplumsal hareketler paralellik teşkil ederek alt başlıklar olarak “Avrupa'nın Şekillenmesinde Tarihsel Süreç”, “Çağdaş AB Fikri ve Yeni İşlevselcilik” ve “Polonya Dış Politikasında AB ve Ukrayna” konuları üzerinden yol alınmıştır. ‘Tarihsel Kurumsalcılık’ yöntemiyle ele alınan alt bölümde aynı zamanda karşılaştırmalı kuramsal analiz yapılmış, siyasi irade ve ulus-üstü kurumsallaşmanın bileşenlerinin yer aldığı ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı üzerinde odaklanılmıştır.

1.1.1. Avrupa'nın Şekillenmesinde Tarihsel Süreç

1.1.1.1. Roma'dan 1648'e Avrupa

Roma egemenliğinin sona ermesiyle birlikte; çoğulculuk, Avrupa düzeninin belirleyici özelliği olmuştur. Avrupa fikri, bölgesel bir tanımlama odaklı başlangıçta Hristiyanlığın veya saray topluluğunun bir ifadesi olarak, aradan süre geçtikçe eğitimliler topluluğunun, aydınlanmanın ve çağdaşlığın merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Tek bir uygarlık olarak kabul edilmesine karşın, Avrupa'nın tek bir yönetimi ya da birleşik ve sabit bir kimliği her zaman tartışma konusu olmuştur. Coğrafi birimlerin yönetimlerinde esas aldıkları ilkeler sıklıkla değişmiş ve yeni siyasi meşruiyet veya uluslararası düzen kavramları denenmiştir.³

Batı Avrupa'da Kilise, din alanında tek yetkili olduğunu iddia etmiş ancak seküler alanda Kilise'nin siyasi güç ve meşruiyet iddiaları olan değişik türden birçok aktörle bir arada parçalanmışlık durumu kaydedilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa'daki iktidarlar, 1054'ten sonra Karolenj İmparatorluğu'nun ve Roma-Cermen varislerinin desteklediği Hristiyanlık ile Bizans İmparatorluğu'nun desteklediği Hristiyanlık arasında seçim yapma ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır.⁴

³ Kissinger, 2016: 21-22.

⁴ Smith, 2015: 299.

Avrupa’da yerel derebeyliğin gücü, daha önceleri ortaya çıkan ve 10. yy. itibarıyla görünür hale gelen feodalizmde belirginleşmesine karşın, Ortaçağ’da diplomasi varlığını gösterebilmiştir. Kamusal katkılar bakımından kişisel ilişkiler, diplomasi için temel oluşturmuştur. Kraliyet evlilikleri özellikle önemli bulunmuş ve krallıklar arasındaki ilişkiler, hanedanlıklar arasındaki evlilik ilişkilerinin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Siyasi evlilikler bir Macaristan prensinin Napoli tahtına ilişkin varislik iddialarına ya da İngiltere prensinin Kastilya tahtına ilişkin iktidar iddialarına neden olabilmıştır.⁵

Polonya ve Ukrayna ilişkilerinde evlilik diplomasisinin kökeni, Lehistan Krallığı ile Kyiv Büyük Knezliği arasındaki temaslara dayanmaktadır. Evlilik diplomasisi, Ortaçağ Batı Avrupası’nda olduğu gibi Doğu Avrupa’yı da etkilemiştir. Yazılı kaynak ve veriler, devletlerarası etkileşimin Kyiv Büyük Knezi I. Sviatopolk ile Lehistan Kralı I. Bolesław ailesi, Lehistan Dükü I. Kazimierz ile Kyiv Büyük Knezi I. Volodimer ailesi, Kyiv Büyük Knezi I. Iziaslav ile Lehistan Kralı II. Mieszko ailesi, Kyiv Büyük Knezi IV. Vsevolod ile Lehistan Büyük Dükü II. Kazimierz ailesi arasındaki evlilik diplomasisi üzerinden sürdürüldüğünü göstermektedir.⁶

Kyiv Büyük Knezliği’nin uluslararası bir aktör olarak düşüşünden sonra 13-14. yy. boyunca ikili ilişkiler Galiçya-Volhinya Krallığı ve Lehistan Krallığı üzerinden devam etmiştir. Kyiv Büyük Knezi Danylo Romanovych’in 1253’te Papalık tarafından Rutenya⁷ kraliyet tacını almasıyla Lehistan Krallığı ile ilişkiler, ağırlıklı olarak ittifak izlenimi bırakmıştır.⁸ Lehistan ile Rutenya arasındaki sosyo-kültürel etkileşimin yanı sıra devletlerarası ittifak, Galiçya-Volhinya Kralı I. Yuriy ile Lehistan Kralı I. Władysław Łokietek ailesi, Mazovya Dükü I. Trojden ile Galiçya-Volhinya Kralı II. Andriy ve Galiçya-Volhinya Kralı II. Leo ailesi arasındaki evlilik diplomasi ile daha da güçlendirilmiştir.

Rutenya’da II. Bolesław-Jerzy iktidarının ardından Galiçya-Volhinya’nın Lehistan, Litvanya ve Macaristan arasındaki bir Veraset Savaşı⁹ sonucu Lehistan Krallığı’na bağlandığı ve söz konusu sürecin Belarus, Orta ve Doğu Ukrayna topraklarını elinde bulunduran Litvanya Büyük Dükalığı tarafınca onaylandığı kaydedilmiştir. Galiçya-Volhinya Veraset

⁵ Viotti ve Kauppi, 2017: 66-68.

⁶ Prażmowska, 2022: 15-44.

⁷ Rus’ veya Rutenya, geniş anlamda Kyiv Büyük Knezliği, çağdaş Belarus ve Ukrayna topraklarını kapsayan coğrafyanın; dar anlamda Orta Ukrayna’yı kapsayan toprakların, ardından Galiçya-Volhinya Krallığı’nı kapsayan toprakların ve sırasıyla Kozak Hetmanlığı’nı kapsayan toprakların bilimsel literatürdeki adıdır. Litvanya, Lehistan ve Avusturya dönemlerinde söz konusu kavramla ilgili her iki yaklaşım benimsenmiş; aradan süre geçtikçe Rus’ veya Rutenya terimleri çağdaş Belarus ve Ukrayna, Batı Ukrayna, Orta Ukrayna ve Transkarpatia gibi coğrafi birimlerin idari açıdan tanımlanması için kullanılmıştır. Toponimide ilgili yer adının Dnipro ırmağının küçük bir kolu olan Vinnytsia ile Cherkasy arasındaki Rous’ ırmağından kaynaklandığı bilinmektedir.

⁸ Войтович, 2010: 53.

⁹ Galiçya-Volhinya Veraset Savaşı, 1340-1392.

Savaşı'ndan sonra Lehistan ile Rutenya halkları arasındaki ilişkiler, daha önce Litvanya-Rutenya ilişkileri örneğinde olduğu gibi asimetrik şekilde değerlendirilmekle birlikte, uluslararası düzeyden ulusal düzeye taşınmış ve 17. yy.'a kadar kısmen barışçıl çerçevede devam ettirilmiştir.¹⁰

13-14. yy.'da siyasi düşünürler tarafından bölgesel bütünleşme ile ilgili öne sürülen iş birliği fikrinin yaygın olduğu kaydedilmiştir. Fransız düşünür ve avukat Pierre Dubois, Avrupa'nın prenslikleri ve kentlerinin konfedere bir 'Hristiyan Cumhuriyeti' oluşturmaları düşüncesini kaleme almıştır. Hristiyan Cumhuriyeti konseptine göre, prenslerden oluşan kalıcı bir kurulun iş birliği çerçevesinde Kilise Hukuku'nu referans alarak Avrupa'da barışın kalıcılığı için çalışacağı, anlaşmazlık durumunda dokuz yargıç arabuluculuk için bir araya geleceği ve son temyiz mahkemesi olarak Papa'nın görev yapacağı tasarlanmıştır.¹¹ 14. yy.'da askeri hareketlilik Avrupa'nın neredeyse tamamında görünür olmaya başladığı zaman savaşın yeni biçimler edindiği kaydedilmiştir. Feodal çatışmaların ilk başta etkisizleştirilmesini tercih etmiş olan kurulma aşamasındaki ulusal devletler, aradan süre geçtikçe savaflara "ulusal" biçimler vermeye başlamıştır.¹² Savaşların sonlandırılması amacıyla Avrupa'da iş birliğinin gerekliliği düşüncesi üzerine 14. yy.'ın sonlarına doğru Lehistan ile Litvanya arasında Moskova Büyük Knezliği ve Töton Şövalyeleri'ne karşı bölgesel bütünleşme süreci açısından ilk adımlar olarak değerlendirilen Krewo Birliği (1385) ve ardından Ostrów Birliği (1392) imzalanmıştır.¹³

15. yy.'ın başlarında Altın Orda Devleti'nin oluşturduğu tehdide karşılık olarak Lehistan ile Litvanya arasında Vilnius-Radom Birliği (1401) imzalanmış ve Töton Şövalyeleri üzerinde güçlü bir zafer sağlanmıştır.¹⁴ Lehistan ve Litvanya'daki gelişmelere paralel olarak Bohemya'da¹⁵ Jan Hus tarafından büyük ve ilk başta yarı-heretik, aradan süre geçtikçe tam heretik¹⁶ olarak değerlendirilecek bir hareket başlatılmıştır. Jan Hus'un dini öğretileri İngiliz ilahiyatçı John Wycliffe'ten esinlenmiştir. Husçular, fikirlerin aşkın gerçeklikler olduğundan yola çıkarak, ilahi akılda evrenselliğin varlığını ortaya koyacak bir radikal realizm ileri sürmüşlerdir. Jan Hus'un reformcu fikirlerindeki etkisinin hiçbir şekilde üniversite çevreleriyle sınırlı kalmadığı ve 1402'den başlayarak Prag'daki Bethlehem Şapeli'nde Çekçe

¹⁰ Szeptycki, 2016: 59.

¹¹ McCormick, 2013: 66-67.

¹² Le Goff, 2017: 180.

¹³ Labuda i in., 2005: 72-84.

¹⁴ Grunwald Muharebesi, 1410 ve 1. Thorn Barışı, 1411.

¹⁵ Bohemya, coğrafya olarak Batı Çekya'nın yer aldığı tarihsel bölgenin adıdır.

¹⁶ Detaylı bkz. Nadler and Nadler, 2017: 1-192.

vaaz verdiği kaydedilmiştir. Husçular, Kilisede ahlak reformu ve Tanrı'nın sözüne tam itaati talep etmiş ve bu nedenden dolayı Kilise hiyerarşisini karşılarına almışlardır.¹⁷

Jan Hus hareketinin sonucu olarak Bohemya Savaşları'nın (1419-1434) ardından Batı Avrupa, büyük bir yayılma ile fiziksel kaynak temeline ve potansiyel pazarına aynı zamanda denizaşırı toprakları katmaya başlamıştır.¹⁸ Batı Avrupa güçleri, birbirine rakip ülkelerin üstünlük kazanma çabalarıyla kıtadan denizlere açılmışlardır. Henry Kissinger'e göre, söz konusu politikalar, Batı Avrupa hükümdarları tarafından deniz keşiflerini büyük oranda rakiplerine karşı ticari ya da stratejik avantaj elde etme umuduyla desteklenmiştir. Denizaşırı yeni arayışları, siyaset dünyasının doğasıyla bağlantılı bir düşünce devrimi takip etmiştir. Çığır açıcı bir tarihsel olgu, büyük ölçekte bilgi paylaşımını mümkün kılan seyyar matbaanın icadı olmuştur, şöyle ki modern matbaacılığın doğuşu, Rönesans ve Bilim Devrimi'nin gelişiminde kilit rol oynamıştır. Bilginin oluşturduğu somut bir zorunluluk olarak aklın giderek daha fazla benimsenmesi, o zamana kadar sorgulanması imkansız olan Katolik Kilisesi dahil mevcut kurumları sarsmaya başlamıştır. Bunun üzerine, 16. yy.'da Wittenberg Şatosu Kilisesi'nin kapısında doksan beş maddelik eleştirinin – 95 Tez'in öne sürülmesiyle bir devrimci çalkantı olarak değerlendirilecek Reformasyon hareketi başlamıştır.¹⁹

Rönesans ve Reformasyon, 15-16. yy. boyunca Avrupa uygarlığı açısından yaşanan iki çok önemli gelişmelerdir. Tarihçiler söz konusu süreçleri çağdaşlığın “ikiz başlangıç noktası” olarak görmektedirler. Batı Avrupa'nın genel olarak eğitim, sanat, keşifler ve ticaret alanlarında kültürel anlamda yeniden doğuşuyla bağdaştırılan Rönesans, aynı zamanda bireyi ve bireysel başarıyı yücelten ahlaki ve insani bir hareket olarak kabul edilmektedir. Johannes Gutenberg'in önderi olduğu matbaa devrimiyle bağlantılı Rönesans ve Martin Luther'in Tanrı'yla adil bir ilişki için yürüttüğü mücadeleyle bağlantılı Reformasyon, aradan süre geçtikçe Papa'nın otoritesini ve Hristiyanlık ekollerinin birleşmesine yönelik umutları ortadan kaldırarak beraberinde Avrupa'nın gelişimini sağlayacak bağlantılı süreçler olarak değerlendirilmektedir.²⁰

Yekaterina Agibalova ve Grigoriy Donskoy, Avrupa'nın gelişimini Rönesans ve Reformasyon gibi oluşumların yanı sıra aynı zamanda Amerikalılar, Afrika, Asya ve Avustralya'daki sömürgeci politikalara, bunun beraberinde Hollanda ve İngiltere'de serbest piyasa ekonomisi olarak kapitalizmin sistematik şekilde kurumsallaşmasına bağlamaktadır.²¹ Jared Diamond, karşılaştırmalı analiz bağlamında genel olarak Avrasya ve Amerikalılar

¹⁷ Le Goff, 2017: 199.

¹⁸ Jones, 2009: 133.

¹⁹ Kissinger, 2016: 29-30.

²⁰ Viotti ve Kauppi, 2017: 69.

²¹ Агибалова и Донской, 1991: 198-284.

arasındaki meydana gelen ayrımlaşmanın sonucunu tarımın gelişimi, mikroorganizmaların evrimi, askeri teknoloji, siyasal örgütlenme ve yazının sosyo-ekonomik getirisi gibi temel nedenlere bağlamaktadır.²²

Bohemya Kralı Jiří z Poděbrad (1458-1471), aşırıya kaçmayan bir Husçu kimliğiyle tanınmasının yanı sıra doğudan ve güneydoğudan gelen olası dış tehditleri engelleyecek olmasa da kontrol altında tutacak bir plan tasarlamıştır. Jiří z Poděbrad tarafından ortaya konulan bölgesel iş birliği planı her ne kadar bir Avrupa Meclisi olarak adlandırılmış olmasa da yerine ortak Katolik inancı üzerinde odaklanılacak bir meclis fikri öne sürülmüştür. Bu durum birleşik Avrupa'yı temsil edecek bir meclise dair ilk girişim olarak tarihe geçmiştir. Jiří z Poděbrad, açık bir şekilde, Avrupa devletleri arasındaki savaşların sonlandırılmasıyla ilgili söz konusu birliğin gerek amacı gerek aracı olması gerektiğini ifade etmiştir.²³ Bohemya Kralı Jiří z Poděbrad'ın danışmanı, Fransız düşünür ve diplomat Antoine Marini, Avrupa'da iş birliği konusunda ortak tavır sergileyerek 15. yy.'ın ortalarında olası dış tehditlerden korunmak için bir 'Avrupa Konfederasyonu' projesini tasarlamıştır. 'Avrupa Konfederasyonu' projesinde bir kurulun düzenli olarak toplanması ve beş yılda bir üyelerinin değişmesi, daimî üyelerden oluşan bir kurulun çoğunluğa dayalı karar alması, Kral ve prensler için bir konsey ve anlaşmazlıkları çözmek için bir mahkemenin oluşumu öne sürülmüştür.²⁴

16. yy.'ın ikinci yarısında Lehistan ve İsveç imparatorluk hırslarının çatıştığı Baltık sahili boyunca yeni bir tehdit ortaya çıkmıştır. Bölgesel güçlerin uluslararası ayrışması Livonya Savaşı boyunca görünür hale gelmiştir. Livonya Savaşı, bölgenin büyük bir kısmını denetim altında tutan Livonya Konfederasyonu ile ittifak²⁵ yaparak Lehistan'ın başarısı üzerine Moskova Devleti'nin Baltık topraklarını istila girişimiyle başlamıştır. Bunun üzerine, kısa bir süre içinde İsveç ve Danimarka-Norveç Birliği de Livonya Savaşı'na katılmıştır. 1569'da Livonya Savaşı sırasında devleti güçlendirmeye çalışan Lehistan Krallığı ile belirli alanlarda gücünü yitiren Litvanya Büyük Dükalığı arasında Lublin Birliği'nin kurulmasıyla Litvanya Büyük Dükalığı, Poltava'dan Lviv'e Rutenya toprakları karşılığında Lehistan Krallığı kurumlarına erişim sağlamıştır. 1569 Lublin Birliği, siyasal elitin ülke içindeki üstünlüğünü kabul görmekle birlikte, Kral II. Zygmunt August, seçilmiş ardılı (aynı zamanda Fransa Kralı) Kral III. Henri ve seçilmiş ardılı (aynı zamanda Transilvanya Prensi) Kral Stephen Báthory'nin Moskova Devleti'ne karşı bir dizi askeri zaferde öncülük etmelerinin yolunu açmıştır.²⁶

²² Diamond, 2018: 423-431.

²³ Le Goff, 2017: 215.

²⁴ McCormick, 2013: 66-67.

²⁵ Pozvol Anlaşması, Eylül, 1557.

²⁶ McNeill, 2017: 86.

16-17. yy.'da siyasi düşünürler tarafından bölgesel bütünleşme ile ilgili öne sürülen yeni bölgeselcilik fikirlerinin Avrupa'da yaygın olduğu kaydedilmiştir. Fransız düşünür ve devlet insanı Maximilien de Béthune, *Büyük Tasarım* çalışmasında Avrupa'da güç dengesini sağlamak için yönetimlerin yeniden oluşturulmasını ve üç yıllık dönemler şeklinde hizmet edecek 66 üyeli 'Avrupa Senatosu' projesini kaleme almıştır.²⁷ Avrupa Senatosu projesi, aradan süre geçtikçe Reformasyon hareketinin gölgesinde kalmış ve dini meydan okumalar üzerinden geri planda kalarak dönemin zorluklarına takılmıştır.

Dine, dini otoriteye ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun gücüne ilişkin anlaşmazlıklar 1618'de Bohemya'da patlak vermiş ve aradan süre geçtikçe Avrupa geneline yayılan iç savaş, Otuz Yıl Savaşları halini almıştır. Avrupa'da dinin önemi küçümsenmemekle birlikte, savaşın asıl nedeni, büyük aktörler arasında güç dengelerindeki değişiklik olarak değerlendirilmektedir. 1635'te imzalanan Prag Barış Antlaşması, imparatorluktaki dini sorunlara değinerek 1648'de savaşı sonlandıran Vestfalya Barış Antlaşması'nda söz konusu durumun tartışılması için bir temel sağlamıştır.²⁸ Bir zamanlar devletler, her birinin merkezden gelen talimatları kendi çıkarlarına uyarladığı eyaletlerin oluşturduğu federasyonlar ya da alaşımlar oldukları halde, geç 17. yy.'da Avrupa'nın çok büyük bölümü merkezileşmiş devletler biçiminde örgütlenmiştir.²⁹

17. yy.'da Lehistan-Litvanya Birliği'ndeki askeri ve siyasi olayların ayrıntıları oldukça karmaşıktır. Otuz Yıl Savaşları'nı bir dizi ayaklanmaların (1625, 1630, 1635, 1637, 1638) yanı sıra Ukrayna Özgürlük Mücadelesi (1648-1676) ve geçici bağımsızlık (1658) gibi eylemler toplusu takip etmiştir. Lehistan Krallığı ile Zaporijya Siçi ve Kozak Hetmanlığı arasında Kurukove (1625), Pereyaslav (1630), Zamość (1648), Zboriv (1649), Bila Tserkva (1651), Hadiach (1658), Chudnov (1660), Pidhaitsi (1667) ve Ostroh (1670) gibi statükonun korunması ve eski düzenin sağlanması açısından önem arz eden barış antlaşmaları imzalanmıştır. Leh soylularının toprakla bir arada alınıp satılan köylülerin emeği üzerine temellendirdiği üstünlüğü, Kozak silahlı hareketinin eşitlikçi ve anarşik özgürlüğüyle karşılaşmıştır. Katoliklik ve Ortodoksluk arasındaki bölünme hattıyla kabaca çakışan, aristokrasi ve eşitlik arasındaki bu kutuplaşma oldukça derinlere işlemiştir. Buna karşın, sadece görünüşte tartışmaya açık okunmakla birlikte, Lehler ve Kozaklar önemli derecede ortak özelliklere sahip olmuşlardır.³⁰

²⁷ McCormick, 2013: 66-67.

²⁸ Viotti ve Kauppi, 2017: 69.

²⁹ Jones, 2009: 205.

³⁰ McNeill, 2017: 97.

1.1.1.2. 1648-1920 yılları arasında Avrupa

1648'de Otuz Yıl Savaşları'nın bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek Lehistan-Litvanya Birliği'ne karşı Bohdan Khmelnytsky önderliğindeki Kozak ayaklanmasıyla başlayan Ukrayna Özgürlük Mücadelesi³¹ ve 1658'de Hadiach Antlaşması üzerinden Ivan Vyhovsky önderliğindeki Rutenya'nın Lehistan-Litvanya Birliği ile ittifak politikaları, Ukrayna'nın Moskova Devleti ile Lehistan-Litvanya Birliği arasında 1667'de Andrusovo Antlaşması üzerinden bölünmesiyle sonuçlanmıştır. 1667 bölünmesi, daha sonra sırasıyla Moskova'nın ve Varşova'nın dayattığı rejimlere karşı yeni ayaklanmalara sebep olurken, ikinci ayaklanmanın önderliğini, 1668'de dış politikada erişilebilir tek alternatif bölgesel aktör Osmanlı Devleti'ne eğilimiyle bilinen Petro Doroshenko üstlenmiştir. 1673'teki ciddi yenilgiye karşın, ardışık Osmanlı seferleri, Lehistan direnişini kısa bir süre içinde yıpratmış ve 1676'da Lehistan Kralı III. Jan Sobieski, Ukrayna üzerindeki Lehistan iddialarından vazgeçtiği Żurawno Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır.³² Lehistan-Litvanya Birliği'nin Kozak Hetmanlığı politikalarındaki başarısızlığı ve Osmanlı Devleti tarafından zayıf duruma düşürülmesi, yıkıcı bir biçimde Moskova Devleti'nin güçlenmesine yol açmış ve uzun vadede Lehistan-Litvanya Birliği ile Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanacak bir süreci başlatmıştır.

Lehistan-Litvanya Birliği ve Osmanlı Devleti'nde yaşanan 17. Yüzyıl Krizi, beraberinde sosyal ve ekonomik dinamikleri etkileyerek Doğu Avrupa'daki güç dengesini değiştirmiştir. Felsefe ve siyasi düşünce dünyasında bölgesel iş birliğinin krizler ve çelişkilerle sonuçlanmasına karşın, yaşanan olağanüstü kaynaşmalarla birlikte, 17. yy. boyunca 'Tek Avrupa' düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Çek düşünür ve yazar Jan Amos Komenský, Avrupa halklarının tamamından oluşan bir federasyon şeklinde bölgesel bütünleşme sürecini amaçlayan hümanist düşünceler dizisi geliştirmiştir.³³ 1693'te *Essay Towards the Present Peace of Europe* çalışmasında İngiliz düşünür ve devlet insanı William Penn, Avrupa'daki anlaşmazlıkların çözümü için bir Avrupa düzeni veya parlamentosu kurulmasını, anlaşmazlıkların 3/4 oy çoğunluğuyla sonlandırılabilmesini ve oylamanın katılımcı ülkelerin ekonomik gücüne göre ağırlık teşkil etmesi üzerine düşüncelerini kaleme almıştır.³⁴

17. Yüzyıl Krizi'ni Avrupa'nın tamamında sırasıyla Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi takip etmiştir. 18. yy.'da yaşanan hareketlenmeler, Avrupa Yarımadası'nda bilim ve

³¹ Протопопов и др., 2012: 5-9.

³² McNeill, 2017: 145.

³³ Russ, 2019, s.236.

³⁴ McCormick, 2013: 66-67.

sanatın yanı sıra aynı zamanda Anayasa Hukuku'nun gelişimine zemin hazırlamıştır. İlk olarak 1710'da Ukrayna'da sürgündeki önder Pylyp Orlyk ve üst düzey Kozak komutanlar tarafından bilimsel literatürde Bender Anayasası olarak bilinen Zaporijya Anayasası³⁵ hazırlanmış ancak Moskova Devleti'ne karşı Kozak Hetmanlığı'nın İsveç İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı ile ortak başarısızlığından dolayı yürürlüğe girmesi engellenmiştir. Bender Anayasası, halkın doğal haklarının tanınmasına ve esas olarak baskıya karşı direniş hakkına dayanmakla birlikte, Zaporijya Ordusu'nun bağımsızlığını beyan etmiş, Ukrayna topraklarının birliği düşüncesini ve Kozak yaşam tarzını benimsemiş, en yüksek yasama yetkisini 1 yılda 3 kez düzenlenecek bir tür askeri parlamentoya devretmiştir.³⁶

Bender Anayasası'nı, 1791'de Lehistan-Litvanya Birliği'nde hazırlanan 3 Mayıs Anayasası³⁷ takip etmiştir. 3 Mayıs Anayasası, kral ve yurtsever kanadın uzlaşması neticesinde ortaya çıkmış ve Dört Yıllık Meclis³⁸ tarafından yürürlüğe konmuş bir anayasadır. Konseydeki konsensüsün oyçokluğu ilkesi üzerinden tecrübe edilmesi, Polonya'da bir tür anayasal kültür oluşmasının önünü açmıştır. Örnek tecrübeye dayalı olarak Polonya'da yönetimin soylu demokrasisine sınır getirilmiş ve sistemin anayasal monarşiye dönüşmesinin önü açılmıştır. 3 Mayıs Anayasası çerçevesinde merkezi idari organlar kurulmuş, bunun yanı sıra yerel idari organlar da büyük oranda merkeze bağlanmıştır. Anayasa, yürürlüğe girme özelliği üzerinden yola çıkarak ABD Anayasası'ndan sonra dünyanın ikinci, Avrupa'nın ise ilk yazılı anayasası olarak kabul edilmektedir.³⁹

1713'te *Project for Setting an Everlasting Peace in Europe* çalışmasında Fransız düşünür ve başrahip Charles-Irénée Castel, serbest ticaret ve Avrupa Senatosu üzerine düşüncelerini kaleme almıştır. Avrupa'da kalıcı barış fikirleri Friedrich Schiller'e ilham vermiş, 1785'te yazar 'Neşeye Övgü' parçasını⁴⁰ yazmış ve bu parça Ludwig van Beethoven'ın Dokuzuncu Senfoni'si eşliğinde söylenerek günümüz Avrupa Marşı'na evrilmiştir. 18. yy.'ın çoğu önde gelen filozof ve siyasi düşünürleri 'birlik' yoluyla Avrupa barışını sağlamanın yollarını araştırmaya teşvik etmişlerdir: İsviçreli filozof ve siyasi düşünür Jean-Jacques Rousseau, Avrupa'da federasyon fikrini destekleyen çalışmaları kaleme almıştır; İngiliz filozof ve hukukçu Jeremy Bentham, yazılarında ortak bir Avrupa meclisi ve ordusundan söz etmektedir; Alman filozof ve siyasi düşünür Immanuel Kant'ın

³⁵ Zaporijya Anayasası, Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Moldova'nın Bender kentinde hazırlanmış, Latince orijinal kısa metnine Fransa'da Dinteville Kalesi'ndeki kütüphanenin arşivinde erişilmiştir. Pylyp Orlyk'in ölümünden sonra oğlu Hryhor Orlyk (Grégoire Orlyk), Fransız Kraliyet Ordusu'nun generali ve Gizli Kraliyet Konseyi'nin üyeliğine kadar yükselmiştir.

³⁶ Семененко и Радченко, 2002: 170-171.

³⁷ Lehçe "Ustawa Rządowa z Dnia 3 Maja", 1791.

³⁸ Lehçe "Sejm Czteroletni", 1788-1792.

³⁹ Akay Dinç, 2017: 507-508.

⁴⁰ Türkçe "Neşeye Ağıt" veya "Özgürlüğe Ağıt" biçimlerinde de ifade edilmektedir.

çalışmalarında barışın gerçekleşmesi için bölgesel bütünleşme politikalarını gerekli kılan öneriler kaydedilmiştir.⁴¹

18. yy.'ın ilk yıllarından başlayarak Lehistan-Litvanya Birliği'nin komşuluğunda kurulan güçlü mutlakiyet içerikli devletler, ülkenin içişlerine karışmaya ve kralın seçilmesine doğrudan müdahale etmeye başlamışlardır. Seçilen krallar, Lehistan-Litvanya Birliği üzerinde yabancı devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek üzere göreve getirilmiş aktörler izlenimi bırakmışlardır. Prusya, Avusturya ve Rusya; siyasi ve sosyo-ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı Lehistan-Litvanya Birliği'ne karşı 1732'de Berlin Paktı'nı kurmuşlardır. Berlin Paktı'nın üzerine Lehistan Veraset Savaşı (1733-1735) patlak vermiş; bir yandan Fransa, İspanya, Kuzey İtalya devletleri ve Sardinya, bir diğer yandan Avusturya, Kutsal Roma İmparatorluğu, Doğu Almanya devletleri ve Rusya kendi çıkarları doğrultusunda savaşın parçası haline gelmişlerdir. Lehistan-Litvanya Birliği'nin gerilemesi, Rusya'nın Batı ve Güney Ukrayna'daki kazanımlarını olanaklı kılmıştır.⁴² 18. yy.'ın ortalarına doğru Belarus ve Batı Ukrayna gibi coğrafi birimleri kapsayan Lehistan-Litvanya toplumu radikal bir dönüşüm geçirmiştir; köylü nüfus artmış, kentler gerilemiş, el sanatları ve madencilik terk edilmiştir. 1764'ten başlayarak Rusya İmparatorluğu'nun baskısıyla seçilen bir kral tarafından yönetilen Lehistan-Litvanya Birliği'nde, baskının giderek şiddetli bir silahlı müdahaleye dönüşmesi sonucunda 1768'de yurtsever Katolik güçlerin öncülüğünde gerçekleşen Bar Konfederasyonu⁴³ tesis edilmiştir. Fransa tarafından desteklenen konfederasyon, Rusya ve krala karşı kurulmuş bir birlik olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁴

Batı Ukrayna, Lehistan-Litvanya Birliği'nde gerek iktidara gerek muhalefete karşı Haydamak Hareketi'nin direniş bağlamında yoğunlaştığı silahlı ayaklanmalara sahne olmuş, son aşama olarak Polonyalı, Yahudi ve Uniat nüfusa⁴⁵ yönelik 1768'de Uman Katliamı gerçekleşmiştir.⁴⁶ Bunun üzerine, Bar Konfederasyonu kısa bir süre içinde gücünü artırmış ve 1769'da Lehistan-Litvanya Birliği'ndeki değişik kesimlerin temsil edileceği bir ulusal kongre kararı almıştır. Bar'da toplanmış olan ulusal kongre, Kont Michał Wielhorski'yi Fransa'da, aralarında Jean-Jacques Rousseau'nun da bulunduğu siyasi düşünürlerle bağlantı kurması için görevlendirmiştir. Jean-Jacques Rousseau, Lehistan-Litvanya Birliği için ona eksik olan güç ve kararlılığı kazandırmak adına “ulusun tamamına konfedere ruhunun aşılması, Polonya halkının kalbine ‘Cumhuriyet’ düşüncesini köklü bir biçimde yerleştirilmesi ve saldırganların

⁴¹ McCormick, 2013: 66-67.

⁴² Merriman, 2018: 477.

⁴³ Podolia, Batı Ukrayna.

⁴⁴ Rousseau, 2008: 83.

⁴⁵ Uniat nüfus veya Uniatçılar kavramı, 1596 Brest Birliği'nden başlayarak Slav ayiniyle birlikte, Ortodoks geleneklerini koruma koşuluyla Papa'ya bağlı Belaruslu ve Ukraynalı dindar kesim için kullanılmaktadır.

⁴⁶ Magocsi, 2010: 313-317.

çabalarına karşın, söz konusu düşüncenin kalıcı olması gerektiği” çözümünü sunarak durumu değerlendirmiştir.⁴⁷

18. yy.’ın sonlarına doğru Lehistan-Litvanya İki Millet Cumhuriyeti ardışık üç kez işgal edilerek parçalanma yaşamıştır. 1772, 1793 ve 1795’te Prusya, Avusturya ve Rusya’nın başını çektiği Lehistan-Litvanya Birliği bölünmeleri; devlet eleyici, tazmin odaklı ve şiddetleri eşit güçler dinamiğinin en bariz örneğini oluşturmaktadır. Prusya ve Avusturya; Lehistan-Litvanya Birliği’nin ilk parçalanmasını Fransa Dışişleri Bakanı Charles Gravier de Vergennes’in karşıt çabalarına karşın,⁴⁸ Rusya’nın Balkanlar’da Osmanlı Devleti karşısındaki kazanımlarının telafisi olarak aklamaya çalışmıştır. Lehistan-Litvanya Birliği’nin ikinci ve üçüncü bölünmeleri, Prusya ve Avusturya’nın 1792’deki yenilgisinden sonra Devrim Savaşları’nda Fransa’ya karşı sergilediği savaş çabalarının tazminatı olarak gerekçelendirilmiştir.⁴⁹

Aydınlanma Çağı’nın sonlarına doğru Charles Gravier de Vergennes’in vurguladığı “adil denge” ve kamu hukuku kuralları devre dışı bırakılarak, dengenin salt mekanik anlayışına doğru sapma yaşanmıştır. Sapma durumu, özellikle Lehistan-Litvanya Birliği’nin komşuları arasında paylaşılarak 1795’te bağımsızlığının sona ermesi sürecinde kaydedilmiştir. 1815’te Viyana Kongresi Sonuç Bildirgesi’ne imza atan taraflar, kişisel çıkarlarını önemsizleştirmeden ve güçler arasındaki mekanik dengeleri gözden yitirmeden Charles Gravier de Vergennes’in ‘Avrupa Statükosu’ ve Charles Maurice de Talleyrand-Périgord’un ‘Meşruiyet’ gibi ilkelerinin⁵⁰ de yer aldığı görüşlerden⁵¹ ilham almışlardır. Sonuç olarak 18. yy.’ın sonlarına doğru dönemdeki salt “Kabine Siyaseti” düzenine karşı 19. yy. boyunca ‘Avrupa Uyumu’⁵² adı verilen yeni bir uluslararası sistem inşa edilmiştir.⁵³

1814’te Fransız siyasi düşünür Kont Claude Henri de Rouvroy, ortak kurumları olan federal bir Avrupa düşüncesini desteklemiş ancak bu yapı içinde ulusal bağımsızlığın korunması ve saygı duyulması gerektiğini savunmuştur.⁵⁴ Fransız düşünürüne göre, “18. yy.’ın felsefesi devrimseldir, 19. yy.’ın felsefesi ise örgütlenmeye dayanmalıdır”.⁵⁵ Avrupa fikri, 19. yy.’ın ortalarında ortak bir kullanıma sahip olduğu halde, ulusalcılık ilkesinin gerisinde kalmıştır. Bu bağlamda Fransız yazar Victor Hugo’nun ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ projesi daha çok Avrupa ulusalcılığı düşüncesinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Avrupa

⁴⁷ Rousseau, 2008: 94.

⁴⁸ Detaylı bkz. Мусский, 2009: 183.

⁴⁹ Teschke, 2017: 338-339.

⁵⁰ Тарле, 1959: 61.

⁵¹ Detaylı bkz. Мусский, 2009: 185.

⁵² 1815 belgelerinde ve ileriki yılları kapsayan zaman diliminde “Avrupa Sistemi” ifadesi çok sık kullanılmıştır.

⁵³ Soutou, 2014: 67-69.

⁵⁴ McCormick, 2013: 66-67.

⁵⁵ Berting, 2017: 129.

ulusalcılığı düşüncesi yönünde önemli gelişmelerden biri de 1834'te Bern'de İtalyan siyasi düşünür Giuseppe Mazzini tarafından uluslararası siyasi dernek düzeyinde Genç Avrupa'nın kurulması olmuştur. Genç Avrupa hareketinin amacı, Avrupa ulusalcı hareketlerinin mücadelelerine destek vermekle birlikte, gelecekte Avrupa bağımsız federal devletlerinin oluşumuna zemin hazırlamak olmuştur.⁵⁶

1815-1851 yılları arasındaki dönemde Avrupa'da, Devrim ve İmparatorluk savaşlarının neden olduğu krizden sonra kalkınma yaşanmış, demografik büyüme hızlanmış ve sanayileşme başlamıştır. Başlangıçta küçük gruplarla sınırlı da olsa, liberal ve ulusalcı eğilimlerin 1815'ten başlayarak sıklıkla geliştiği, 1830-1831 Polonya Ayaklanması ile yükseldiği ve 1848'de 'halkların baharı' ile son bulduğu kaydedilmiştir. Ulus-ötesi değerler kapsamında bir analiz yapılırsa, Klasizm ve Aydınlanma gibi bileşenlerin yanı sıra Avrupa'nın entelektüel yaşamında gittikçe daha çok görülen Romantizm gibi üçüncü bir bileşen kaydedilmiştir. Romantizm, bir sanat ve edebiyat akımı olarak aynı zamanda duygusal alanda, politika ve milliyetler konusunda önemli yansımaları olan bir ahlak devrimi süreci olmuştur. 19. yy.'ın birinci yarısında sosyal ve hukuki düzlemde, Rusya İmparatorluğu hariç Avrupa'nın tamamı, doğuştan gelen eşitsizliklerin sona ermesi ve feodal sistemden kalanların ortadan kalkması gibi büyük bir değişim göstermiştir.⁵⁷

1852-1871 yılları arasındaki dönemde Kırım Savaşı (1853-1856) ve Polonyalı, Litvan ve Belaruslu nüfusun yer aldığı Ocak Ayaklanması (1863-1864) gibi siyasetin dönüm noktalarının gerçekleştiği Avrupa'nın tamamında, gerçek bir demokratikleşme başlangıcı yaşayan kıtanın Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasında belirgin farklılıkların olmasına karşın, genel bir siyasi reform hareketine tanıklık edilmiştir. 1871-1890 arası dönemde toplumsal ve siyasi düşünce açısından büyük bir gelişme kaydedilmiştir. Ana hatlarıyla üç eğilimin hakim olduğu görülmektedir: henüz tanınmayan Marksizm'den daha çok değişik sosyalist akımlar ve anarşizm; liberal kapitalizmin egemenliğine kökten karşı çıkarken, her iki akımın etkinliği, baskın olan bireyci liberalizmden daha zayıf durumda olduğu kaydedilmiştir. Siyasi ilerleme açısından değerlendirme yapılırsa, demokratikleşme hareketi, Batı Avrupa'da aradan süre geçtikçe hızlanmıştır.⁵⁸ 19. yy.'ın sonlarına doğru Polonya siyasal hareketi, modern bir ulusal şekil alarak komşu Litvan, Belaruslu ve Ukraynalı etnik grupların ulus kurma süreçlerinde oldukça etkili olmuştur. Polonya Kongresi, 1905-1907 Devrimi'nde önemli bir rol oynayarak

⁵⁶ Delanty, 2014: 180.

⁵⁷ Soutou, 2014: 81-84.

⁵⁸ Soutou, 2014, s.127-145, 150-153.

aynı zamanda Çarlık makamlarını Polonya için özerklik projesi konusunda yeniden değerlendirmeye zorlamıştır.⁵⁹

Avrupa, ana hatlarıyla Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi ile başlayan gelişme zincirini 1890-1914 yılları arasında tamamlayarak dünya çapında bir refah, medeniyet ve parlaklık dönemi yaşamıştır.⁶⁰ Avrupa'nın demokratikleşme süreci daha önceki bölgesel farklılıklarla devam etmekteyken psiko-politik bir Avrupa alanı belirmeye başlamıştır. Siyasi gelişmeler bağlamında okuma yapılırsa, sosyalizm ve liberalizm arasında büyük siyasi karşıtlık ortaya çıkmıştır. Politik ve ideolojik düzlemde, döneme damgasını vuran hareket 'ezilen halkların' savunulması hareketidir. Prusya'daki ve Rusya'daki Lehlere gelince, her iki tarafta Polonya'nın gittikçe daha direnişçi bir şekilde Almanlaştırma ve Ruslaştırma çabalarına karşı koyduğu kaydedilmiştir.⁶¹ Avusturya'daki ve Rusya'daki Ukraynalı nüfusa değinilirse, Polonya'da yaşanan hareketlenmelerin etkisiyle her iki tarafta özyönetim, demokratikleşme ve Avrupalılık yaklaşımı çabaları dikkat çekmiştir.

1. Dünya Savaşı'nın etkisiyle imparatorlukların çöküşü ve İtilaf Devletleri'nin siyasetlerini yeni haritalara göre hızla uyarlaması, ulus kurma sürecinin ilerlemesini sağlamıştır. Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya'nın yanı sıra Polonya, Çekoslovakya ve İtilaf Devletleri'nin müttefikleri Sırbistan, Romanya ve Yunanistan kazanan tarafta yer alırken, kaybeden tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın yanı sıra Belarus, Ukrayna ve İttifak Devletleri'ne müttefik Kafkasya'daki yeni cumhuriyetler⁶² yer almışlardır. Sovyet Rusyası, 1918'de İttifak Devletleri'ne Polonya, Baltık devletleri ve Finlandiya dahil yenildiği yerler üzerindeki denetimini büyük ölçüde yitirmiştir.⁶³ Almanya ordusu, yenik düşerek İtilaf Devletleri'nin talebi üzerine askerlerini Ukrayna'dan ve Baltık devletlerinden çekmeye başlarken İtilaf Devletleri, oluşan boşluğu doldurmak için mücadeleye başlamışlardır. Fransa hükümeti, uluslararası Fransız, Yunan ve Polonyalı askerlerden oluşan karma bir askeri birliği Ukrayna'nın Odesa limanına yönlendirmiştir. Karadeniz'deki askeri birliğin kısa bir süre içinde kendini aralarında Bolşeviklerden Ukraynalı ulusalcılara ve anarşistlere kadar oldukça değişik güçlerle çatışır durumda bulmasının ardından 1919'da Fransa, Ukrayna'dan vazgeçerek Odesa ve Kırım'ı Bolşevik güçlere bırakırken, Rusya'daki muhalefeti desteklemeyi tercih etmiştir.⁶⁴

⁵⁹ Basenko, 2019: 134.

⁶⁰ Протопопов и др., 2012: 119-126.

⁶¹ Soutou, 2014: 171-178.

⁶² İttifak Devletleri'ne müttefik Kafkasya Cumhuriyetleri: Gürcistan, Azerbaycan ve Dağıstan. Detaylı bkz. Gerwarth, 2018: 253-254, 284; Winter vd., 2018: 66, 239, 241.

⁶³ Best vd., 2015: 53-54.

⁶⁴ MacMillan, 2004: 75-77.

1919'da müttefik tutumların sona erdirildiği Versailles Antlaşması'yla, parlamenter demokrasinin Avrupa'nın tamamında doruk noktaya ulaşmasına tanıklık etmiştir. Baltık Denizinden başlayıp Almanya ve Polonya'dan geçerek Belarus, Ukrayna, Balkanlar'a ve Kafkasya'ya kadar uzanan bir demokrasi kuşağı, en yeni liberal ilkelere göre yazılmış yeni anayasalarla donatılmış olsa da liberalizmin ömrünün kısa olduğu görülecektir. Sovyet Rusyası, 1920'den başlayarak Batı'ya doğru yayılmacı bir politika izlemeye başlamış ve eski imparatorluk topraklarını komünizm çatısı altında birleştirmeyi hedef almıştır.⁶⁵

1.1.2. Çağdaş AB Fikri ve Yeni İşlevselcilik

1.1.2.1. 1920'den Yeni İşlevselcilik Kuramına Avrupa

1920'de Doğu Avrupa ve Kafkasya'daki ulusalcı iktidarların düşüşünden başlayarak Batı Avrupa'da birçok sanayici, bankacı ve siyasetçi, 1. Dünya Savaşı'ndaki gibi bir yıkımın geri gelmesini engelleyebilmek ve ABD'nin ekonomik gücüne, Sovyet komünizminin ise yayılmacı gücüne karşı direnebilmek amacıyla Avrupa'nın yapısal bir düzenlemeye gitmesi için çağrıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Avrupacılık yaklaşımlarının en iyi temsil edildiği hareketlerden biri de 1923'te Münih'te Avusturyalı-Japon siyasi düşünür Kont Richard Nikolaus Eijiro tarafından uluslararası toplumsal hareket düzeyinde Pan-Avrupacılık Birliği'nin kurulması olmuştur. Pan-Avrupacılık hareketinin amacı, Avrupa ulusalcı hareketlerinin mücadelelerine destek vermekle birlikte, gelecekte birleşik bir Avrupa devleti oluşturmak olmuştur. 1938'de Nazi Almanyası'nın Avusturya'yı işgal etmesiyle birlikte, Pan-Avrupacılık hareketi, geçici olarak askıya alınmıştır.⁶⁶

Avrupacılık yaklaşımı, Ukrayna muhaceret hareketinde Mykhailo Hrushevsky, Serhii Shelukhyn ve Rostyslav Lashchenko tarafından desteklenirken, Batı Avrupa'da Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın 1930'da öncü olarak kabul edilen 'Avrupa Planı' ile doruk noktasına ulaşmıştır. 'Avrupa Planı' eğilimi, liberal çevreler ve komünist olmayan Sol çevreler tarafından desteklenmiş ve 1925'teki Locarno Antlaşmaları'nın ardından siyasi huzur bulma yolunda ilerleyen bir Avrupa'da azımsanmayacak uluslararası bir gücü temsil etmiştir. Bu bağlamda kendi kimliğine sahip bir 'Avrupa' kavramı, çok daha karmaşık hale gelen ve daha eski bir kavram olan Hristiyanlığın yerini almıştır.⁶⁷

Avrupa bölgesel bütünleşme girişiminin temelleri batıda Dünya Ekonomik Bunalımı,⁶⁸ Adolf Hitler'in "eski" toprakları geri alma, komşu ülkelerdeki Alman nüfusunu tek çatı altında birleştirme ve Doğu Avrupa'yı sömürgeleştirme çağrılarına yönelik olumsuz

⁶⁵ Mazower, 2015: 20-21.

⁶⁶ Esen, 2020: 798.

⁶⁷ Soutou, 2014: 392, 474.

⁶⁸ Büyük Buhran, 1929-1939.

süreçlerin gölgesinde atılırken, doğuda totalitarizmin yükselişi kaydedilmiştir. 1932-1933 yıllarında SSCB'nin yürüttüğü kolektif üretim politikası, tarımın devletleştirme ve ortak kullanma çabalarının sonucu olarak Ukrayna, Volga, Kuzey Kafkasya ve Kazakistan'da milyonlarca tespit edilen vatandaşın toplu ölümüne yol açmıştır. Ukrayna'da serbest dolaşımın engellenmesiyle birlikte, yürütülen kolektif üretim politikası, Ukrayna toplumunda Holodomor (açlıkla öldürme) ismini almıştır, zira söz konusu süreç, totaliter Josef Stalin rejiminin baskıcı siyasi kararlarının sonucu olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹ 1937-1938 yıllarında SSCB'nin uyguladığı Büyük Terör⁷⁰ çerçevesinde, içinde Beyazlar ve Bolşevikler olmak üzere değişik muhalif gruplardan eski zengin sınıfa ait kişiler ve aydın kesime kadar yüzbinlerce vatandaşın KGB tarafından tutuklanarak idam ve sürgün şeklinde mağduriyeti gerçekleşmiştir.⁷¹

Orta ve Doğu Avrupa'da 1918-1939 yılları arasındaki dönemde Çekoslovakya, en zengin ve en demokratik ülke olarak bilinirken özellikle batı kısmını teşkil eden Çekya, ekonomik kalkınma açısından Batı Avrupa ile eşit düzeyde aktarılmaktadır. Polonya ve Macaristan, ekonomik açıdan zayıf ülkeler olarak bilinmekle birlikte, demokrasileri açısından Çekoslovakya'nın gerisinde kaldıkları kaydedilmiştir. Baltık cumhuriyetleri Estonya, Letonya ve Litvanya, bütün olarak Orta Avrupa standartlarını karşılamışlardır. Romanya ve Bulgaristan, Doğu Avrupa'da ekonomik açıdan en kırılgan ülkeler olarak kaydedilmiştir. Polonya, Yunanistan'a göre daha zengin olmasının yanı sıra ekonomik ilişkiler açısından İtalya ve İspanya ile eşit düzeyde yer alması dikkat çekmektedir.⁷² Polonya'nın 1918-1945 yılları arasında Litvanya, Belarus ve Ukrayna ile ikili ilişkileriyle ilgili bir genelleme yapılırsa, bir çatışma süreci olarak aktarılmaktadır.⁷³

1918-1939 yılları arasındaki dönemde gerek Ukrayna'da gerek Ukrayna dışında, Avrupacılık yaklaşımı ve muhaceret hareketi çatıları altında yürütülen politikalarda dört ideolojik hareketin hakim konumda yer aldığını okumak mümkündür. Bağımsızlık odaklı demokrat kesimden Andriy Livytsky, Yevhen Petrushevych, Volodymyr Chekhivsky, Vyacheslav Prokopovych ve Milena Rudnytska, Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığı için mücadele eden dini hareketin temsilcilerinden Vasyl Lypkivsky, Kont Andrey Sheptytsky, Polikarp Sikorsky ve Mstyslav Skrypnyk, ulusalcı komünizmin savunucularından Oleksandr Shumsky, Mykola Khvylovy, Mykhailo Volobuiev ve Mykola Skrypnyk, milliyetçi hareketin simge isimlerinden Yevhen Konovalets, bunun yanı sıra Ukrayna Askeri Teşkilatı (UVO) gibi

⁶⁹ <https://turkey.mfa.gov.ua/tr/embassy/3625-holodomor> (erişim tarihi: 06.10.2017).

⁷⁰ Büyük Terör sırasında yaklaşık 700.000 SSCB vatandaşının kurşuna dizilerek infazı gerçekleşmiştir.

⁷¹ Соколов, 2008: 339.

⁷² Радзик, 2010: 90.

⁷³ Burant, 1993: 395.

yer altı silahlı hareketler ve Ukrayna Milliyetçileri Örgütü (OUN) gibi siyasi kuruluşlar Ukrayna tarih yazımında öncül aktörler olarak değerlendirilmektedir.⁷⁴

1939'da Molotov-Ribbentrop Paktı'nın ardından Polonya'nın Fransa ve Birleşik Krallık gibi küresel aktörlerden, Macaristan ve Çekoslovakya'dan olan gönüllü askerlerden aldığı desteğe karşın, Nazi Almanyası ve SSCB tarafından şiddet içerikli istilaya maruz kalması, 2. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁷⁵ 1940'ta SSCB ile Finlandiya arasında yaşanan Kış Savaşı'nın⁷⁶ ardından SSCB tarafından rehin alınmış Polonyalı subay ve sivillere karşı Katyn Katliamı⁷⁷ gerçekleşmiştir.⁷⁸ 1942-1943 yıllarında Baltık devletlerindeki Orman Kardeşliği⁷⁹ örgütüne denk olarak okunabilecek Ukrayna Ayaklanma Ordusu (UPA), yeraltı partizan hareketi şeklinde faaliyet göstermiş ve 1960'a kadar bağımsızlık uğruna silahlı mücadelede bulunmuştur.⁸⁰

1943'te Ukrayna Ayaklanma Ordusu (UPA), Ukrayna'da ulus-devletin kurulması adına birçok cephede politik engel olarak gördükleri Polonyalı, Yahudi, Rus, komünist, Sol, muhafazakar ve demokrat Ukraynalı kesime karşı aktif şekilde milliyetçi bir mücadeleye kalkışmıştır. Ukrayna milliyetçiliği, Avrupa'da ulus-devletlerin inşası kapsamında Galiçya-Volhinya bölgesindeki Polonya milliyetçiliğinin ve Armia Krajowa'nın⁸¹ gelişimine paralel bir şekilde değerlendirilerek kendini ifade etmiştir. Ukrayna Ayaklanma Ordusu'nun (UPA) şiddet içerikli faaliyetleri ve Ukrayna toplumundaki milliyetçi çevrelerde güç kazandığı yükseliş dönemi ele alınırsa, silahlı örgütün Avrupa'daki benzeri milliyetçi hareketlere nazaran bir istisna teşkil etmediğini okumak mümkündür. Sonuç olarak 1943-1944 yıllarında her iki tarafın hedefe ulaşmak adına yürüttükleri silahlı hareket kapsamında ağırlıklı etnik Polonyalı nüfus olmak üzere Volhinya Katliamı⁸² yaşanmış ve her iki toplumun tarihsel birlikteliği derinden sarsılmıştır.

Etnik çatışmaların Ukrayna'da Nazi Almanyası tarafından teşvik edilmesine karşın, Üçüncü Reich, Doğu Avrupa'da yeni bir bağımsız veya yarı-bağımsız devletin kurulmasına

⁷⁴ Subtelny, 2009: 436-446.

⁷⁵ Цыган и Скальски, 2005: 16-17.

⁷⁶ Kış Savaşı, SSCB'nin 1939'da Finlandiya'ya saldırısıyla başlamış ve 1940'ta Finlandiya'nın yenilgiyi kabul etmesi ve Vyborg'u SSCB'ye bırakması üzerine Moskova Antlaşması'yla sona ermiştir.

⁷⁷ Katyn Katliamı sırasında 22.000 Polonya vatandaşının başlarına birer kurşun sıkılmak suretiyle toplu infazi gerçekleştirilmiştir.

⁷⁸ Cienciala et al., 2008: 256.

⁷⁹ Orman Kardeşliği, 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında SSCB işgaline karşı Estonya, Letonya ve Litvanya'da bir yeraltı partizan hareketi olarak faaliyet göstermiştir.

⁸⁰ Detaylı bkz. Motyka, 2006: 1-720.

⁸¹ Armia Krajowa, 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi işgaline karşı Polonya'da bir direniş hareketi olarak faaliyet göstermiştir.

⁸² Volhinya Katliamı sırasında 36.000-100.000 arasında insan kaybı yaşanmıştır. Polonya ve Ukrayna kaynaklarında her iki tarafa göre değişik veriler yer almaktadır. Volhinya Katliamı ile ilgili Halyna Hordasevych ve Per Anders Rudling'in araştırmaları, dengeleyici bakış açısından dolayı yüksek önem arz etmektedir.

onay vermayerek Ukrayna'yı idari yönetim birimi şeklinde tutmayı tercih etmiştir.⁸³ Nazi Almanyası'nın müdahalesiyle Ukrayna Ayaklanma Ordusu'nun (UPA) iki değişik cephede Sovyet Rusya'sına ve Polonya'ya karşı, bunun yanı sıra Üçüncü Reich'a karşı olan saldırgan direnişi başarısızlığa uğramıştır. Ukrayna'daki bağımsızlık mücadelesinin önderleri, etkisiz bırakılmalarının ardından SSCB, Polonya ve Nazi Almanyası tarafından üç değişik bakış açısı doğrultusunda eleştiri hedefine çevrilmelerine karşın, Batı Ukrayna'da 2. Dünya Savaşı sırasında ulusalcı görüşün simge isimleri olarak kabul görülmüşlerdir.⁸⁴

1945'te Josef Stalin, Franklin D. Roosevelt ve Winston Churchill, Yalta'da (Kırım) Molotov-Ribbentrop Paktı'nın ardından Avrupa'nın haritasını yeniden çizmek ve etki alanlarını belirlemek için bir araya gelmişlerdir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından Polonya ve Ukrayna'nın sınırları batıya taşınmış ve Almanya üç işgal bölgesine bölünmüştür. Josef Stalin'in kısa bir süre sonra SSCB etkisini Batı Avrupa'da da yayma yönünde planları olduğunun anlaşılmasıyla birlikte, Nazi tehdidi yerini Sovyet komünizmi tehdidine bırakmıştır. En acil ve birincil öncelik ekonomik toparlanma olsa da Batı Avrupa için güvenlik konusuyla ilgili tehditler, özellikle de artık dıştan gelen tehditler bir gündem maddesi oluşturmıştır.⁸⁵

Avrupa'da ortak tarihsel süreç kapsamında gelişen AB fikri, 20. yy.'ın birinci yarısında milliyetçilik, ideolojik ayrışmalar, savaşlar, çatışmalar ve bölgesel bütünleşmenin yararları konusundaki bölünmeler nedeniyle belirsiz bir biçimde kalmıştır. Avrupa bölgesel bütünleşme sürecindeki yeni aşama, birçok kesim tarafından 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin rakip devlet olarak ortaya çıkışı ve artan Sovyet totalitarizmi tehdidiyle birlikte, bir gereklilik olarak görülmüştür. 1946'da Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill'in Zürih'te Fransa-Almanya iş birliğini merkeze alarak 'Avrupa Birleşik Devletleri' planını öne sürmesinin⁸⁶ ardından 1948'de Lahey'de federalist hareketler güçlü bir Avrupa'nın temellerinin atılması için ortak çağrıda bulunmuşlardır. 9 Mayıs 1950'de Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet'in projesinden hareketle, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın tarihi bildirgesi ise AB'nin çekirdeğini oluşturmakla birlikte, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin hukuki ve entelektüel temellerini atarak Avrupa kıtasında yeni bir barış sürecini başlatmıştır.⁸⁷ "Schuman Bildirgesi" olarak bilinen önerinin ardından Fransa,

⁸³ Nazi Almanyası ile ilgili ikilem teşkil eden yaklaşımlar Ukrayna milliyetçiliğindeki iç politikayı etkilemiş ve sonuç olarak Andriy Melnyk ve Stepan Bandera gibi önderlerin fikir ayrılığından dolayı Ukrayna Ayaklanma Ordusu'nda (UPA) bölünmeye yol açmıştır. Andriy Melnyk, iş birliği açısından Üçüncü Reich'ın egemenliğini tercih ederken Stepan Bandera, bağımsızlık mücadelesinde ulusalcı görüşün önderliğini üstlenmiştir.

⁸⁴ Veselý, 2016: 140-146.

⁸⁵ McCormick, 2015: 79.

⁸⁶ Esen, 2020: 800.

⁸⁷ Bayram, 2013: 40.

Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında 1951/52 Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kuruluşu olarak ekonomik bir birliğin temelleri atılmış ancak temel amaç, bir Avrupa federal devletinin oluşturulması amacı terk edilmiştir.⁸⁸ 1957/58 Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuştur.⁸⁹

Federalist fikirlerin belirgin eleştirisi, 1943'te kaleme alınan *A Working Peace System* çalışmasıyla bölgesel bütünleşme bağlamında işlevselci düşünceleri ele alarak Romanya kökenli Britanyalı sosyal bilimci, tarihçi ve siyaset bilimci David Mitrany tarafından öne sürülmüştür. 'İşlevselcilik' kuramı, devletlerin iş birliği yapmaları ve önceden belirlenmiş sınırlı işlevlere sahip devletlerarası kurumlar ve birimler oluşturmaları durumunda bölgesel bütünleşmenin kendi iç dinamiklerini geliştireceği ve büyük hükümetler arası anlaşmalara gerek kalmaksızın, devletlerarası bir ilişkiler ağı sayesinde barışa ulaşabileceği fikrini savunmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplindeki devlet 'saplantısını' eleştiren David Mitrany, temel sorunun 'kimsenin kendine özgü yaşam tarzına karışmadan ortak çıkarları bir araya getirmek' olduğunu kaydetmiştir.⁹⁰ 'İşlevselcilik' kuramı, ekonomik ve sosyal politikaların teknokrat yönetim şekline duyulan ortak çıkarların, uluslararası örgütlerin oluşturulmasına yol açtığını varsayan klasik bir bölgesel bütünleşme kuramıdır. Bu durumda örgütler, ekonomik refahı teşvik ederek ve böylece aradan süre geçtikçe meşruiyet kazanarak, güçlü uluslararası örgütlere karşı muhalefetin üstesinden gelebilmekte ve uzun dönemde gerçek bir devlet olmasa bile, bir tür uluslararası hükümete dönüşmektedirler. 1950'lerde ön planda olan 'İşlevselcilik' kuramı, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası düzeydeki birçok teknokratla da özdeşleşmiş ve kısmen yeni düzen ile hükümet müdahalesi deneyimler üzerine modellenerek uygulamaya konulmuştur.⁹¹

1.1.2.2. Yeni İşlevselcilik Kuramı ve Avrupa

Akademik çalışmalarda Kurumlar Avrupası, Devletler Avrupası veya Yurttaşlar Avrupası yaklaşımlarının başarısında zaman içinde dalgalanmalar yaşanmıştır. 1960'lardan başlayarak Avrupa politikasında olumlu yönde değişen bölgesel bütünleşme süreci, söz konusu yaklaşımlardan hangi birisinin daha çok çekicilik kazanacağını belirlemede yardımcı olmuştur. Bu durumda en inişli çıkışlı serüven, Kurumlar Avrupası yaklaşımında kaydedilmiştir. Kurumlar Avrupası düşünce çizgisinin savunucusu Almanya kökenli Amerikalı siyaset bilimci Ernst Haas, 1958'de kaleme alınan *The Uniting of Europe*

⁸⁸ Mathieu, 2006: 12-13.

⁸⁹ Esen, 2020: 800-801.

⁹⁰ McCormick, 2015: 18.

⁹¹ Attina, 2005: 53.

çalışmasında Avrupa Topluluğu'nun üye devletlerdeki politik tutumları nasıl değiştirdiğini incelemiştir. Ernst Haas; partilerin, sendikaların ve sanayicilerin, 1952'de Kömür ve Çelik Topluluğu'na yönelik tutumlarını 1957'deki konumlarıyla karşılaştırmış ve Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin bir bütün olarak ekonomik çıkarlarla ilgili olduğu sonucuna varmıştır.⁹² Ernst Haas'ın sözleriyle ifade edilirse, “politikacıların önemli olmasıyla birlikte, hareketi politikacılar, akademisyenler veya yazarlar değil, daha çok ekonomi teknisyenleri, planlamacılar, yenilikçi sanayiciler ve sendikacılar ileri götürmüştür”.⁹³ Ernst Haas'ın araştırmalarında ‘egemen devletlerin arasındaki siyasal toplulukların oluşum süreçlerine dair’ genellemeler yapılmaya çalışılmış, böylelikle ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı ortaya çıkmıştır. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı, bir alandaki bütünleşmenin ilgili diğer alanlardaki bütünleşmesi yönünde siyasi irade ve ulus-üstü kurumsallaşma aracılığıyla yayılma etkisi oluşturacağını ileri süren geniş anlamda bir uluslararası ilişkiler kuramıdır.⁹⁴

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı spesifik anlamda ele alınırsa, bir bölgesel bütünleşme kuramıdır ve en önemli varsayımı, yayılma etkisi olarak tanımlanan, bölgesel bütünleşme sürecine dair önceki kararların oluşturduğu beklenmedik geri dönüşümler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ernst Haas’a göre, ekonomik bütünleşmenin başlamasına yol açacak genellikle jeopolitik nitelikteki nedenler ikinci planda kalmaktadır; ancak ekonomik bütünleşme başlatıldığında, yayılma etkisi, bölgesel bütünleşmenin kapsamı veya yoğunluğunun artması yönünde iki tip baskı oluşturmaktadır:

- Ekonomik yayılma etkisinde sosyal gruplar, mevcut kazanımlarını korumak veya geliştirmek için ekonomik bütünleşmenin daha ileriye götürülmesini talep ederler.
- Siyasi yayılma etkisinde süreç, bölgesel bütünleşmenin ilerlemesi lehinde tavır alan ve bu ilerlemeyi yönetme avantajına sahip ulus-ötesi ve ulus-üstü aktörler oluşturur.⁹⁵

Yayılma etkisi kavramı, Leon Lindberg tarafından geliştirilmiştir ve devletlerin siyasi alanda iş birliğine gitmesinin, diğer alanlarda iş birliği yapmaları yönünde bir “baskı ve taşmaya” neden olması halidir. Ekonomik açıdan bakılırsa, ticaret ve yatırım bağları alansal bütünleşmeyi teşvik edecek, süreci yönlendirecek işlevsel hükümetler-arası örgütlenmelerin kurulmasını gerektirecek ve ulusal hükümet kurumlarının güçlerinin azalmasının önünü açacaktır. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı çerçevesinde birimlerin güçleri ve kapsamı genişledikçe siyasal aktörlerin de bağlılıkları yeni bir merkeze doğru dönecek ve söz konusu

⁹² van Middelaar, 2014: 8-9.

⁹³ Haas, 2004: xix.

⁹⁴ McCormick, 2015: 19.

⁹⁵ Akay, 2005: 438-439.

yeni merkezin kurumları daha fazla yetki talebinde bulunacaktır.⁹⁶ Ekonomik bütünleşme, tanımlanması ne olursa olsun, politik amaçlara dayanmakta ve politikanın sonuçlarını sıklıkla ortaya çıkarmaktadır. Siyasi bütünleşme, değişik ulusal ortamlardaki siyasal aktörlerin bağılıklarını, beklentilerini ve siyasi faaliyetlerini kurumların önceden var olan ulusal devletler üzerinde yargı yetkisine sahip olan veya söz konusu yargı yetkisini talep eden yeni bir merkeze kaydırılmasına ikna edildiği süreci kapsamaktadır.⁹⁷

Uluslararası örgütlerin kuruluşuna öncü olduğu teknik görevlerin işlevselci yapısı, siyasetin önemini dikkate almayarak sınırlı kalmıştır. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramcıları siyasi iradeyi yeniden merkeze koymaktadır. İşlevselci düşüncenin ‘Yeni’ ön takısı, temelinde birleşik siyasetin bölgesel bütünleşme sürecine etkisini vurgulamak için eklenmiştir. Ernst Haas, bölgesel bütünleşmenin gerçekleşmesi için ekonomi, tarım, sağlık, çevre, telekomünikasyon, bilim ve eğitim gibi alanlarda uzmanlaşma ne olursa olsun, politik bağlantısı olan seçkinler tarafından söz konusu amaçları takip etmenin kendi çıkarlarına olarak algılanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁸ ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının 1960’larda Batı Avrupa’nın dışında diğer bölgelere uygulanabilirliği belirsiz kalmakla birlikte, evrensel bir teori olmak için sınırlı bir potansiyele sahip olduğu düşüncesi aradan süre geçtikçe ortak görüş olarak kaydedilmiştir. Bir bölge olarak boyut, tarihsel bağlam ve üye devletler arasındaki ekonomik kalkınmanın ve büyümenin düzeyi açısından ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı için ilk aşamada ancak Batı Avrupa uygun olabilmıştır.⁹⁹

1970’lerde aralarında Ernst Haas’ın da bulunduğu kuramcı-akademisyen ve politikacıların bakış açısında artan milliyetçi hareketlerle birlikte, Batı Avrupa’da söz konusu ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramına olan güvenin düşüşe uğradığı kaydedilmiştir. Bunun üzerine, Avusturya kökenli İbrani-Fransız siyaset bilimci Stanley Hoffmann tarafından ulus-üstücülük kavramıyla zıtlık çerçevesinde hükümetler üzerine odaklanılmış ve 1965, 1966, 1982 ve Robert O. Keohane ile ortak olarak 1990’da kaleme alınan çalışmalarıyla Avrupa bölgesel bütünleşme süreciyle ilgili ulus-devletleri merkezde bulundurarak ‘Hükümetler-aracılık’ kuramı geliştirilmiştir.¹⁰⁰

1980’lerde bölgesel bütünleşme sürecinin iç politika baskısı karşısında bulunması olgusu aradan süre geçtikçe yıpranmış ve söz konusu durum yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun üzerine, Macaristan kökenli Amerikalı-İbrani siyaset bilimci Andrew Moravcsik tarafından ulus-üstücülük kavramıyla zıtlık çerçevesinde bölgesel bütünleşme

⁹⁶ McCormick, 2015: 19.

⁹⁷ Haas, 2004: 12, 16.

⁹⁸ Viotti and Kauppi, 2012: 139.

⁹⁹ Griffiths vd., 2011: 94.

¹⁰⁰ Rosamond, 2000: 9, 72, 75-81, 86, 130.

kuramlarının Avrupa örneğinde bir karmasına odaklanılmış ve 1993, 1998, 2001, 2002 ve 2007’de kaleme alınan çalışmalarıyla üye devletlerin hükümetlerini merkeze almakla birlikte, ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının bileşenlerini göz önünde bulundurarak ‘Liberal Hükümetler-arasıcılık’ kuramı geliştirilmiştir.¹⁰¹

Bölgesel bütünleşme süreci olarak AB’nin şekillenmesi, dört değişik seviye ve aşamalara uzanmaktadır. En düşük aşaması, ülkelerin birbirlerine karşı vergilerini düşürdükleri Serbest Ticaret Bölgesi dönemidir (1959-1968). Bir aşama üstü, ülkelerin birbirlerine karşı vergi uygulamadıkları, ticaret politikalarında yetkilerinin üst kurumlara devredilmesini desteklediği ve diğer ülkelere karşı ortak bir tarife belirledikleri Gümrük Birliği dönemidir (1968-1976). Bir sonraki aşama, iş dünyası dahil hiçbir engel içermeyen Avrupa Ortak Pazarı dönemidir (1977-1992). Bölgesel bütünleşmenin en üst seviyesi, ortak bir para birimi ve federal bir yapısı olan Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasıdır (1993). Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry’e göre, söz konusu yapıdaki sağlıklı işleyiş istikrarlı bir şekilde sürececek olursa AB, nihai olarak federal bir yapıya dönüşebilir.¹⁰²

Avrupa bölgesel bütünleşme süreci dört değişik gelişme dönemine ayrılır: Birinci dönem, 1950’lerin sonu – 1970’lerin ortalarını kapsayarak ekonomik kalkınmaya tanıklık etmekle birlikte, AB tarihinin ‘altın çağı’ olarak kabul edilmektedir. İkinci dönem, 1970’lerin ortaları – 1980’lerin ortalarını kapsayarak ekonomik büyümenin yavaşlaması, işsizlik ve enflasyon oranlarının artışıyla birlikte, ‘Eurosklerose’ dönemi olarak karakterize edilmektedir. 1980’lerin ortaları – 1992’ye kadar olan zaman dilimini kapsayan üçüncü dönemde ekonomik geri kazanımın yanı sıra bütünleşme sürecinde derinleşme hedeflerinin yükselmesi ve yasal çerçeve hazırlanarak 1986’da Avrupa Tek Senedi Antlaşması’nın (SEA) imzalanmasıyla tarihe geçmiştir. 1992’de imzalanan Maastricht Antlaşması’yla başlatılan ve son adım olan Ekonomik ve Parasal Birlik girişimlerini gerçekleştirme yönündeki bir süreci kapsayan dördüncü dönemde ekonomik, toplumsal ve çevresel konuların ele alındığı Avrupa Topluluğu’na ek olarak Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ayağıyla birlikte, Adalet ve İçişleri gibi AB’nin ‘üç sütunu’ oluşturularak yapısal yenilikler sağlanmıştır.¹⁰³ 1995’te AB’nin üye sayısı 15’e ulaşmıştır: Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg

¹⁰¹ Wiener and Diez, 2009: 67-86.

¹⁰² Roskin ve Berry, 2014: 345.

¹⁰³ Цыганков и др., 2008: 238-239.

(orijinal “altı”); İrlanda, Birleşik Krallık ve Danimarka (1973),¹⁰⁴; Yunanistan (1981); Portekiz ve İspanya (1986); Avusturya, İsveç ve Finlandiya (1995).¹⁰⁵

1955’te Doğu Avrupa’da SSCB başta olmak üzere Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya’nın bir araya geldiği Varşova Paktı kurulmuştur. Bütünleşmiş siyasal sayesinde, Varşova Paktı özgür ve eşit ortakların samimi bir ittifakı olmamakla birlikte, üyelerden hiçbirinin ordusu bağımsız hareket etme kapasitesine sahip olmamıştır. Olumsuz değerlendirmelerin yanı sıra standart silah ve müşterek eğitimde açık bir avantajın bulunduğu, ulusal onurların yüceltildiği ve Batı Almanya’nın NATO’ya katılmasına güçlü bir karşılık verildiği kaydedilmiştir.¹⁰⁶

İktisadi kalkınmada etkileyici olarak değerlendirilen hızlı küreselleşme politikalarını, siyasal olarak bölünmüş bir Avrupa’nın sona ermesi takip etmiş ve söz konusu küreselleşme sürecine Güney ile Doğu çevrelerindeki otoriter diktatörlüklerin çöküşü eşlik etmiştir. 1970’lerin ortaları Orta ve Doğu Avrupa için bir dönüm noktası teşkil etmesinin yanı sıra Batı Avrupa’nın ilerleyişi komünizmi zayıflatmıştır. Çoğulcu, çok partili demokrasiyi ve Avrupa Topluluğu üyeliğini benimseyen ‘Avro-komünizm’ yaklaşımı, Batı komünizmini uygulamada sona erdirmiş ve hızlı bir sosyal-demokratlaşma eğilimine, ardından lider komünist partilerin erimesine yol açmıştır. Orta ve Doğu Avrupa, 1973’ten sonra derinleşen ekonomik krizlere sürüklenmiştir. SSCB ve uydusu olan devletler, 1970’ler ve 1980’lerin yapısal krizleri sırasında yeni teknolojinin gereklerine ayak uydurmakta zorlanmış, büyümeleri ciddi ölçüde yavaşlamış ve hatta duraksamıştır. Enflasyon rakamlarının yükselmesi, ülkelerin borçlanması ve rejimin erozyona uğraması, aradan süre geçtikçe sistemin geçici meşruiyetini zayıflatmıştır.¹⁰⁷

Polonya, 1944-1989 yılları arasında Komünist iktidarlar tarafından yönetilmiştir. Komünizm döneminde yapılan değişikliklerle birlikte, Polonya, bir egemenliğe sahip olmayışının yanı sıra uluslararası arenada tanınmıştır. 45 yıllık Komünizm döneminde Polonya’nın iç ve dış politikalarına ilişkin önemli kararların tamamı SSCB tarafından alınmıştır. 1956, 1968, 1970, 1976 ve 1980 yıllarındaki toplumsal ayaklanmaların yol açtığı değişikliklere karşın, Polonya, totaliter bir yönetim şeklinde varlığını sürdürmüştür. Totaliter baskının kapsamı ve karakteri, 1953’e kadar süren Stalinist rejim süresinde daha yoğun bir şekilde kendini ifade etmiştir. Politik baskıdan dolayı özgürlük alanındaki kısıtlamaların uzun

¹⁰⁴ Grönland, 1979’da Danimarka tarafından öz yönetim hakkı tanınmasının ardından 1982’de Avrupa Topluluğu’ndan ayrılmak üzere bir referandum düzenlemiş ve 1985’te resmi olarak Avrupa Topluluğu’ndan ayrılmıştır.

¹⁰⁵ Kegley ve Blanton, 2015: 172.

¹⁰⁶ Davies, 2011: 1170.

¹⁰⁷ Berend, 2015: 364.

süredir devam etmesine karşın, 1980’lerde Lech Wałęsa’nın önderliğindeki ‘Dayanışma’ (Solidarność) hareketi, siyasi sahneye çıkmayı başarmıştır. Sonuç olarak 1981’den başlayarak Varşova’nın uyguladığı sıkıyönetim yasasına karşın, ‘disiplin güçlerinin’ tersane, fabrika, çelikhane ve kömür madenlerinde uyguladığı şiddetle birlikte, komünistlerin Polonya’daki iktidarı aradan süre geçtikçe sarsılmıştır.¹⁰⁸

2. Dünya Savaşı sırasındaki Reichskommissar Erich Koch dönemi,¹⁰⁹ ardından 1944’te Komünist Polonya ile SSCB arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması ve arkasından 1946-1947 yıllarında meydana gelen kıtlık dönemi sonucunda Ukrayna’da sosyo-ekonomik açıdan oldukça ağır bir süreç yaşanmıştır.¹¹⁰ 1947’de Polonya’da Ukrayna Ayaklanma Ordusu (UPA) ile mücadele kapsamında Wisła Operasyonu düzenlenmiş ve Ukraynalı nüfusa yönelik Polonya’nın kuzeybatıda edindiği yeni illerine zor koşullar altında bir sürgün gerçekleşmiştir. 1990’da söz konusu operasyon, Polonya Senatosu tarafından kınanmış ve toplu tahliye sonucu verilen zararı telafi etmek için alınan önlemleri ileri süren Wisła Bildirgesi tertip edilmiştir.¹¹¹

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Ukrayna, aynı zamanda SSCB’de hüküm süren Stalinist rejimin merkezci, Ruslaştırma ve Kilise’nin bertaraf politikalarına maruz kalmıştır. Nikita Khrushchev ve yerelde Petro Shelest döneminde Ukrayna, liberalleşme ve âdem-i merkeziyetçilik sürecine tanıklık etmiştir. Ukrayna milliyetçiliği ve Yahudi siyasi hareketi gibi oluşumlara karşı kampanyalar zayıflamış, Ukrayna’nın yönetici Parti ve hükümet pozisyonlarında temsili artırılmıştır. Leonid Brezhnev ve yerelde Volodymyr Shcherbytsky döneminde Moskova’dan üretilen merkezci ve Ruslaştırma politikalarının yeniden ön planda olduğunu görmek okunabilmektedir. Söz konusu merkezci politikalar, 1965-1966 yıllarındaki gibi 1972’de Ukraynalı muhaliflerin tutuklanması dalgalarıyla sonuçlanmıştır.¹¹² Totalitarizm döneminde Ukrayna’daki muhalefetin sergilemiş olduğu insan hakları mücadelesinin 1989’a kadar devam etmesiyle birlikte, aynı zamanda Polonya’daki toplumsal hareketlerle zamanlama açısından paralellik teşkil ettiğini okumak mümkündür.

Totalitarizm dönemi için sonuç değerlendirme yapılırsa; toplumsal muhalefetin sergilediği çabalara karşın, ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının veya herhangi bir bölgesel bütünleşme kuramının Orta ve Doğu Avrupa’ya ulaşmadığı, bunun yanı sıra bütünleşme sürecinde genişleme yerine derinleşme politikasının tercih edildiğinden bahsedilebilir. ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı bağlamında ele alınırsa; siyasi irade, ulus-üstü kurumsallaşma, ulus-altı

¹⁰⁸ <http://ipn.gov.pl/en/brief-history-of-poland/1.Brief-history.html> (erişim tarihi: 03.10.2017).

¹⁰⁹ Detaylı bkz. Fuhrer und Schön, 2010: 1-256.

¹¹⁰ Денисюк та ін., 2008: 255.

¹¹¹ Nowak, 2015: 205.

¹¹² Литвин, 2005: 259.

çıkar gruplarının rolü, alansal iş birliği ve yayılma etkisi özelliklerinin anti-demokratik bir ortamda gerekli önkoşulları sağlamadan gerçekleşmesi mümkün değildir.

1.1.3. Polonya Dış Politikasında AB ve Ukrayna

1.1.3.1. Polonya Dış Politikasında AB

AB'nin nüfusa göre beşinci ve yüzölçümüne göre altıncı ülkesi Polonya,¹¹³ önemli bir bölgesel aktör olarak AB'ye katılan eski Doğu Bloku ülkelerinin başında yer almaktadır. Devlet sınırları olarak kuzeydoğudan Rusya (Kaliningrad Oblastı)¹¹⁴ ve Litvanya, doğudan Belarus ve Ukrayna, güneyden Çekya ve Slovakya, batıdan Almanya gibi kara komşularıyla, kuzeyden ise Baltık Denizi ile çevrelenmiştir. Polonya jeopolitiği ele alınırken, doğuda Litvanya, Belarus ve Ukrayna gibi komşularıyla ortak tarihsel birlikteliğe sahip olmasının sonucu olarak sosyo-kültürel bir etkileşim, güneyde Çekya, Slovakya ve Macaristan gibi ülkelerle ortak süreç ve aidiyetin yanı sıra Visegrád Dörtlüsü çatısı altında siyasi ve ekonomik bir iş birliği söz konusudur. Litvanya ve Macaristan gibi ülkelerle gerek Katolik Avrupalı gerek seküler Avrupalı kimliğine dayanan sosyo-kültürel ortaklık ve artı Belarus, Ukrayna, Çekya ve Slovakya gibi ülkelerle Slav kimliğine dayanan etnik ve dilsel ortaklık göz önünde bulundurulmalıdır. Polonya'nın gerek güneydeki gerek doğudaki komşularıyla olan ortak özellikleri, Orta ve Doğu Avrupa olarak her iki bölgenin merkezinde yer almasıyla birlikte, ülkenin etkin bölgesel aktör konumunda bulunmasını sağlamaktadır.

Polonya'nın Avrupacılık politikaları, 1569 Lublin Birliği ve 1918 Prometheism doktrinine kadar uzanmaktadır. Avrupacılık vektörü, Polonya dış politikasında kendine özgü şekilde şekillenerek aradan süre geçtikçe Baltıklar, Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkasya ile ittifak üzerinden bir yandan Rusya'yı çevreleme politikalarının ortaya çıkmasına yol açmış, bir diğer yandan Avrupa'nın sınırlarını belirlemiştir. Zbigniew Brzezinski, 1990'lardaki çalışmalarında Doğu Avrupa'daki dönüşümlerin üzerine Polonya için bir 'bölgesel lider' vizyonu çizerek Jagielloński hanedanlığının etki alanı Visegrád Dörtlüsü, Baltıklar, Belarus ve Ukrayna'yı kapsayan Lehistan-Litvanya Birliği düşünüldüğünde Polonya için tarihsel-coğrafi boyutları ve ABD ile güncel bağları nedeniyle bölgesel güç olabileceği görüşünü savunmuştur.¹¹⁵ Norman Davies, Polonya'nın jeopolitik konumu için "Avrupa'nın Kalbi"¹¹⁶ ve "Tanrının Oyun Alanı"¹¹⁷ kavramlarını kullanmıştır.¹¹⁸

¹¹³ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_en (erişim tarihi: 04.01.2018).

¹¹⁴ Almanca "Königsberg" şeklinde kullanılmaktadır; 1945'te Potsdam Konferansı sonucu SSCB'ye bırakılmıştır.

¹¹⁵ Brzezinski, 1997: 44.

¹¹⁶ Davies, 2001: 1-512.

¹¹⁷ Davies, 2005: 1-488; Davies, 2005: 1-616.

Modern Polonya ulusal kimliğinin kökenlerini anlamak açısından, Polonya'nın kurucu ortakları Józef Piłsudski ve Roman Dmowski'nin Rusya ve Almanya'ya ilişkin değişik algılarından bahsetmek yerinde olacaktır. Sol cepheden askeri kanadın önderi Józef Piłsudski, Rusya'dan gelen Bolşevizm tehdidine karşı Prometheism¹¹⁹ ve Intermarium¹²⁰ gibi değişik stratejiler geliştirerek Polonya'yı "Hristiyanlığın son kalesi" olarak değerlendirirken, Sağ cepheden Ulusal Demokrasi (Endecja)¹²¹ hareketinin önderi Roman Dmowski,¹²² Almanya'yı çevreleme politikalarında Polonya'yı Rusya'nın bir ortağı olarak değerlendirmiştir.¹²³ Dünya Savaşları arası dönemde, Józef Piłsudski'nin yeniden iktidara geldiği 1926 Darbesi dahil Polonya'nın Ukraynalı nüfusa yönelik yerelde siyasi partilerini, kiliselerini ve kültürel örgütlerini kurmalarını sağlayan çoğulculuk ve hoşgörü politikalarına karşın,¹²⁴ çoğu milliyetçi çevreler, Polonya'nın Slav azınlıklarına asimile edilebilir etnik hammadde olarak davranmıştır. 1935'te Roman Dmowski'nin bütünleşik milliyetçilik yaklaşımı, siyasi ve sosyal söylemde zafer kazanmış ve teğmenlerin kolektif diktatörlüğü tarafından paylaşılmıştır.¹²⁵

1795'ten 1918'de bağımsızlık ilan edilene kadar geçen 123 yıllık süreçte Polonya devleti, Avrupa siyasi haritasından silinmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte, 1918 yılı, Polonya'nın modern devlet tarihinin başlangıcı sayılacaktır. Hagen Schulze'ye göre, 1918'de Doğu Avrupa'nın büyük imparatorluklarından doğmuş uluslar, çoğu zaman "bitmeyen bir zulmün kurbanı" ve yeterince büyük azınlıklara hükmeden ulusal çoğunluklar olarak değerlendirilmektedir. Vladimir Lenin'in Sovyet Rusyası'ndaki Bolşevik rejimini takiben 1922'de Benito Mussolini'nin İtalya'da iktidarı ele geçirmesinin ardından, 1923'te Bulgaristan ve İspanya, 1924'te SSCB, 1925'te Arnavutluk, 1926'da Polonya, Portekiz ve Litvanya, 1929'da Yugoslavya ve 1930'da Romanya'da birbirini izleyen otoriter devrimler gerçekleşmiştir. 1933'te Adolf Hitler'in Almanya'da iktidarı ele geçirmesini, aynı yıl Avusturya'da Engelbert Dollfuss rejiminin kurulması izlenmiş, 1934'te Estonya ve Letonya'da, 1936'da İspanya ve Yunanistan'da diktatörlükler takip etmiştir. 1939'da 28 Avrupa devletinin yalnızca 11'de demokratik bir hükümet kaydedilmiştir.¹²⁶

¹¹⁸ Erler Bayır, 2014: 294-295.

¹¹⁹ Finlandiya, Baltıklar, Polonya, Belarus, Ukrayna, Kırım ve Kafkasya ülkelerinin yer aldığı stratejik iş birliği politikasıdır, 1918-1922.

¹²⁰ Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Yugoslavya, Belarus, Ukrayna ve Kırım'ın yer aldığı bölgesel iş birliği politikasıdır, 1926-1935.

¹²¹ Lehçe "Narodowa Demokracja", 1893-1939.

¹²² Roman Dmowski'ye göre, Polonya kültürüne ve dolayısıyla ulusal anlamda hayatta kalma mücadelesine yönelik en önemli tehdit Almanya tarafından yürütülen Almanlaştırma politikaları olmuştur.

¹²³ Erler Bayır, 2015: 115-116; Prazmowska, 2022: 235-236.

¹²⁴ Plokh, 2017: 197.

¹²⁵ Snyder, 2003: 179.

¹²⁶ Schulze, 2005, s.272-281.

1935'te Rusya'yı çevreleme politikalarının haritası, Belarus ve Ukrayna dışında daraltılarak Polonya Dışişleri Bakanı Józef Beck'in girişimiyle Üçüncü Avrupa¹²⁷ adı altında yeniden güncellenmiş ve uygulamaya konulmuştur.¹²⁸ Bunun üzerine, 23 Ağustos 1939'da Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasının ardından 1 Eylül 1939'da batıdan Polonya'ya karşı istila operasyonu başlatılmış ve 6 Ekim 1939'da söz konusu süreç Batı Polonya ile sınırlı kalmıştır. Polonya'nın, Nazi Almanyası için Doğu'yla bir bağlantı ve bir emek kaynağı¹²⁹ olarak görüldüğü kaydedilmiştir. 17 Eylül 1939'da doğudan SSCB'nin Polonya'ya karşı başlattığı istila operasyonunun¹³⁰ sonucu olarak Doğu Polonya'da Kızıl Ordu tarafından 1939-1941 yılları arasında uygulanan şiddet olayları Polonya'nın sosyopsikolojik açıdan durumunu oldukça zorlaştırmıştır. Nazi Almanyası ve SSCB tarafından Çekoslovakya ve Polonya'nın şiddet içerikli istilaya maruz kalmasıyla birlikte, kaygıya kapılan Birleşik Krallık ve Fransa, başlangıçta kendi devletlerinin bütünlüğünün korunacağı ve egemenliklerinin yeniden sağlanacağı güvencesini almaya çalışmışlardır.¹³¹

2. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla Polonya, 1952'de resmi olarak "Halk Cumhuriyeti" şeklinde ortaya çıkmıştır. Colin Barker'in araştırmalarına göre, bir zamanlar yıpranmış ve büyük ölçüde tarıma dayalı bir ülke olan Polonya, 1970'lerin sonuna gelindiğinde, dünyanın onuncu sanayi gücü konumunda ve aynı zamanda dünyanın en büyük sekizinci askeri bütçesinin sahibi olarak kaydedilmiştir. Devlet tarafından yürütülen hızlı kalkınma hamlesi, büyük fabrikalar ve sanayi kentleri yaratmıştır. İşçi sınıfı en kalabalık sınıf haline gelmiştir ve işçilerin büyük bir çoğunluğunu köylerden göç eden kesim değil, eğitilmiş ve kültürel açıdan daha gelişmiş "ikinci kuşak" temsil etmiştir. 1956, 1970 ve 1976'da yöneticilerine karşı pek çok önemli dava deneyimi yaşamış olan işçi sınıfı, 1980 Temmuz ayı ile 1981 Aralık ayı arasında, savaş sonrası Avrupa'nın en yetkin işçi hareketini oluşturmuşlardır.¹³²

20. yy.'ın büyük bir kısmında Doğu Avrupa'nın yazgısı SSCB'nin eylemlerine yakından bağlantılı olmuştur. Mikhail Gorbachov 1985'te göreve gelip, "Glasnost" (açıklık veya şeffaflık) ve "Perestroyka" (yeniden yapılanma) politikalarının damgasını vurduğu bir değişim sürecini beyan ettiği zaman, aynı zamanda yeni bir dönemin başlangıcı sağlanmıştır. Söz konusu değişimler, aradan süre geçtikçe Sovyet Komünist Partisi'nin gücünü aşındırmış ve sosyalist devlet ekonomisinin ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır. Doğu Avrupa'da

¹²⁷ İsveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve İtalya'nın yer aldığı bölgesel iş birliği politikasıdır, 1935-1939.

¹²⁸ Watt, 1982: 387-388; Kozeński, 1964: 214-216.

¹²⁹ Almanca "Herrenvolk" (üstün halk) için bir "Arbeitsreich" (işçi devleti) şeklinde kullanılmaktadır.

¹³⁰ Цыган и Скальски, 2005: 112.

¹³¹ Mazower, 2015: 201-227.

¹³² Barker, 2017: 228.

değişimleri körükleyen unsurlardan biri olan Polonya işçi sendikası ‘Dayanışma’ hareketi,¹³³ 1980’de Gdansk Lenin Tersanesi’ndeki işçilerin bir dizi grevlerine önyak olmakla birlikte, dünyadaki en büyük bağımsız işçi sendikası olmuştur. ‘Dayanışma’ hareketinin talepleri arasında Komünist Parti’den bağımsız serbest ticaret birlikleri ve parti üyeliğine değil, niteliklerine göre yönetici personelin seçilmesi yer almıştır. Uluslararası baskı ve işçi hareketinin kararlılığı sonunda Polonya’da serbest seçimler ve büyük çaplı ekonomik reformlar dahil önemli değişimlerin gerçekleşmesi sağlanmıştır.¹³⁴

1989 Şubat-Nisan ayları arasında siyasal otoritelerle geniş katılımlı bir muhalefet çevresinin temsilcileri arasında süren Yuvarlak Masa pazarlıkları, parlamento seçimlerinin bir miktar serbestleştirilmesi, Sejm’deki sandalyelerin üçte birine ve yeni kurulan Senato’nun tamamına seçilme hakkının verilmesi, ‘Dayanışma’ hareketinin meşrulaştırılması ve radikal ekonomik reformlar konularında uzlaşmayla sonuçlanmıştır. 1989 Haziran ayında siyasal otoritelerin hedeflemediği ve muhalefetin beklemediği bir anda ‘Dayanışma’ hareketinin parlamento seçimlerinde gösterişli zaferi, 1989 Eylül ayında başını Katolik kimliğiyle bilinen Tadeusz Mazowiecki’nin çektiği komünist olmayan bir hükümetin kuruluşuyla tamamlanmıştır. ‘Dayanışma’ hareketinin desteklediği adayların parlamento seçimlerini kazanmasının ardından 1990’da Lech Wałęsa, Polonya Cumhurbaşkanı görevini üstlenmiştir.¹³⁵

Avrupa coğrafyası söz konusu olduğunda Avrupalılaşma ve Avrupacılık şeklinde iki akım ortaya çıkmaktadır. Polonya açısından Avrupalılaşma kavramı, Batı’dan bakışla özellikle toplumsal dönüşümlere vurgu yapacak sosyolojik değerlendirmenin ifadesidir. Avrupacılık kavramı ise, Avrupa merkezli siyasal mücadelenin bir parçası olarak iç politika odaklı bakışı temsil etmektedir. Avrupacılık vektörü denildiğinde siyasi uygulamalara ilişkin olarak “Avrupa merkezli siyaset yapma” anlaşılmaktadır. Doğu Bloğu politikalarının sonlanmasıyla birlikte, Batı’ya yönelik “Avrupa’ya Dönüş” olarak tanımlanan yeni siyaset, Polonya’da Batı ile kurumsal bağların kurulması önceliğine dayanmıştır. 1989 sonrası Polonya’nın AB’ye üyeliği hedefiyle somutlaşan Avrupacılık vektörü algısı, “toplumsal refah ve aidiyeti Avrupa’da arama” anlamında ifade edilmektedir.¹³⁶

Norman Davies’e göre, Avrupa’da iki siyasi figür – Mikhail Gorbachov ve Jacques Delors kendilerini giderek yükselen gelişimlerin merkezinde bulmuştur; reform odaklı Mikhail Gorbachov ve bütünleşme odaklı Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors

¹³³ Lehçe “Solidarność”, 1980.

¹³⁴ Kloby, 2005: 403-404.

¹³⁵ Kowalik, 2013: 303.

¹³⁶ Erler Bayır, 2013: 93-99.

hakkında karşıtları her ikisinin de gerçeklik duygusundan yoksun olduğu düşüncesinde ortak davranış sergilemiştir. Fransa eski Maliye Bakanı olan Jacques Delors'un 1985-1989 ve 1989-1992 yılları arasındaki iki dönem süren görevi, amacın kuramdan gerçekliğe dönüşmesini görmesine yeterli olmuştur. AET içinde ticaret ve serbest dolaşımın önündeki engelleri kaldıran ayrıntılı bir program olan Avrupa Tek Senedi, 1985'te sunulduğu ve üye devletlerce 1986'da kabul edildiği şekliyle içerdiği 282 maddede 1992 sonu itibarıyla 320 milyon tüketiciden oluşan birleşik bir pazarı ortaya çıkaracak tek tip önlemlerin uzun bir listesini tespit ederek topluluğa kazandırmıştır. Avrupa Tek Senedi kapsamında iç sınırların kaldırılması, serbest rekabet, tüketici haklarının standardizasyonu, yaşam standartlarının eşitlenmesi, mesleki niteliklerin karşılıklı olarak tanınması, KDV ve diğer dolaylı vergilerin uyumlu hale getirilmesi ile televizyon, radyo ve iletişim araçlarına ilişkin önlemler öngörülmüş ve Topluluk tarafından karşılık bulmuştur.¹³⁷

Mikhail Gorbachov'un SSCB'de iktidara gelmesini takiben Doğu-Batı arasında yaşanan yumuşamanın bir parçası olarak, 16 Eylül 1988'de diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından, Avrupa Topluluğu ve Polonya 19 Eylül 1989'da bir Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Bunun öncesinde, 1989 G7 Paris Zirvesi'nde küresel ve bölgesel aktörler, Orta ve Doğu Avrupa'da hızla uygulamaya konulan ekonomik ve siyasi reformlara destek olmak amacıyla, Polonya ve Macaristan'a yönelik bir yardım programı başlatmak üzerinde anlaşmışlardır. 1989'da AB Bakanlar Konseyi, topluluğun fon sağladığı özel girişimciliğin gelişmesini ve serbest piyasa ekonomilerinin kurulmasını teşvik etmek adına bir teknik yardım programı olan PHARE programının (Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılanmasına Destek Programı)¹³⁸ başlatılmasını onaylamıştır.¹³⁹ PHARE programı, aynı zamanda Polonya'da demokratikleşmeyi desteklemiş ve özellikle sivil topluma, hükümet dışı kuruluşlara, kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması, bağımsız medyanın gelişimi, azınlık hakları ve fırsat eşitliğine vurgu yapmıştır. Polonya'nın katılım öncesi faydalandığı bir diğer mali destek araçlarından olan ISPA,¹⁴⁰ aday ülkelerin AB'nin çevre ve ulaşım alanındaki yasal düzenlemelerine uyum sağlamaları ve söz konusu alanlardaki yatırımların desteklenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Bir başka mali destek aracı olan SAPARD,¹⁴¹ aday ülkelerde tarımsal ve kırsal gelişime katkı sağlamayı, söz konusu sektörlerde AB müktesebatının uygulanmasını ve sorunlara çözüm bulmayı amaçlayan

¹³⁷ Davies, 2011: 1185-1186.

¹³⁸ PHARE, çevre koruma, altyapı, nükleer güvenlik, eğitim ve mesleki eğitim ile özel sektörün gelişimi gibi alanlarda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine teknik mali destek amaçlı, Avrupa Birliği fonlarıyla desteklenen bir programdır.

¹³⁹ Magone, 2005: 254.

¹⁴⁰ İng. "Instrument for Structural Policy for Pre-Accession" şeklinde kullanılmaktadır.

¹⁴¹ İng. "Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development" şeklinde kullanılmaktadır.

program olmakla birlikte, Polonya'nın bölge ülkelerine nazaran en fazla yararlandığı bir program olmuştur. 1989 sonrasında Polonya siyasetinde yer alan büyük siyasi partilerin Avrupa yaklaşımlarına bakıldığı zaman tamamının Polonya'nın AB'ye katılımı konusunda aynı fikirde olduklarını görmek mümkündür.¹⁴²

David Harvey'e göre, eski SSCB ve Orta Avrupa ülkeleri arasında Neoliberal politikaların “şok terapisi” yöntemine teslim olan kimi örneklerde ağır kayıplar yaşanmıştır. 1990'larda Rusya ve Ukrayna'da kişi başına gelir yılda %3,5 düşmüş, nüfusun büyük bir kesimi yoksullaşmış ve bunun sonucu olarak erkek nüfusun yaşam beklentisi 5 yıl azalmıştır. IMF'nin tavsiyelerine uymadığı ve Maliye Bakanı Leszek Balcerowicz'in adını aldığı 1989-1992 yılları arasındaki Balcerowicz Planı'nın başarılı olduğu Polonya, belirgin bir gelişme sergilemiştir.¹⁴³

16 Aralık 1991'de Avrupa Topluluğu ile Polonya arasında Ortaklık Antlaşması (AA) imzalanmış ve 1 Şubat 1994'te taraflarca onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Antlaşması'nın (AA) onaylanması sırasında Brüksel ve Varşova 1 Mart 1992'de ekonomi ve ticaret çatısı altında ürünlerin, hizmetin ve sermayenin serbest dolaşımındaki liberalleşmeye yönelik koşulları kapsayan bir Geçici Anlaşma belgesini uygulamaya başlamıştır. 8 Nisan 1994'te Polonya hükümeti, katılım için AB'ye resmi başvuruda bulunmuş ve süreci hızlandırmak adına yoğun diplomatik çalışmalarda bulunmuştur. Buna paralel olarak AB, kuruluş değerlerini benimsemiş olan yeni üye devletlerin tamamı için başvurulara açık olduğunu beyan etmiş; siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal olmak üzere Kopenhag Kriterleri'ni açıklamıştır.¹⁴⁴ 8 Ağustos 1996'da Polonya hükümeti tarafından AB ile bölgesel bütünleşme politikalarında programlama ve koordinasyon işlerinden sorumlu bir Avrupa Entegrasyonu Komitesi tesis edilmiştir. 22 Mayıs 1997'de Sejm tarafından “Entegrasyon için Ulusal Strateji” Kararı'nın kabul edilmesiyle birlikte, Polonya, AB ile bölgesel bütünleşme niyetini ortaya koymuştur. 12-13 Aralık 1997 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Lüksemburg Zirvesi'nde, Lüksemburg Grubu olarak bilinen altı ülkeyle (Estonya, Polonya, Çekya, Macaristan, Slovenya ve Kıbrıs) ilgili uyumluluk sonuçlarını tartışmasının¹⁴⁵ ardından, 30 Mart 1998'de katılım görüşmeleri başlatılmıştır.¹⁴⁶

16 Nisan 2003'te Atina'da katılım için imza töreninin gerçekleşmesiyle birlikte, 7-8 Haziran 2003'te Polonya'da katılım öncesi bir referandum düzenlenmiştir. Polonya

¹⁴² Erler Bayır, 2013: 101-102.

¹⁴³ Harvey, 2015: 163.

¹⁴⁴ Detaylı bkz. Дахно, 2007: 9; van Middelaar, 2014: 329.

¹⁴⁵ 10-11 Aralık 1999 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Helsinki Zirvesi'nde, Helsinki Grubu olarak bilinen altı ülkeyle (Litvanya, Letonya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan ve Malta) ilgili uyumluluk sonuçları incelenmiş ve katılım görüşmelerinin başlatılması uygun bulunmuştur.

¹⁴⁶ Дахно, 2007: 10.

referandumu sonuçlarına göre, Polonya'nın AB'ye katılımı için %77,45 oranla 'evet' ve %22,55 oranla 'hayır' oyu kaydedilmiştir. AB'ye üye ve aday devletler tarafından Katılım Anlaşmalarının onaylanması sonucunda 1 Mayıs 2004'te Lüksemburg Grubu altında Estonya, Polonya, Çekya, Macaristan, Slovenya, Kıbrıs ve Helsinki Grubu altında Litvanya, Letonya, Slovakya ve Malta üyelik kazanmış ve Beşinci Genişleme sürecinin ilk aşaması gerçekleşmiştir.¹⁴⁷

Polonya'daki ulusal koordinasyon işlevlerinin önemi açısından değerlendirme yapılırsa, ilk başlarda koordinasyon birimi Bakanlar Kurulu Ofisinde oluşturulmuş, 1992'de Avrupa Entegrasyonu ve Dış Destek için Hükümetin Tam Yetkili Temsilciliği Ofisi kurulmuştur. Polonya'da koordinasyon yapılarının güçlendirilmesi 1994 sonrası yasal ve kurumsal uyarlanmanın ivme kazanması bakımından gerekli olmuştur. 1996'da post-komünist koalisyon tarafından Avrupa politikası oluşumunun Polonya Dışişleri Bakanlığı'nın görev alanından ayrılmasına karar verilmiştir. Bakanlar Kurulu bünyesindeki, Avrupa konularında hükümetin eşgüdümünde olanak verecek bir oluşum olan Avrupa Entegrasyonu Komitesi, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin stratejik yönleriyle ilgilenen başlıca bakanlıklardan ve kamu kurumlarından gelen bakan vekilleriyle donanım kazanmıştır. Örgütsel anlamda, Kabine ofisinin bir parçası olan Avrupa Entegrasyonu ve Dış Destek için Hükümetin Tam Yetkili Temsilciliği Ofisi yapılarının kullanılmasına karar verilmiştir. Avrupa Entegrasyonu ve Dış Destek için Hükümetin Tam Yetkili Temsilciliği Ofisi yapıları, Avrupa Entegrasyonu Komitesi'nin sürekli sekreterliği haline gelmiştir. Avrupa Ofisi, Avrupa Entegrasyonu Komitesi'ne gerekli lojistik, analitik ve örgütsel destek sağlayan bir ofis olarak ve kuruluşundan 2004'e kadar Ortaklık Antlaşması'nın (AA) uygulanmasını eşgüdümleyen temel aktör görevini üstlenmiştir.¹⁴⁸

2004-2019 yılları arasındaki dönemde Polonya, dış politikada pragmatik davranmaya çalışmış, ancak aradan süre geçtikçe Brüksel ve Washington arasında tercih yapmak durumunda kalmış ve dış politikada içinden çıkılması zor olan ikilemler yaşanmıştır. Resmi politika düzeyinde değerlendirme yapılırsa, Varşova'da her iki eğilimin değişik konularda gündeme geldikleri ve birbirini tamamlar nitelikte oldukları savunulmaktadır. AB içinde özellikle anayasa ve ortak güvenlik ve savunma politikası konularında Polonya'nın takındığı tutum ve ABD'ye olan yakınlığı "Truva Atı" olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur.¹⁴⁹

Polonya'nın AB'ye katılım görüşmeleri, Sol görüşlü hükümet olan Demokratik Sol İttifak tarafından tamamlanmıştır. Demokratik Sol İttifak, en başından beri AB'ye katılım

¹⁴⁷ Duda, 2017: 131-145.

¹⁴⁸ Michoński, 2010: 223-224.

¹⁴⁹ Erler Bayır, 2013: 95-96.

sürecini savunmuş ve 2005'e kadar iktidarını korumuştur. 2005-2007 yılları arasındaki dönemde hükümet, Muhafazakar Sağ Hukuk ve Adalet Partisi ile birlikte, Avrupa Septisizmi ile bilinen Polonya Aileleri Ligi ve Kendini Savunma Partisi tarafından temsil edilmiştir. 2007-2015 yılları arasındaki dönemde Vatandaş Platformu ve Polonya Köylü Partisi, parlamentodaki çoğunluğu elinde bulundurarak hükümet görevini ortaklaşa üstlenmişlerdir. 2015-2019 yılları arasındaki dönemde Hukuk ve Adalet Partisi, tek başına iktidarı elinde bulundurmakla birlikte, 2019 Polonya parlamento seçimlerini yeniden kazanmıştır.

Polonya'nın Avrupacılık politikalarındaki ana isimlerden biri olan Donald Tusk, 2007-2014 yılları arasındaki dönemde Polonya Başbakanı olarak görev yapmış, 2014-2019 yılları arasındaki dönemde AB Başkanı görevini üstlenmiştir. Donald Tusk kabinesinde yer alan Polonya Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski, politikalarında ulus-üstü kurumları güçlendirmek için çalışırken, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde derinleştirme gereksinimine dikkat çekmiştir. 2007-2015 yılları arasındaki dönemde Polonya hükümetinin vizyonu, Avrupa bölgesel bütünleşme politikalarındaki siyasi birliği geliştirmek olmuş ve söz konusu süreçte Radosław Sikorski'nin emeği karşılığını almıştır. 2015 sonrası Polonya'nın Avrupa politikaları ele alındığı zaman, devlet makamlarının Almanya ile tarihsel ve jeopolitik nedenlerden dolayı iş birliğinde zorlandığını, bunun yerine Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasında bir diğer önemli aktör olan Birleşik Krallık ile yaklaştığını ve söz konusu dış politika konseptinin 2016'dan başlayarak BREXIT süreciyle birlikte, çıkmaza girdiğini gözlemlemek mümkündür. Polonya'nın Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasına mevcut bir başka katkısı demokratik komşuluk çizgisinden yola çıkarak, Ukrayna politikalarının güçlenmesiyle bağlıdır.¹⁵⁰

1.1.3.2. Polonya Dış Politikasında Ukrayna

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Polonya ile Ukrayna arasında kimi zaman hakim olan aşırı milliyetçi görüşlerin yer almasına karşın, Jerzy Giedroyc, Jacek Kuroń, Bohdan Osadchuk, Jurij Ławrinenko ve Iwan Kozeliweć gibi entelektüellerin samimi bir ortamda başlatmış olduğu barış süreci, her iki halk tarafından karşılık bularak olumlu bir şekilde sonuçlanmıştır.¹⁵¹ 2 Aralık 1991'de Polonya, Ukrayna'nın uluslararası hukuk kapsamında bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur. 4 Ocak 1992'de iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş, 18 Mayıs 1992'de 'Polonya Cumhuriyeti ile Ukrayna Arasında İyi Komşuluk, Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Anlaşma' imzalanmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ Jaskulski, 2017: 155-168.

¹⁵¹ Сенич, 2010: 238.

¹⁵² Cziomer, 2008: 415.

AB'ye katılım öncesi 1992-2004 yılları arasında gelişen Polonya-Ukrayna ikili ilişkileri, bir süreç olarak üç döneme ayrılabilir:

- ✓ 1992-1993 dönemi: temaların kurulması, Ukrayna'nın Polonya siyasi elitlerine 'açılması', ilk çift taraflı belgelerin imzalanması, iş birliği için potansiyel fırsatların karşılıklı araştırılması;
- ✓ 1993-1999 dönemi: yasal çerçevenin geliştirilmesi, ikili ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine taşınması;
- ✓ 1999-2004 dönemi: Polonya'nın NATO'ya katılması ve AB'ye katılımı birlikte, Varşova'nın, Ukrayna'nın uluslararası arenadaki en önemli ortaklarından birine çevrilmesi;

AB'ye katılımının ardından Polonya, Ukrayna'nın AB ile bölgesel bütünleşme hedeflerinin uygulanması ve özellikle AB-Ukrayna iş birliğinin pratik ölçümü konusunda Ukrayna'nın aktif ve tutarlı bir ortağı olarak etkin bölgesel aktör politikalarını üstlenmiştir.¹⁵³

Beata Molo'ya göre, Polonya'nın Ukrayna'ya yönelik dış politikadaki amaç, Ukrayna'nın uzun vadede istikrarlı ve demokratik olması, yüksek yaşam standartlarına sahip olması ve Polonya ile iyi ilişkilerini sürdürmesini sağlamak için değişik çalışmalarda bulunmaktadır. Polonya, 2000'den başlayarak Ukrayna dış politikasında amaç olarak Batı merkezli çizgiyi desteklemekle birlikte, Ukrayna ile temasları yoğunlaştırmak ve ikili görüşmeleri sürdürmek için istikrarlı bir biçimde çalışmaktadır. AB ile bölgesel bütünleşme sürecinde Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski'nin (1995-2005) söylem ve eylem açısından çalışmaları azımsanmayacak derecede önemli ve etkilidir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma (1994-2005), Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski için Ukrayna'nın Batı'daki 'ana avukatı' olarak görüldüğünü ifade etmiştir.¹⁵⁴ Aleksander Kwaśniewski'nin siyasi görüşleri, kişisel yaklaşımı ve mücadelesi dışında genel olarak değerlendirme yapılırsa, Ukrayna kamuoyundaki yaygın görüşe göre, Polonya ve Litvanya, Ukrayna için AB'deki lobicilik çalışmaları yürüten temsilcileri veya bir diğer deyişle 'avukatları' olarak kabul edilmektedir.

Ukrayna tarafının, ortaklarının kendi içlerinde güvenilirliğini onaylayacağını umarak, özellikle Batı ülkeleri ve kurumlarıyla çok taraflı ilişkilerde Polonya'nın Ukrayna'ya desteklemeye devam ettiği bir ortamda iki ülke arasındaki stratejik ortaklık, geçmişle ilgili olumsuzluklarını atlatarak Varşova tarafından ortak projeler ve girişimlerin somut içeriği ile doldurulmaya çalışılmaktadır. Resmi devletlerarası ilişkilerden ekonomi, kültür ve topluma

¹⁵³ <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

¹⁵⁴ Molo, 2015: 149.

kadar, Polonya ve Ukrayna'nın ortak bir yanı olmakla birlikte, her iki ülkenin ikili ilişkilerinin doğasını etkileyen ve etkilemeye devam eden olumlu bir geçmişi de kaydedilmiştir. Polonya ve Ukrayna'nın kabul ettiği ve sergilediği stratejik ortaklığın yanı sıra Avrupa ya da uluslararası arenada yaşanan gelişmelerin ikili ilişkilerin gelişmesi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.¹⁵⁵

2004'te Polonya'nın AB'ye katılımı, Ukrayna'da Turuncu Devrim ile ilgili olaylar, Polonya makamlarının eylem sürecinde yer alması ve Polonya toplumunun sergilediği destek, iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde yeni bir açılım sağlamıştır. Agnieszka Latosińska'ya göre, her iki ülkenin uluslararası alanda artan önemi, ikili iş birliğinin güçlendirilmesini önemli ölçüde etkilemiştir. 2007'de Ukrayna'da iç politikadaki demokratikleşme ve AB ile bölgesel bütünleşme sürecini güçlendirmek adına Kyiv'e yönelik etkili eylemler için koşulların kısmen yoksunluğu ve bulanıklaştığı kaydedilmiştir. Bu durumda Kyiv'e yönelik politikaların yetersiz kalması, Ukrayna'daki karmaşık siyasi durumun yanı sıra aynı zamanda Polonya'nın içişleri (iktidarda koalisyonun çöküşü, Sejm ve Senato'ya seçim kampanyası, yeni bir kabine kurma süreci) nedeniyle meydana gelmiştir. Bununla birlikte, 2007'deki Polonya-Ukrayna ilişkilerinin iyi olduğu düşünülebilir ve özellikle cumhurbaşkanlığı düzeyinde hükümet temasları nispeten sık görülmüş, ortak Polonya-Ukrayna tarihi ile ilgili önemli bir anlaşmazlığın olmadığı kaydedilmiştir.¹⁵⁶

21 Ekim 2007'de Polonya'daki yapılan parlamento seçimlerinin sonucu olarak hükümet, Donald Tusk başkanlığında değişikliğe gitmiş ve Radosław Sikorski Polonya Dışişleri Bakanı olarak göreve başlamıştır. Polonya'yı Ukrayna ile birleştiren özel ilişkiler, Radosław Sikorski'nin 7 Mayıs 2008'de Polonya dış politikasındaki beş önceliği açıkladığı ve Ukrayna'yı öncelikler içinde birinci sırada değerlendirdiği dışişleri programına ayrıcalıklı olarak yansımıştır. Ukrayna'nın Polonya dış politikasındaki önemi, Radosław Sikorski'nin 13 Şubat 2009'da açıkladığı öncelikler içinde yerini koruyarak yeniden teyit edilmiştir. Polonya Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski, Ukrayna'nın Avro-Atlantik kurumlarla bütünleşme olgusunun, Polonya'nın Batı'yla olan ilişkilerinin iyileşmesine katkıda bulunacağıyla birlikte, Polonya'nın öncelikle güvenlik açısından ülke çıkarlarına hizmet edeceği görüşünde hareket etmiştir.

Ukrayna'daki 2010 cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının ardından yaşanan siyasi krizlerin etkisiyle Radosław Sikorski'nin 16 Mart 2011'deki açıklamasında Ukrayna'nın Polonya dış politikasındaki öneminin gerilediği kaydedilmiştir. 2011'in ortalarında Ukrayna'daki politik durum, ülkede demokratikleşme sürecinin yanı sıra Avro-Atlantik

¹⁵⁵ Latosińska, 2016: 115-117.

¹⁵⁶ Latosińska, 2016, s.118-120.

kurumlarla bütünleşme konusundaki isteklerin büyük ölçüde zayıfladığını açıkça göstermiştir. Buna karşın, 2012’de Polonya Bakanlar Kurulu, Ukrayna ile ikili ilişkilerin önemini bir daha vurgulayarak Polonya diplomasisinin yönlerini belirten bir strateji, “2012-2016 yılları arasında Polonya Dış Politikasının Öncelikleri” programını kabul etmiştir. Polonya siyasetinde söz konusu strateji, aynı zamanda Ukrayna için geçerliliğini korumakla birlikte, sürekli gelişen uluslararası çevreye ve dünya sahnesindeki yeni zorluklara yanıt niteliğinde değerlendirilmiştir. Avrupacılık politikalarında istikrarlı, bağımsız ve tam anlamıyla demokratik bir Ukrayna, Polonya devletinin güvenliği açısından garantör ülke olarak görülmektedir. Buna karşılık Polonya, gerek Ukrayna devleti gerek Ukrayna toplumunda Batı ile ilişkilerinde bir stratejik müttefik olarak algılanmaktadır. 2013’ün başlarında, Polonya’nın doğu komşusu Ukrayna’ya olan ilgisinin açıkça gerilemesine karşın, 2013’ün sonlarına doğru durum, Ukrayna’daki olaylarla ilgili olarak kökten değişmiştir. Polonya hükümetinin Doğu Ortaklığı (EaP) ve ‘Euromaidan’ hareketine, bunun yanı sıra Ukrayna makamlarının ikili görüşmelerdeki dönüşümlerine yönelik tutumu, 2007’de başlatılan dış politikanın sonucu olarak kabul görülmektedir.¹⁵⁷

2007 ve 2011 Polonya parlamento seçimlerinin sonuçlarına göre, Avrupacılık çizgisiyle bilinen Sivil Platform Partisi, hükümeti kurma yetkisine sahip olmasıyla birlikte, Atlantikçi çizgisi ve güvenlikçi politikalarıyla bilinen Merkez Sağ “Prawo i Sprawiedliwość”¹⁵⁸ Partisi, güçlü bir ana muhalefet konumunda hareket etmiştir. 2015’te “Prawo i Sprawiedliwość” Partisi’nin iktidarı oluşturmalarının ardından, ikili ilişkilerdeki ilerlemenin yanı sıra Ukrayna siyasi sınıfının tarihsel konulara yaklaşımı, Varşova açısından Polonya-Ukrayna ilişkileri için yüksek önem arz etmekle birlikte, geçmişle hesaplaşma bağlamında dikkate alınmaya başlamıştır. Ukrayna’da genel olarak milliyetçi mücadele hareketinin 1943’te Volhinya’daki ağırlıklı Polonyalı nüfusa karşı işlediği katliam suçunu anmakta bir sorun yaşanmaktadır. Volhinya Katliamı’nın 70. Yıldönümüyle ilgili olarak, 20 Haziran 2013’te Senato ve 12 Temmuz 2013’ta Sejm tarafından Volhinya Katliamı ‘soykırım belirtilerini taşıyan etnik temizlik’ olarak nitelendirilirken Polonya, Ukrayna ile uzlaşma gereksinimini vurgulamıştır. Resmi düzenlemelere paralel olarak 11 Temmuz tarihinde Polonya başkenti Varşova’da ve 14 Temmuz tarihinde Ukrayna’nın Lutsk kentinde Volhinya Katliamı’nın 70. Yıldönümüyle ilgili Polonya Cumhurbaşkanı Bronisław Komorowski’nin (2010-2015) katılımıyla anma törenleri düzenlenmiştir. Polonyalı akademisyen ve dış politika uzmanı Ryszard Zięba’ya göre, 2. Dünya Savaşı sırasında Volhinya ve Doğu Galiçya’daki

¹⁵⁷ Latosińska, 2016: 120-126.

¹⁵⁸ Lehçe özgün adı ile “Hukuk ve Adalet” anlamına gelmektedir.

olaylarının 70. Yıldönümüyle ilgili iki ülkede düzenlenen anma törenleri, Polonya-Ukrayna uzlaşmasının inşası için bir temel oluşturmaktadır.¹⁵⁹

Avrupa, 20. yy.'ın birinci yarısında derin ekonomik bunalımlar, paralel olarak iç ve dış savaşlar, şiddetin doğal sonucu olan köklü siyasal sarsıntılar ve büyük istikrarsızlıklar geçirmiştir. Birleşik bir Avrupa fikrine dayanan Avrupa Projesi'nin kurumsal adresi konumundaki AB, ortak Avrupa hafızası yaklaşımını somutlaştırma anlamına gelen değişik adımlar atmaktadır. Aday ülkelerin, geçmişle hesaplaşma eylemleri, AB'ye katılımın neredeyse fiili koşulu haline gelmiştir. AB'ye katılım sürecinde 2004'te Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski'nin tutumu ve çalışmaları sonucu Varşova tarafından Polonya Yahudileri'nin 2. Dünya Savaşı sırasında "yaşadıkları acıları ve Polonya'nın söz konusu acılardaki sorumluluğu" resmi olarak tanınmıştır. Mithat Sancar'a göre, Avrupa'da demokratik bir kültür zemininde yeni bir başlangıç arayışının ifadesi olan geçmişle hesaplaşmanın temel hedefleri arasında toplumsal barışı yeniden tesis etme süreci yer almaktadır. Bu durumda ortak anımsama kültürüne dayanmış olan Avrupa hafıza alanının inşası, bölgesel bütünleşme sürecinin önkoşulu olarak görülmektedir.¹⁶⁰

Polonya-Ukrayna uzlaşmasının ardından 'Euromaidan' hareketi – Onur Devrimi'nin de etkisiyle Petro Poroshenko ve Andrzej Duda dönemi, bunun yanı sıra Volodymyr Zelensky ve Andrzej Duda dönemi, ikili ilişkilerdeki stratejik ortaklık çizgisini açıkça okumak mümkündür. 2014 sonrası için ikili ilişkiler, iki meydan okuma altında incelenebilir:

- Sağ hareketler ve politikaların Polonya-Ukrayna karşıtlığı veya Avrupa Septisizmi yerine Avrupalılık temelinde kanalize edilmesi üzerinden yürütülen çözüm süreci
- Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve Ukrayna'da demokratikleşme sorunu bağlamında yürütülen ortak politikalar

Bunun yanı sıra azınlık haklarının dikkate alınması, bölgenin toplumsal dinamiklerini değerlendirmek açısından tamamlayıcı olacaktır. Polonya'da çok sayıda azınlık ve etnik topluluğun yer almasıyla birlikte, ülke nüfusunun %93.72'si kendisini etnik Polonyalı olarak tanımlamıştır. Resmi veriler, nüfusun etnik bileşimi bakımından Polonya'nın diğer AB üye devletlerine nazaran homojen bir ülke olduğunu göstermektedir. Polonya ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerde ciddi bir kurumsallaşmanın yanı sıra sosyo-kültürel etkileşim, toplumsal yapı ve etnik azınlıkların göz ardı edilmesi mümkün değildir. 2001 ve 2002 resmi etnik nüfus dağılımı verilerine göre, Polonya'da 30.957 Ukraynalı¹⁶¹ azınlık ve Ukrayna'da

¹⁵⁹ Molo, 2015: 150.

¹⁶⁰ Sancar, 2016: 69-72, 155-161.

¹⁶¹ Rykała, 2017: 74-83.

144.100 Polonyalı¹⁶² azınlık kayıtlara geçmiş ancak 2011 resmi etnik nüfus dağılımı verilerine göre, Polonya'daki Ukraynalı azınlık sayısında 48.000'e yükselerek artış kaydedilmiştir.¹⁶³

Polonya-SSCB sınırı, Polonyalılar ve Ukraynalılar arasındaki ilişkileri engellemede etkili olmuş ve sınır bölgelerinin çok kültürlü karakterine zarar vermiş, her iki toplumda komünist rejimleri tarafından azınlıklara yönelik asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Demokratik Polonya ile yeni bağımsız komşuları arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde ve sınırlarla ayrılmış ulusal azınlıklar arasında olumlu anlamda büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İkili ilişkilerde “köprü” olarak görülen azınlıklar açısından değerlendirme yapılırsa, Polonya'nın doğu komşularıyla uluslararası ilişkiler, idari iş birliği ve kişiler arası ilişkiler düzeyinde sürdürülen bağları, gerek sınırın doğusundaki Polonyalı azınlık gerek batısındaki Litvan, Belaruslu ve Ukraynalı azınlıklar tarafından şekillenmektedir.¹⁶⁴

Polonya ile Ukrayna arasındaki sosyo-kültürel etkileşimin yanı sıra kurumsal mekanizmaların faaliyetleri kapsamında okuma yapılırsa, Polonya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, özellikle 2010'dan başlayarak cumhurbaşkanlığı düzeyinde, hükümetler arası düzeyde, Parlamento düzeyinde, Dışişleri Bakanlığı ve Ulusal Güvenlik kurumları düzeyinde aktif bir şekilde yıllık oturumlar ve görüşmeler üzerinden devam etmektedir.¹⁶⁵ ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı bağlamında değerlendirme yapılırsa; siyasi irade, ulus-üstü kurumsallaşma ve ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu gibi bileşenlerinin yanı sıra alansal iş birliği ve yayılma etkisinin yükselişiyle birlikte, Polonya-Ukrayna ilişkileri, Avrupa bölgesel bütünleşme süreci ve AB haritasının tamamlanması açısından yüksek önem arz etmektedir.

1.2. Tarihsel ve Coğrafi Boyutlarıyla Orta Avrupa-Ukrayna Devlet Geleneği

AB-Ukrayna ilişkilerinde Ukrayna'nın jeopolitik konumundaki Avrupa vurgusu, Ukrayna devlet geleneğinin tarihsel arka planındaki Avrupa bağlantısı ve Ukrayna siyasetinde Avrupacılık vektörü olumlu unsur ve bulgular olarak öngörülürken, bütünleşme olgusu bağlamında Ukrayna'nın Avrupacılık vektörü bağlarını tespit etmek oldukça önemlidir. Ukrayna Devlet Geleneği tartışmasını ayrı bir başlık olarak değerlendirmekte çalışmanın amacı tarih, coğrafya ve siyaset kapsamında Ukrayna'nın Avrupalı kimliğini ortaya koymak ve bölgesel bütünleşme sürecinde Avrupalı alt yapısının destekleyici olduğunu göstermektir.

¹⁶² <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

¹⁶³ Atasoy vd., 2017: 15.

¹⁶⁴ Barwiński vd., 2017: 523-524.

¹⁶⁵ Detaylı bkz. <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Polonya faktörü, araştırma boyunca ele alınacağından dolayı “Tarihsel ve Coğrafi Boyutlarıyla Ukrayna Devlet Geleneği” başlığında alt başlıklar olarak “Ukrayna’nın Jeopolitik Konumu”, “Ukrayna Tarihinde Avrupa Devlet Geleneği” ve “Ukrayna Siyasi Kültüründe Avrupacılık” gibi alt başlıklar incelenmiştir.

1.2.1. Ukrayna’nın Jeopolitik Konumu

1899’da İsveçli siyasi bilimler uzmanı Rudolf Kjellén tarafından kullanılmaya başlayan ‘jeopolitik’ kavramının işlevi, yüklenen anlam ve kullanım özelliklerine bağlı olarak mekan ve zamana göre değişmiştir. François Roche’a göre, kültür jeopolitik dinamiği kesin ve tartışmasız bir biçimde şekillendirmekle birlikte, maddi bir kaynak ve imajlar oluşturarak iç etkileriyle grubu birleştirmekte, dış etkileriyle ‘dost’ veya ‘düşman’ gruplarda güç dengesi duygusunu oluşturan algılamaları ya da kabullenmeleri belirlemektedir.¹⁶⁶ Kuzeybatı Ukrayna coğrafyası, kültürel anlamda Orta Avrupa ile doğrudan bağlantılıdır. Ukrayna’da tarihsel olarak söz konusu ortaklık, sırasıyla Litvanya Büyük Dükalığı, Lehistan-Litvanya Birliği, Lehistan Krallığı ve Habsburg Monarşisi gibi aktörlerin bölgedeki varlığı ve etkisi üzerinden biçimlenmiştir.

Batı Balkanlar’da AB ile bölgesel bütünleşme sürecinin yoğunlaşmasıyla barış sürecinin ilerlediğini ve sınır anlaşmazlıklarının diplomatik çalışmalarla çözülebilir duruma geldiği göz önünde bulundurulursa, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, özellikle tarihsel gelişiminden dolayı medeniyetler çatışmasının ortasında yer almış devletlerden biri olan Ukrayna¹⁶⁷, kıtanın en gergin fay hattı üzerinde konumlanmaktadır. Yaklaşık 300 seneyi aşkın süredir Çarlık döneminden SSCB’nin çöküşü dönemine kadar tahrif edilen Ukrayna tarihi, 1991’deki ikinci bağımsızlığından başlayarak günümüze kadar akademik özgürlük çerçevesinde yeniden aktarılacak, bir diğer deyişle kendini ispatlamak durumunda kalmıştır. Tarih yazımında yeniden düzenlemenin sebebi, Moskova’nın yansıtmak istediği Belarus ve Ukrayna tarihlerinin özellikle, SSCB döneminde incelenen akademik çalışmalar aracılığıyla çağdaş bilim dünyasına aktarılmasında aranabilir. Tarih yazımı, Doğu Slavların ortak konuları üzerine yazılmış; bunun yanı sıra Sovyet denetimi, Rutenya coğrafyasının¹⁶⁸ bir Rusya tarihi haline getirilmesi için Belarus ve Ukrayna tarihlerini tek taraflı şekillendirmiş ve gerçeklerin yansıtılmasına engel olmuştur. Tarih yazımındaki kendi etkinliğinin farkında olan çarpıtma

¹⁶⁶ Defay, 2005: 7, 68.

¹⁶⁷ Huntington, 1996: 158-159.

¹⁶⁸ Detaylı bkz. Frost, 2015: 13-494.

politikasının birkaç sebebi bulunmaktadır ancak ana sebeplerden biri olarak, imparatorluk politikasının bir ‘kutsal geçmiş’ arayışında olması gösterilebilir.¹⁶⁹

Ukrayna kamuoyundaki ve akademik çalışmalardaki hakim görüşe göre, Romanya’nın Roma İmparatorluğu ile bağları neyse Rusya’nın da Rus’ coğrafyası ve Kyiv Büyük Knezliği ile bağları aynıdır. Tarih üzerine söz konusu görüş, gerek politikacılar gerek araştırmacı-gazeteciler gibi toplum üzerinde etkisi olan kişiler tarafından sıklıkla dile getirilmiş¹⁷⁰ veya kaleme alınmıştır.¹⁷¹ Tarihçi ve yazar Oleksandra Shutko, bölge için daha berrak bir ifadesini Latince “Ruthenia” sözcüğünde bulduğu ancak bunun tarih yazarlarının tamamı tarafından yeterince kullanılmadığı kanaatindedir.¹⁷² Belarus ve Ukrayna’daki tarihçiler, Polatsk Knezliği ve Kyiv Büyük Knezliği’nin genel olarak Rutenya’da ilgili ülkelerin selefi olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Tahrif politikasının bir diğer sebebini, Ukrayna’nın Avrupa kıtasındaki jeopolitik önemi ve konumunda bulabiliriz ki Ukrayna, Avrasyacılık politikaları açısından Rusya için vazgeçilmez bir coğrafya olarak kalmaktadır. Terminolojik olarak ‘Ukrayna’ sözcüğü, ilk kez 1187’de Kyiv kaynaklarında geçmektedir.¹⁷³ Ukraynaca ülkenin adı “ülkemde” anlamına gelirken Rusça ülkenin adı “sınır bölge”¹⁷⁴ anlamını ifade etmektedir. Parag Khanna’ya göre, güncel tartışmalar bağlamında “her iki durum aynı anda sürüyor” şeklinde görülmektedir.¹⁷⁵

Colin Flint ve Peter J. Taylor’a göre, SSCB’nin 2. Dünya Savaşı sonrasında edindiği başarı, söz konusu başarıya bağlı olarak Heartland’a yayılmayı ve Halford Mackinder’in tehlikeli olarak bulduğu güç yapısını kapsamıştır. Bu durumda genişleyen devletler, “toprak ilhakları ve birleşmelerinden” oluşan bir sistemde “siyasal olarak değerli” konumları almaktadır. Friedrich Ratzel bunu tarih boyunca fetihçi devletlerin tümüne özgü bir “toprak hırsı” süreci olarak görmektedir.¹⁷⁶ Halford Mackinder’e göre, küresel politikada “Kim Doğu Avrupa’yı yönetirse Heartland’a hükmeder, kim Heartland’a hükmederse Dünya Adası’na hükmeder, kim Dünya Adası’na hükmederse Dünya’ya hükmeder” ilkesi kaydedilmiştir.¹⁷⁷

Zbigniew Brzezinski’ye göre, eski SSCB’nin sınırlarının ötesinde, Varşova Paktı’nın çöküşü, Orta Avrupa’daki eski uydu devletlerin, başta Polonya’nın, hızla AB ve NATO’ya

¹⁶⁹ Moskova Devleti, Jülyen takvimine göre 22 Ekim 1721 gibi geç bir tarihte Rusya İmparatorluğu adını almıştır; Miladi takvim ya da Gregoryen takvime göre 2 Kasım 1721 tarihine denk gelmektedir.

¹⁷⁰ <http://glavcom.ua/news/145539-nardep-sovremennaja-rossija-k-rusi-imeet-takoe-zhe-otnoshenie-kak-sovremennaja-rumynija-k-rimskoj-imperii.html> (erişim tarihi: 16.07.2020).

¹⁷¹ <http://vsviti.com.ua/interesting/society/68996> (erişim tarihi: 16.07.2020).

¹⁷² Шутко, 2015: 1-10.

¹⁷³ Мирончук та Ігоскін, 2002: 313.

¹⁷⁴ Українська “країна” (“krayina”) sözcüğü “ülke” anlamını ifade ederken Rusça “край” (“kray”) sözcüğü “kenar, sınır, uç, köşede veya merkezden uzak içerikli bölge” anlamını taşımaktadır.

¹⁷⁵ Khanna, 2011: 57.

¹⁷⁶ Flint ve Taylor, 2014: 3-4.

¹⁷⁷ Dikshit, 2000: 26; McColl, 2005: 408-409, 416-417.

yönelmelerini tetiklemiş ve bölgesel bütünleşme politikalarının yolunu açmıştır. Ukrayna'nın kaybı tamamından daha çok sorun oluşturmuştur. Bağımsız bir Ukrayna'nın ortaya çıkışı, Rus halkını siyasi ve etnik kimliklerinin karakterini yeniden düşünmeye itmiştir. Rusya devleti için bu durum, jeopolitik gerilemeyi temsil etmiştir. 300 yıldan fazla süren Rusya imparatorluk tarihinin yadsınması, Rusya'yı gerçekten büyük, kendinden emin, yayılmacı bir devlet yapmaya yetecek, potansiyel olarak zengin bir sanayiye ve tarım ekonomisine sahip, Rus nüfusuna etnik ve dinsel açıdan yakın 52 milyon insanın kaybı anlamına gelmiştir. Ukrayna'nın ikinci bağımsızlığı, Rusya'nın jeostratejik seçeneklerini belirgin olarak sınırlandırdığı için jeopolitik açıdan olağanüstü olarak değerlendirilmelidir.¹⁷⁸

Bağımsızlığın ilk yıllarındaki popülizmin yerini aradan süre geçtikçe kaçırılan fırsatlar, mali açıklar, maddi kaynaklardaki yetersizlik, enerji bağımlılığı gibi konular almaya başlamıştır. Vladimir Dergachiov'a göre, "göklerden inen bağımsızlık, uğruna bencillikten uzak ve çaba içermeyen kutsal bir algıya dönüşmekte belirli bir süre zorlanmıştır". Bunun aksine doğal kaynaklar açısından zengin olmayıp gelişmiş Avrupa ülkeleri örneklerini de değerlendirmek mümkündür. Ukrayna için bir özeleştirici bağlamında değerlendirme yapılırsa, başarının anahtarını iç politikada aramak gerekebilir. Ukrayna'nın jeopolitik açıdan uluslararası ilişkilerde geleceği için olumlu ve sağlam tutum sergileyen kanıtlar bulunmaktadır: Ukrayna toprağında Avrupa kıtasının coğrafi merkezi ve Avrasya'nın jeopolitik direği yer almaktadır. Ukrayna coğrafyası, insan hayatı için oldukça ergonomik ve aşırılıkları olmayan koşullara sahiptir. Ukrayna, okuma ve yazma oranı yüksek, doğal afetlerin çok az görüldüğü, verimli toprakları olan ve mineral kaynaklar açısından çok avantajlı bir ülkedir. Bunun yanı sıra Ukrayna, yüksek dereceli transit konumu ve denizlere çıkışı ile küresel ekonomi ile bütünleşebilecek bir coğrafi yapıya sahiptir.

Ukrayna, konum olarak Avrasya Bozkırının en batısında; Batı Avrupa, Slav ve İslam Uygarlıklarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Ukrayna'nın çift kutupluluğuna ilişkin durumu, ülkenin coğrafi konumuyla ve coğrafi özellikleriyle de ifade edilebilir; Ukrayna, kendi payına ait olan Karpat Dağları'nda¹⁷⁹ aynı anda gerek Avrupa'nın merkez noktasını gerek Kırım'da Avrasya'nın jeopolitik kutbunu bulundurmaktadır.¹⁸⁰

Jeopolitik çevre açısından değerlendirme yapılırsa Ukrayna, her şeyden önce bir Avrupa toprağıdır. Ukrayna'nın bir Avrupa toprağı olarak değerlendirilmesi ülkenin tarihi

¹⁷⁸ Brzezinski, 1997: 92.

¹⁷⁹ Karpat Dağları, Doğu Avrupa'da bir dağ silsilesidir. Viyana yakınlarında Bratislava'da başlayıp kuzeydoğuya doğru bir yay biçiminde uzanarak Polonya'nın güneyinden ve Ukrayna'nın güneybatı kesiminden geçip güneydoğuya, Romanya topraklarında ise batıya kıvrılır. Karpat Dağları; Avusturya, Çekya, Polonya, Slovakya, Macaristan, Ukrayna, Romanya ve Sırbistan olmak üzere sekiz ülkenin toprakları üzerinde yer alır.

¹⁸⁰ Дергачёв, 2000: 399.

geçmiş, coğrafi konumu, Avrupa uygarlığının kültürel geleneğine sahip olması, demografik yapısı ve imkanları itibarıyla potansiyeli yüksek olan sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri ile ilgilidir. Ukrayna'nın Avrupalı statüsü bugünkü günde tartışılmaktadır, öyle ki coğrafi konum her zaman belirleyici değildir. Leonid Kuchma ve Viktor Yanukovych dönemleri ele alınırsa, 'Denge Politikaları' adı altında Brüksel ile pragmatik ilişkiler sergilenmiştir ancak Ukrayna toplumunun yapısı ele alındığı zaman tarihsel birliktelik açısından Kuzeybatı Ukrayna'nın Orta Avrupa geçmişini göz ardı etmek mümkün değildir.

Parag Khanna'ya göre, Avrupa coğrafyası ve AB değerleri bağlamında okuma yapılırsa, "haritadaki konumu Ukrayna'nın Avrupalı olup olmadığını ortaya çıkarmaz, bunu yalnızca Kyiv'in politikaları gösterebilir". Avrupa'da yer alan herhangi bir ülke, Avrupalı kimliği üzerinden aidiyet bağlarını ortaya koyabilmek için siyasi söylemden çok daha fazlasını yapma ve AB Hukuku kapsamında reformlara gitme modeli üzerinden işlevini sürdürmektedir. Avrupa coğrafyasındaki parlamento grupları ve STK'lar, çok partili bir rejimi desteklemekle birlikte, istikrarlı bir demokratik temel oluşturmaktadır. Ukrayna, AB üyeliği açısından büyük ve ekonomik açıdan kırılgan bir ülke olmakla birlikte, 2014'ten başlayarak Rusya'nın Avrasya politikaları etkisinde bulunmamaktadır.¹⁸¹

Vladimir Kulagin'e göre, SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya'nın Batı alt bölgesindeki hareketlenmelerin gelişiminde Ukrayna, güvenlik açısından önemli faktör oluşturmaktadır. Ukrayna, post-Sovyet coğrafyasında Rusya'dan sonra ikinci askeri güce sahip olmakla birlikte, SSCB'nin dağılmasından sonra Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkiler, iş birliği ve çatışma ortamı niteliklerini aynı anda taşımakla karakterize edilmektedir. 2005'ten başlayarak Viktor Yushchenko önderliğindeki yürütülen Avrupalılık politikaları ve 2008'de patlak veren Rusya-Gürcistan Savaşı'nda Ukrayna'nın Gürcistan'ın yanında yer alması gibi eylemler, Rusya ile ikili ilişkileri olumsuzla sürükleyerek birtakım gerginliklere sebep olmuştur. 2010 cumhurbaşkanlığı seçiminde Viktor Yanukovych'in zaferiyle ikili ilişkilerde gerek siyasi gerek ekonomik gerek güvenlik açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Rusya'ya ait Karadeniz Filosunun Kırım'da bulunma süresinin uzatılması ile ilgili 2010'da iki ülke arasında Kharkiv Anlaşması imzalanmış ve Karadeniz Filosunun bulunma süresi 5 sene artı olasılık uygun görülmeyle 2042'ye kadar uzatılmıştır.¹⁸²

Jeopolitik kırılganlığın tarihsel altyapısını göz ardı etmek mümkün değildir. Ukrayna'nın devlet geleneği incelendiği zaman sürekli Güneydoğu topraklarına, bir diğer deyişle Ukrayna steplerine bir hükmetme sorununun yaşandığını ve söz konusu tarihsel sürecin sosyo-kültürel boyuta taşınarak kendini ifade ettiğini okumak mümkündür. Batı ve

¹⁸¹ Khanna, 2011: 60-63.

¹⁸² Кулагин, 2012: 413-414.

Kuzeybatı Ukrayna topraklarında yer alan Ant Birliği, Kyiv Büyük Knezliği, Galiçya-Volhinya Krallığı ve Lehistan-Litvanya Birliği dönemleri, Avusturya ve yeniden Polonya dönemleri, Stepan Bandera ve Roman Shukhevych kimliği, Ukrayna Milliyetçileri Örgütü (OUN) ve Ukrayna Ayaklanma Ordusu (UPA) gibi süreç, isim ve yapılanmalar Batı Ukrayna'da kendine özgü bir sosyo-kültürel miras bırakmıştır. Doğu ve Güneydoğu Ukrayna topraklarında yer alan Alanya, Büyük Bulgar Hanlığı ve Hazar Kağanlığı dönemleri, Peçenek ve Kuman dönemleri, Altın Orda ve Kırım Hanlığı dönemleri, Zaporijya Siçi ve Kozak Hetmanlığı dönemleri, Moskova ve St. Petersburg dönemleri, Kırım Halk Cumhuriyeti, Kharkiv Yönetimi, 1918-1921 Ukrayna Anarşist Hareketi (Devrimci Ayaklanma)¹⁸³ ve Kırım Bölgesel Yönetimi dönemleri, 1932-1933 Holodomor (Kolektif Üretim Politikası),¹⁸⁴ 1937-1938 Büyük Terör, 1944 Kırım Tatar Sürgünü, 1951 Kharkiv'de Öğrenci Ayaklanması¹⁸⁵ gibi süreç, olay ve yapılanmalar Doğu Ukrayna'da kendine özgü bir sosyo-kültürel miras bırakmıştır. Söz konusu süreç, isim, olay ve yapılanmalar, kendini Bağımsızlık Referandumu, cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde de ifade etmesinin yanı sıra tartışma konusu olarak günümüzde güncelliğini yitirmiş değildir.

1991'den başlayarak Ukrayna, Birleşmiş Milletler tarafından tanınan resmi sınırları çerçevesinde 603,7 bin km.² yüzölçümüne sahip olarak Rusya ve Türkiye gibi Avrasya ülkelerini saymaksızın Avrupa'nın en büyük devletidir. Ukrayna, geniş topraklara sahip bir Avrupa ülkesi olarak aynı zamanda nüfus büyüklüğünde beşinci sırada yer almaktadır.¹⁸⁶ Devlet sınırları olarak kuzeyden Belarus, batıdan Polonya, Slovakya ve Macaristan, güneybatıdan Romanya ve Moldova, doğudan Rusya gibi kara komşularıyla, güneyden Karadeniz ve Azak Denizi ile çevrelenmiştir. Jeopolitik açıdan Ukrayna'nın Avrupa'da yeniden doğuşunu değerlendirmek oldukça zordur; yüzölçümü, nüfusu, ciddi sanayi oluşumu, bilimsel ve entelektüel potansiyeli ve doğal servetleri onu tartışılabilir bir Avrupa ülkesi olarak tanımlamaya zorlamaktadır. Bunun yanı sıra Ukrayna, istisnasız olarak çok önemli konuma sahiptir, zira anahtar bir alt bölge olarak kıtanın batı ile doğu ve kuzey ile güneyini ulaştırma arterleri ile kendinde birleştirmektedir. Karadeniz'in donmayan limanları, Ukrayna'nın diğer

¹⁸³ Detaylı bkz. Arshinov, 1974: 1-284.

¹⁸⁴ Kolektif Üretim Politikası sonucu 2 milyon kişinin üzerinde SSCB vatandaşı hayatını kaybetmiştir. 2003'te konu ile ilgili dünya topluluğunun duyurulmasında önemli adım olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Belgesi olarak Holodomor'un 70. Yıldönümü ile ilgili Ortak Bildiri yayımlamıştır. Ortak Bildiri'de, Birleşmiş Milletler tarihi boyunca Holodomor ilk kez resmi olarak totaliter rejim ve acımasız hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan Ukrayna halkının ulusal trajedisi olarak nitelendirilmiştir. Holodomor ile ilgili insan hakları ve özgürlüklerinin hukuki temelini güçlenmesine katkıda bulunmak amacıyla belgede 1932-1933 yıllarında meydana gelen olaylarla ilgili bilgileri araştırıp yaygınlaştırma çağrısı bulunmaktadır.

¹⁸⁵ Öğrenci Ayaklanması sonucu 33 öğrencinin kurşuna dizilerek infazı gerçekleşmiş ve 800 öğrenci Sibirya'ya sürgün edilmiştir. Detaylı bkz. Gaucher, 1969: 449; Chub, 1983: 35.

¹⁸⁶ Delanty, 2014: 270.

kıtalarda bulunan ülkelerle bağları açısından uygun koşullar oluşturmakla ayrı bir önem arz etmektedir.¹⁸⁷

Ukrayna jeopolitiği için tarihsel aidiyet bağlamında değerlendirme yapılırsa, Batı ve Kuzeybatı Ukrayna'nın Batı jeopolitiğinde yaklaşık yedi yüz sene, Doğu ve Güneydoğu Ukrayna'nın ise Avrasya jeopolitiğinde yaklaşık üç yüz sene bulunduğu iki değişik sürecin etkisini önemle belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra Güney Ukrayna topraklarının aynı zamanda iki bin yılı aşkın süredir Akdeniz uygarlığının bir parçası olduğunu vurgulamak gerekir. Güney Ukrayna ele alınırken, Akdeniz uygarlığının beraberinde Ukrayna'nın gerek doğudan ve gerek güneyden Türk (Peçenek, Kuman ve Kırım Tatar), Musevilik (Hazar Kağanlığı) ve İslam (Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti) etkisine uzun süre maruz kaldığı gerçeği de göz ardı edilmeyecek şekilde ele alınmalıdır. Bölge Çalışmaları disipliniinde birçok bilim insanı tarafından Ukrayna'nın bir coğrafya olarak yaşadığı değişik tarihsel süreçler, jeopolitik kırılganlık tartışması üzerine nedensellik olgusu şeklinde yorumlanmıştır. Çağdaş Ukrayna'da kutuplaşma ortamının derinleşmesiyle söz konusu tartışma, bünyesinde Avrupacılık vektörünü de bulundurarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimine kadar keskin bir şekilde güncelliğini korumuştur.

2002'ye kadar AB'nin 'Doğu' politikasında AB ile Belarus, Ukrayna ve Moldova arasındaki ilişkilerin sürdürülebilirliğine ve iş birliği alanlarındaki ortak değerlere vurgu yapıldığı kaydedilmiştir. Doğu Avrupa'da jeopolitik kırılganlıkların henüz çözüme kavuşmadığı bir ortamda, Haziran 2002'de Birleşik Krallık hükümeti tarafından düzenlenen öneride AB'nin doğu komşuları olan Belarus, Ukrayna ve Moldova'ya odaklanması bir gereksinim olarak belirtilmiştir. Bunun üzerine, kısa bir süre içinde İsveç hükümeti, 'Geniş Avrupa' girişimi konusunda bir belge hazırlayarak AB'nin, komşularına yönelik kapsayıcı ve katılımcı bir politika benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. Eylül 2002'de Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde önerilerin değerlendirilmesiyle Belarus, Ukrayna ve Moldova'nın bir komşuluk girişiminin parçası olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak 12-13 Aralık 2002 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Kopenhag Zirvesi'nde, AB'nin komşularıyla güçlü ilişkiler kurulmasını önerecek komşuluk politikası için katılımcı bir tutum sergilenmesi gerektiği onaylanmıştır. 'Geniş Avrupa' girişimi kapsamında oluşturulan ilk tasarlarda Doğu Avrupa'daki üç ülke ile olan ilişkilerinde önkoşul olarak ortak 'AB değerleri' ön plana çıkarılmıştır.¹⁸⁸

2002'de Birleşik Krallık ve İsveç'in bir arada geliştirdiği 'Geniş Avrupa' girişiminin üzerine 2003'te Polonya'nın üyelik olmaksızın çalışmalarıyla AB'nin doğuda ve güneyde

¹⁸⁷ Дорошко та Шпакова, 2011: 22, 28.

¹⁸⁸ Bosse, 2012: 322-323.

istikrar, güvenlik ve refahı desteklemek adına Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) projesi başlatılmıştır. AB'nin AKP projesi üzerine Ukrayna'da jeopolitik eğilimi etkileyecek 2004 Turuncu Devrim gerçekleşmiştir. 2008'de Polonya ve İsveç'in bir arada geliştirdiği Doğu Ortaklığı (EaP) girişimi başlatılmış, bunun üzerine Ukrayna'da jeopolitik eğilimi etkileyecek 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014 Onur Devrimi gerçekleşmiştir. Sonuç olarak AB ile söz konusu bölgesel bütünleşme girişimlerinin üzerine Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve ardından Donbas bölgesindeki silahlı müdahalesiyle Ukrayna'nın toprak bütünlüğü sarsılmış ve uluslararası hukukun ilkeleri ihlal edilmiştir.

Ukrayna'nın genel olarak Batı ve Doğu uygarlıkları veya Batı-Doğu güç dengesi oluşumu arasındaki kırılganlığı, tartışma konusu açısından doğru bir tespit olabilir ancak söz konusu tanımlama çözüm açısından bir sonuca varmayarak aradan süre geçtikçe kısır döngü şeklini almaktadır. Kırım'ın ilhakı ve ardından Donbas Savaşı düzleminde Ukrayna jeopolitiği ele alınırsa, Avrasya yaklaşımının eşitlikçi yaklaşım üzerinden kendini ifade edebilir yanı veya getirisi bulunmamaktadır. Bunun üzerine, söz konusu tartışmanın sosyal refah üzerinden açıklanabilir yapısı merceğe altına alınarak Rusya'nın "Yakın Çevre" olarak nitelendirilen ülkeler bağlamında nüfuz alanı içinde bulunan Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinin dış politikasında jeopolitik bir tercih yapılabilir. 2004'te üyelik kazanmış ülkelere sırasıyla Çekya, Slovenya, Litvanya ve Estonya yaşam standartları açısından; sırasıyla Çekya, Polonya ve Macaristan işsizlik oranı verileri açısından örnek konumları paylaşmaktadır.¹⁸⁹ 'Denge Politikaları' felsefesi denkleminde Ukrayna jeopolitiği ele alınırsa, bir noktaya kadar istikrarın yakalandığı ancak Polonya veya Baltıklar örneğinde olduğu gibi kimlik, demokratikleşme ve refah ekonomisi alanlarında ilerlemenin kaydedilmediği ortaya çıkmaktadır.

Ukrayna için kimlik sorunu, jeopolitik kırılganlığın temel taşlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. Avrasya kimliği çatısı altında genellikle Rusça'nın ve Moskova Patrikliği'nin ön planda kalmasıyla birlikte, post-Sovyet coğrafyası üzerinden bütünleşme tartışmaları ele alınmaktadır. Avrupa kimliği çatısı altında genellikle Ukraynalılaştırma siyaseti ve AB değerleri kabul görülerek AB ile bölgesel bütünleşme süreci ele alınmaktadır. Ukrayna'nın Avrupa kimliği seçimi, Ukraynaca'nın toplumsallaşması ve Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin ön plana çıkarılması, bunun yanı sıra etnik, dinsel ve cinsel azınlıkların hayatın her alanında temsil edilmesi açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir.

¹⁸⁹ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_en (erişim tarihi: 04.01.2018); https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/economy_en#unemployment (erişim tarihi: 04.01.2018).

Ukrayna, etnik topluluklarıyla oldukça heterojen bir yapıya sahiptir. Etnik azınlıklar olarak Rus ve Kırım Tatar nüfusun yanı sıra bünyesinde Rumen, Bulgar, Macar, Polonyalı, Yunan ve Alman nüfusu¹⁹⁰ gibi AB kimliklerini barındırmaktadır, şöyle ki söz konusu durum bölgesel bütünleşme açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. Ukrayna halkının Avrupalılaşması, Polonya veya Baltıklar örneğinde olduğu gibi öncelikle tarihsel kimliğini ön plana çıkararak Ukraynalılaşma süreciyle doğrudan bağlantılıdır. Ukraynalılaşma sürecinde, AB’de liberal demokrasiye özgü hukukun üstünlüğü ve temel özgürlükler gibi ilkeler benimsenerek çoğulcu bir perspektif izlenmeli ve azınlık hakları devlet bazında koruma altına alınmalıdır. Olası bir etnik gerilim Ukrayna için kritik önemde sonuçlar doğurarak Ukrayna’yı küresel ve bölgesel aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda müdahalesine maruz kalma durumuyla karşı karşıya bırakabilir. Bu durumda vurgulamak gerekir; Rusça’nın ağırlık teşkil ettiği Donbas bölgesi ve Kırım’daki gerilim, etnik çatışma düzeyine varmayacak derecede yapay olmakla birlikte, doğal bir karşılığı bulunmamaktadır.

Rusça, Ukrayna’da yaygın kullanılan bir dil – Lingua Franca olmasının yanı sıra anayasal düzeyde koruma altına alınmıştır.¹⁹¹ 2001 nüfus sayımı verilerine göre, 14.273.000 Ukrayna vatandaşı veya bir diğer deyişle ülke nüfusunun %29,6’sı Rusça’yı anadili olarak adlandırmıştır. Etnik Rus kimliği, bu çerçevede Rusça anadili olan kesimin %56’sını oluştururken geri kalanını Yunan, Yahudi, Alman, Belaruslu, İdil Tatar ve Gürcü nüfusu gibi kimlikler teşkil etmektedir. 2001 nüfus sayımı sırasında, Lehçe, Ukrayna’da Lviv ilinde ağırlık teşkil etmekle birlikte, 19.195 kişinin ana dili olarak kaydedilmiştir. Ukrayna’daki Polonyalı nüfus arasında %71’i Ukraynaca olmakla birlikte, %12,9’u anadilini Lehçe, %15,6’sı anadilini Rusça olarak adlandırmıştır. Kırım Tatar nüfus arasında %92’si Kırım Tatarca olmakla birlikte, %0,1’i anadilini Ukraynaca, %6,1’i anadilini Rusça olarak adlandırmıştır.¹⁹²

Ukrayna, etnik azınlıkların yanı sıra Moskova Patrikliği, Uniat, Katolik, Protestan, Sünni Müslüman ve Musevi toplulukları¹⁹³ gibi dini azınlıklara ve göz ardı edilmeyecek derecede LGBTQ+ gibi cinsel azınlıklara¹⁹⁴ ev sahipliği yapmaktadır. AB değerleri altında Ukrayna’da toplumun kimlik sorunlarını aşmasının ardından ‘bireycilik’ felsefesine geçiş alması yararlı olacaktır:

➤ İnsan onuru

¹⁹⁰ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

¹⁹¹ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

¹⁹² <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

¹⁹³ https://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/religioznye_predpochteniya_naseleniya_ukrainy.html (erişim tarihi: 28.07.2020).

¹⁹⁴ <https://rainbow-europe.org/country-ranking> (erişim tarihi: 29.03.2021).

- Özgürlük
- Demokrasi
- Eşitlik
- Hukukun üstünlüğü
- İnsan hakları¹⁹⁵

Ukrayna'nın kimlik politikalarına saplantılı kalması durumunda toplumun daha çok kutuplaşması, demokratikleşme sürecinin yavaşlaması, AB değerleri üzerinden birtakım spekülasyonların ortaya çıkması, 'Yeni İşlevselcilik' kuramından sapma yaşanması, bir diğer deyişle üyelik sonrası Polonya ve üyelik sonrası Macaristan örneklerinin Ukrayna'da tekrarlanması olasılıklar arasında yer almaktadır.

2014'ten başlayarak aktif bir şekilde tartışmaya açılan adem-i merkezîyetçilik veya yerinden yönetim başlıkları, sosyo-kültürel ikilemin üzerine siyaseten kutuplaştırılmış Ukrayna için sakıncalı olarak okunabilir ancak ortak AB değerleri çatısı altında süreci yürütmek mümkündür. Demokrasi olgusunun kurumsallaşması, ekonomik refahın temelini hazırlamakla birlikte, kutuplaşmanın ortadan kalkması ve ayrılıkçı rejimlerle yeniden birleşme açısından oldukça önemlidir. Ukrayna'nın jeopolitik kırılganlığı üzerinden değerlendirme yapılırsa, demokratikleşme ve AB ile bölgesel bütünleşme başlıkları, iç politikadaki olumlu etkileri bakımından aralarında doğrudan bağlantılıdır.

Ukrayna siyaseti açısından gerek 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' gerek 'adaylık-üyelik' modelinde AB ile bölgesel bütünleşme sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için komşu ülkelerle potansiyel sorunların ortadan kalkması ve çözüm odaklı politikaların devreye girmesi kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, Kazakistan, İsrail, Brezilya ve Arjantin gibi sosyo-kültürel ve diaspora bağları güçlü olan stratejik aktörler ile ikili ilişkilerin gelişimini güncel politikalarla desteklemek oldukça önemlidir. Ek olarak Avrupa'da Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, İsveç, Avusturya ve Türkiye gibi tarihsel aktörlerin Ukrayna üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmak jeopolitik konumun değerlendirilmesi açısından yüksek önem arz etmektedir:

1.2.1.1. Almanya

Almanya, Ukrayna siyasetinde Baltıklar, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, Balkanlar ve Türkiye'nin yer aldığı Doğu Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde lokomotif aktör ve bölgesel güç konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü

¹⁹⁵ <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/> (erişim tarihi: 14.12.2018).

kapsamında ele alınırsa, ikili ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Almanya ile 9 Şubat 1918 Brest-Litovsk Antlaşması¹⁹⁶ üzerinden kurulan (de jure) diplomatik ilişkiler ve İttifak Devletleri üzerinden şekillenen ortaklık, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nde iktidarın düşüşü, Ukrayna'nın Rusya SFSC ile Almanya arasında imzalanan 1922 Rapallo Antlaşması'na¹⁹⁷ ve SSCB'ye katılımıyla Almanya-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri, bunun paralelinde Almanya-Ukrayna Muhaceret Hükümeti ikili ilişkileri çerçevesinde devam etmiştir. 2. Dünya Savaşı sırasında yaşanan karmaşık askeri ilişkiler¹⁹⁸ ve Üçüncü Reich'in Ukrayna üzerindeki yıpratıcı egemenliği üzerine iki ülke arasındaki tarihsel bağlar derinden sarsılmıştır. Almanya, Ukrayna'yı ikinci bağımsızlığında 26 Aralık 1991'de tanımış ve bunun üzerine Almanya ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 17 Ocak 1992'de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 90'a ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1993'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Almanya Arasındaki İlişkilerin Temeline Yönelik Ortak Bildirge, 9 Haziran 1993
- Ukrayna ile Almanya Arasında Ekonomi, Sanayi, Bilim ve Teknoloji Alanında Büyük Ölçekli İş Birliğinin Geliştirilmesine Yönelik Anlaşma, 5 Kasım 1993

2007'de Almanya'nın bir projesi olarak AB tarafından 'Karadeniz Sinerjisi' girişimi başlatılmıştır.¹⁹⁹ 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Almanya'nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Almanya, Rusya'nın ayrılıkçı rejimler üzerinden silahlı saldırısıyla ilgili konuların tartışıldığı Normandiya Dörtlüsü'nde ve Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.²⁰⁰

¹⁹⁶ Almanca "Brotfrieden" (Ekmek Antlaşması, 9 Şubat 1918) şeklinde kullanılmaktadır. Detaylı bkz. Gerwarth, 2018: 50-51; Subtelny, 2009: 352-353; Fedyshyn, 1971: 60-86.

¹⁹⁷ Belarus SSC, Ukrayna SSC, Gürcistan SSC, Ermenistan SSC, Azerbaycan SSC ve Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin Rapallo Antlaşması'na katılımı 5 Kasım 1922'de gerçekleşmiştir.

¹⁹⁸ Andriy Melnyk, Ukrayna için iş birliği açısından Üçüncü Reich'in egemenliğini tercih ederken Stepan Bandera, bağımsızlık mücadelesinde ulusalcı görüşün önderliğini üstlenmiş ve bunun üzerine tutuklanarak 1944'e kadar Sachsenhausen Toplama Kampı'na hapsedilmiştir.

¹⁹⁹ https://www.eeas.europa.eu/eeas/black-sea-synergy_en (erişim tarihi: 27.04.2021).

²⁰⁰ <https://mfa.gov.ua/dvostoronnnye-spivrobitnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).

1.2.1.2. Fransa

Fransa, Ukrayna siyasetinde Akdeniz politikalarıyla yakından bağılılığının yanı sıra küresel güç konumunu paylaşmaktadır. Tarihsel olarak bilim ve kültür alanlarında Ukrayna, Batı Avrupa'da en etkin Fransa ile temas halinde bulunmasının yanı sıra Fransız entelektüellerin Ukrayna üzerine çalışmaları genellikle Avrupa'nın tamamı için bir bilgi kaynağı eksikliğini karşılamıştır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Fransa ile 1918'de kurulan (de facto) diplomatik ilişkiler, bunun yanı sıra İtilaf Devletleri üzerinden şekillenen karmaşık askeri ve siyasi güvensizlik hareketleri, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nde iktidarın düşüşü ve Ukrayna'nın SSCB'ye katılımıyla Fransa-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri, bunun paralelinde Fransa-Ukrayna Muhaceret Hükümeti ikili ilişkileri çerçevesinde devam etmiştir. Fransa, Ukrayna'yı ikinci bağımsızlığında 27 Aralık 1991'de tanımış ve bunun üzerine Fransa ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 24 Ocak 1992'de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 74'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1992'de ve 1995'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Fransa Cumhuriyeti Arasında Karşılıklı Anlayış ve İşbirliği Anlaşması, 16 Haziran 1992
- Ukrayna Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması, 19 Ekim 1995

2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Fransa'nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Fransa, Rusya'nın ayrılıkçı rejimler üzerinden silahlı saldırısıyla ilgili konuların tartışıldığı Normandiya Dörtlüsü'nde ve Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.²⁰¹

1.2.1.3. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık, Ukrayna siyasetinde Atlantikçilik politikalarıyla yakından bağılılığının yanı sıra küresel güç konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa,

²⁰¹ <https://mfa.gov.ua/dvostoronnnye-spivrobitnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).

AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme süreci Birleşik Krallık tarafından desteklenmekle birlikte, ikili ilişkiler uluslararası güvenlik odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Birleşik Krallık ile 1918’de kurulan (de facto) diplomatik ilişkiler, bunun yanı sıra İtilaf Devletleri üzerinden şekillenen karmaşık siyasi güvensizlik hareketleri, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti’nde iktidarın düşüşü ve Ukrayna’nın SSCB’ye katılımıyla Birleşik Krallık-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri çerçevesinde devam etmiştir. Birleşik Krallık, Ukrayna’yı ikinci bağımsızlığında 31 Aralık 1991’de tanımış ve bunun üzerine Birleşik Krallık ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 10 Ocak 1992’de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı’nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 51’e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1993’te ve 2020’de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Arasında İlişkiler ve İşbirliği İlkelerine İlişkin Anlaşma, 10 Şubat 1993²⁰²
- Ukrayna ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Arasında Siyasi İşbirliği, Serbest Ticaret ve Stratejik Ortaklık Anlaşması, 8 Ekim 2020

2002’de Birleşik Krallık’ın İsveç ile bir arada ortak projesi olarak AB tarafından ‘Geniş Avrupa’ girişimi başlatılmıştır. 2014’te Kırım’ın ilhakına ilişkin Birleşik Krallık’ın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı’ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Birleşik Krallık, Kırım’ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu’nda ve bir arada akdettikleri Birleşik Krallık-Polonya-Ukrayna Üçlü Pakti’nde yer alarak 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimi sırasında Kyiv’e silahlı yardımda bulunmuştur.²⁰³

1.2.1.4. İsveç

İsveç, Ukrayna siyasetinde Kuzey Avrupa ve Doğu Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra bölgesel güç konumunu paylaşmaktadır. Tarihsel olarak askeri ve siyasi alanlarda Ukrayna, Kuzey Avrupa’da en etkin İsveç ile temas halinde bulunmasının yanı sıra İsveç’in Ukrayna üzerine politikaları genellikle Lehistan-Litvanya Birliği ve Moskova

²⁰² <https://uk.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/881-ukrajina-velika-britanija/593-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-velikoju-britanijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

²⁰³ <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).

Devleti'ne karşı ittifak temelli olmuştur.²⁰⁴ Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

İsveç ile 1918'de kurulan (de facto) diplomatik ilişkiler, bunun yanı sıra İsveç dış politikasındaki 'Tarafsızlık' statüsü üzerinden şekillenen kültürel temaslar ve giderek artan Rusya'yı çevreleme politikaları, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nde iktidarın düşüşü ve Ukrayna'nın SSCB'ye katılımıyla İsveç-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri, bunun paralelinde Ukrayna muhaceret hareketi çerçevesinde devam etmiştir. İsveç, Ukrayna'yı ikinci bağımsızlığında 19 Aralık 1991'de tanımış ve bunun üzerine İsveç ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 13 Ocak 1992'de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 26'ya ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1999'da ve 2008'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna Bakanlar Kurulu ile İsveç Krallığı Hükümeti Arasındaki İkili Ukrayna-İsveç İlişkilerinin Sözleşmeye Dayalı Esasına İlişkin Protokol, 23 Mart 1999
- Ukrayna Bakanlar Kurulu ile İsveç Krallığı Hükümeti Arasında Teknik ve Mali İşbirliğinin Genel Koşullarına İlişkin Anlaşma, 4 Haziran 2008²⁰⁵

2002'de İsveç'in Birleşik Krallık ile bir arada ortak projesi olarak AB tarafından 'Geniş Avrupa' girişimi ve 2008'de İsveç'in Polonya ile bir arada ortak projesi olarak AB tarafından Doğu Ortaklığı (EaP) girişimi başlatılmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin İsveç'in uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Ukrayna, 2014-2021 yılları arasında İsveç'in Doğu Avrupa, Batı Balkanlar ve Türkiye'deki 'Reformlar için İşbirliği Stratejisi' çerçevesinde en çok yardım alan ülke olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra İsveç, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.²⁰⁶

1.2.1.5. Avusturya

Avusturya, Ukrayna siyasetinde Batı Avrupa, Orta Avrupa ve Batı Balkanlar politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra bölgesel güç konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

²⁰⁴ Наливайко, 1992: 161.

²⁰⁵ <https://sweden.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/381-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-shvecijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

²⁰⁶ <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).

Avusturya-Macaristan ile 9 Şubat 1918 Brest-Litovsk Antlaşması üzerinden kurulan (de jure) diplomatik ilişkiler ve İttifak Devletleri üzerinden şekillenen ortaklık, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nde iktidarın düşüşü, Rusya SFSC-Ukrayna SSC-Avusturya arasında imzalanan 1920 Kopenhag Antlaşması²⁰⁷ ve Ukrayna'nın SSCB'ye katılımıyla Avusturya-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri çerçevesinde devam etmiştir. Avusturya, Ukrayna'yı ikinci bağımsızlığında 15 Ocak 1992'de tanımış ve bunun üzerine Avusturya ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 24 Ocak 1992'de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 89'a ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1993'te ve 2018'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Avusturya Cumhuriyeti Arasında İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler Anlaşması, 31 Ağustos 1993
- Ukrayna Bakanlar Kurulu ile Avusturya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Anlaşması, 14 Mart 2018²⁰⁸

1989'da Avusturya'nın bir projesi olarak İtalya, Macaristan ve Yugoslavya ile bir arada Orta Avrupa Girişimi (CEI) bölgesel bütünleşme projesi başlatılmıştır. 1996 OAG Graz Zirvesi'nde – Avusturya'nın başkanlığı sırasında Ukrayna'nın OAG'ye katılımı gerçekleşmiştir.²⁰⁹ 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Avusturya'nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Avusturya, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.²¹⁰

1.2.1.6. Türkiye

Türkiye, Ukrayna siyasetinde Karadeniz, Kafkasya ve Ortadoğu politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra bölgesel güç konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme süreci Türkiye tarafından desteklenmekle birlikte, ikili ilişkiler Kırım Tatar azınlık hakları odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

²⁰⁷ Кривець, 2004: 430.

²⁰⁸ <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/996-dogovirno-pravova-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).

²⁰⁹ <https://www.cei.int/history> (erişim tarihi: 28.03.2018).

²¹⁰ <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).

Osmanlı Devleti ile 9 Şubat 1918 Brest-Litovsk Antlaşması üzerinden kurulan (de jure) diplomatik ilişkiler²¹¹ ve İttifak Devletleri üzerinden şekillenen ortaklık, aradan süre geçtikçe Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nde iktidarın düşüşü, Rusya SFSC'nin Ukrayna SSC ve Azerbaycan SSC ile bir arada Türk Kurtuluş Savaşı'na desteği,²¹² Ukrayna SSC-Ankara Hükümeti arasında imzalanan 1922 Ankara Antlaşması²¹³ ve Ukrayna'nın SSCB'ye katılımıyla Türkiye-SSCB-Ukrayna SSC üçlü ilişkileri, bunun paralelinde Kırım Tatar muhaceret hareketi çerçevesinde devam etmiştir. Türkiye, Ukrayna'yı ikinci bağımsızlığında 16 Aralık 1991'de tanımış ve bunun üzerine Türkiye ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler 3 Şubat 1992'de yeniden tesis edilmiştir.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 161'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1992'de ve 2011'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Türkiye Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 4 Mayıs 1992
- Ukrayna ile Türkiye Arasında Üst Düzey Stratejik Konsey'in Oluşumuna İlişkin Ortak Bildirge, 25 Ocak 2011²¹⁴

1992'de Türkiye'nin bir projesi olarak 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği' girişimi başlatılmıştır. 1998 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Yalta Zirvesi'nde – Ukrayna'nın ev sahipliği sırasında Karadeniz Ekonomik İşbirliği, 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü' şeklinde yapılandırılmıştır.²¹⁵ 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Türkiye'nin uluslararası yaptırımlarda tarafsız kalmasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, BM Genel Kurulu'nun "Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü" (2014), "Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol (Aqyar) Kentinde İnsan Haklarına İlişkin Durum" (2014-2021) ve "Rusya'nın Kırım, Karadeniz ve Azak Denizi'ni Askerileştirmesi" (2018-2021) kararlarının ortak yazarlığını üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.²¹⁶

²¹¹ Osmanlı Devleti'nin en son diplomatik misyonu 1918'de Ukrayna'nın başkenti Kyiv'de açılmıştır. Detaylı bkz. İskit, 2018: 139.

²¹² Gökyay, 2006: 28-29.

²¹³ Павленко, 2004: 430-431.

²¹⁴ <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/dogovirno-pravova-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).

²¹⁵ <http://www.bsec-organization.org/charter> (erişim tarihi: 17.01.2019).

²¹⁶ <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-i-turechchinoyu> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Ukrayna’da Avrupalılaşıma sürecinin akılcılık ve ahlakilik çizgisinde gelişmesi ve Avrupalılık çatısı altında uzlaşmacı politikaların üretilmesi, ülke için getirisi olarak değerlendirilebilecek ekonomik kalkınmayla doğrudan bağlantılıdır. Polonya ve Baltıklar modelinden yola çıkarak yaşam standartlarının yükselmesi için yolsuzluk ve yozlaşma gibi negatif olguların ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Avrupalılaşıma sürecinin refah ekonomisi boyutuna odaklanılırsa, söz konusu sürecin Ukrayna jeopolitiğindeki kırılganlık düzeyini düşürebilecek oldukça etkili sonuçları bulunmaktadır.

Avrupa kıtasında jeopolitik konjonktür, tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel ortaklık olgusuyla doğrudan bağlantılıdır. Ukrayna’nın yönetim biçimi bağlamında çağdaş parlamenter demokrasinin bir parçasını teşkil etmesi; Slav kimliği kapsamında Polonya, Çekya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Hırvatistan ile ortak dilsel ve kültürel özelliklere sahip olması; post-sosyalist kimliği üzerinden Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan ve Romanya’nın yanı sıra bölgesel bütünleşme çerçevesinde Ortaklık Antlaşması’nı (AA) imzalamış olan Moldova ve Gürcistan ile ortak post-Sovyet kodlarına sahip olma durumu, Avrupalılık politikalarındaki model açısından verimli deneyim ve karşılıklı avantaj sağlamaktadır.

1.2.2. Ukrayna Tarihinde Avrupa Devlet Geleneği

Valeriy Semenenko, Liudmyla Radchenko, Serhy Yekelchik ve birçok tarihçiye göre, Helenistik dönemin Ukrayna’nın Karadeniz sahillerindeki yerel güçlerin kültürü ve yaşam tarzında önemli etkisi olmuştur. Yunan şehir devletleri ve oluşturdukları kolonilerde çoğu özgür vatandaşların çocuklarının okuma, yazma ve sayma öğrendiği, retorik, felsefe ve müziği benimsediği, spor çalışmaları ile ilgilendiği kaydedilmiştir. Kolonilerinin sakinleri, Atina’da gerçekleşen spor etkinliklerinin düzenli katılımcıları olmuştur. Helenistik dönem araştırmalarına göre, Güney Ukrayna’nın komşu halklarla ilişkilerinin büyük oranda barışçıl olduğu bilinmektedir.²¹⁷ Antik Yunan uygarlığının üzerinde çok büyük etkisi olduğu İtalya’da o sıralarda Roma adlı küçük bir şehir devletinin geri kalmış vatandaşları olan Romalılar, ilk kez Yunanlarla etkileşimde bulunarak onlardan Helenistik dönemin tarihsel deneyimlerini öğrenmeye başlamışlardır. Bunun üzerine, aradan süre geçtikçe Romalılar, Yunanistan ile Yunan kolonilerinin tamamını çevreleyen büyük bir imparatorluk kurmuşlardır.²¹⁸

Slav topluluklarının ve aynı zamanda Rutenyalı kimliğinin şekillenmesi, Antlar ve Sklavinlerin M.S. 4. yy.’ın ortalarında Roma İmparatorluğu’nda M.S. 1-2. yy.’da bilinen

²¹⁷ Семененко и Радченко, 2002: 20; Екельчик, 2010: 31.

²¹⁸ Hirst, 2018: 13.

Venedlerden²¹⁹ ayrılması ile başlamıştır. Ant Birliği'nin oluşumu, Gotlar ve Hunlar ile mücadeleye dayanmaktadır.²²⁰ Antlar, ünlü tarihçi ve devlet insanı Mykhailo Hrushevsky'e göre, Rusichy – Rusiny – Ukraynalı kimliğinin ataları olarak aktarılmaktadır. Bizans ve Got kökenli kaynak ve veriler, Antların coğrafi olarak Dinyester ırmağı ile Dnipro ırmağı arasındaki ve aradan süre geçtikçe Azak Denizi arasındaki alanda konum aldığını ve tarım odaklı yoğunlaştığını göstermektedir.²²¹ Doğu Slav kökenli kaynak ve veriler, eski Kyiv'in başlangıcının M.S. 5. yy.'ın sonlarına denk geldiğine dikkat çekerek kentin kurucularının Ant Birliği'nde ön plana çıkan Doğu Polianlar ile bağlantılı olduğunu aktarmaktadır.²²² Erken Ortaçağ dönemi üzerine yapılan araştırmalar, Ant Birliği'nin Roma ile ticari ilişkilerinin olduğuna ve bunun beraberinde kölelik sistemini benimsediğine ilişkin önemli bilgiler içermektedir.²²³ Antlar, kölelik olgusunu geliştirerek köle ticaretini aynı zamanda kendi toplumunda da gerçekleştirmiştir.²²⁴ Antların gerek din gerek dil açısından Sklavinlerle ortak özellikleri kaydedilmiştir.²²⁵ Antlar ve Sklavinler, kimi zaman bir birileri ile savaşırken, aradan süre geçtikçe Avarlar ve Bizans'a karşı ortak politika yürütmüşlerdir.²²⁶ Ant Birliği, erken askeri demokrasi şeklinde yönetilmekle birlikte, M.S. 4. yy.'ın sonu – M.S. 7. yy.'ın başlangıcına kadar yaklaşık 300 sene varlığını sürdürmüş ancak Avarların saldırıları sonucu devlet aygıtı ortadan kalkmıştır.²²⁷

Ant Birliği, parçalanarak yerini yeni ve kısmen daha küçük Doğu Slav kabile birliklerine bırakmıştır. Bunun üzerine, Doğu Polianlar ve Drevlianlar, Severianlar ve Beyaz Horvatlar, Uliçler ve Tiverler başarılı bir şekilde yeni, küçük ve büyük birlikler ortaya koymaya başlamıştır.²²⁸ Ukrayna'da ve neredeyse Avrupa'nın geri kalan her yerinde, göçler dönemi ya da "barbar istilaları", 8. yy.'ın sonlarından 11. yy.'ın ikinci yarısına kadar süren Viking Çağı'nın yolunu açmıştır. Bizans İmparatoru VII. Konstantinos Porfirogennetos, yaklaşık 950'de kaleme aldığı *De Administrando Imperio* çalışmasında ikinci anlaşımdan kısa bir süre sonra Slav kabilelerinden gelen ürünlerin Vikingler tarafından denetlendiğini ifade etmiştir.²²⁹

²¹⁹ Almanca "Wenden", "Anten" ve "Sklavinen" şeklinde kullanılmaktadır; Erken Ortaçağ döneminde Batı, Doğu ve Güney olmak üzere üç Slav topluluğunun adını ifade etmektedir.

²²⁰ Вавилов, 1950: 541.

²²¹ Прохоров, 1990: 64.

²²² Толочко та ін., 2007: 201.

²²³ Прохоров, 1970: 321-322.

²²⁴ Брайчевский, 1953: 22.

²²⁵ Klun et al., 1847: 5.

²²⁶ Грушевський, 1904: 155.

²²⁷ Дорошко та Шпакова, 2011: 24.

²²⁸ Видейко, 2009: 7.

²²⁹ Ploky, 2017: 34-36.

8. ve 9. yy.'ın eşiğinde Doğu Slav kabilelerinin uzun süren siyasi, ekonomik, etnik ve kültürel etkileşim ve uyum sürecinin sonucu olarak Kyiv Büyük Knezliği ortaya çıkmıştır. Devletin başında Kyiv Büyük Knezi bulunurken yönetim Boyarlar, Druzhynnyk ve Hrydni gibi üst ve alt memurlar tarafından yürütülmüştür. 10. yy.'ın başlarında Kyiv Büyük Knezi Oleh tarafından Bizans'la önemli anlaşmaların imzalanmasının yanı sıra Oleh'in yönetimi ile Rutenya'da Kyiv Devleti'nin oluşum sürecinin tamamlandığı bilinmektedir.²³⁰ Arap seyyah ve tarih yazarı Ibn Hawqal, *Yollar ve Ülkeler Kitabı* çalışmasında “Kuyaba” dahil Rutenya toplumunun üç gruptan oluştuğunun yanı sıra her birinin kendi yöneticisi, merkez kenti ve ikamet bölgeleri olduğunu aktarmaktadır. Mykola Kotliar'a göre, “Kuyaba” terimi merkez Kyiv olmak üzere Doğu Polian kabile birliğini kapsayan toprakların adıdır.²³¹ Valeriy Semenenko, Liudmyla Radchenko, Oleksiy Savchyn ve birçok Ukraynalı bilim insanına göre, Rutenya'da yeni devletin şekillenmesinde Doğu Polianların²³² payı temel²³³ ve baskın olmuştur.²³⁴

Kyiv Büyük Prensesi Olha döneminde Almanya Krallığı – Kutsal Roma İmparatorluğu ile diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. Kyiv Büyük Knezi I. Volodimer döneminde Bizans, Lehistan, İsveç, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Papalık ile olan ilişkiler denge politikaları altında yürütülmekle birlikte, Rutenya'da Hristiyanlığın Doğu Ortodoksluk mezhebi resmi din şeklinde kabul edilmiştir.²³⁵ Bilge Yaroslav'ın egemenliği altında Rutenya, Hristiyan milletler topluluğunun tam teşekküllü bir üyesi haline gelmiştir. Avrupa tarihçileri, kardeşleri ve kızları üzerinden Avrupa devlet liderleriyle evlilik ittifakı sağladığı için Bilge Yaroslav'ı “Avrupa'nın kayınbabası” olarak anmışlardır.²³⁶ John Morris Roberts'e göre, Kyiv Büyük Knezliği'nin zayıf yanı haleflikte bölünme kuralının uygulanması olmuştur. 11. yy.'da prenslerden bir diğerrinin yerelde otoritesini kurup yabancı saldırıları uzak tutmasına karşın, Kyiv'in üstünlüğü, Bilge Yaroslav'dan sonra zayıflamıştır.²³⁷ Oleksandr Boiko'ya göre, Kyiv Devleti'nde merkezi monarşinin yerini aradan süre geçtikçe federal monarşi yönetim biçimi almış ve bununla Rutenya'da dış tehdit açığı oluşmuştur. Kyiv Büyük Knezliği'nde merkezi

²³⁰ Мирончук та Ігошкін, 2002: 11-13.

²³¹ Котляр, 2008: 548.

²³² Polianlar, Doğu ve Batı Polianlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğu Polianlar, Rutenya topraklarında; Batı Polianlar, Lehistan topraklarında varlıklarını sürdürmüş ve ilgili devletlerin oluşumunda aktif yer almışlardır.

²³³ Семененко и Радченко, 2002: 29.

²³⁴ Савчин, 2012: 10.

²³⁵ Бойко, 2002: 48-53.

²³⁶ Ploky, 2017: 46.

²³⁷ Roberts, 2010: 224.

monarşinin restorasyonu, Bizans İmparatoru IX. Konstantinos Monomakhos'un torunu²³⁸ Volodimer Monomakh döneminde yaşanmıştır.²³⁹

Yunan-Roma uygarlığı, Ukrayna'ya Hristiyanlık şeklinde güneyden – Akdeniz'in medeniyet merkezi olan Bizans'tan yerleşirken aynı zamanda Avrupa'nın kuzeyinde Roma'dan Baltıklar, İskandinavya ve Britanya'ya doğru ilerlemiştir. Kyiv Büyük Knezliği'nde I. Mstislav döneminin tamamlanmasıyla Rutenya'nın Konstantinopolis ile ilişkileri zayıflamış ve Moğol istilasının ardından Kyiv Devleti'nin halefi olan Galiçya-Volhinya Krallığı²⁴⁰ (Galiçya-Volhinya Knezliği),²⁴¹ daha çok Batı ile ilişkilerini geliştirmiştir. Galiçya Devleti, Ukrayna'da incelenen bilimsel araştırmalarda akademisyenler tarafından aynı zamanda Rutenya Krallığı şekliyle ifade edilmektedir.²⁴² Ortaçağdan ulaşmış olan anonim bir kaynakta Galiçya, Leon Krallığı²⁴³ olarak geçmektedir. Kaynaklarda Livonya²⁴⁴ ve Svabya gibi sınır komşuları ile ilgili bilgilerin yanı sıra Galiçya'nın beş önemli kentinin adı ve bayrağının özellikleri üzerine önemli bilgiler aktarılmaktadır.²⁴⁵

Galiçya-Volhinya Krallığı, 14. yy.'ın ikinci yarısında Litvanya, Lehistan ve Macaristan arasında devam eden Galiçya-Volhinya Veraset Savaşı (1340-1392) içinde bulunurken Litvanya Büyük Dükalığı, uzun süren askeri hareketlilik sonucu²⁴⁶ Podolia (Podilia, Batı Ukrayna) ve Kyiv (Orta ve Doğu Ukrayna) eyaletlerini Altın Orda Devleti'nin işgalinden sona erdirmekle birlikte, Rutenya topraklarının özerklik koşuluyla²⁴⁷ Avrupa uygarlığına geri kazanımını sağlamıştır.²⁴⁸ 14. yy.'ın sonlarına doğru Ukrayna topraklarının doğuda Litvanya Büyük Dükalığı ve batıda Lehistan Krallığı'na bağlanmasıyla iki devletin politikaları ve aynı zamanda ikili ilişkileri Ukrayna'nın siyasi, ekonomik ve kültürel hayatını belirlemeye başlamıştır.²⁴⁹

15. yy.'ın en önemli gelişmesi olarak Kırım Hanlığı, Litvanya Büyük Dükalığı'nın desteğiyle²⁵⁰ 1449'da Altın Orda Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁵¹ Bunun

²³⁸ Плахонін, 2008: 40.

²³⁹ Бойко, 2002: 57-58.

²⁴⁰ Ісаєвич, 2004: 30-31.

²⁴¹ Крип'якевич, 1984: 1-176.

²⁴² Войтович, 2010: 52-66.

²⁴³ Ukraynaca adı ile "Lviv" olarak kullanılırken, Almanca "Lemberg" şeklinde kullanılmaktadır. Kentin adı, İng. kaynaklarda geçen Galiçya-Volhinya Kralı "Leo I of Galicia", Lehçe ve Ukraynaca kaynaklarda ise "Lew I Halicki", "Lew Daniłowicz" ya da "Лев І Данилович" özel isminden esinlenilmiştir.

²⁴⁴ Livonya, coğrafya olarak Estonya ve Letonya'nın yer aldığı tarihsel bölgenin adıdır.

²⁴⁵ A Spanish Franciscan, 1912: 9.

²⁴⁶ Irpin Irmağı Savaşı, 1321-1324.

²⁴⁷ Авторский Коллектив, 2000: 92.

²⁴⁸ Mavi Sular Muharebesi, 1362.

²⁴⁹ Ploky, 2017: 64.

²⁵⁰ Лосев, 2007: 66.

²⁵¹ Kırım Tatarca "Qırım Yurtu", 1449.

yanı sıra Litvanya Büyük Dükalığı ile Moskova Devleti arasında 1487-1494 Sınır Savaşı²⁵² yaşanmış ve 1492’de bir kimlik tanımlaması olarak ‘Kozak’ kavramı ilk kez Avrupa kaynaklarında yer almıştır.²⁵³

16. yy.’da Lehistan Krallığı ile Litvanya Büyük Dükalığı arasında gerçekleşen 1569 Lublin Birliği sonucu Poltava’dan Lviv’e Rutanya toprakları, yerini Lehistan-Litvanya Birliği’ne bırakırken Ukrayna üzerinde yönetim hakkı doğrudan Lehistan Krallığı’na bağlanmıştır. 1589’da Ekümenik Patrik II. Jeremias ve Kutsal Synod tarafından Moskova Patrikliği’nin tanınması, Konstantinopolis Patrikliği’ne bağlı olan Lehistan-Litvanya Birliği’ndeki Ortodoks nüfus arasında bir krize neden olmuştur. Moskova Patrikliği’nin oluşumu, Ortodoks nüfusun çoğunluğunda Roma’nın korumasına sığınma talebini uyandırmıştır. 1596 Brest Birliği ile piskoposların çoğunluğu Papa’nın üstünlüğü kabul edilmekle birlikte, doğu kiliselerinin geleneklerini savunarak Uniat olarak bilinen yeni bir mezhebi, Yunan Katolik Kilisesini kurmayı karar almıştır. Uniatçılar, dini ayinlerini ve evli ruhban sınıfını korurken, eski Uniat karşıtı kalıntılar aradan süre geçtikçe devlet tarafından resmi olarak yasaklanmıştır.²⁵⁴ Katolik Lehistan üzerinden algılanan tehdit, Zaporijya Siçi ve Kozak Hetmanlığı gibi özerk yapılanmalara sahip olan Ukraynalı nüfusu aradan süre geçtikçe Ortodoks Moskova’ya doğru yönlendirmeyi sağlamıştır.

17. yy.’da Bohdan Khmelnytsky’nin önderliğinde başlatılan Ukrayna Özgürlük Mücadelesi²⁵⁵ ortamında 1654’te Kozak askeri yönetimi tarafından gerçekleşen Pereyaslav Konseyi sonucu, özerklik ve koruma karşılığında Moskova Devleti’ne bağlılık yemini üzerine bir karar alınmıştır. Kozak Hetmanlığı’na tanınan özerklik, aradan süre geçtikçe kısıtlanmış (1654, 1667, 1686, 1754, 1755, 1764, 1775) ve nihai olarak Orta ve Doğu Ukrayna toprakları, Moskova Devleti’nin kontrolü altına geçmiştir.²⁵⁶ 1686’da Ekümenik Patrik IV. Dionysius ve Kutsal Synod tarafından alınan kararla Kyiv Ortodoks Kilisesi,²⁵⁷ Konstantinopolis Patrikliği’nden Moskova Patrikliği’ne devredilmiştir.²⁵⁸

17. yy.’ın ikinci yarısı ve 18. yy.’ın birinci yarısında Kozakların özgürlük mücadelesinin doğrultusu Moskova’ya karşı değişerek direnişin Lehistan, Osmanlı ve İsveç üzerinden devam ettiği kaydedilmiştir. Bu sürece müteakiben, ilk olarak Ivan Vyhovsky’nin

²⁵² Мицик, 2005: 394; Лосев, 2007: 67; Frost, 2015: 284.

²⁵³ Екельчик, 2010: 15.

²⁵⁴ Davies, 2011: 547.

²⁵⁵ Українаса “Українська Національна Революція”, 1648-1676.

²⁵⁶ Krieger, 1993: 163.

²⁵⁷ Українаса “Київська Митрополія”, 988-1686; 2018’de Ekümenik Patrik I. Bartholomeos ve Kutsal Synod tarafından alınan kararla Kyiv Ortodoks Kilisesi, Konstantinopolis Patrikliği’ne geri devredilmekle birlikte, 2019’da Ekümenik Patrik I. Bartholomeos ve Kutsal Synod tarafından alınan kararla Kyiv Ortodoks Kilisesi’ne özerklik tanınmıştır.

²⁵⁸ Крижанівський та Плохій, 1994: 100.

Lehistan-Litvanya Birliği ile imzaladığı Hadiach Antlaşması²⁵⁹ üzerine Rutenya'nın bağımsızlığı tanınmış ve Lehistan-Litvanya-Rutenya Üçlü Milletler Birliği kurulmuştur. Lehistan-Litvanya-Rutenya Üçlü Milletler Birliği'nin Moskova Devleti'ne karşı koymakta aciz olduğundan dolayı üçlü oluşum, kısa bir süre içinde yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır.²⁶⁰

Kozak Hetmanlığı'nda ikinci ayaklanma dönemindeki mevcut koşullar çerçevesinde Rutenya'daki piskoposlar, Moskova Devleti'nin Kyiv'i dini olarak Moskova'ya bağlama çabalarından dolayı Petro Doroshenko'nun Osmanlı Devleti odaklı dış politikasını desteklemişlerdir. Kozak Hetmanlığı'nın güney politikaları, Kyiv metropolitini Kyiv Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks ayini kavramına meydan okuduğundan dolayı rahatsız etmiştir. Bununla birlikte, Lehistan'da yer alan Batı Ukrayna'daki Leh toprak beyleriyle Ortodoks köylüler arasındaki gerilim, Kozak önderin politikalarına daha güçlü bir çekicilik vermeye yetecek kadar keskin olmuştur. Lehistan-Litvanya Birliği ve Osmanlı Devleti'nin Kozak Hetmanlığı üzerine uzlaşması²⁶¹ sırasında Kozaklar, bir kuşatma sonucu başkent Chyhyryn'i Rus ordusuna teslim ederek Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifakı bırakmış ve Ukrayna'nın büyük bir kısmı yeniden Moskova Devleti'nin kontrolü altına girmiştir.²⁶²

Ivan Mazepa döneminde Rutenya, yitirilmiş hakları kısmen geri almayı başarmış ancak I. Petro'nun komutasındaki Rus askeri birliklerine karşı Kozakların İsveç Kralı XII. Karl ile ortak başarısızlıkları sonucu Kozak Hetmanlığı için özerklik sınırlandırılmıştır. Serhii Plokyh'a göre, Baltık bölgesinin denetimi için yürütülen silahlı mücadele, Ukrayna savaş alanında çözülmüş, İsveç'in Kuzey Avrupa'daki egemenliğini yıkarak Rusya'nın büyük bir Avrupa gücü olma aşamasının önünü açmıştır.²⁶³ I. Petro'nun Poltava'daki zaferi, iç politikadaki reformlarının başarısını yansıtmış ve Ivan Mazepa başta olmak üzere Kozak Hetmanlığı'nın gücünün yok edilmesi, monarşinin Ukrayna'yı doğrudan kontrol etmesine imkan sağlamıştır.²⁶⁴ Rusya ile Rutenya arasındaki tarihsel ayrılık ve ayrım bundan sonra resmi olarak kaldırılmakla birlikte, Ukrayna'nın adı Malorossiya (Küçük Rusya) olarak değiştirilmiş ve değişik geleneklerin izleri silinmeye çalışılmıştır.²⁶⁵

18. yy.'ın ikinci yarısında ilk olarak Kozak Hetmanlığı ile Rusya arasındaki gümrük sınırları kaldırılmış (1754),²⁶⁶ bunun üzerine Kozak Hetmanlığı (1764) ve ardından Zaporijya

²⁵⁹ Українська "Гадяцькі Статті", Lehçe "Unia Hadziacka", Eylül, 1658.

²⁶⁰ Andrusovo Barışı, Ocak-Şubat, 1667.

²⁶¹ Żurawno Barışı, Ekim, 1676.

²⁶² McNeill, 2017: 144.

²⁶³ Plokyh, 2017: 112.

²⁶⁴ McKay ve Scott, 2011: 106.

²⁶⁵ Davies, 2011: 702.

²⁶⁶ Мирончук та Ігошкін, 2002: 101.

Siçi (1775), St. Petersburg tarafından tasfiye edilerek Orta ve Doğu Ukrayna'daki Kozakların özerkliği sonlandırılmıştır.²⁶⁷ 1783'te Kırım Hanlığı, II. Katerina yönetimindeki Rusya İmparatorluğu tarafından ilhak edilerek varlığına son verilmiştir. Lehistan-Litvanya Birliği sınırları içinde yer alan Batı Ukrayna toprakları, kimi zaman Rusya'nın yararlandığı ve destek verdiği bir kurtuluş mücadelesi olan Haydamak Hareketi'nin giderek yükselişine tanıklık etmiştir. Lehistan-Litvanya Birliği'nin ilk (1772) bölünmesinin ardından Batı Ukrayna, Galiçya ve Lodomeria Krallığı²⁶⁸ olarak Avusturya Habsburg monarşisinin egemenliği altına devredilmiştir. Lehistan-Litvanya Birliği'nin ikinci (1793) ve üçüncü (1795) bölünmeleri sonucu Kuzeybatı Ukrayna'dan başlangıçta Doğu Podolia ve Volhinya'nın bir bölümü, ardından Batı Volhinya, Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altına devredilmiştir.²⁶⁹ Lehistan-Litvanya Birliği'ndeki yaşanan bölünmeler sürecinde Avusturya'nın Volhinya için Rusya ile çekişmesine karşın, Viyana'nın doğuya doğru genişlemesi sınırlı kalmıştır.²⁷⁰

Ukrayna topraklarında halkın geleneksel olarak "Rusiny" (Latince "Rutheni", Türkçe "Rutenyalılar") olarak tanımlanmasına karşın, çarlık bürokrasisinin değerinden düşük gösterme amaçlı kullandığı "Malorossy" (Küçük Ruslar) tanımına karşın, toplumun aradan süre geçtikçe siyasallaştığı ve "Ukraynalılar" (Türkçe "Ülkemdekiler")²⁷¹ kavramını benimsediği kaydedilmiştir. Norman Davies'e göre, bir Ukraynalı, siyasi bilinci olan bir Rutenyalı anlamına gelmektedir. Rutenyalı nüfusun daha büyük bir kültürel ve siyasal özgürlüğe sahip olduğu Avusturya'da, Uniat ayinini muhafaza etmelerinin yanı sıra Ukraynalı adını benimsemekte oranla yavaş davrandıkları bilinmektedir.²⁷²

18. yy.'ın sonlarına doğru Ivan Kotliarevsky ve Hryhory Kvitka-Osnovyanenko gibi toplumsal ve politik değişim meydana getirmek, belirli sorunlara dikkat çekmek için özel amaçlı yazılı sanat geliştiren aydınların girişimleriyle Ukrayna'da çağdaş edebiyatın temelleri atılmıştır. 19. yy.'da her iki Ukrayna'daki sosyo-politik mücadelelerin, Doğu Ukrayna'da Taras Shevchenko, Aziz Kiril-Methodios Kardeşliği ve Taras Kardeşliği, Batı Ukrayna'da Ivan Franko, Rutenya Yüksek Meclisi ve Halk Meclisi gibi isim ve yapılanmalarla yürütüldüğü bilinmektedir. 1863'te Ukrayna siyasal hareketinin ürünü olarak, Doğu Ukrayna'dan Pavlo Chubynsky (şiir) ve Batı Ukrayna'dan Mykhailo Verbytsky'nin (nota) ortak emeği sonucu Ukrayna Ulusal Marşı kaleme alınmıştır. 1863'te alınan Valuev

²⁶⁷ Дорошко та Шпакова, 2011: 26.

²⁶⁸ Almanca "Königreich Galizien und Lodomerien" (1772-1918) şeklinde kullanılmaktadır.

²⁶⁹ Мирончук та Ігошкін, 2002: 104.

²⁷⁰ Plochy, 2017: 125.

²⁷¹ Ukraynaca "u": bulunma durumu eki, "krayina": ülke, memleket anlamına gelmektedir.

²⁷² Davies, 2011: 878.

Genelgesi'yle dini literatür, eğitim ve bilim alanlarında;²⁷³ ardından 1876'da alınan Ems Kararnamesi'yle kilise, müzik, tiyatro ve yayıncılık gibi kültürel alanlarda Ukraynaca, yasadışı ilan edilerek kullanımı ortadan kaldırılmıştır.²⁷⁴ 19. yy. boyunca Ukraynaca gibi ulusal dillerin kullanımına ilişkin devlet baskılarına karşın, Ukrayna edebiyatının Avrupa çapında geliştiğini okumak mümkündür.

1914'te 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte; Mykola Mikhnovsky, Yulian Bachynsky, Lonhyn Tsehelsky, Viacheslav Lypynsky, Dmytro Dontsov ve Mykola Zalizniak öncülüğünde Ukrayna kurtuluş hareketinin aradan süre geçtikçe demokratik cephedeki önde gelen figürlerin pozitivist tutumuna karşı bütünlük milliyetçiliğe kadar evrilecek teorik ve kurumsal temelleri atılmıştır. Bunun üzerine, gerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gerek Rusya İmparatorluğu'nda Ukrayna siyasal hareketinin doruk noktaya ulaştığını ve değişen koşullar altında devlet oluşumuna kadar vardığını vurgulamak doğru olacaktır. Avrupa haritasında Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışının önemi, tarih ve siyaset araştırmalarında tartışmasız olağanüstü olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna Halk Cumhuriyeti, 17 Mart 1917'de kurucu meclis Tsentralna Rada²⁷⁵ üzerinden özerkliğini ilan ederek yapılanmış ve 22 Ocak 1918'de bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁷⁶

1. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Doğu Avrupa'daki birçok diğer yeni devletler gibi ortaya çıkan Ukrayna Halk Cumhuriyeti,²⁷⁷ ilk siyasi temaslarını Mykhailo Hrushevsky önderliğinde ağırlıklı olarak İttifak Devletleri ile kurmuştur. 1918'de Ukrayna'da Almanya ve Avusturya'nın siyasi varlığı yükselerek Pavlo Skoropadsky önderliğinde aralarında Vyacheslav Lypynsky, Dmytro Doroshenko, Nataliia Polonska-Vasylenko gibi tarihçilerin bulunduğu Hetman Hareketi'nin desteğiyle Kyiv'de 1918 Darbesi gerçekleşmiştir. Pavlo Skoropadsky iktidarı, Almanya ile Fransa ve Birleşik Krallık arasında Compiègne Mütarekesi'nin (1918) imzalanmasının ardından ayaklanma sonucu yerini Volodymyr Vynnychenko başta olmak üzere Direktuvar'a bırakmıştır. 1920'de Polonya ile Ukrayna arasında Varşova Antlaşması imzalanarak Polonya'daki Józef Piłsudski hükümeti, Galiçya ve Volhinya karşılığında Ukrayna'da Symon Petliura başta olmak üzere Direktuvar'ı tek meşru iktidar olarak tanımıştır.²⁷⁸ Varşova Antlaşması, her iki devlet için ortak çıkarlar doğrultusunda bir arada hareket etmek ve doğudan gelen komünizm tehdidine karşı koymak politikasını öngörmüştür. Polonya için söz konusu birliktelik doğu sınırları açısından yararlı

²⁷³ Magocsi, 2010: 393-394.

²⁷⁴ <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/30/1876-emskyy-ukaz> (erişim tarihi: 05.11.2016).

²⁷⁵ Ukraynaca "Konsey" veya "Meclis" anlamına gelmektedir.

²⁷⁶ Бойко, 2002: 319.

²⁷⁷ Bağımsızlığın ilan edildiği "Dördüncü Evrensel Manifesto" için bkz. https://tsdavo.gov.ua/gmedia/17-3866-1-228_-2-jpg/ (erişim tarihi: 19.05.2017).

²⁷⁸ Соколов, 2008: 307.

olmuş ancak Ukrayna, diplomasinin arkasını askeri güç ile tamamlamakta zorlanmıştır. Kısa bir süre içinde Ukrayna'nın bağımsızlığını, devleti yönetmek için Ukrayna Anarşist Hareketi ve Bolşevik Moskova iktidarının desteklediği Kharkiv Yönetimi gibi birbirine rakip gruplar arasındaki iç çatışma ve ardından Polonya-Bolşevik Savaşı takip ederken, 1921'de ülkenin üçte ikisi Sovyet Rusya'sının ve üçte biri Polonya'nın kontrolüne geçmiştir.²⁷⁹

Ukrayna Halk Cumhuriyeti, 1920 Kasım ayına kadar varlığını sürdürmüştü ancak 1921 Kasım ayına kadar Sovyet Rusya'sı ve Kharkiv Yönetimi'ne karşı mücadelesini devam ettirmiştir. Galiçya'nın doğu kesimine gelince, bölgeyi çözüme kavuşturmak çok daha zor olmuştur. Galiçya nüfusunun çoğunluk kısmının Katolik Ukraynalı olmasıyla birlikte, aradan süre geçtikçe kendilerini Rusya İmparatorluğu'ndaki, genelde Ortodoks olan Ukraynalı nüfustan ayırmak için daha çok "Rusiny" (Latince "Rutheni", Türkçe "Rutenyalılar") adını kullanmışlardır. Bu durumda dil ve kültür gibi unsurların Sağ Yaka'daki Ukraynalı nüfusu doğuya, Sol Yaka'daki Ukraynalı nüfusa doğru çektiği ancak sosyo-kültürel ortaklık ve dini aidiyet gibi faktörlerin Sağ Yaka'daki Ukraynalı nüfusu batıya doğru çektiği kaydedilmiştir. 18 Mart 1921'de imzalanan Riga Antlaşması'nın Polonya'ya çizdiği doğu sınırı, müttefiklerin tavsiye ettiğinden çok daha ileriye itilmiş, nüfusa yeni yeni azınlıklar eklenmiştir. Küresel aktörler tarafından Doğu Galiçya'nın geleceği üzerine üç yıl daha tartışılmış ancak bu durumda Polonya bölgeye yönelik politikalarını devam ettirmiş ve kontrolü ele almıştır. Sonuç olarak 1923'te Polonya'nın bölgedeki egemenliği tanınmıştır.²⁸⁰

Ukrayna kurtuluş hareketi sürecinde Ukrayna tarihi, değişik hareketlenmelere tanıklık etmiştir. Mykhailo Hrushevsky gibi ünlü bir akademisyenin siyasete atılması, Ukrayna-Bolşevik Savaşı (1917-1920),²⁸¹ Kruty Muharebesi (Ocak 1918), Ukrayna ile İttifak Devletleri arasında imzalanan ve 1. Dünya Savaşı sırasında ilk barış olarak bilinen Brest-Litovsk Antlaşması (Şubat 1918),²⁸² Kırım Operasyonu (Nisan 1918), Almanya ve Avusturya'nın desteklediği Pavlo Skoropadsky iktidarı (Nisan-Aralık 1918),²⁸³ Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti ile Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin birleşmesi (Ocak 1919), Ukrayna Halk Cumhuriyeti Direktuar dönemi (1918-1920),²⁸⁴ Yevhen Petrushevych, Volodymyr Vynnychenko, Symon Petliura ve Yevhen Konovalts gibi eylem, süreç ve isimler Ukrayna devlet tarihinde oldukça yüksek önem arz etmektedir.

²⁷⁹ Gibbons, 2020: 153-154.

²⁸⁰ MacMillan, 2004: 225-227.

²⁸¹ Бойко, 2002: 325-334.

²⁸² Мирончук та Ігошкін, 2002: 172; Семененко и Радченко, 2002: 276.

²⁸³ Detaılı bkz. Дорошенко, 1930: 14.

²⁸⁴ Бойко, 2002: 344-349.

Peter Arshinov, Ukrayna’da Ekim Devrimi ile ilgili anılarını paylaşırken Ukraynalı yerli işçi sınıfı ve köylülerin Rusya’daki Komünist Parti gibi katı bir vesayet tarafından kuşatılmaya hiç alışık olmadıklarından ve eski zamanlardan başlayarak korunan “Vol’nitsa” (özgürlükçü düşünce sistemi) geleneğinden bahsetmektedir. II. Katerina döneminden başlayarak izini Ukrayna halkının zihninden silmek için çarların yok etmeye çalıştığı özgürlükçü düşünce ruhu, 14-16. yy. arasındaki Zaporijya Kozaklarının verdiği mücadelelerin yaşayan mirasıyla birlikte, merkezci baskılara karşın, 20. yy.’a kadar taşınmıştır. Ukrayna toplumunda bağımsızlık özleminin hep taşındığı söz konusu olgu, Ukrayna halkında, kendilerini egemenlik altına almaya çalışan iktidarların tamamına karşı, sabırlı bir direniş biçimine dönüşmektedir.²⁸⁵

1920’lerde Yeni Ekonomi Politikası ve parasal reformun gölgesinde desteklenen Ukraynalılaştırma siyaseti, yerelde Sovyet kadrolarının oluşmasını sağlamıştır. 1930’larda SSCB’de sanayileştirme politikaları gerçekleşmiş ve üçte biri Ukrayna’da olmak üzere sanayi devleri inşa edilmiştir.²⁸⁶ 1922’de Ukrayna, sosyalist yeni yönetim şekliyle Moskova merkezli SSCB’ye katılmıştır. 1924’te Ukrayna’nın Taganrog ve Shakhty kentlerini RSFSR lehine yitirmesinin²⁸⁷ karşılığında SSCB dönemi Ukrayna SSC açısından aynı zamanda belirli toprak kazanımları gerçekleşmiştir: 1939’da Polonya’dan Doğu Galiçya ve Volhinya, 1940’ta Romanya’dan Kuzey Bukovyna ve Güney Bessarabia, Ukrayna SSC’ye devredilmiştir. Ukraynalı nüfusun ağır bastığı toprakların Kyiv’e devredilmesiyle gerçekleşen konsolidasyon sürecinde Moskova’nın amacı, olası Ukrayna milliyetçiliğinin toplumun tamamına yayılmasını önlemek ve direnişi tek bir merkezden kontrol altında tutmak olmuştur. Ukrayna milliyetçiliğinin Galiçya ayağı, Avusturya İmparatorluğu döneminden başlayarak Ukrayna toplumsal dinamiklerindeki konumuyla tarihsel lokomotif görevini görmektedir,²⁸⁸ şöyle ki Batı Ukrayna çıkışlı Ukrayna Ayaklanma Ordusu (UPA), SSCB devlet güçlerini partizan mücadelesinde oldukça zorlamıştır.

2. Dünya Savaşı sırasında Andriy Livytsky, Ukrayna Muhaceret Hükümeti’nin başında bulunurken,²⁸⁹ 30 Haziran 1941’de Yaroslav Stetsko önderliğinde Ukrayna’nın bağımsızlığı ilan edilmiş²⁹⁰ ancak kısa bir süre içinde Nazi Almanyası tarafından ilhak

²⁸⁵ Arshinov, 1974: 44-50.

²⁸⁶ Magocsi, 2010: 565-610.

²⁸⁷ Kuzio, 2000: 22.

²⁸⁸ Stone, 2020: 167-169; Magocsi, 2002: 55-63.

²⁸⁹ Ukrayna Muhaceret Hükümeti, Symon Petliura ve Andriy Livytsky tarafından Polonya’da kurulmuş (1921), sırasıyla Fransa’ya, Polonya’ya, Fransa’ya, Çekya’ya, Almanya’ya ve ABD’ye taşınmıştır. Detaylı bkz. Феденко, 1959: 259.

²⁹⁰ Bağımsızlığın ilan edildiği “Ukrayna Devleti’nin İlanı Bildirgesi” için bkz. <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63483552.html> (erişim tarihi: 16.07.2016).

edilerek yerine Reichskommissariat Ukraine idari yönetim birimi yapılandırılmıştır.²⁹¹ Bunun üzerine, Doğu Avrupa cephesi, Belarus ve Ukrayna topraklarına taşınmış ve Polonya ile birlikte, söz konusu coğrafya 2. Dünya Savaşı sırasında oldukça şiddetli bir biçimde tahrip edilmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın ardından Bolşevik rejimini kurmak ve Ukrayna'nın kurtuluş hareketini bastırmak için yerel halkın toplu sürgünleri ve sayısız cezalandırıcı eylemleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra direnişçi milliyetçiliğin tek merkezden yönetilebilmesi adına Ukraynalı alt kimliği Rutenyalı nüfusun yoğunluğu gerekçesiyle 1945'te Çekoslovakya'dan Karpat Rutenyası – Transkarpatia; Pereyaslav Konseyi'nin 300. Yıldönümü bağlamında yerel idari politikalarda karar alma mekanizmasını tek merkezden sağlamak adına 1954'te Rusya SFSC'den Kırım,²⁹² Ukrayna SSC'ye devredilmiştir.²⁹³

2. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasıyla Ukrayna, bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak yeniden SSCB'ye katılmıştır. Bunun yanı sıra Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 1945'te dünya barışını sağlamak ve uluslararası ilişkilerde ekonomik, sosyal ve kültürel iş birliğini korumak adına tesis edilen Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olarak çalışmalarında bulunmuş ve söz konusu durum resmi belgelerce kayıt altına alınmıştır.²⁹⁴

SSCB dönemi Ukrayna siyasetinde muhalefet yaparak insan hakları ve özgürlükler uğruna direniş sergileyenler arasında 'Altmışlar' Hareketi, Vasyl Symonenko, Alla Horska, Vasyl Stus, Viacheslav Chornovil, Ivan Drach ve Lina Kostenko gibi önemli hareket ve isimler yer almaktadır.²⁹⁵ 1970'lerde insan hakları mücadelesini Oleksandr Oles Berdnyk, Petro Hryhorenko, Ivan Kandyba, Levko Lukyanenko, Oksana Meshko, Mykola Matusevych, Myroslav Marynovych, Nina Karavanska, Oleksa Tykhy gibi direnişçi isimler üstlenmiştir. 1976'da Ukrayna Helsinki Grubu olarak Mykola Rudenko önderliğinde amacı 1975'te 33 Avrupa ülkesi, ABD ve Kanada tarafından imzalanan Helsinki Nihai Senedi üzerine insan hakları hükümlerinin uygulanmasını izlemek adına Ukrayna İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur.²⁹⁶

²⁹¹ Цыган и Скальски, 2005: 100.

²⁹² 1954'te SSCB Yüksek Konseyi Prezidyumu, SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Nikita Khrushchev'in resmi başvurusuyla su ve enerji politikalarının tek merkezden yürütülebilmesi için Kırım yarımadasını Moskova yönetiminden Kyiv yönetimine devretme kararı almıştır. Ukrayna, 1991'de Kırım'ın özerk statüsünü teyit etmiş ve Kırım Tatarları'nın tamamının sürgünden dönmeye izin vererek yerli halk açısından yeni bir süreci sağlamıştır.

²⁹³ Семененко и Радченко, 2002: 407; Екельчик, 2010: 229;

<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/crimea-whose-land-this-part-1-201431982818368453.html> (erişim tarihi: 04.01.2019).

²⁹⁴ <http://www.un.org/en/member-states/#gotoU> (erişim tarihi: 03.10.2018).

²⁹⁵ Семененко и Радченко, 2002: 427-428.

²⁹⁶ Литвин, 2005: 259.

26 Nisan 1986'da Prypiat kenti yakınlığında yaşanan Chornobyl nükleer kazası sırasında SSCB yetkililerinin olayın şeffaflığıyla ilgili gizlilik politikaları, güvenlik önlemleri hakkında bilgi eksikliği ve mağdurlara yardım yetersizliği durumu, en sadık taraftarlar arasında bile komünist fikrin değerine olan inancı zayıflatmıştır.²⁹⁷ 24 Ağustos 1991'de Ukrayna, SSCB'den ayrılarak Birleşmiş Milletlere adının değiştirilmesi için resmi başvuruda bulunmuş²⁹⁸ ve 8 Aralık 1991'de Belarus ve Rusya ile bir arada Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluşuna dair Belavezha Antlaşması'nı imzalamışlardır.

1991 Bağımsızlık Referandumunda %95 ve üzeri oy oranı ile Batı Ukrayna illerinin öne çıktığını okumak mümkündür. 1991 cumhurbaşkanlığı seçiminde oylar, Kuzeybatı Ukrayna illerinden "Narodny Rukh"²⁹⁹ önderi Viacheslav Chornovil için gelirken Güneydoğu Ukrayna illerinden gelen oyların ağırlık teşkil etmesiyle, siyasi denge açısından aşırıya kaçmayan bir isim olarak bilinen Polonya kökenli Ukraynalı siyasetçi Leonid Kravchuk³⁰⁰ seçimi kazanmıştır. 1994 erken parlamento seçimlerinde Batı Ukrayna illerinde Viacheslav Chornovil önderliğindeki Halk Hareketi'ni Petro Symonenko liderliğindeki Ukrayna Komünist Partisi'ne karşı çıkardığını okumak mümkündür. 1994 erken cumhurbaşkanlığı seçiminde Batı Ukrayna illerinden oylar, Leonid Kravchuk için gelirken Doğu Ukrayna illerinden gelen oyların ağır basmasıyla ulusal ve uluslararası denge açısından aşırıya kaçmayan bir isim olarak bilinen Leonid Kuchma seçimi kazanmıştır.³⁰¹ 1998 parlamento seçimlerinde Batı Ukrayna illerinden oylar Ukrayna Halk Hareketi için kullanılırken Doğu Ukrayna illerinden gelen oylar, Ukrayna Komünist Partisi'ne daha fazla sandalye kazandırmıştır. 1999 cumhurbaşkanlığı seçiminde %70 ve üzeri oy oranıyla ağırlığını ortaya koyan Batı Ukrayna illeri, komünist lider Petro Symonenko'ya karşı Leonid Kuchma'ya seçimi kazandırmıştır. 2002 parlamento seçimlerinde Ukrayna, yeniden Kuzeybatı ve Güneydoğu olmak üzere Viktor Yushchenko liderliğindeki "Nasha Ukrajina"³⁰² Partisi ile Petro Symonenko liderliğindeki Ukrayna Komünist Partisi arasında ikiye bölünmekle kaydedilmiştir.

2004 cumhurbaşkanlığı seçiminde Ukrayna, Viktor Yushchenko ve Viktor Yanukovych arasında yeniden Kuzeybatı ve Güneydoğu olarak ikiye bölünmüştür.³⁰³ 2006 parlamento seçimlerinde ve ardından 2007 erken parlamento seçimlerinde Ukrayna, bu sefer

²⁹⁷ <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/chornobylska-tragediya> (erişim tarihi: 20.07.2018).

²⁹⁸ <http://www.un.org/depts/dhl/unms/ukraine.shtml> (erişim tarihi: 17.03.2017).

²⁹⁹ Ukraynaca özgün adıyla "Halk Hareketi" anlamına gelmektedir.

³⁰⁰ Volhinya Voyvodası, 1921-1939 yılları arasında 2. Polonya Cumhuriyeti'nin sınırları içinde yer almıştır.

³⁰¹ Kuzio, 1996: 117-144.

³⁰² Ukraynaca özgün adıyla "Bizim Ukrayna" anlamına gelmektedir.

³⁰³ Kuzio, 2005: 29-44.

Yulia Tymoshenko liderliğindeki “Batkivshchyna” Partisi³⁰⁴ ile Viktor Yanukovich liderliğindeki Bölgeler Partisi arasında yeniden Kuzeybatı ve Güneydoğu olmak üzere ikiye bölünmüştür. 2010 cumhurbaşkanlığı seçiminde Kuzeybatı Ukrayna illerinden oylar Yulia Tymoshenko için gelirken, Güneydoğu Ukrayna illerinden gelen oylar ağır basarak Viktor Yanukovich seçimi kazanmıştır. 2012 parlamento seçimlerinde Ukrayna, yeniden Kuzeybatı ve Güneydoğu olmak üzere Mykola Azarov liderliğindeki Bölgeler Partisi ile Arseniy Yatsenyuk liderliğindeki “Batkivshchyna” Partisi arasında ikiye bölündüğü kaydedilmiştir. 2014 erken parlamento seçimlerinde Kuzeybatı Ukrayna illerinde Arseniy Yatsenyuk’un “Halk Cephesi” Partisi’nin öne çıktığı kaydedilmiştir. AB bağlantılı 2012-2013 Ukrayna-Rusya Ticaret Savaşları, 2013-2014 ‘Euromaidan’ hareketi ve ardından Kırım’ın ilhakı gibi gelişmeler, Ukrayna-Rusya ikili ilişkilerinin çıkmaza girmesiyle birlikte, kıtanın güvenlik ve enerji güvenliği sorunlarını beraberinde getirmiş ve Donbas Savaşı ile Ukrayna’nın Avrupa’daki jeopolitik kırılganlığını yeniden ortaya çıkarmıştır. 2010’ların birinci yarısında yaşanan olumsuz olayların etkisiyle 2014 ve 2019 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde söz konusu toplumsal kutuplaşmanın tekrarlanmadığı, klasik iç sınırların kalktığı, bunun yerine Kuzeybatı Ukrayna illerinde katılım oranının yüksek olduğu kaydedilmiştir.

1996 Anayasası’na göre, yönetim biçimi olarak Ukrayna, cumhuriyet şeklini benimsemekle birlikte, üniter bir devlet yapısına sahiptir. 24 bölge, Kırım Özerk Cumhuriyeti ve özel statüye sahip iki büyükşehirden oluşmaktadır: başkent Kyiv ve Sivastopol (Aqyar). 2004 Anayasa değişikliklerine göre, parlamenter ve başkanlık sistemlerine özgü her iki özellikleri taşıması nedeniyle yarı-başkanlık siyasi sistemiyle yönetilmektedir. Yasama olarak devlet otoritesinin güçler ayrılığındaki en yüksek organı Ukrayna parlamentosu – Verkhovna Rada’dır. Yürütme olarak devlet başkanı görevini – Ukrayna Cumhurbaşkanı ve hükümet başkanı görevini – Ukrayna Başbakanı gibi siyasi aktörler üstlenmektedir. Yargı sistemi, bünyesinde Anayasa Mahkemesi, Ukrayna Yüksek Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kurumları bulundurmaktadır.³⁰⁵

1.2.3. Ukrayna Siyasi Kültüründe Avrupacılık

AB uzmanı John McCormick’e göre, ‘Avrupacılık’ kavramı, Avrupa halklarının ortak olarak sahip oldukları, destekledikleri ve yükselttikleri, Avrupa deneyimine kendine özgü niteliğini ve karakterini veren siyasi, ekonomik ve toplumsal değerler bütününe ifade etmektedir. Kamuoyu araştırmalarına göre, Avrupa halkları arasında demokrasi ve serbest piyasa gibi evrensel değerlerin yanı sıra refah, ailenin tanımı, iş yaşamına ve işsizliğe bakış,

³⁰⁴ Ukraynaca özgün adıyla “Ata Yurdu” anlamına gelmektedir.

³⁰⁵ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

idam cezası, uluslararası ilişkilerde güç kullanımının yeri ve dinin kamusal alandaki rolü gibi çok değişik konularda giderek genişleyen bir uzlaşının varlığı gözlemlenmektedir.³⁰⁶

Ukrayna siyasi kültüründeki Avrupacılık vektörünün kökenleri, tarihsel birliktelik olgusuna atıfta bulunarak George Friedman'ın vurguladığı 'Avrupa Yarımadası'³⁰⁷ ve Sven Steinmo'nun ele aldığı 'Tarihsel Kurumsalcılık'³⁰⁸ kavramları üzerinden irdelenebilir. Avrupacılık vektörü, aynı zamanda bir akım olarak AB'ye aday ülkeler³⁰⁹ ve Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinin Avrupalılaşma ve bunun sonucu olarak AB ile bölgesel bütünleşme süreci bağlamında değerlendirilebilir.

Ant Birliği ve Kyiv Büyük Knezliği dönemlerinde Ukrayna'nın Yunan-Roma uygarlığı ve Roma Hukuku mirasının; Galiçya-Volhinya Krallığı ve Lehistan-Litvanya Birliği dönemlerinde Ukrayna'nın Ortaçağ Avrupa uygarlığı ve Magdeburg Hukuku mirasının bir parçası olduğu kaydedilmiştir. Magdeburg Hukuku – kentlerin özyönetimi, ilk olarak 965'te Almanya'da ortaya çıkmış, ardından Lehistan üzerinden genişleyerek Doğu Avrupa'da Litvanya, Belarus ve Ukrayna³¹⁰, Orta Avrupa'da Çekya, Slovakya ve Macaristan olmak üzere her iki bölgede kalıcı bir idari-siyasi kültür şeklinde benimsenmiş ve 19. yy.'a kadar geçerliliğini koruyarak devam ettirilmiştir.³¹¹

Avrupa'da Kilise dönemi, Rutenya kültürünü de etkileyerek Konstantinopolis mirasını üstlenen Bilge Yaroslav ve Volodimer Monomakh gibi yönetici-düşünürlerin, Hilarion Kyivsky, Klyment Smoliatych ve Kyrylo Turovsky gibi ilahiyatçı-düşünürlerin ortaya çıkışını ve yükselişini sağlamıştır.³¹² Bunun yanı sıra Avrupa'da Kilise dönemi Ukrayna'da Bizans fresk resim sanatı, Bizans mozaik sanatı ve Rutenya ikon sanatıyla birlikte, kültürel evrimin etkisiyle Eski Doğu Slav – Eski Rutence yazı dilinin ve Eski Bulgarca'nın ürünü olan Kilise Slav ayin dilinin gelişimi kaydedilmiştir. Belarus, Ukrayna ve Rusya'daki dilbilimcilerin ortak bulgularına göre, 12. yy.'da yazı dilinde toplumsal gelişmelerin etkisiyle ayrışma süreci başlamış ve söz konusu süreç 14. yy.'da Eski Rutence'nin yerini yeni üç yazı diline (Rutence – Belarusça: Polatsk-Turaŭ, Rutence – Rusince: Lviv-Kyiv, Rusça: Novgorod-Moskova) bırakmasıyla tamamlanmıştır.³¹³

15. yy. İtalyan kültürü ve edebiyatı ve 16. yy. Avrupa Rönesansı, yeni ve kalıcı bir Avrupa kimliği duygusuna geçiş sürecini şekillendirmiştir. 16. yy.'dan başlayarak 'Avrupa'

³⁰⁶ McCormick, 2015: 354.

³⁰⁷ Friedman, 2015: 211-221.

³⁰⁸ Steinmo, 2015: 151-174.

³⁰⁹ Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Ukrayna, Moldova ve Türkiye (2022).

³¹⁰ Magdeburg Hukuku, Batı Ukrayna kentlerinde daha erken benimsenirken Kyiv'de 1497'de yürürlüğe girmiş ve 1834'e kadar işlevini korumuştur. Detaylı bkz. Киркевич, 2019: 143-227; Каманин, 1888: 1-92.

³¹¹ Музиченко, 2001: 113.

³¹² Ахундова, 2011: 60-63.

³¹³ Крижанівська, 2010: 10-21; Молдован и др., 2005: 418-594.

kavramının kullanım sıklığı önemli ölçüde artmıştır. Hristiyanlık algısı, Erken Ortaçağ döneminde mevcut olan önemini yitirmeye başlamış ve yerini aradan süre geçtikçe daha seküler Avrupa algısına bırakmaya başlamıştır. Sonuç olarak ulusal kimliğin henüz etkisini tam olarak yansıtamadığı bir çağda, Rönesans kültürü, Avrupa çapında fikirlerin ve yaşam tarzlarının birleşmesini mümkün kılmıştır.³¹⁴ Rönesans ve bünyesinde barındırdığı Klasik Hümanizm, Avrupa'nın değişik bölgelerinde kökleri olan bir entelektüel hareket ve düşünce akımı olmuştur.

1473'te Budapeşte'de ve 1474'te Kraków'da açılan yayınevleriyle matbaa devrimi Doğu Avrupa'ya da yayılmıştır.³¹⁵ Ukrayna'da matbaaların ortaya çıkışı, matbaacı Stepan Dropan, matbaacı Schweipolt Fiol, matbaacı Francysk Skaryna, matbaacı Ivan Fyodorov, matbaacı Pyotr Mstislavets³¹⁶ düşünür Yuriy Drohobych, eğitimci Wasyl Ciapiński, Litvanya Büyük Dükalığı Büyük Hetmanı Hrehory Chodkiewicz ve Kyiv Voyvodası Konstanty Wasyl Ostrogski gibi yerel ve çevre ülkelerden olan aydınların girişimlerine dayanmaktadır. Ukrayna'daki çabalar sonuç olarak başarılı olmuş ve 15. yy.'ın ikinci yarısında Moskova Devleti ve Osmanlı Devleti hariç Avrupa ülkelerinin tamamında matbaanın bulunduğu kaydedilmiştir.³¹⁷

Rönesans dönemi, parlamenter monarşiye geçiş sürecinde (1493-1569) Lehistan ile Litvanya arasındaki Vilnius Birliği (1499),³¹⁸ Mielnik Birliği (1501)³¹⁹ ve Lublin Birliği'ni (1569) takiben Ukrayna topraklarında matbaacılıktan mimari yapı, bilim, eğitim ve sanatın gelişimine kadar birçok alanda kendini ifade etmiştir. Mimari yapı açısından değerlendirme yapılırsa, özellikle Lviv gibi Batı Ukrayna illerinin belirgin bir şekilde Lehistan, Avusturya ve İtalya etkilerinin etkisi altında kaldığını görmek mümkündür.³²⁰ Bilim devriminde Kyiv Voyvodası Konstanty Wasyl Ostrogski, 1576'da Ukrayna'da Doğu Avrupa'nın ilk üniversitelerinden olan Ostroh Akademisi'nin kuruluşuna önderlik etmiştir. Rutenya'da yükseköğrenimin ortaya çıkışı ile Ortodoks Ukrayna düşüncesinin, bir meydan okuma niteliği taşıyarak çağdaş eğitim, bilim ve sanata temel olabileceği öngörülmüştür. Eğitim devriminde Ostroh Akademisi'ni Ortodoks Ukrayna kültürüne koruyuculuk duyguları besleyen Lviv Kardeşlik Okulu ve Kyiv Kardeşlik Okulu takip etmiştir.³²¹ Sanat açısından değerlendirme

³¹⁴ Delanty, 2014: 159-160.

³¹⁵ Acemoğlu ve Robinson, 2019: 200.

³¹⁶ Авторский Коллектив, 2000: 94-95.

³¹⁷ Jones, 2009: 122.

³¹⁸ Lukowski and Zawadzki, 2019: 54.

³¹⁹ Detaylı bkz. Encyclopædia Britannica, 1983: 642-643.

³²⁰ Авторский Коллектив, 2000: 94-95.

³²¹ Ахундова, 2011: 43-44.

yapılırsa, Ukrayna’da Barok dönemi olarak özellikle gravür sanatının ilerlediği kaydedilmiştir.

Rönesans döneminde Latince’nin yeniden canlandırılmasına paralel olarak dönemin yerel dilleri yeni bir statü ve saygınlık kazanmıştır. Bunun birinci nedeni, 1450’lerde matbaacılığın yaygınlaşması olmuştur. Yayınevleri, kitapları veya klasiklerin çevirilerini yerel dillerde yayımladıkları zaman daha büyük bir pazar kazanmışlardır. İkinci nedeni, 16. yy.’daki Protestan reformcular bireyin İncil’i kendi başına okumalarını istemiş ve bu nedenle İncil’in yerel dillere tercüme edilmesi gerekliliği uyanmıştır.³²² Rönesans dönemindeki Avrupa kimliğinin temelini oluşturan kazanımların ardından Reformasyon hareketi, evrensel Hristiyan düzeni fikrini yıkmış ve daha seküler Avrupa algısının doğuşu için bir alan oluşturmuştur. ‘Hristiyan Birliği’ algısına şiddetli biçimde meydan okunduğu bir ortamda Avrupa halkları arasındaki ilişkiler, ‘Hristiyan Dünyası’ kavramının yerini kültürel referans sistemi olarak kabul edilen Avrupa’ya bırakmasıyla, aradan süre geçtikçe daha seküler bir boyut kazanmıştır.³²³ Reformasyon dönemi, Ukrayna’da Stanisław Orzechowski, Meleczysz Smotrycki ve Cassian Sakowicz gibi Doğu Ortodoksluk mirasına aykırı filozof ve siyasi düşünürlerle birlikte; Ivan Vyshensky, Zakhariia Kopystensky ve Petro Mohyla gibi Ortodoks Ukrayna mirasını temel alan reformcu filozof ve siyasi düşünürlerin ortaya çıkışını sağlamıştır.³²⁴

Avrupa’da sekülerleşme bağlamında ilk adımların atıldığı dönüşüm sürecinin etkisiyle dini ve siyasi spektrumlar, 16. yy.’dan başlayarak modern bilim ve teknolojinin doğuşuna katkı sağlayan koşulları oluşturmaya başlamıştır. Modern bilim, 1534’te Polonyalı bilim insanı Mikołaj Kopernik’in *De Revolutionibus Orbium Coelestium* ve İngiliz bilim insanı Isaac Newton’un *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica* adlı çalışmalarını yayımlamalarıyla gelişmeye başlamıştır.³²⁵ 1638’de Çek düşünür ve yazar Jan Amos Komenský, *Didactica Magna* kitabının tamamlanmasıyla eğitimde reformu savunan yeni bir pedagojinin temellerini atmıştır. 1653’te İskoçya kökenli Polonyalı bilim insanı Jan Jonston, *Theatrum Universale Historiae Naturalis* adlı ansiklopedik çalışmalar dizisinin tamamlanmasıyla doğa bilimlerinin öğrenilmesi ve bilginin geniş kitlelere aktarılması açısından önemli adımlar atmıştır. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sırasında Jan Amos Komenský ve Jan Jonston, Lehistan-Litvanya Birliği’ne taşınmış ve belirli bir süre Leszno’da bir arada faaliyet göstermişlerdir. Avrupa uygarlığında uluslararası unsur sürekli ağır

³²² Hirst, 2018: 160.

³²³ Delanty, 2014: 160-161.

³²⁴ Ахундова, 2011: 79-80.

³²⁵ Berting, 2017: 61-63.

basmıştır ve söz konusu dönemde Ukrayna, önce Litvanya Büyük Dükalığı, ardından modern bilimin Doğu Avrupa kanadını üstlendiği Lehistan-Litvanya Birliği'nin bir parçasını teşkil ederek radikal değişimlerin yaşandığı sosyo-kültürel süreci bir arada atlatmışlardır.

1569'da Lehistan Krallığı ile kurulan Lublin Birliği, geri dönüşümsüz bir politik gerçeklik haline gelir gelmez Ukrayna üzerinde yönetim hakkı doğrudan Lehistan Krallığı'na bağlanarak Litvanya, coğrafi birimi olarak Belarus ile birlikte, Lehistan'ın kültürel egemenliği altına girmişlerdir. 16. yy.'dan başlayarak soyluların ulusal bilincinde Avrupa alt kimliğinin bir parçasını oluşturan Leh kimliği yönünde hızlı bir kayma gerçekleşmiştir. Lehçe, egemen dil olarak konumunu kabul ettirmiş, Leh kültürü egemen sınıfın kültürü haline gelmiştir. 16-17. yy. boyunca kentlerin ve ruhban sınıfının Lehleşmesi de söz konusu sürecin beraberinde getirdiği bir özellik olarak değerlendirilmektedir.³²⁶

16. yy.'ın sonlarına doğru Lehistan-Litvanya Birliği, dini birliktelik açısından önemli reformlara tanıklık etmiştir. 1573'te Reformasyon sürecinden etkilenen Lehistan-Litvanya Birliği içindeki dine ve dini otoriteye ilişkin anlaşmazlıkları gidermek adına "kendi toprağı, kendi dini"³²⁷ algısı çerçevesinde dini barışı beyan eden Varşova Konfederasyon Yasası kabul edilmiştir.³²⁸ Bunun ardından Brest Birliği'nin sonuçlanmasıyla birlikte, 1596'da Belarus ve Ukrayna gibi Ortodoks toplulukları kapsayan Lehistan-Litvanya Birliği'nde Uniat mezhebinin oluşumu tamamlanmıştır. Uniat mezhebi, toplumun tamamı tarafından benimsenmesinde sınırlı kalmış ancak sosyo-kültürel birliktelik Uniat algısının toplum içinde yer edinmesini sağlam bir şekilde etkilemiştir.³²⁹

17. yy. boyunca Otuz Yıl Savaşı, Smolensk Savaşı, Ukrayna Özgürlük Mücadelesi, Dévolution Savaşı, Hollanda Savaşı, Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları ve Dokuz Yıl Savaşı'nın gölgesinde Rutenya, 1615'te Kyiv-Mohyla Akademisi gibi ilk ikinci üniversitesinin kuruluşuyla birlikte, edebiyatta Kyrylo Stavrovetsky-Tranquillon, Athanasius Phylpovych, Jakub Gawatowicz, Ivan Velychkovsky ve Hryhoriy Hrabianka, biyografik literatürde Sylvester Kosiv, Ioanykiy Haliatovsky, Iosyf Tryzna ve Demetrius Tuptalo, bilimde Pamwo Berynda ve Theodosius Sofonovych gibi isimlerin, felsefede Innokenty Gizel ve Lazar Baranovych gibi düşünürlerin çalışmalarıyla eğitim, bilim ve kültür alanlarında yer almış, siyasi düşünce tarihi açısından Doğu Avrupa'nın önemli aktörüne çevrilmiştir.³³⁰

Reformasyon sürecinin sonucu olarak Hristiyan düşüncesindeki birliğin yıpranmasıyla ve daha sonraları, dindarlığın zayıflamasıyla Aydınlanma dönemi, bilimsel gerçekliği ararken

³²⁶ Hroch, 2011: 141.

³²⁷ Latince "Cuius regio, eius religio" olarak beyan edilmiştir.

³²⁸ Любашенко, 2015: 30.

³²⁹ Rykała, 2017: 74-83.

³³⁰ Ахундова, 2011: 80-87.

kendine özgü ideolojik düşüncenin temellerini atmıştır.³³¹ Alman filozof ve siyasi düşünür Immanuel Kant, 1784'te "Aydınlanma" terimini kişinin başkalarının yönlendirmesi olmadan kendi aklını kullanma özgürlüğü ve kapasitesi olarak tanımlamıştır. Aydınlanma yazarları, insanoğlunun insan yapımı yasalara karşı çıkma hakları olduğunu savunarak, geçerli ahlaki ilkelere varmayı amaçlayan doğal yasalar kavramını liberal teoriler ve uluslararası hukuk adına bir temel taşı olarak kullanmışlardır. İnsan hakları, özgürlük, güçler ayrılığı, uluslararası hukuk, temsili demokrasi ve akılcılık, söz konusu dönemin siyasi düşünürleri tarafından gerçek anlamda ilk kez ele alınan kavramlar olmuştur.³³²

Aydınlanma Çağı'nın Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın tamamında derin köklere sahip olduğu özelliğini Niall Ferguson, ağırlıklı olarak kültür, sanat, matbaacılık, felsefe ve bilimde yaşanan değişik gelişmelere bağlamıştır.³³³ Batı Avrupa'da İspanya, Almanya, Hollanda, İngiltere ve İskoçya'nın yanı sıra Lehistan-Litvanya Birliği, Kozak Hetmanlığı ve Rusya, sürecin Doğu Avrupa kanadını oluşturmuşlardır. Bölgenin idari ve sosyo-kültürel anatomisi açısından değerlendirme yapılırsa, Orta ve Doğu Ukrayna – 18. yy.'ın sonlarına kadar Rus yönetici sınıfın; Belarus ve Batı Ukrayna – 18. yy.'ın sonlarına kadar Leh yönetici sınıfın egemenliği altında varlığını sürdürmüşlerdir.

18. yy. boyunca Büyük Kuzey Savaşı, İspanya Veraset Savaşı, Lehistan Veraset Savaşı, Avusturya Veraset Savaşı, Yedi Yıl Savaşı, Tadeusz Kościuszko Ayaklanması ve Fransız Devrim Savaşları'nın gölgesinde³³⁴ Rutenya, Aydınlanma Çağı'nın etkisinde bulunarak sürecin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Kozak Hetmanlığı, Aydınlanmacı çalışmaların hız kazanmasıyla edebiyatta Ivan Kotliarevsky ve Hryhory Kvitka-Osnovyanenko, felsefede Theophan Prokopovych, Heorhiy Konysky, Hryhorii Skovoroda, Yakiv Kozelsky ve Petro Lodiy,³³⁵ bilimde Mykola Motonis, Vasyl Ruban ve Hryhorij Połetyka, eğitimde Vasyl Kapnist ve Vasyl Karazin, klasik müzikte Maksym Berezovsky, Dmytro Bortniansky ve Artem Vedel gibi Aydınlanmacı isimlerle Aydınlanma Çağı'nın Doğu Avrupa kanadını üstlenmiştir. Mimarlık ve sanatın gelişimi açısından değerlendirme yapılırsa, mimarlıkta özellikle Rokoko ve sanatta Klasizm akımlarının güçlendiği kaydedilmiştir.

Rusya, Avusturya ve Avusturya-Macaristan döneminde Ukrayna toplumu, bağımsızlığını yitirmiş bir kimlik olarak düşüşe uğramasına karşın, Avrupa ile olan bağlarını doğuda St. Petersburg ve batıda Viyana üzerinden devam ettirmiştir. Ukrayna, dolayısıyla her dönemde Avrupa siyasi düşünce serüveninin bir parçasını oluşturmuştur. Etkileşim sadece

³³¹ Berting, 2017: 79-80.

³³² Atkinson, 2015: 85.

³³³ Ferguson, 2020: 84-90.

³³⁴ Протопопов и др., 2012: 9-17.

³³⁵ Ахундова, 2011: 87-92.

coğrafi bağlamda değil, aynı zamanda tarihsel sürecin üzerinde bırakmış olduğu Avrupa kimliği açısından da kendini ifade etmiştir. Ukrayna’da, örneğin Panslavizm, Orta Avrupa ile tarihsel birliktelik üzerinden şekillenerek, bunun yanı sıra ulusal kimlik, demokratikleşme, eşitlik ve özerklik kavramları benimsenerek daha çok Prag merkezli toplumsal gelişmelerin etkisinde kalmıştır. Buna ek olarak Ukrayna Ulusal Marşı ve Ukrayna Halkının Yaratılış Kitabı gibi siyasi simgelerin ortaya çıkışı, daha çok Polonya’daki sosyo-kültürel direnişin tanıdık doğasından esinlenmiş ve Ukrayna toplumunda karşılık bulmuştur. Prag merkezli Panslavizm üzerinden hareketle, 19. yy. boyunca Ukrayna siyasal hareketinde Ukrayna kültürüne yönelik yurtseverlik algısının ürünü olarak yeni bir örgütlenmenin yükselişi kaydedilmiştir.³³⁶

19. yy.’ın büyük bir kısmı Ukrayna’da devlet geleneğindeki kırılmanın yaşanmasına bakmaksızın gerek liberal ve ulusalcı eğilimler gerek Romantizm akımının etkilediği devrimci-demokrat hareketler, kadın hareketi, gazetecilik faaliyetleri ve özgürlükçü düşünce akımı açısından oldukça önemli bir döneme sahiptir. Doğu Ukrayna’daki Aziz Kiril-Methodios Kardeşliği ve Taras Kardeşliği gibi siyasi örgütlenmelerin yanı sıra Batı Ukrayna’daki Rutanya Yüksek Meclisi ve Halk Meclisi gibi siyasi yapılanmalar, 19. yy. Orta Avrupa mirasını üstlenerek Ukrayna toplumunda önemli derecede benimsenmiş ve karşılık bulmuştur. Orta Avrupa’da gerçekleşen toplumsal hareketler, Doğu Ukrayna’da Mykoła Kostomarow, Hryhorij Galagan, Heorhiy Yuriy Andruzky, Vasyl Bilozersky, Mykola Hulak, Panteleimon Kulish, Opanas Markovych, Volodymyr Antonovych, Tadei Rylsky, Pavlo Zhytetsky, Mykhailo Starytsky ve Pavlo Chubynsky gibi demokrat aydınların;³³⁷ Batı Ukrayna’da Hryhorij Yakhymovych, Mykhailo Kuzemsky, Markijan Szaszkewycz, Ivan Borysykevych, Stepan Kachala, Yulian Romanchuk, Oleksander Ohonovsky, Meliton Buchynsky, Oleksandr Barvinsky, Vasyl Nahirny, Mykola Sichynsky ve Kost Levytsky gibi demokrat aydınların³³⁸ ortaya çıkışını sağlamıştır.

19. yy.’da Ukrayna, edebiyatta Mykola Gogol, Taras Shevchenko, Marko Vovchok, Ivan Franko, Olha Kobylanska, Pavlo Hrabovsky, Mykhailo Kotsiubynsky, Larysa Kosach ve Vasyl Stefanyk gibi devrimci-demokrat ve feminist yazarların yanı sıra felsefede Mykhailo Maksymovych, Sylvester Gogotsky, Pamfil Yurkevych, Mykhailo Drahomanov ve Bohdan Kistiakovsky, bilimde Osyp Bodiansky, Vasyl Tarnovsky ve Nikolaus Riegelmann, teolojide Hryhorij Hynylewycz, Mykoła Ustyjanowycz ve Oleksiy Zaklynsky,³³⁹ klasik müzikte

³³⁶ Kohn, 2007: 89-114.

³³⁷ Симоненко, 2007: 297; Лавров, 2003: 368.

³³⁸ Стеблій, 2004: 140; Янишин, 2010: 177.

³³⁹ Ахундова, 2011: 104-149.

Mykhailo Verbytsky, Mykola Lysenko ve Mykola Leontovych gibi toplumun siyasi kültürünü yönlendirecek isimlerin yükselişine tanıklık etmiştir.

19. yy. boyunca ulusalcı hareketlerin (1830-1831, 1848, 1863-1864) sonucu olarak, 1918'de Doğu Avrupa'daki bağımsız devletlerin ilan edilmesiyle Baltıklar, Belarus, Ukrayna ve Kafkasya'da Avrupacılık vektörünün alt dalını teşkil edecek ve Rusya'yı çevreleyecek olan politikaların yükseldiğini okumak mümkündür. Bu bağlamda Polonya'da Józef Piłsudski tarafından Prometheism doktrini öne sürülerek Rusya'dan bağımsızlığını kazanan çevre ülkelerin³⁴⁰ karşılıklı tanınmasıyla birlikte, aralarında stratejik iş birliğini içerecek olan bir politika geliştirilmiştir. Prometheism doktrini, aynı zamanda 'Avrupacılık' kavramının sınırlarını belirleyerek ve Avrupa'nın şekillenmesi politikalarıyla örtüşerek günümüzde bir altyapı teşkil etmektedir.³⁴¹

Rusya'yı çevreleme politikaları, 1920'de Sovyet Rusya tarafından Belarus, Ukrayna ve Kafkasya'nın işgaliyle kısıtlanmış ancak Józef Piłsudski'nin yeniden iktidara geldiği 1926 Darbesi sonrası Intermarium doktriniyle güncellenerek devam ettirilmiştir.³⁴² Intermarium doktrini, Józef Piłsudski sonrası dönemde 1935'te Polonya Dışişleri Bakanı Józef Beck'in girişimiyle daraltılarak Üçüncü Avrupa başlığıyla yeni aşamaya geçiş almış³⁴³ ve 1939'da Polonya'nın doğu topraklarının³⁴⁴ SSCB tarafından şiddet içerikli istilaya maruz kalmasıyla sonuçlanmıştır.³⁴⁵ 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde SSCB Doğu Avrupa'da gücünü artırmış, Batı Avrupa ile kutuplaşma derinleşerek 'Demir Perde' politikası inşa edilmiş ve Ukrayna siyasi kültüründe Avrupacılık vektörü sınırlı kalmıştır.

1991'de ikinci bağımsızlığın yeniden ilan edilmesiyle, Leonid Kravchuk, Viktor Yushchenko, Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk ve Volodymyr Zelensky dönemlerinde Ukrayna'nın liberal demokratik bir ortamda Avrupa kurumlarına artan eğiliminden bahsedilebilir. Leonid Kuchma, Viktor Yanukovych ve Petro Poroshenko dönemlerinde yapısal reformlar, hukukun üstünlüğü ve şeffaflığı, kurumların bağımsızlığı, oligarşinin siyasette yer alması,³⁴⁶ serbest piyasa ekonomisinin akılcılık ve ahlakilik bağlamında gerçekleşmesi, istikrar, refah, STK'lar ve demokratikleşme gibi konulardaki açıklar, birtakım siyasi tartışmaları beraberinde getirmiştir. İç politikadaki sorunları çözüme kavuşturmadan Ukrayna, AB üye devletleri için sadece hammadde kaynağı, ucuz işgücü ve

³⁴⁰ Finlandiya, Baltıklar, Polonya, Belarus, Ukrayna, Kırım ve Kafkasya ülkelerinin yer aldığı stratejik iş birliği politikasıdır, 1918-1922.

³⁴¹ Petersen, 2011: 66; Bruski, 2016: 298.

³⁴² Piesakowski, 1999: 149.

³⁴³ Lukowski and Zawadzki, 2019: 323; Overy and Wheatcroft, 1999: 7.

³⁴⁴ Batı Belarus ve Batı Ukrayna, 1939.

³⁴⁵ Соколов, 2008: 308.

³⁴⁶ Kuzio, 2009: 5-31; Åslund, 2015: 4-7.

entelektüel insan kaynakları sağlayıcısı olarak algılanabilir. Siyasete paralel olarak Güneydoğu Ukrayna illerindeki post-Sovyet oligarşi yönetim biçiminin yanı sıra yerel medyanın yetersizliği, dış politikada devlet stratejisinin net olmayışının getirdiği Avrasyacılık vektörü ve bunun önüne geçilmesi için gereken adımların atılmayıp uzun süre iç ve dış politikada etkisini bırakmıştır.

Siyasette stratejik konuların henüz netlik kazanmayışına karşın, AB ve Ukrayna ilişkilerindeki bölgesel bütünleşme, her zaman Kuzeybatı ve Güneydoğu Ukrayna illerindeki iki tarihsel görüş farklılığı ve sosyo-kültürel değerler dikkate alınarak gerçekleşmiştir. Kuzeybatı illeri, genel olarak ulusalcılık ve Avrupacılık süreçlerinin sentezinden yana özgün bir tutum sergiledikleri için Ukrayna siyasetinin şekillenmesinde, Kyiv'in bağımsız politikalar yürütmesinde ve AB ile bölgesel bütünleşme sürecinde her zaman ön plana çıkmışlardır. Ukrayna dış politikasındaki Avrupacılık vektörü, gerek siyasi liderler gerek siyaseti yönlendiren ve siyasette belirleyici olan siyasal elit tarafından aynı zamanda Moskova'nın hegemonyasına karşı bir denge olarak nitelendirilmiştir.

AB ile bölgesel bütünleşme bağlamında Avrupacılık vektöründeki perspektifler değerlendirilirken Ukrayna, daha çok kademeli bölgesel bütünleşme politikalarını tercih etmiştir. 2004'ten sonra belirli bir seviyede uluslararası güvenilirlik kazanmasına karşın, güvenlik açısından yeterli garantiye ve Polonya hariç ciddi bir stratejik müttefike sahip olmayışından dolayı AB, Ukrayna Sağ hareketi için her zaman cazip oluşum olarak kabul görülmüştür. Bu bağlamda Stanley Hoffmann ve Andrew Moravcsik'in vurguladığı gibi; ulusal tarih, kültür ve siyasi inançlardaki uzun dönemli eğilimleri yansıtan jeopolitik ideolojilerin, ulusal tercihlerin asıl belirleyicisi olduğu³⁴⁷ öne çıkmıştır. SSCB'den bağımsızlığını ilan ettiğinden başlayarak Ukrayna'da göreve gelen hükümetlerin tamamı, en azından siyasi söylem bazında nihai hedeflerinin AB'ye katılım olduğunu beyan etmişlerdir.

Ukrayna'nın ikili ilişkiler süresince en başından beri, en azından resmi düzeyde, AB'ye katılım konusunda istekli olduğu kaydedilmiştir. Serghii V. Ghlebov'a göre, "daha önemlisi Ukrayna, Kopenhag Kriterleri uyarınca, AB'ye katılmak için yeterli statüye sahiptir". Avrupacılık vektörü, sadece Ukrayna'nın AB üyeliği için müzakerelere başlamak amacıyla siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal kriterlere uyum göstermesi açısından ağır yükümlülüklerle karşı karşıya kalması anlamına gelmeyerek aynı zamanda AB'nin, Ukrayna için net bir strateji oluşturmak zorunda olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra birleşik Batı topluluğunun bir parçası olabilmesi için Ukrayna'nın sağlam bir tutum sergilemesi gerekmektedir. Ukrayna'daki mevcut siyasi sorunların, bundan dolayı ekonomik ve idari-

³⁴⁷ Moravcsik, 2005: 282.

kurumsal sorunların çözülmesi için Leonid Kravchuk, Viktor Yushchenko, Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk ve Volodymyr Zelensky dönemlerinde demokrasinin gerekliliğine yüksek düzeyde odaklanma yolu tercih edilmiştir. AB, Ukrayna'yı olumlu yönde geliştirmek için gereken kapasiteye sahiptir; bu noktada ortaya çıkan diğer bir soru işareti Ukrayna'nın, nihai olarak üyelik almayacak olsa bile, modern bir Avrupa ülkesi olmaya hazır olup olmadığı veya bunu isteyip istemediği, yenilikler konusunda çaba gösterip göstermeyeceği, yolsuzluğu ortadan kaldırıp kaldıramayacağı ve Avrupa yüksek standartlarını uygulayıp uygulayamayacağı konularında güncelliğini kaybetmiş değildir.³⁴⁸

Oleh Protsyk'a göre, iç politikada AB'ye yönelik kapsamlı, sistematik ve bütünlükçü politikaların geliştirilmesi, diğer önemli alanlarda politikalar geliştirilmesiyle birlikte, önemli ölçüde siyasi partilerin, genel olarak siyasal sistemde, özel olarak ise siyasetin gelişim sürecinde oynadıkları rolün güçlendirilmesine bağlıdır. Yapısal ve ideolojik anlamda güçlü ve sağlamlaştırılmış siyasi partiler, geçerli seçenekler oluşturarak ve bunları geliştirerek, AB'ye ilişkin konulara yönelik toplum nezdinde daha az kuşkucu tutumların doğmasına yardımcı olabilirler. Esaslı olarak siyaset üretme kapasitelerine sahip, güçlü siyasi partilerin desteğine dayanan hükümet yapıları, Avrupacılık politikaları açısından uzun vadeli stratejiler için mevcut sistemden daha iyi bir gelişim zemini oluşturabilir.³⁴⁹

Ukrayna'nın dış politikadaki Avrupacılık vektörü uygulamalarına gelince, AB standartlarına uygun ekonomik reformu, toplumsal ilişkilerin demokratikleşmesini, yapısal büyümenin başarılabilmesini ve ulusal hukuk normlarının AB çerçevesine uyarlanmasını hızlandırmak için gayret etmektedir. Dmitriy Monich'e göre, ulusal yasaların AB normları ve standartlarına uygun biçimde dönüştürülmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ukrayna, Avrupacılık vektörünü beyan etmiş, nükleer devlet statüsünü gönüllü olarak reddetmiş, Chornobyl Nükleer Santrali'ni kapatmış, temel insan haklarının yanı sıra azınlık haklarının devlet bazında koruma altına alınması ve AB değerlerinin desteklenmesi kapsamında gerçekçi politikalar uygulamış ve alansal iş birliğinin bütünsel açıdan Avrupa güvenlik sisteminin oluşturulmasına katkı sağlayacağını vurgulamıştır.³⁵⁰

AB Hukuku açısından değerlendirme yapılırsa, AB-Ukrayna ilişkileri, 1993'te Avrupa Toplulukları ile Ukrayna Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Kurulması Anlaşması'nın ardından resmi araçlar olarak kabul görülen Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (1994/1998), AKP (2003/2004), Doğu Ortaklığı (EaP, 2008/2009) ve nihai olarak Ortaklık Antlaşması (2014/2017) gibi belge ve stratejiler üzerinden yürütülmektedir. Ukrayna siyasetindeki

³⁴⁸ Ghlebov, 2012: 333, 339.

³⁴⁹ Protsyk, 2004: 453.

³⁵⁰ Monich, 2004: 458, 460.

Avrupacılık vektörü ve Polonya ile olan bağları, söz konusu araçlarda önemli bir zemin teşkil ederek her zaman belirleyici olmuştur. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) imzalanması ve yürürlüğe girmesinde Viacheslav Chornovil önderliğindeki Halk Hareketi ve Leonid Kravchuk dönemi, ardından Leonid Kuchma dönemi dengeli Avrupacılık politikaları; AKP sürecinde Beşinci Genişleme, Polonya'nın etkisini artırdığı Belarus ve Ukrayna politikaları, Turuncu Devrim ve Viktor Yushchenko dönemi dış politikadaki Avrupacılık vektörü; Doğu Ortaklığı (EaP) sürecinde Polonya, İsveç, Çekya, Litvanya ve Almanya'nın yükselen Avrupacılık politikaları; nihai olarak Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması ve yürürlüğe girmesinde 'Euromaidan' hareketi, Polonya, Litvanya ve Almanya'nın tutumu ve Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk dönemi dış politikadaki Avrupacılık vektörü yönlendirici olmuştur.

Ukrayna Kamu Hukuku üzerinden değerlendirme yapılırsa, 16 Temmuz 1990'da Devlet Egemenliği Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle birlikte, aynı zamanda Kyiv'in "Avrupa'ya Dönüş" siyasetinin yolu açılmıştır.³⁵¹ Avrupacılık vektörü ilk olarak 25 Aralık 1990'da Verkhovna Rada tarafından alınan "Dışişlerinde Ukrayna Devlet Egemenliği Bildirgesi Uygulanışı Hakkında" Kararı ile teyit edilmiştir. 2 Temmuz 1993'te Verkhovna Rada tarafından alınan "Ukrayna Dış Politikasının Ana Yaklaşımları Hakkında" Kararı ile dış politikada Avrupacılık vektörünün yenilenmesiyle birlikte, kamu hukuku düzeyinde ilk kez AB ile bölgesel bütünleşme vurgusu açık bir biçimde beyan edilmiştir.³⁵²

14 Haziran 1994'te Leonid Kravchuk, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) imzalanma töreni sırasında Ukrayna'nın gelecekte AB üyeliğini benimseyen resmi bir beyanda bulunarak cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk kez Ukrayna'nın Avrupacılık vektörünü ortaya koymuştur. 11 Haziran 1998 tarihli "Ukrayna'nın AB ile Entegrasyon Stratejisi" ve 14 Eylül 2000 tarihli "Ukrayna'nın AB ile Entegrasyon Programı" gibi belgeler, Kyiv'in Avrupacılık vektörü önceliğini yeniden ifade ederek bölgesel bütünleşme politikalarındaki süreç ve hukuki zemin açısından önemli gelişmeler olarak kabul görülmektedir.³⁵³ Avrupacılık vektörünü destekleyen ilgili hükümler, 28 Kasım 2002'de Verkhovna Rada tarafından alınan "Ukrayna ile AB Arasındaki İşbirliğine Yönelik Parlamento Önergeleri Üzerine" Kararı, 15 Nisan 2004'te Verkhovna Rada tarafından alınan "Ukrayna Mevzuatının AB Mevzuatına Uyarlanması İçin Ulusal Program" Kararı ve 22 Şubat 2007'de Verkhovna

³⁵¹ Макаренко та Хомутенко, 2015: 267.

³⁵² Detaylı bkz. <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).

³⁵³ Чекаленко, 2011: 247.

Rada tarafından alınan “Ukrayna ile AB Arasında Yeni Bir Anlaşmaya İlişkin Müzakerelerin Başlatılması İçin Hazırlık” Bildirgesi ile yeniden kamu hukukunda yerini almıştır.³⁵⁴

Ukrayna’nın AB ile ilişki kurma politikası, Ukrayna Anayasası’na ve 1 Temmuz 2010’da Verkhovna Rada tarafından alınan “İç ve Dış Politika İlkelerine İlişkin” Ukrayna Yasası’na dayanarak uygulanmaktadır. Ukrayna siyasetinin ana hatlarını belirlemekle birlikte, temel kaynak niteliğinde olan Ukrayna Anayasası’nın ve “İç ve Dış Politika İlkelerine İlişkin” Ukrayna Yasası’nın ilgili maddelerine dayanarak, Ukrayna dış politikasının temel ilkelerinden biri olarak “Ukrayna’nın AB’ye üyeliği hedefiyle Avrupa’nın siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal alanlarıyla bütünleşmesini sağlamak” şeklinde kaydedilmiştir. AB ile ekonomik bütünleşmeyi destekleyen ilgili hükümler, 19 Mayıs 2011’de Verkhovna Rada tarafından alınan “Ukrayna ile AB ve Ukrayna ile Gümrük Birliği Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Durumu ve Fırsatlarına Yönelik Parlamento Önergeleri Üzerine” Kararı ile yeniden kamu hukukunda yerini almıştır. ‘Euromaidan’ hareketinin Onur Devrimi olarak sonuçlanmasının ardından 13 Mart 2014’te Verkhovna Rada tarafından Ukrayna’nın AB’ye katılım perspektifi hedeflenmekle birlikte, AB ile bölgesel bütünleşme çizgisinin geri dönüşümsüz profili teyit edilerek “Ukrayna’nın AB ile Entegrasyon Çizgisi ve Bu Alandaki Öncelikli Eylemler” Kararı kabul edilmiştir.³⁵⁵

2004 sonrası Ukrayna siyasetinde Avrupacılık vektörü özetle ele alınırsa, AB ile ikili ilişkilerdeki tarihsel birliktelik ve bunun sonucu olarak görülebilecek hukuki çerçeve, güvenilir bir altyapı teşkil etmekle birlikte, bölgesel bütünleşme açısından pratikte kendini ifade edebilmiştir. 2005’ten başlayarak AB-Ukrayna arasındaki ikili ilişkiler, 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı³⁵⁶ üzerinden şekillenmiştir. 2009’dan başlayarak AB-Ukrayna arasındaki ikili ilişkiler, AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası ve yerelde yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetleyen Ukrayna Sivil Toplum Kuruluşları Konsorsiyumu raporları üzerinden düzenlenerek ele alınması uzlaştırılmıştır.³⁵⁷

2014’te Ortaklık Antlaşması’nın (AA) siyasi ve ekonomik bölümlerinin sırasıyla imzalanmasıyla birlikte, Orta Avrupa ile tarihsel birliktelik üzerinden şekillenmiş olan sosyo-kültürel ortaklık, yeni nesil ortaklık ve ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modeline dönüşerek hukuki düzeyde kendini tamamlamıştır. 1 Eylül 2017’de yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak ikili ilişkiler; siyasi irade, ulus-üstü kurumsallaşma, ulus-altı çıkar gruplarının rolü, alansal iş birliği ve yayılma etkisi gibi bileşenlerinin ifade edildiği kuramsal çerçevede, bunun

³⁵⁴ Detaylı bkz. <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).

³⁵⁵ Detaylı bkz. <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).

³⁵⁶ Petrov, 2007: 7-19.

³⁵⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text (erişim tarihi: 27.03.2020).

yanı sıra Derinleştirilmiş ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi uzantısına sahip bir Ortaklık Antlaşması'na (AA) atıfta bulunarak yürütülmektedir. AB ile Ukrayna arasındaki alansal iş birliği açısından değerlendirme yapılırsa, ikili ilişkilerde enerji, bilim, teknoloji, çevre, ulaşım, adalet, ifade özgürlüğü ve güvenlik alanlarında ortaklık düzeyinde iş birliği bulunmaktadır.³⁵⁸

Ukrayna siyasetindeki Avrupacılık vektörü, en önemlisi Kırım'ın ilhakı ve ardından Donbas Savaşı'nın patlak vermesinden dolayı toplumsal ayağını genişleterek ülkenin geneline yayılmakla birlikte, sosyo-psikolojik açıdan kamuoyu ve siyasette tek seçenek olarak yer edinmiştir. AB ile bölgesel bütünleşme, Ukrayna'nın kilit dış politika önceliğidir ve söz konusu dış politika olgusu ikili ilişkilerdeki siyasi birlik ve ekonomik bütünleşme ilkelerine dayanmaktadır.

³⁵⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (erişim tarihi: 03.10.2019); <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (erişim tarihi: 05.04.2019).

İKİNCİ BÖLÜM

ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI'NDAN AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI'NA AB-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

2.1. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması Dönemi AB-Ukrayna İlişkileri

Çalışmada ikili ilişkiler üzerinden AB Hukuku kapsamında önem teşkil eden başlık altında Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) imzalanması ve yürürlüğe girmesi sürecinde ağırlıklı olarak Leonid Kravchuk (1991-1994) ve Leonid Kuchma (1994-2005) dönemleri ele alınmıştır. Visegrád Dörtlüsü ve Balkanlar'ın yanı sıra Baltıklar, Belarus, Ukrayna ve Moldova'da kimlik arayışıyla birlikte, "Avrupa'ya geri dönüş" siyasal hareketleri siyaseti şekillendirmiştir. Jeopolitik tartışmaları beraberinde getiren Avrupacılık vektörü seçeneğinin ön planda olduğu 1990'lar dönemi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin politikalarını yönlendirdiği kadar aynı zamanda Ukrayna'yı da etkilemiştir. Bu çizgiden yola çıkarak çalışmada bölgedeki dönüşümler, Viacheslav Chornovil ve Leonid Kravchuk'un üstlendiği Avrupacılık vektörü ve Leonid Kuchma'nın 'Çok-Yönlülük' denge politikaları simgesel alt başlıklarına odaklanılmıştır.

2.1.1. 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa

1992'de AB Bakanlar Konseyi tarafından post-Sovyet cumhuriyetlerinin üye olduğu ve iş birliği yaptığı gevşek bir yapı olan Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları (PCA) müzakere edilmek üzere Avrupa Komisyonu'na yetki verilmiştir. Avrupacılık vektörü açısından ele alındığı zaman Ukrayna, AB ile ilişkilerinin uzun vadede 'Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması' (PCA) çerçevesinde kalmayı tutarlı biçimde reddetmiştir.³⁵⁹ Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) üzerinden AB ile Ukrayna arasında ekonomi alanında özellikle, 'Serbest Ticaret Bölgesi' kurulması olasılığı beyan edilmekle birlikte, iş birliği sürecinin geliştirilmesi, kalıcı bir siyasi diyalog kurulması ve ilgili kurumsal yapıların etkileşim süreci öngörülmüştür.

Sosyalist kamplaşmanın çöküşüyle birlikte, Bölge Çalışmaları disiplininde yeni terminolojik açıklamalar ortaya çıkmıştır. Doğu Avrupa'nın Estonya, Letonya ve Litvanya'yı kapsayan kısmı Kuzey Avrupa; Polonya, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya ve Hırvatistan'ı kapsayan kısmı Orta Avrupa; Güneydoğu Avrupa'da Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılımının ardından Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'ı kapsayan kısmı Batı Balkanlar; Rusya, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan ve

³⁵⁹ Gowan, 2005: 227.

Azerbaycan'ı kapsayan kısmı 'Geniş Avrupa'; Belarus, Ukrayna ve Moldova'yı kapsayan kısmı literatürde Doğu Avrupa olarak adlandırılmaya başlamıştır. Siyasi terminolojide yeni kavramların yanı sıra klasik anlamda 'Doğu Avrupa' ifadesi, akademik çalışmalarda kapsayıcı bir kavram olarak literatürdeki yerini kaybetmeyerek güncelliğini korumaktadır.

1989'da komünist rejimlerin dağılmasının ardından Doğu Avrupa ülkelerinin devlet geleneğinde Avrupacılık ve Atlantikçilik vektörleri bağlamında dönüşüm süreci başlamıştır. Doğu Avrupa ülkeleri, transformasyon süreci üzerinden yol olarak 'ekonomileri geçiş sürecinde olan devletler' şeklinde tanımlanmıştır. Komünist olmayan yeni iktidarlar veya koalisyon hükümetleri, siyasi ve ekonomik dönüşümlere giderek fiyatlandırma ve dış ticarete liberalleşme uygulamalarını ortaya koymuş, enflasyonu düşürme ve kamuda özelleştirme politikalarına başvurmuşlardır.

Orta Avrupa'da Polonya, söz konusu politikalarda diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile kıyaslamada en başarılı örnek olarak tartışılmaktadır. Polonya'nın ekonomik reformlar üzerinden başarısındaki belirleyici faktörlerden biri de Batı ülkeleri tarafından dış borçlarının 2/3'nin kapatılması kararı olmuştur. 1992'de Çekoslovakya, federal birimlerin yüksek yetkilileri tarafından imzalanan bir barışçıl anlaşma ile yerini iki yeni devlete: Çekya ve Slovakya'ya bırakmıştır. Çekya'daki ekonomik reformlar Slovakya'ya oranla daha hızlı bir tempoda ancak Polonya'ya oranla daha zorlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Macaristan, kendine özgü 'özel ekonomi politikası' programıyla serbest piyasa uygulamaları açısından daha hazırlıklı bir şekilde ekonomik reformlara gitmiş ve dönüşüm süreci başarıyla sonuçlanmıştır.³⁶⁰

Güneydoğu Avrupa'da Romanya ve Bulgaristan, ekonomik reformların hızı ve verimliliği açısından kısmen yavaş ilerlemiş ve söz konusu dönüşüm sürecini üretimdeki düşüşle birlikte, halkların yoksullaşması takip etmiştir. Yugoslavya sonrası dönemde en başarılı transformasyon süreci Slovenya'da gerçekleşmiştir. Slovenya, yaşam standartlarındaki keskin düşüşü önleyebilmiş ve içinde bulundukları savaştan dolayı diğer Yugoslavya ülkelerine nazaran ekonomik reformların üstesinden gelebilmiştir. Kuzey Makedonya'da dış politikada Yunanistan ile siyasi kriz, iç ve dış politikada Arnavut azınlık hakları odaklı karmaşık olaylar dizisi yaşanmıştır. Arnavutluk'ta, oldukça zorlu bir transformasyon süreci yaşanmıştır. 1992'de Komünist Parti, iktidarı kaybetmiş ve başlatılan ekonomik reformlar ekonominin oligarşi ve suç örgütlerinin etkisi alanında yer almasıyla birlikte, 1997'de ağır siyasi krizle sonuçlanmıştır.³⁶¹

³⁶⁰ Авторский Коллектив, 2009: 514.

³⁶¹ Авторский Коллектив, 2009: 515.

1990'ların birinci yarısında genel olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokratikleşme dinamiklerinin güçlendiğini, Polonya ve Slovakya örneğinde ise aradan süre geçtikçe otoriter içerikli dönüşüm şeklinin siyasette yer aldığını görmek mümkündür. En çok otoriter yönetim şekli, eski Yugoslavya ülkelerinde kendini göstermiştir. Balkan yarımadası, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık kazanmasının ardından milliyetçi hareketlenmelere ve ardından batıda Bosna Savaşı'na, doğuda Moldova sınırları içinde yer alan Transdinyester çatışmasına sahne olmuştur. Balkanlar'daki sorunlara paralel olarak Kafkasya'da Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Çeçenistan egemenlik tartışmalarıyla birlikte, kendilerini Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ ve Birinci Çeçen Savaşı gibi silahlı etnik çatışmaların ortasında bulmuşlardır.³⁶²

1990'lı yıllardan başlayarak Sağ hükümetlerin yerini aradan süre geçtikçe zayıfladığı ve yerini ağırlıklı olarak sosyal-demokrat iktidarlara bıraktığı bir olaylar zinciri görülmektedir. Belarus'ta toplumun "eski-yeni" tartışmasına indirgenmiş kısır ve verimsiz siyaset gündemi nedeniyle duyarsızlaştığı bir dönemde yapılan 1994 seçimleri, demokratik ulusalcı güçlerin tek aday üzerinde uzlaşamadıklarından dolayı otoritenin Alyaksandr Lukashenka'da toplanmasına yönelik bir yönetimin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır.³⁶³ 1995'te Polonya'da yapılan seçimler ve 1998'de Çekya'da yapılan hükümet değişikliği, sosyal-demokrat güçlerin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Romanya'da 1995-1999 yılları arasındaki Muhafazakar Sağ koalisyon hükümetinin ardından post-komünist yönetimin iktidara geldiğini ve Macaristan'da sosyalist hareketin nüfuz alanının güçlendiğini görmek mümkündür. Sosyal-Demokrasi çizgisi, Orta ve Doğu Avrupa'da genel olarak Sağ Merkez hareket ve sosyal ekonominin benimsenmesiyle birlikte, AB ve NATO gibi Avro-Atlantik kurumlarla bölgesel bütünleşme politikalarının paralelinde kendini ifade etmiştir.³⁶⁴

Ukrayna'da ağırlıklı olarak Avrupacılık vektöründen yana politikaların sergilendiği kaydedilmiştir. 1990'ların birinci yarısında Avrupacılık vektörü, gerek Viacheslav Chornovil gerek Leonid Kravchuk tarafından dış politikada öncelikli eğilim olarak belirlenmiştir. 1991'den başlayarak şekillenen Avrupacılık vektörü algısına göre, Ukrayna'nın AB ile siyasi ve ekonomik alanlardaki uyumu; Ukrayna için hukuk sisteminin ve ekonominin modernleşmesi, yabancı yatırımların katılımı, devletin ve toplumun yenilikçi gelişimi, yerli üretimdeki rekabet gücünün artırılması, politik ve kurumsal sistemin demokratikleşmesi, yüksek sosyal standartların yakalanması açısından önemli imkanlar sağlamaktadır. 1992'de

³⁶² Detaylı bkz. Богатуров и Аверков, 2010: 357-371.

³⁶³ Detaylı bkz. Atasoy ve Şenşekerci, 2015: 50-58.

³⁶⁴ Авторский Коллектив, 2009: 516.

Ukrayna ekonomisinde geniş çaplı liberalleşme başlatılmıştır.³⁶⁵ 1993'te Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'da Diplomatik Temsilciliği'nin kuruluşunu takiben 1994'te siyasi iradenin öncü olduğu alansal iş birliğine ve ticari ilişkilere yönelik ikili görüşmeler yapılmıştır.³⁶⁶

AB Hukuku kapsamında ikili kurumsal ilişkileri şekillendirecek olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) imzalanmasına yönelik görüşmeler sürecinde, stratejik silahların azaltılması üzerine 1992'de Lizbon Protokolü ile 1993'te deniz güçlerinin paylaşılması ve nükleer silahsızlanma üzerine Massandra Anlaşmaları gibi belgelerin imzalanmasıyla önemli adımlar atılmıştır.³⁶⁷ Avrupacılık vektörü bağlantılı silahsızlanma politikalarını takiben Verkhovna Rada, Cumhurbaşkanı Leonid Kravchuk ile uzlaşarak erken seçim kararı almışlardır. 1993'te alınan karar üzerine Verkhovna Rada ve Ukrayna cumhurbaşkanı, ülkedeki ekonomik krizin çözülmesi adına Donbas maden işçileri grevinin gölgesinde sırasıyla erken seçime gitmişlerdir. AB ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) imzalanması, 14 Haziran 1994'te Leonid Kravchuk dönemi – 1994 cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde gerçekleşmiştir. Ukrayna, söz konusu Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nı (PCA) imzalayan ilk post-Sovyet ülkesi olarak tarihe geçmiştir.³⁶⁸

Ukrayna'nın taraf olduğu 14 Haziran 1994'te AB ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması³⁶⁹ (PCA) ve ardından toprak bütünlüğünün teyit edilmesi karşılığında 5 Aralık 1994'te ABD, Birleşik Krallık ve Rusya ile akdettiği Budapeşte Mutabakatı (Ukrayna'nın 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na Katılımıyla ilgili Güvenlik Teminatları Muhtırası),³⁷⁰ ülkenin Avrupa'daki konumunu güçlendirmiştir. 1990'ların ikinci yarısında Ukrayna siyasetindeki Avrupacılık vektörü, ağırlıklı olarak denge politikaları çerçevesinde ele alınmasına karşın, yine de Ukrayna için AB ile siyasi, ekonomik ve kurumsal iş birliği açısından önemli olanaklar sağlamıştır.³⁷¹

Polonya ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerde olumlu gelişmeler, uzun süren iç politikaya yoğunlaşma sürecinden sonra 1995'te Polonya'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimiyle yeniden görünür olmaya başlamıştır, şöyle ki post-komünist Sol partiden aday olan Aleksander Kwaśniewski, Polonya Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa politikasındaki bölgesel güç arayışı üzerinden yapılandırılan değişikliklerin ana nedeni,

³⁶⁵ <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5fa462a1-b263-4978-adb4-0d5c902e7502&title=Istoriia> (erişim tarihi: 21.11.2020).

³⁶⁶ Чекаленко, 2011: 248.

³⁶⁷ Goodby, 2000: 121.

³⁶⁸ van der Loo, 2016: 66.

³⁶⁹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁷⁰ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (erişim tarihi: 02.03.2020).

³⁷¹ Макаренко та Хомутенко, 2015: 267.

Polonya'nın uluslararası arenadaki konumunu güçlendirme çalışmaları olmuştur. Polonya, Batılı küresel güçlerden güvenlik garantileri almış ve AB ve NATO'ya üye olacak Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri çemberine katılmıştır.³⁷²

Polonya'nın Ukrayna politikalarında Józef Piłsudski döneminden başlayarak Sol güçlerin Sağ iktidarlardan farklı olarak eşitlikçi anlamda bağımsız Ukrayna fikrini ve Polonya ile ittifakını desteklediklerini belirtmek doğru olacaktır. İkinci Polonya Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında olduğu gibi, Polonya'nın Ukrayna'ya yönelik politikalarında başlangıçta bir belirsizlik kaydedilmiştir. Polonya Dışişleri Bakanlığı, dikkati ve çalışmalarıyla ağırlıklı olarak Avrupacılık ve Atlantikçilik vektörleri bağlamında bölgesel bütünleşme politikalarını uygulamaya odaklanmıştır. Polonya Dışişleri Bakanlığı tarafından bir öncelik olarak Polonya'nın Ukrayna ile ikili ilişkilerinin tartışılması, bakanların sorumlu oldukları Sejm'e katılımıyla gerçekleştiği yıllık rapor toplantılarında canlılık kazanmıştır.

Polonya'nın Ukrayna politikaları, daha çok Polonya Cumhurbaşkanlığı Ofisi ve Ulusal Güvenlik Ofisi'nin yetki alanında birleşmiştir. Bu çerçevede ilk somut adım 1995'te Polonya tarafından atılmıştır. Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski tarafından 1995 OAG Łańcut Zirvesi'nde³⁷³ – Polonya'nın başkanlığı sırasında Ukrayna katılım için OAG'ye davet edilmiştir. Bunun üzerine, 1996 OAG Dışişleri Bakanları Viyana Toplantısı ve 1996 OAG Graz Zirvesi'nde – Avusturya'nın başkanlığı sırasında Belarus, Romanya, Moldova, Arnavutluk ve Bulgaristan ile bir arada Ukrayna'nın OAG'ye katılımı gerçekleşmiştir.³⁷⁴

OAG, bölgesel bütünleşme ve bölgesel iş birliğini desteklemeyi üstlenerek aynı zamanda Polonya ile Ukrayna arasındaki açılım sürecinde yeni bir dönemin başlangıcı için güvenli zemin hazırlamıştır. İkili ilişkilerdeki olumlu değişikliklerin en çarpıcı görünürlüğü, 21 Mayıs 1997'de imzalanmış olan karmaşık ortak geçmişin güncel uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisini en aza indirmeyi amaçlayan 'Uyum ve Birlik' Bildirgesi olmuştur.³⁷⁵

AB ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerde aynı zamanda yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), alansal iş birliğinin güçlendirilmesi adına AB Hukuku kapsamında imzalanmış olan ilk kapsamlı belge niteliğini taşımaktadır. Polonya dış politikasının yanı sıra AB dış politikası ve söz konusu olguların ürünü olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), Ukrayna dış politikasını önemli derecede etkilemiştir.

³⁷² Hud and Didukh, 2012: 243.

³⁷³ OAG, 1989'da Avusturya, Macaristan, İtalya ve Yugoslavya tarafından tesis edilmiştir. 1990'da Çekoslovakya, 1991'de Polonya, 1992'de Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek, 1993'te Çekya, Slovakya ve Kuzey Makedonya, 2000'de Sırbistan-Karadağ ve 2006'da Karadağ katılmıştır.

³⁷⁴ <https://www.cei.int/member-states> (erişim tarihi: 03.10.2018).

³⁷⁵ Hud and Didukh, 2012: 244.

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı üzerinden değerlendirme yapılırsa, AB ile Ukrayna arasında enerji, ticaret ve yatırım, adalet ve içişleri, mevzuat uyumu, çevre, ulaşım, transit iş birliği, bilim, teknoloji ve uzay alanlarında iş birliği haritası belirlenmiştir. AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramıyla örtüşmektedir ancak siyasi iradenin her iki tarafta Polonya ve Baltıklar örneğinde olduğu kadar yeterli bulunmadığından söz edilebilir. AB’nin Belarus, Ukrayna ve Moldova’ya karşı olan septik yaklaşımı, Ukrayna dış politikasındaki Avrasyacılık vektörü, ülkenin içişlerindeki demokratikleşme ve şeffaflık sorunsalı, medya üzerindeki etki altında bulundurma çabaları,³⁷⁶ politikanın yozlaşması ve oligarşinin siyasette yer alması³⁷⁷ gibi başlıklar, üyelik perspektifinin devre dışı bırakılmasına geçerli bir ortam hazırlamıştır.

2.1.2. Avrupacılığa Karşı Avrasyacılık

Leonid Kuchma’nın birinci dönemi, Avrasyacılık vektörü ağırlıklı ‘Çok-Yönlülük’ denge politikaları çizgisinde tanımlanmaktadır. Ukrayna’daki Avrasyacılık vektörünü politikada Kırım Krizi (1994-1995), Karadeniz Filosu sorunsalı (1994-1997), Ukrayna Anayasası’nın uzlaştırılması ve onaylanması (1995-1996); ekonomide piyasa dönüşümleri (1995) ve yeni para birimi olarak Hryvnia’nın tedavüle girmesi (1996) gibi gelişmeler takip etmiştir.

1994-1999 yılları arasındaki Leonid Kuchma’nın 1. cumhurbaşkanlığı döneminde Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme politikaları, hukuki açıdan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’na (PCA) dayanarak, siyasi açıdan Polonya ve Baltıklar’da yükselen Avrupacılık vektörünün etkisinde bulunarak gerçekleşmiştir. Leonid Kuchma’nın 1. cumhurbaşkanlığı dönemi, Ukrayna’da birden fazla bakış açısı doğrultusunda yorumlanarak Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecine katkısı açısından tartışmalı olarak ele alınmaktadır. Bölge Çalışmaları üzerinden değerlendirme yapılırsa, Modern Çağ’da Ukrayna’nın AB ile ilişkilerinin şekillenmesinde Leonid Kuchma’nın, değişik görüşlerden olan tartışmalara karşın, önemli bir payı bulunmaktadır. Ukrayna toplumunda genel olarak Leonid Kuchma dönemi, aynı anda hem istikrar çağı hem de istikrarsız bir zaman dilimi veya hem bir refah çağı olarak hem de genel yoksulluk zamanı olarak çok karışık şekillerde anılmaktadır. İç politikada eski Cumhurbaşkanı Leonid Kravchuk ve Ukrayna Halk Hareketi önderi Viacheslav Chornovil, etkili isimler olarak belirli bir süre çalışmalarıyla kendilerini kabul ettirmiş ve siyasi otoritelerini korumuşlardır.

³⁷⁶ <https://www.hrw.org/world-report/2005/country-chapters/ukraine> (erişim tarihi: 31.12.2017).

³⁷⁷ Kuzio, 2005: 60.

10 Temmuz 1994'te Leonid Kuchma, oyların %52,15'ini alarak 2. turda cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmıştır. Leonid Kravchuk, oyların %45,06'nı alarak seçim sonuçlarına itiraz etmemekle birlikte, Leonid Kuchma, Verkhovna Rada'da düzenlenen Yemin Töreni'nin ardından göreve başlamıştır. Yemin Töreni'nde Leonid Kuchma, ardından Başbakan Vitaliy Masol ve parlamento başkanı Oleksandr Moroz, iktidar kollarının ortak eylemi hakkında bir açıklama yapmıştır. Bunun üzerine, 1994 Ekim ayında Verkhovna Rada, yeni cumhurbaşkanının ekibi tarafından geliştirilen ekonomik reform stratejisini onaylamıştır. Leonid Kuchma'nın ilk döneminde değişen derecede başarılarla Ukrayna'nın modern yüzünü büyük ölçüde belirleyen bir dizi ekonomik reform yapılmıştır. 1995'te piyasa dönüşümü üzerine bir yön benimsenmiş, piyasa kurumlarının gelişimi koşulları altında kamu yönetimi kollarında kaldıraçların oluşturulması için program hazırlanmıştır.³⁷⁸

Leonid Kuchma iktidarının ilk yıllarında, Ukrayna pazarında finansal-endüstriyel grupların ortaya çıkması için belirli koşullar oluşturulmuştur, ki bunun temelinde aradan süre geçtikçe yerli oligarşinin modern iş yapıları kurulmuştur. 1995'te Ukrayna'da bir sertifikalaştırılmış özelleştirme programı başlatılmıştır. Uzmanlara göre, vatandaşın eski sisteme ait işletmelerin sahibi olma fırsatında bulunabileceği bu önlemin hedefe ulaşmadığı kaydedilmekle birlikte, oligarşinin ülke ekonomisinde resmi olarak önemli bir marja sahip olmasına izin vermiştir. 1996'da eski toplu tarım arazilerinin kendilerine hizmet eden köylüler arasında bölünmesine yönelik tarım sektöründe reform başlatılmıştır.³⁷⁹

1994'te varılan uzlaşmanın sağladığı bir ortamda ekonomideki tartışmalı hareketlenmelerin ardından yasama organındaki güçlerin karmaşık konfigürasyonu, aradan süre geçtikçe cumhurbaşkanı ile Verkhovna Rada arasında çok sayıda uyuşmazlıklara ve krize yol açmıştır. Anahtar politik kurallar, 1995 Haziran ayında Leonid Kuchma ve Verkhovna Rada başkanı Oleksandr Moroz tarafından Devlet Yetkisinin ve Yerel Özyönetimin³⁸⁰ Örgütlenmesi ve İşleyişine İlişkin Temel İlkeler Anayasal Anlaşması'nın imzalanmasıyla belirlenmiştir.³⁸¹ 28 Haziran 1996'da söz konusu uzlaşma, Verkhovna Rada'nın beşinci oturumunda bugün yürürlükte olan Ukrayna Anayasası'nın kabul edilmesiyle sona ermiştir. 1996 Anayasası'na göre, Ukrayna cumhurbaşkanının Verkhovna Rada'yı feshetme yetkisi, neredeyse sıfıra indirgenmiştir. Leonid Kuchma, yeni reformlarla ilgili karar alma mekanizmasında isteksiz olmasına karşın, dönemim milletvekilleriyle bir arada hareket etmek

³⁷⁸ <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5fa462a1-b263-4978-adb4-0d5c902e7502&title=Istoriia> (erişim tarihi: 21.11.2020).

³⁷⁹ https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/08/130809_kuchma_epoch_sx (erişim tarihi: 28.03.2020).

³⁸⁰ Yerel Yönetimler, AB'ye uyum sürecinde anahtar başlıklar arasında yer almaktadır. Detaylı bkz. Esen, 2007: 371-388.

³⁸¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text> (erişim tarihi: 19.05.2020).

durumunda kalmıştır. Ukrayna'daki demokratikleşme bağlamında değerlendirme yapılırsa, 1996 Anayasası çerçevesinde uyumlu hareket etme politikaları, güçler ayrılığındaki uzlaşma adına önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

1996 Anayasası'nın onaylanmasıyla ekonomik politikalar boyutuna bakılırsa, Verkhovna Rada'da serbest piyasa ekonomisine geçiş ve özelleştirme ile ilgili sürecin akılcılık ve ahlakilik kapsamında yürütülmesi açısından fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma ve yasama organı, güçler ayrılığındaki uzlaşmazlıklara karşın, Verkhovna Rada'daki fraksiyonların yeniden şekillenmesiyle birlikte, ülke çapında serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini bir arada temin edebilmişlerdir.³⁸²

1996'da varılan uzlaşmanın ardından Batı finans kurumları ile iş birliği kurulması üzerine 1996 Haziran ayında AB Bakanlar Konseyi tarafından Ukrayna için geçiş ekonomisine sahip ülke statüsü tanımlanmıştır.³⁸³ İç politikadaki gelişmeler ele alınırsa, Ukrayna ekonomisindeki durumun kısmen istikrara kavuşması sonucu 1996 Eylül ayında para reformunun gerçekleştirilmesiyle Hryvnia, Ukrayna'nın ulusal para birimi olarak tedavüle girmiştir.³⁸⁴

Dış politikadaki gelişmeler ele alınırsa, Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma tarafından Ukrayna'nın AB ile bölgesel bütünleşmenin net bir şekilde ifade edilmediği gerek doğuda gerek batıda ortaklar ile aşırılığı olmayan ilişkilerin bir görünümünü oluşturarak Avrasyacılık vektörü ağırlıklı 'Çok-Yönlülük' kavramı üzerinden hareket edilmiştir. Temmuz 1995'te Ukrayna'nın AB'de Diplomatik Temsilciliği kurulmuş ve Ekim 1995 Ukrayna'nın Avrupa Konseyi'ne (CoE) katılımı gerçekleşmiştir. AB ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkilerde ilerlemenin ardından 1996'da AB Bakanlar Konseyi tarafından Ukrayna ile siyasi ve ekonomik iş birliği alanlarını belirleyecek AB-Ukrayna Eylem Planı kabul edilmiştir. 5 Eylül 1997'de Kyiv'de AB ile Ukrayna arasında 1. AB-Ukrayna Kyiv Zirvesi düzenlenmiştir. 'Yeni İşlevselcilik' kuramı üzerinden değerlendirme yapılırsa, siyasi iradenin öncü olmasının yanı sıra ulus-üstü kurumsallaşmanın, ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu ve alansal iş birliğinin pratikte politik çerçevesi netleşmiş ve gelecek gelişmeler adına bir zemin hazırlanmıştır. 1998'de Leonid Kuchma tarafından "Ukrayna'nın AB ile Entegrasyon Stratejisi" belgesinin imzalanmasının ardından 1999'da "Ukrayna üzerine AB'nin Ortak Stratejisi" belgesi onaylanmıştır. "Ukrayna üzerine AB'nin Ortak Stratejisi" belgesinde AB üye devletleri ve AB kurumlarının Ukrayna'ya yönelik 4 senelik öncelikleri belirlenmiştir.³⁸⁵

³⁸² Литвин, 2005: 457.

³⁸³ Віднянський, 2016: 23; Чекаленко, 2011: 248.

³⁸⁴ https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/08/130809_kuchma_epoch_sx (erişim tarihi: 28.03.2020).

³⁸⁵ Чекаленко, 2011: 248.

Leonid Kuchma'nın ilk döneminin sonlarına doğru, daha sonra başkanlık adaylarından biri olarak bilinen eski Başbakan Pavlo Lazarenko'nun (1996-1997) iktidara karşı muhalif tutumu giderek yoğunlaşmıştır. Süreç, sonuç olarak "Hromada"³⁸⁶ partisi başkanı Pavlo Lazarenko'nun Ukrayna'yı terk etmesiyle ve 1999 Şubat ayında ABD'de yasadışı giriş, kara para aklama, yolsuzluk ve dolandırıcılık suçlamalarından tutuklanmasıyla sona ermiştir.³⁸⁷

2.1.3. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA)

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) önemini Ukrayna açısından ele alındığı zaman ikili ilişkilerin ana hatlarıyla 4 alansal iş birliği başlıkları altında değerlendirildiğini okumak mümkündür:

- Yasal çerçevenin güçlendirilmesi üzerinden siyasi diyalogun ve yoğun politik iş birliğinin temin edilmesi
- Ticaret, yatırım ve uyumlu ekonomik ilişkilerin temin edilmesi
- Ekonomik, sosyal, mali, bilimsel, teknolojik ve kültürel iş birliğinde ortak avantajların temin edilmesi
- Demokratikleşme sürecinin desteklenmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçişin tamamlanması³⁸⁸

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nda (PCA) ticaretle ilgili "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması" hükümlerinin, telif haklarının korunmasıyla ilgili "Fikri Mülkiyet Haklarının Ticarete İlişkin Yönleri Anlaşması" hükümlerinin ve hizmet sunumunun düzenlenmesiyle ilgili "Hizmet Ticareti Genel Anlaşması" hükümlerinin yer alması, Ukrayna açısından oldukça verimli sonuçlanmıştır. İçeriğin uluslararası ticaretin liberalleşmesi ve devletlerarası ticari ilişkilerin düzenlenmesine yönelik tasarlanması, Ukrayna mevzuatında yasal çerçevenin güncellenmesini, GATT / DTÖ temel yükümlülüklerinin benimsenmesini, ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım altyapısının hazırlanmasını ve sonuç olarak üyelik sürecinin başlatılmasını hızlandırmıştır.

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) yanı sıra alansal iş birliğini sağlamak adına tekstil ve demir çelik ürünleri ticareti üzerine (1993, 1997, 2000), enerji güvenliği üzerine (1999), bilimsel ve teknolojik iş birliği üzerine (2002), ulaşım ve iletişim üzerine (2005) destekleyici ek belgeler imzalanmıştır.³⁸⁹

³⁸⁶ Ukraynaca özgün adıyla "Topluluk" anlamına gelmektedir.

³⁸⁷ Detaylı bkz. <https://www.rferl.org/a/1090411.html> (erişim tarihi: 05.11.2018).

³⁸⁸ van der Loo, 2016: 68.

³⁸⁹ Макаренко та Хомутенко, 2015: 268.

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı bağlamında siyasi iradenin alansal iş birliğindeki etkisi üzerine değerlendirme yapılırsa, her iki tarafın septik yaklaşımından söz edilebilir. AB, bölgesel bütünleşme kapsamında Visegrád Dörtlüsü ile “Ortaklık Antlaşması” (AA) üzerinden hareket ederken, Doğu Avrupa’da “Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması” (PCA) üzerinden girişimde bulunarak iki değişik kategoride belge öne sürmüş ve Ukrayna ile imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) onaylanma süreci 1 Mart 1998’de tamamlanmıştır.

Ukrayna ile imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), AB’nin bölgesel iş birliği politikasının esas hedefini ifade etmektedir. Yapısal olarak Önsöz ve 9 başlık, 1 protokol, 5 ek uygulama, 18., 19., 30., 31., 32. (b), 43., 50. ve 102. Maddelerle ilgili ortak bildirgeler ve şirket kurma konularında resmi yazışmalardan oluşmaktadır. Ukrayna ile imzalanan söz konusu Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’ndaki (PCA) başlıklar:

1. Temel İlkeler
2. Siyasi Diyalog
3. Emtia Ticareti
4. Girişimcilik Faaliyetleri ve Yatırım
5. Sermaye ve Cari Ödemeler
6. Rekabet; Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması; Mevzuat Alanında İş Birliği
7. Ekonomik İş Birliği
8. Kültür Alanında İş Birliği
9. Mali İş Birliği³⁹⁰

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) yürürlüğe girmesinin ardından, yüksek nitelikli koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması adına AB Hukuku ve Ukrayna Kamu Hukuku çerçevesinde ikili ilişkilerin kurumsallaşması gerçekleşmiştir:

- AB-Ukrayna Zirvesi (Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) 7. Maddesine atıfta bulunarak tesis edilmiştir)
- İşbirliği Üzerine AB-Ukrayna Konseyi (Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) 85. Maddesine atıfta bulunarak tesis edilmiştir)
- İşbirliği Üzerine AB-Ukrayna Komitesi (Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) 87. Maddesine atıfta bulunarak tesis edilmiştir)
- Parlamenter İşbirliği Komitesi (Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) 90. Maddesine atıfta bulunarak tesis edilmiştir)³⁹¹

³⁹⁰ Мартинов, 2004: 432.

- Yüksek Yetkili Kişiler Komitesi (AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası belgesinin III.9. Maddesine atıfta bulunarak tesis edilmiştir)³⁹²

AB-Ukrayna Zirvesi, yüksek düzeyde politik danışmanlık ve iş birliği işlevini görmekle birlikte, katılım olarak Ukrayna Cumhurbaşkanı, AB Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanının yıllık bir araya geldiği bir enstitü görevini üstlenmiştir. İşbirliği Üzerine AB-Ukrayna Konseyi, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'ndaki (PCA) yükümlülüklerin uygulamada yönetimini gerçekleştirmekle birlikte, katılım olarak Avrupa Komisyonu temsilcilerinin, AB Bakanlar Konseyi temsilcilerinin ve Ukrayna Hükümeti temsilcilerinin yıllık bir araya geldiği bir enstitü görevini üstlenmiştir. İşbirliği Üzerine AB-Ukrayna Komitesi, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'ndaki (PCA) yükümlülüklerle ilgili uygulamada yardımcı kurum işlevini görmekle birlikte, 7 alt komitenin bir senede 2 kez bir araya geldiği bir enstitü görevini üstlenmiştir:

- Ticaret ve Yatırım Alt Komitesi
- Ekonomik, Sosyal, Finansal ve İstatistik İşler Alt Komitesi
- İşletme Politikası, Rekabet ve Düzenleme Alanında İşbirliği Alt Komitesi
- Enerji, Ulaşım, Nükleer Güvenlik ve Çevre Alt Komitesi
- Gümrük ve Transit Sınır İşbirliği Alt Komitesi
- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Alt Komitesi
- Bilim, Teknoloji, Araştırma, Tasarım, Eğitim, Kültür, Kamu Sağlığı ve Medya Alt Komitesi³⁹³

Parlamente İşbirliği Komitesi, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) çerçevesinde etkili bir siyasi diyalogun şekillenmesine yönelik Avrupa Parlamentosu ve Verkhovna Rada milletvekillerinin bir senede 2 kez bir araya geldiği bir enstitü görevini üstlenmiştir. Yüksek Yetkili Kişiler Komitesi, AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası belgesinin uygulamada ilerlemesini değerlendirip, gelecek önceliklerin belirlenmesi ve gerekli eklemelerin hazırlanmasıyla ilgili öneriler öne sürmekle birlikte, destekleyici bir kurum görevini üstlenmiştir.³⁹⁴

2.1.4. Avrasyacılığa Karşı Avrupacılık

1999 Mart ayında muhalefet çevrelerinde cumhurbaşkanı adayı olarak kabul edilen bir diğer siyasetçi, Ukrayna Halk Hareketi başkanı Viacheslav Chornovil araba kazasında hayatını kaybetmiştir. Avrupacılık vektörünün güçlendiği ve Batı Ukrayna illerinin iktidara tepki gösterdiği bir ortamda 1999 cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalefet adaylarının esasen

³⁹¹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁹² https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text (erişim tarihi: 27.03.2020).

³⁹³ Лойтен та ін., 1999: 21-22.

³⁹⁴ Макаренко та Хомутенко, 2015: 269.

birbirlerinden oy almasıyla birlikte, görevdeki Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma ve Komünist Parti başkanı Petro Symonenko 2. tura yükselmiştir. Ukrayna jeopolitiği için kırılmalık teşkil eden bir ortamda Leonid Kuchma, 1994 cumhurbaşkanlığı seçiminde kendisine karşı oy kullanan Batı Ukrayna illerindeki seçmenlerin aktif katılımı ve desteğiyle ikinci kez cumhurbaşkanı kürsüsünü korumayı başarmıştır.³⁹⁵ Leonid Kuchma'nın 2. cumhurbaşkanlığı döneminden başlayarak iç politikada kaydedilen insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi ihlallere karşı,³⁹⁶ Ukrayna dış politikasında Avrupacılık vektörü etkin bir şekilde ön plana çıkmıştır. 2000'de Leonid Kuchma tarafından "Ukrayna'nın AB ile Entegrasyon Programı" imzalanmıştır.

2000'de yasama organındaki çoğunluk yeniden biçimlendirilmiştir; Verkhovna Rada'da yapılan toplantı sonucunda cumhurbaşkanıyla uyumlu bir isim olan Ivan Plyushch, parlamento başkanı seçilmiştir. Siyasi gerginliğin giderilmesinin ardından cumhurbaşkanı yetkilerinin artırılması üzerine Anayasa değişiklikleri tartışması ortaya konulmuş ve ilgili referandum gerçekleşmiştir. Serhy Yekelchuk'a göre, Leonid Kuchma iktidarı, 2000 Anayasa Referandumu sırasında "seçim dolandırıcılığından özgürce yararlanmıştır".³⁹⁷ Sonuç olarak 2000 Anayasa Referandumu üzerine mevzuatta ilgili değişikliklerin Verkhovna Rada tarafından onaylanmadığı için gerçekleşmediği kaydedilmiştir. 24 Ağustos 2002'de Leonid Kuchma, ülkenin siyasi sisteminde bu sefer parlamento ve başbakanın rolünü kökten artıracak bir şekilde Anayasa değişiklikleri fikrini öne sürmüştür.³⁹⁸ Leonid Kuchma'nın önerisiyle parlamenter demokrasinin tesis edileceği söz konusu Anayasa değişiklikleri, 2004 cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında gerçekleşmiştir.

İç politikadaki gerilimin paralelinde Brüksel ile ikili ilişkilerdeki Avrupacılık vektörü üzerine yeni hareketlilik kaydedilmiştir. AB ile Ukrayna arasında önemli gelişmelerden biri, 2000'de Ukrayna için geçiş ekonomisine sahip ülke statüsünün teyit edilmesine ilişkin AB'nin aldığı ilgili kararı olmuştur. Ukrayna'ya yönelik yeni statünün tanımlanması, pratikte AB ile iş birliğinde ek tercihlerin ve olanakların sağlanacağı anlamına gelirken, AB üye devletlerinin, Ukrayna'ya yatırım konusunda girişken davranmadıkları kaydedilmiştir. AB üye devletlerinin 2000'lerin birinci yarısında bekleme konumundaki tutumlarının başlıca sebebi, Ukrayna'da sağlıklı yatırım ortamının henüz oluşmadığı durumuyla açıklanmıştır. Yatırım alanındaki olumsuzlukların paralelinde AB ile bölgesel bütünleşme, 2000'de Ukrayna dış politikasında anahtar öncelik şeklinde beyan edilmiş ve hükümet programında stratejik

³⁹⁵ https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/08/130809_kuchma_epoch_sx (erişim tarihi: 28.03.2020).

³⁹⁶ Harrison, 2018: 619-622.

³⁹⁷ Yekelchuk, 2015: 87.

³⁹⁸ https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/08/130809_kuchma_epoch_sx (erişim tarihi: 28.03.2020).

hedef olarak aksini bulmuştur. Ukrayna’da ‘Refah için Reformlar’ olarak bilinen hükümet programı, 2007’ye kadar AB’ye katılım konusunda ilgili zeminin hazırlanması ve toplumda bölgesel bütünleşme odaklı çoğunluğun sağlanması görevlerini belirlemiştir.³⁹⁹

‘Çok-Yönlülük’ denge politikaları altında yürütülen Avrupacılık vektörüne dayanarak, 2001’de Polonya, Ukrayna ile ilgili stratejik ortaklık statüsünü beyan etmiştir. Bunun üzerine, Polonya Dışişleri Bakanlığı, AB’ye aday ülkeler arasında “Genişleme Bağlamında Doğu Avrupa Ülkelerinin Katılımıyla AB’nin Doğu Politikası: Polonya Perspektifi” adlı bir belge hazırlayan ilk ülke olmuştur. Belgede, başta gelen diğer konuların yanı sıra AB ile Ukrayna arasındaki siyasi diyalogun ‘AB dış politikasının temel önceliklerinden biri haline gelmesi gerektiği’ yaklaşımı vurgulanmıştır.⁴⁰⁰

11 Eylül 2001’de 5. AB-Ukrayna Yalta Zirvesi üzerine “AB ile Ukrayna arasındaki stratejik ortaklığa” vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra 2002’de Ukrayna tarafından, AB ile bölgesel bütünleşme bağlamında 2002-2011 dönemi için bir yol haritası hazırlanmıştır.⁴⁰¹ 2002’deki siyasi söylem ve hukuki gelişmeler, bölgesel bütünleşme adına oldukça yoğun ve güvenilir bir temeli olan adımlar şeklinde değerlendirilebilir. Ukrayna için en önemlisi, bölgesel bütünleşme retoriği üzerine siyasi söylem ve hukuki bağlayıcılık birbirlerini tamamlamıştır. Ukrayna, Şubat 2002’de ‘AB komşusu’ statüsünü alma isteğini açıklamıştır, bu da Kyiv’de ortaklık ve ardından üyelik umudunu kazanma biçiminde okunmaktadır. Bunun üzerine, Nisan 2002’de Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma tarafından Ukrayna’nın AB ile siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal alanlarda uyumunu sağlamak adına yetkililerin eylemlerini koordine etmek için Avrupa ve Avro-Atlantik Entegrasyonu Devlet Konseyi tesis edilmiştir.⁴⁰²

2003’te Rusya’nın Kerç Boğazı’nda Kırım’a bağlı Tuzla Adası’na baraj inşası girişimi üzerine silahlı çatışmanın engellendiği bir çekişme ortamında Ukrayna-Rusya ilişkilerinde Tuzla Adası’nın egemenliği konusundaki anlaşmazlıklardan dolayı Tuzla Krizi patlak vermiştir. Çevre açısından değerlendirme yapılırsa, inşa edilen barajın adaya yaklaşmasının ardından Tuzla Adası’nın güneydoğu kesiminde aktif bir aşınma kaydedilmiştir. Ukrayna’nın diplomatik kanaldan yürüttüğü çalışmaların sonucu olarak Tuzla Krizi bağlamında çözüm üretilmiş, 24 Aralık 2003’te Leonid Kuchma ve Vladimir Putin, Azak Denizi ve Kerç Boğazı’nın Kullanımında İşbirliği Anlaşması’nı imzalamıştır.⁴⁰³ Bununla birlikte, Ukrayna-

³⁹⁹ Чекаленко, 2011: 250.

⁴⁰⁰ Hud and Didukh, 2012: 244.

⁴⁰¹ Gänze, 2008: 214.

⁴⁰² <https://www.president.gov.ua/documents/7912002-685> (erişim tarihi: 25.11.2019).

⁴⁰³ Niculae and Popescu, 2004: 241-244.

Rusya sınırı ve Azak Denizi rejimindeki detaylar netlik kazanmayarak söz konusu sürecin 2012'ye kadar devam ettiği ve Ukrayna'nın lehine dondurulduğu kaydedilmiştir.

Avrupacılık vektörü, Leonid Kuchma'nın ikinci döneminde Ukrayna açısından istikrarını korumakla birlikte, ülke profilinin yapısı itibariyle aynı zamanda karmaşık ikili ilişkiler halini almıştır. AB'nin Ukrayna ile ilgili Ulusal Gösterge Programı, 2002-2003 yıllarında bağımsız medyayı, yargı sistemini ve kamu yönetimini güçlendirme gereksinimini vurgulamıştır. Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Girişimi, Ukrayna'yı 2002-2004 dönemi için odak ülke olarak tanımlamıştır. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Ukrayna'yı, özellikle Roman nüfusu ile ilgili olarak ırksal profil oluşturmakla eleştirmiş ve insan hakları ihlalleri işleyen yetkililer için etkili disiplin önlemlerinin geliştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Avrupa Konseyi (CoE), bağımsız bir yargının eksikliğini ve suikasta uğrayan gazetecilerin davalarının çözümünde ilerleme kaydedilmediğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra 4 Temmuz 2002'de 6. AB-Ukrayna Kopenhag Zirvesi'nde Ukrayna'nın ikili ilişkilerde temel olarak nitelendirilen Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'yla (PCA) ilgili uygulamada geride kaldığı kaydedilmiştir.⁴⁰⁴

Susann Worschech'e göre, 2004'e kadar 'Avrupa' kavramının Ukrayna dış politikasında veya toplumsal tartışmalarda sistematik bir konu olarak adlandırılması pek mümkün değildir. AB ile siyasi diyalog bağlamında değerlendirme yapılırsa, ikili ilişkilerde 2000'den sonra düşük ancak istikrarlı bir ilerlemeden bahsedilebilir. 2002 Kopenhag Zirvesi, Leonid Kuchma'nın AB ile Ukrayna arasında 2004'e kadar Ortaklık Antlaşması'nın imzalaması ve 2011'e kadar AB'ye katılım koşullarının tamamının yerine getirilmesini içeren iddialı planı sunmasıyla birlikte, Ukrayna açısından olası bir dönüm noktası anlamında değerlendirilmiştir. AB'nin enerji, ulaşım ve havacılık alanlarında ortaklık eğilimi sergilemesine karşın, Brüksel, siyasi alanda iş birliğinin ötesine geçmeyecek şekilde oldukça sınırlı karşılık vermiştir. Avrupacılık vektörünün, Leonid Kuchma tarafından denge politikaları altında yürütülmesinin yanı sıra gazeteci Georgiy Gongadze cinayetinde kendisine yöneltilen iddiaların dikkatini dağıtmak için kullanıldığı ve siyasi söylemlerin somut reformlara dönüştürülmediği tartışması oldukça yaygındır.⁴⁰⁵

Kurumsal uyum mekanizmasının iyileştirilmesinde önemli bir adım, 2002'de Verkhovna Rada'da Avrupa Entegrasyonu Komitesi'nin oluşturulması olmuştur. Bunun üzerine, 2002'de Verkhovna Rada tarafından "Ukrayna Mevzuatının AB Mevzuatına Uyarlanması için Ulusal Program Konsepti" Ukrayna Yasası kabul edilmiştir.⁴⁰⁶ 2003'te AB

⁴⁰⁴ Molchanov, 2004: 453.

⁴⁰⁵ Worschech, 2018: 65-66.

⁴⁰⁶ Кордон, 2010: 19-34.

tarafından Ukrayna için AB'ye komşu ülke statüsü tanımlanmıştır. Bunun üzerine, Leonid Kuchma tarafından Ukrayna'nın AB'ye katılım perspektifi hedefinin geçerliliği onaylanarak siyasi retorik Ukrayna için 'Ortaklık' başlığının sıradaki AB-Ukrayna Zirvesi'nde uygulanabileceği umuduyla devam ettirilmiştir.⁴⁰⁷ Leonid Kuchma'nın Avrupacılık politikalarıyla bilinen ikinci dönemi, sonuç olarak Ukrayna'nın mevcut durumun ötesine geçemediği bir komşuluk statüsü ile tamamlanmıştır. "Avrupa" polemiği etrafındaki eleştirel tutuma paralel olarak 2004'te Verkhovna Rada tarafından kabul edilen "Ukrayna Mevzuatının AB Mevzuatına Uyarlanması için Ulusal Program" Ukrayna Yasası, bölgesel bütünleşme sürecine Ukrayna Kamu Hukuku bağlamında katkı sağlamış ve ikili ilişkilerin gelecekte derinleşmesine zemin hazırlamıştır.⁴⁰⁸

Polonya modeli üzerinden değerlendirme yapılırsa, Varşova'daki bölgesel bütünleşme politikalarının sağlandığı başarılı kurumsallaşma sürecini veya tek bir merkezden yürütülen başarılı koordinasyon sistemini Ukrayna'da okumak mümkün değildir. Leonid Kuchma'nın ikinci dönemi, süreç olarak Ukrayna'da benzeri uygulamaların gerçekleşmesine karşın, Kyiv'deki karmaşık yolsuzluk ve yozlaşma ortamından dolayı kendisini yeterli derecede ifade etmeyerek siyasi iradesizlikle sonuçlanmıştır.

Leonid Kuchma'nın ikinci dönemini kapsayan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA), ana hatlarıyla Ukrayna'nın genel ekonomik durumunu, gümrük sistemini, sağlık sektörünü ve nükleer güvenliğini, bunun yanı sıra ticaret, girişimcilik, yatırım, cari ödemeler, sermaye, rekabet, fikri mülkiyet, mülkiyet hakkı ve kültür başlıkları altında ilgili alanları iyileştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Brüksel tarafından belgedeki pek çok amacın temelini oluşturacak "hukukun üstünlüğü, insan hakları, özellikle de azınlık hakları, özgür ve demokratik seçimlerin olduğu çok partili bir sistemin kurulması ve serbest piyasa ekonomisinin hedeflendiği ekonomik liberalleşme" gibi konularda AB'nin kararlı olduğu kaydedilmiştir. Bu bağlamda AB, Ukrayna tarafını demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş konularındaki çalışmalarını destekleyecek ve söz konusu destek, ana başlıklardaki gelişmelere bağlantılı bir şekilde gerçekleşecektir. Orta ve Doğu Avrupa uzmanı Julio C. Perez-Bravo gibi birçok kaynağın verilerine göre, Ukrayna, ekonomik liberalleşme alanı dahil olmak üzere Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) üzerinden belirtilen hedeflerin tamamında yetersiz kalmış ve statü olarak olası AB adaylığını kazanma fırsatını kaybetmiştir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Чекаленко, 2011: 248-250.

⁴⁰⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (erişim tarihi: 14.12.2020).

⁴⁰⁹ Perez-Bravo, 2014: 91-92.

2.1.5. TACIS

Leonid Kuchma döneminde AB tarafından BDT üyeleri,⁴¹⁰ bunun yanı sıra Ukrayna, Gürcistan, Türkmenistan ve Moğolistan için öngörülen TACIS⁴¹¹ programı, özellikle Ukrayna'ya sağladığı katkı açısından oldukça verimli bir teknik yardım programı olarak kaydedilmiştir. Çıkış noktası ele alınırsa, 14-15 Aralık 1990 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Roma Zirvesi'nde Avrupa Topluluğu, SSCB'nin dönüşümünü finansal olarak hızlandırma kararı almıştır. Bunun üzerine, post-Sovyet ülkelerinde devlet kontrolündeki ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini destekleyen TACIS başlıklı bir yardım programı üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Programın geniş anlamda "Avrupa'da barış ve istikrarı tesis etmeyi" hedeflediği kaydedilmiştir. TACIS, Gösterge ve Eylem programları temelinde post-Sovyet ülkelere yardım sunan bir program olarak büyük bölümüyle Rusya ve Ukrayna'ya sağlanmıştır.⁴¹²

TACIS programı, AB tarafından 1991'de başlatılmış, 1992'de Rusya, Ukrayna ve ardından diğer BDT ve bölge ülkeleri için kullanıma girmiştir. TACIS programı, öncelikli olarak devlete ait şirketlerin yeniden yapılandırılmasını, kamu yönetiminin reformunu, özel sektörün gelişimini ve nükleer tesislerin güvenli çalışmasını yöneten bir yardım aracı görevini yerine getirmiştir. Bunun yanı sıra TACIS projeleriyle eğitim ve hizmet sektörünün geliştirilmesi, ekonomik reformların teşviki ve demokrasiye geçişin kolaylaştırılması gibi değişik alanlarda destek sağlanmış, aynı zamanda yardım alacak ülkelerde insan hakları ihlali durumunda TACIS yardımlarının askıya alınabilmesi kaydedilmiştir.⁴¹³ 1994'te Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) imzalanırken TACIS programı 82. Maddeye bağlanmış⁴¹⁴ ve AB ile Ukrayna arasındaki ağır ilerleyen bölgesel bütünleşmenin bir parçasını teşkil etmiştir.

TACIS programı, 7,3 milyar Avro değerinde bir bütçeyi kapsayarak ana hatlarıyla "5 öncelikli" alanda projelerin desteklenmesini üstlenmiştir:

- Eğitim-Öğretim
- Enerji
- Ulaşım
- Finansal hizmetler
- Gıda dağıtımı

⁴¹⁰ BDT'nin Çalışma Bildirgesi'ni 21 Aralık 1991'de Almatı'da Belarus, Ukrayna, Moldova, Rusya, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet ve hükümet başkanları imzalamıştır. 1993 BDT Tüzüğü'nü Ukrayna ve Türkmenistan imzalamadıklarından dolayı, 'üyelik' statüsü hukuki değerini kaybetmiş ve 'ortaklık' statüsü ile yer değiştirmiştir.

⁴¹¹ İng. "Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States" şeklinde kullanılmaktadır.

⁴¹² Koszel, 2006: 22.

⁴¹³ Nicoll, 2005: 228.

⁴¹⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (erişim tarihi: 22.02.2019).

13 ülkenin yararlandığı TACIS programını uygulamada daha verimli hale getirmek için iki değişik aşamada yapısal değişiklikler yapılmıştır:

- 1991-1999 yılları arasında, TACIS programına sunulan projeler için finansman taleplerini BDT ve bölge ülkelerinden bakanlıklar formüle etmişlerdir; Avrupa Komisyonu tarafından söz konusu süre zarfında “sıklıkla yetersiz bilgilere” dayanan talepler tespit edildiğinden dolayı uygulamada birtakım gecikmelere neden olmuştur.
- 2000-2006 yılları arasında, Avrupa Komisyonu ile BDT ve bölge ülkelerinin bakanlıkları arasında yerel koşulları anlamaya ve hedeflenen yanıtları formüle etmeye çalışan çözüm odaklı bir diyalog üretilmiştir; iş birliği, “gelişmiş proje tanımlama, planlama ve denetimi” teşvik eden AB Temsilcilikleri’nin kurulmasıyla yapılandırılmıştır.⁴¹⁵

Orta ve Doğu Avrupa uzmanı Elena Korosteleva’nın ayrıntılı araştırmalarına dayanarak, AB, Ukrayna için en büyük bağışçı-yatırımcı aktör olarak bilinmektedir; şöyle ki TACIS programı çerçevesinde yaklaşık 2,4 milyar Avro değerinde mali destek sağlanmıştır ve bunun yaklaşık %50’si Ukrayna’nın ‘Avrupalılaşma’ döneminde gerçekleşmiştir. 1991-2006 yılları arasında ulusal, bölgesel, sınır ötesi ve nükleer güvenlik bileşenlerinden oluşan TACIS projeleri kapsamında 1,6 milyar Avro mali destek sağlanmıştır. Bunun dışında makro finansal destek kapsamında 675 milyon Avro, insan hakları odaklı tematik bütçe konuları kapsamında 6 milyon Avro, göç alanında 3 milyon Avro, kara mayınlarıyla mücadele alanında 7 milyon Avro, bilim ve teknoloji alanında 34 milyon Avro ve insani yardım alanında 21 milyon Avro mali destek sağlanmıştır. Ek mali destek olarak ‘Yakıt Açığı’ programı, bunun yanı sıra Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından yönetilen ‘Chornobyl Vakfı’ üzerinden büyük ölçekte bağış destek politikaları gerçekleşmiştir. Ukrayna, aynı dönemde AB üye devletlerinden 157 milyon Avro mali destek ve 8,6 milyon Avro borç iptali; bunun yanı sıra Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası’ndan 1,2 milyar Avro, Dünya Bankası’ndan 3 milyar Dolar ve Uluslararası Para Fonu’ndan 2,2 milyar Dolar değerinde mali destek programlarından yararlanmıştır. TACIS kapsamında temel öncelikler üzerinden tematik platformlara vurgu yapılmış; temel olarak demokrasi ve insan hakları, adalet ve içişleri, bunun yanı sıra düzenleyici yetkiye sahip ekonomik reformlara odaklanılmıştır.⁴¹⁶

Ukrayna, aynı zamanda TACIS programıyla bağlantılı iki veya daha fazla alıcı ülkeyi kapsayan alt programlar üzerinden de destek almıştır: çok taraflı bir trans-Avrupa yardım

⁴¹⁵ Maass, 2018: 235.

⁴¹⁶ Korosteleva, 2012: 91-93.

programı olan TEMPUS⁴¹⁷ kapsamında Ukrayna dahil olmak üzere Orta ve Doğu Avrupa ile birlikte, BDT ve bölge ülkelerinde yüksek öğrenim reformları teşvik edilmiştir. Bunun yanı sıra Doğu Avrupa'daki doğalgaz ve petrol boru hattı sistemlerini yönetmeye yönelik çok taraflı bir yardım programı olan INOGATE⁴¹⁸ kapsamında özellikle Ukrayna'ya önemli bir geçiş ülkesi ve önemli bir enerji ithalatçısı olarak büyük ölçüde mali destek sağlandığı kaydedilmiştir.⁴¹⁹

'Yeni İşlevselcilik' kuramı üzerinden okuma yapılırsa, bölgesel bütünleşme sürecinin Ukrayna örneğinde ağır işleyişine karşın; siyasi irade ulus-üstü kurumsallaşmayı, ulus-üstü kurumsallaşma alansal iş birliğini, alansal iş birliği yayılma etkisini tetiklemiş ve sonuç olarak söz konusu süreç Ukrayna'nın dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Ukrayna'da toplumsal dinamikler üzerinden değerlendirme yapılırsa, Avrupacılık vektörünü temel alan ulus-altı çıkar grupları, bölgesel bütünleşme konusunda oligarşinin güçlü olduğu bir sisteme karşı kısmen yetersiz kalmıştır.

2.2. Beşinci Genişleme ve AKP Kapsamında AB-Ukrayna İlişkileri

Çalışmada, Beşinci Genişleme çerçevesinde üyelik kazanan ülkeler üzerinden Avrupa bölgesel bütünleşme süreci, Beşinci Genişleme aktörlerinin Ukrayna ile karşılıklı çıkarlar bağlamında sınıflandırılması ve AKP projesi ele alınmıştır. SSCB'nin çöküşüyle birlikte, bölgesel bütünleşme kapsamında OAG, Baltık Konseyi, Visegrád Dörtlüsü ve GUAM gibi lokal girişimler denenmiş ve yeni bölgeselcilik deneyimleri edinilmiştir. Bunun yanı sıra 1997'de ve 1999'da Beşinci Genişleme süreci başlatılmış, AB'ye 2004 ve 2007 katılımları gerçekleşmiştir. 2000'ler sorgulanırken Beşinci Genişleme ülkelerinin anatomisiyle birlikte, Ukrayna'nın ilgili aktörlerle siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkileri de gözden geçirilmelidir. Beşinci Genişleme sürecinin sonucu olarak sınır ötesi iş birliği çerçevesinde AKP, Ukrayna'nın demokratikleşme dinamiklerinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi AB değerlerine odaklanılmasının yolunu açmıştır.

Avrupa'da 18. yy.'ın sonlarına kadar tarihsel etkileşim üzerinden okunabilecek jeopolitik alanların sınırları ele alındığı zaman, Belarus ve Ukrayna'nın, Lehistan-Litvanya Birliği ortak sosyo-kültürel mirasının bir parçası olduğunu görmek mümkündür. Bunun yanı sıra İsveç ortak sosyo-kültürel mirası, Danimarka-Norveç ortak sosyo-kültürel mirası, Britanya ortak sosyo-kültürel mirası, Batı Roma ortak sosyo-kültürel mirası, Avusturya ortak

⁴¹⁷ İng. "Trans-European Mobility Programme for University Studies" şeklinde kullanılmaktadır.

⁴¹⁸ İng. "Interstate Oil and Gas Transport to Europe" şeklinde kullanılmaktadır.

⁴¹⁹ Лойтен та ін., 1999: 109.

sosyo-kültürel mirası ve Bizans-Osmanlı ortak sosyo-kültürel mirasının kapsadığı jeopolitik bölgelerden de bahsetmek mümkündür:

Tablo 2.1 Jeopolitik Bölgeler, Ülkeler ve Jeokültürel Alanlar

18. yy.'da tarihsel etkileşim üzerinden okunabilecek jeopolitik bölgeler:	21. yy.'da ortak sosyo-kültürel mirasın parçası olduğu ülkeler ve jeokültürel alanlar:
LEHİSTAN-LİTVANYA	Polonya, Litvanya, Belarus, Ukrayna
İSVEÇ	İsveç, Finlandiya, Karelya, Estonya, Letonya
DANİMARKA-NORVEÇ	Danimarka, Norveç, Svalbard, Faroe Adaları, İzlanda, Grönland
BRİTANYA	Birleşik Krallık, İngiltere, İskoçya, Galler, Cornwall, Guernsey, Jersey, Man Adası, Kuzey İrlanda, İrlanda
BATI ROMA	Almanya, Fransa, Bretonya, Monako, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Portekiz, İspanya, Bask, Katalonya, Andorra, İsviçre, İtalya, Vatikan, San Marino, Balear Adaları, Korsika, Sardinya, Malta
AVUSTURYA	Avusturya, Lihtenştayn, Çekya, Slovakya, Macaristan, Transkarpatia, Slovenya, Hırvatistan, Kuzeybatı Bosna, Hersek, Vovvodina, Transilvanya
BİZANS-OSMANLI	Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs, Sırbistan, Güneydoğu Bosna, Karadağ, Romanya, Moldova, Kırım-Azak, Arnavutluk, Kosova, Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Kuzey Kafkasya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte, AB, Almanya'nın yeniden birleşmesini teşvik etmiştir. Bunun üzerine, 1991'de SSCB'nin bir güç olarak tarihe karışmasının ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bir daha dış politikalarını özgürce belirleme fırsatını kazanmıştır. Baltıklar, Visegrád Dörtlüsü, Slovenya, Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan, 'demir perde' olgusunun ortadan kalkmasıyla açıkça AB ile bölgesel bütünleşme sürecinden yana politikalarını şekillendirmeye başlamıştır. 1990'larda gerek Orta Avrupa'da gerek Balkanlar ve post-Sovyet coğrafyasında değişik lokal bölgesel bütünleşme girişimleri denenmiş ve yeni bölgeselcilik deneyimleri edinilmiştir.

1989'da Avusturya, Macaristan, İtalya ve Yugoslavya tarafından OAG tesis edilmiştir. 1990'da Çekoslovakya, 1991'de Polonya, 1992'de Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek, 1993'te Çekya, Slovakya ve Kuzey Makedonya, 1996'da Belarus, Ukrayna, Romanya, Moldova, Arnavutluk ve Bulgaristan, 2000'de ardıl ülkeler olarak Sırbistan-Karadağ ve

2006'da Karadağ katılmıştır.⁴²⁰ İtalya'nın Trieste kentinde genel sekreterliğin belirlendiği OAG'yi Ukrayna, AB ile siyasi ve ekonomik alanda bütünleşmenin yanı sıra bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve üye devletler arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesi için önemli bir mekanizma olarak görmektedir. Ukrayna'dan olan uzmanların sınır ötesi iş birliği, ulaşım, enerji, bilim ve teknoloji gibi alanlarda OAG bünyesinde faaliyet gösteren uzman ağlarının faaliyetlerinde yer alması oldukça önemli bulunmaktadır. Ukrayna hükümeti tarafından OAG çerçevesinde iş birliği projelerinin uygulanmasında Ukrayna işletme ve kuruluşların katılımını etkinleştirmek adına devamlı çalışmalar yürütülmektedir.⁴²¹ Ukrayna, Moldova ve Balkanlar, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde tam destek almaktadır.

1989'da Tallinn'de Baltık Bağımsızlık Hareketleri Meclisi'nin kuruluş toplantısında Estonya, Letonya ve Litvanya'nın özerkliğini artırmak, ekonomik iş birliğini güçlendirmek ve Baltık halklarının ortak tutumunu koordine etmek adına bir faaliyet stratejisi geliştirilmiş ve Baltık Parlamento Grubu tesis edilmiştir. 1990'da uluslararası siyasetin dikkatini Baltık cumhuriyetlerinin ikinci bağımsızlık kazanma eğilimine çekmek için Vilnius'te Estonya, Letonya ve Litvanya Yüksek Konseyleri milletvekillerinin bir araya geldiği Baltık Konseyi kurucu meclis üzerine anlaşmaya varılmıştır. 1991'de Baltık devletlerinin bağımsızlığının uluslararası düzeyde tanınmasının ardından iş birliği modelinin geliştirilmesiyle birlikte, İskandinav ve Benelüks ülkeleri örneğinde iş birliği deneyimi ve gelenekleri benimsenerek Tallinn'de Baltık Konseyi⁴²² kurulmuştur. 1994'te katılımcı ülkeler, genel sekreterliğin Riga'da belirlendiği Baltık Konseyi'nin yapısı ve kuralları üzerine uzlaşmış, 1999'da Baltık Konseyi Tüzüğü kabul edilmiştir.⁴²³ Ukrayna ve Moldova, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde tam destek almaktadır.

1991'de Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Václav Havel, Polonya Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa ve Macaristan Başbakanı József Antall'ın bir araya gelmesiyle Visegrád Grubu kurulmuştur. Macaristan'ın Visegrád kentinde genel sekreterliğin belirlendiği toplantının ana motifi, üç Orta Avrupa devleti arasındaki karşılıklı iş birliğini ve stratejik ortaklığı yoğunlaştırma amacı olmuştur. Visegrád Grubu, özellikle ilk döneminde (1991-1993), AB ve NATO ile müzakerelerde önemli rol oynamıştır. 1993'te ardıl ülkeler olarak Çekya ve Slovakya'nın yer almasıyla ileriki yıllarda Avro-Atlantik kurumlarla bütünleşme sürecinde katılımı ilgili bireysel çalışmaların daha verimli olacağı düşüncesinin yaygınlaşması nedeniyle Visegrád Dörtlüsü arasındaki iş birliği yoğunluğu azalmaya başlamıştır. 1998'de

⁴²⁰ 2018'de kurucu üye Avusturya, OAG'den ayrılmıştır.

⁴²¹ <https://mtu.gov.ua/content/centralnoevropeyska-iniciativa-cei.html> (erişim tarihi: 11.06.2019).

⁴²² 1991 Baltık Konseyi, 1934 Baltık İtilafı'nın devamı niteliğinde ele alınmaktadır.

⁴²³ <https://www.baltasam.org/history/pre-history> (erişim tarihi: 25.11.2018).

Visegrád Dörtlüsü (V4) güncellenerek yeniden etkinleştirilmiştir. 1999'da Visegrád İşbirliği İçerik Anlaşması, 2002'de Ek Protokol imzalanmıştır.⁴²⁴ Ukrayna ve Moldova, Uluslararası Visegrád Fonu kapsamında en büyük alıcılardan ikisi olarak Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinde tam destek almaktadır.

1997'de ticari, diplomatik ve demokratik ilişkileri uyumlaştırmak ve bütünleştirmek adına 4 post-Sovyet ülkesi Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Azerbaycan'ın bir araya geldiği GUAM Danışma Forumu tesis edilmiştir. 2001'de GUAM Şartı onaylanmış ve üye devletler GUAM Ortaklığı'na geçiş almıştır. 2005'te Chişinău Bildirgesi kabul edilerek bölgesel iş birliğinin amacı, ilkeleri, alanları ve örgütsel yapısı üzerine başlıklar yeniden teyit edilmiştir. 2006'da Kyiv Bildirgesi kabul edilerek GUAM Tüzüğü onaylanmış, genel sekreterliğin Kyiv'de belirlendiği Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü-GUAM ortaya çıkmıştır. GUAM'ın ana hedefleri olarak "demokratik değerleri güçlendirmek; hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını temin etmek; sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak; ortak güvenlik alanı oluşturma, ekonomik ve insani iş birliğini genişletme amacıyla bölgesel bütünleşme politikalarını desteklemek; sosyo-ekonomik, ulaşım, enerji, bilimsel, teknik ve insani potansiyeli geliştirmek; ortak çıkarlar bağlamında siyasi etkileşimi ve pratik iş birliğini teşvik etmek" gibi başlıklar tanımlanmıştır.⁴²⁵

21-22 Haziran 1993 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Kopenhag Zirvesi'nde, AB'de genişlemenin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacağı kabul edilmekle birlikte, resmi başvuruda bulunan ülkelerin üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterler beyan edilmiştir. Kopenhag Kriterleri; siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

- Siyasi: demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklarla ilgili saygı ve korunmayı garanti eden istikrarlı kurumlar
- Ekonomik: işleyen bir serbest piyasa ekonomisi ve AB'deki rekabet ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi
- İdari-Kurumsal: siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlı kalarak üyelik yükümlülüklerini etkin bir şekilde üstlenme ve uygulama yatkınlığı⁴²⁶

Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nin 1993 Kopenhag Sonuçları Belgesi'nde AB tarafından Ukrayna ile iş birliğini genişletmeye yönelik büyük bir ilgi ifade edilmiştir. 1993 Kopenhag Sonuçları Belgesi'nin 10. Maddesine dayanarak, AB'nin Ukrayna

⁴²⁴ <https://www.visegradgroup.eu/about/history> (erişim tarihi: 22.02.2018).

⁴²⁵ <https://guam-organization.org/en/about-the-organization-for-democracy-and-economic-development-guam/> (erişim tarihi: 19.10.2018).

⁴²⁶ Detaylı bkz. van Middelaar, 2014: 329; Linden, 2018: 174.

ile iş birliğini genişletmeye derin ilgi duyduğu kaydedilmiştir. AB'ye göre, Ukrayna tarafından 1992 Lizbon Protokolü kapsamındaki Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması'nın (START 1, 1991/1994) onaylanması ve Ukrayna'nın nükleer silaha sahip olmayan bir devlet olarak Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (1968/1970) katılması; Ukrayna'nın uluslararası toplulukta yer edinmesini sağlamakla birlikte, AB-Ukrayna ikili ve AB üye devletleri ile Ukrayna çoklu ilişkilerinin gelişmesini teşvik edecektir.⁴²⁷

Kopenhag Kriterleri'nin üzerine 1995'te Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımı gerçekleşmiş ve AB'nin toplam üye sayısı 15'e ulaşmıştır. 1990'ların ortalarında Avrupa'da işsizlik ve emeklilik ödemeleri üzerinden artan maliyetlerin ulusal ekonomiler üzerinde baskı oluşturduğu ve reformların bir zorunluluk haline getirdiği kaydedilmiştir. Bunun üzerine, 2000'de AB'nin dünya pazarında başta gelen aktörlerle rekabet edebilmesini sağlamak adına Lizbon Stratejisi kabul edilmiştir. Lizbon Stratejisi'nin ulaşmak istediği sonuç, yenilikçiliğin ve iş yatırımlarının teşvik edilmesiyle birlikte, Avrupa eğitim sisteminin bilgi teknolojilerini kullanmayı ön planda tutan toplumun ihtiyaçlarını karşılamasını temin etmek olmuştur.⁴²⁸

12-13 Aralık 1997 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Lüksemburg Zirvesi'nde, Lüksemburg Grubu olarak bilinen altı ülke – Estonya, Polonya, Çekya, Macaristan, Slovenya ve Kıbrıs ile ilgili uyumluluk sonuçlarını tartışmasının ardından, 30 Mart 1998'de katılım görüşmeleri başlatılmıştır. 10-11 Aralık 1999 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Helsinki Zirvesi'nde, Helsinki Grubu olarak bilinen altı ülke – Litvanya, Letonya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan ve Malta ile ilgili uyumluluk sonuçları incelenmiş ve katılım görüşmelerinin başlatılması uygun bulunmuştur.⁴²⁹ Avrupa'da ilk aşamada Almanya'nın Polonya, Çekya ve Macaristan'ı; İsveç ve Finlandiya'nın ise, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı desteklemek adına AB bünyesinde lobicilik çalışmalarında bulunduğu kaydedilmiştir.⁴³⁰

26 Şubat 2001'de Fransa'nın Nice kentinde Hükümetler-arası Konferans'ın hazırlık çalışmalarının sonucu olarak Nice Antlaşması imzalanmıştır. İrlanda Yüksek Mahkemesi'nin 1987'de aldığı karara bağlı kalarak egemenliğin AB'ye devredilmesiyle sonuçlanacak herhangi bir yeni durumun referandum üzerinden Anayasa değişikliklerinin gerektirdiği⁴³¹ İrlanda dışında, AB üye devletlerinin tamamında Nice Antlaşması parlamenter prosedürle onaylanmıştır. Bu durumda İrlanda'da iki referandum düzenlenmiştir; şöyle ki birinci

⁴²⁷ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_93_3 (erişim tarihi: 15.05.2018).

⁴²⁸ Fontaine, 2013: 12-13.

⁴²⁹ Дахно, 2007: 10.

⁴³⁰ Carchedi, 2008: 40.

⁴³¹ İrlanda Anayasası yalnızca referandumla değiştirilebilir.

referandumda AB kaynaklarının yeni üye devletlere yöneleceği kaygısıyla ‘hayır’ sonucu baskın çıkarken, ikinci referandumda ‘evet’ sonucu baskın çıkarak Nice Antlaşması İrlanda tarafından onaylanmış ve 1 Şubat 2003’te yürürlüğe girmiştir.⁴³²

Nice Antlaşması’nda esas olarak AB karar alma süreci ve genişleme sonrası değişimler üzerine odaklanılacak sorunlar ele alınmıştır. Nice Antlaşması’nın amacı, AB’nin kurumsal yapısını yeni genişlemenin zorluklarına dayanacak şekilde reforme etmek olmuştur. Nice Antlaşması’yla Avrupa Parlamentosu’nun yasama ve denetleme yetkileri artırılmış ve 1 Ocak 2005’te parlamento üyeliği sayısı toplam 732’ye çıkarılmıştır. Bu durumda Almanya 99, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya 78, İspanya ve Polonya 54, Hollanda 27, Belçika, Portekiz, Çekya, Macaristan ve Yunanistan 24, İsveç 19, Avusturya 18, Danimarka, Finlandiya ve Slovakya 14, İrlanda ve Litvanya 13, Letonya 9, Slovenya 7, Lüksemburg, Estonya ve Kıbrıs 6, Malta 5 parlamento üyeliği almıştır.⁴³³ Bunun yanı sıra Nice Antlaşması’yla AB Bakanlar Konseyi’nde nitelikli çoğunluk oylama sistemi daha fazla alanı kapsayacak şekilde genişletilmiş, AB Bakanlar Konseyi’nin danışmanlığı altında kriz durumlarında siyasi kontrolü sağlayarak stratejik yönetim uygulayacak Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi kurulmuştur.⁴³⁴ Bu durumda karar alma ağırlığı toplam 321 oy olmak üzere Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya’ya 29, İspanya ve Polonya’ya 27, Hollanda’ya 13, Belçika, Portekiz, Çekya, Macaristan ve Yunanistan’a 12, İsveç ve Avusturya’ya 10, İrlanda, Danimarka, Finlandiya, Litvanya ve Slovakya’ya 7, Lüksemburg, Estonya, Letonya, Slovenya ve Kıbrıs’a 4, Malta’ya 3 oy şeklinde dağıtılmıştır.⁴³⁵

Beşinci Genişleme sürecine paralel olarak 2003’te AB tarafından Polonya’nın üyelik olmaksızın çalışmalarıyla AKP başlatılmış ve 2004’te proje tamamlanmıştır. AKP çatısı altında AB’nin en yakın 16 doğu ve güney komşuları ile ilişkileri ele alınmış ve yönetilmiştir:

- Doğu Komşuluğu: Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan⁴³⁶
- Güney Komşuluğu: Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye

AKP, genişlemiş AB ile komşuları arasında yeni ayrım çizgilerinin ortaya çıkmasını önlemek ve bunun yerine her 2 bölgede refah, istikrar ve güvenliği güçlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. AKP projesi; insan onuru, özgürlük ve eşitlik değerlerinin yer almadığı, en

⁴³² Andenas and Usher, 2003: 3-4, 83.

⁴³³ Carchedi, 2008: 465, 467.

⁴³⁴ Мальська та Антонюк, 2015: 67.

⁴³⁵ Carchedi, 2008: 467.

⁴³⁶ Rusya, AKP’nin bir parçası olmamakla birlikte, AB dış politikasında “Sınır Ötesi İşbirliği” çalışmalarında yer almaktadır.

temelde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları değerlerine dayanmaktadır. AKP'nin gerek ikili gerek bölgesel iş birliği kapsamındaki kilit unsurlardan biri, sivil toplum aktörlerinin rolünü güçlendirmek ve teşvik etmek, özellikle söz konusu ülkelerde STK'ların kamu makamlarıyla ilişki kurma kapasitesini ve aracı ortamları sağlamaktır.⁴³⁷

AKP, AB'nin doğu ve güney komşularına daha önce yalnızca AB üye devletleriyle ilişkilendirilen birçok avantaj sunmaktadır:

- AB iç pazarına erişim
- AB programlarına katılım
- AB ulaşım ve enerji ağları alanında iş birliği⁴³⁸

AKP, aynı zamanda AB ve komşularının temel öncelik alanlarında bir arada çalışma taahhüdüne dayanmaktadır, şöyle ki söz konusu ortaklık; demokrasinin teşviki, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve sosyal uyum değerlerini referans almaktadır. AKP, ayrıca iş birliği için aradan süre geçtikçe 3 ortak öncelik belirlemiştir:

1. İstikrar için ekonomik kalkınma;
2. Güvenlik
3. Göç

AB'nin komşularıyla ilişkilerinde farklılık, yol gösterici bir ilkedir; söz konusu yaklaşım, ortak ülkelerin AB ile ilişkilerine yönelik değişik isteklerini göz önünde bulundurmaktadır. Buradan hareketle, AB, komşularına özel ortaklıklar sunmaktadır. Ortaklık Belgeleri, Ortaklık Öncelikleri, Ortaklık Gündemleri veya eşdeğerleri, ortak çıkarlara odaklanılarak her ülke ile ayrı belirlenmektedir, şöyle ki söz konusu desteğin her bir ortak ülkenin eylemlerine uygun şekilde uyarlanmasında bir esneklik sağlanmaktadır. AKP'nin özünde sivil toplum ve sosyal ortaklarla iş birliğini derinleştirme amacı yer almaktadır. Bu bağlamda AKP, ortak ülkelere AB'nin pazar ve düzenleyici çerçevesine, standartlarına, kurumları ve programlarına daha fazla erişim sağlamaktadır.⁴³⁹ AKP ve beraberinde getirdiği mali destek programları, kimi zaman jeopolitik bir atılım niteliğinde okunabilir özelliğini korumasının yanı sıra uzun vadede söz konusu politikalar, AB'nin iç dinamiklerinde güvenlik ve istikrar başlıklarıyla doğrudan bağlantılıdır. Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın veya Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'nin olası gelişmişlik statüsünün, karşılıklı çıkar ilişkisine dayanmakla

⁴³⁷ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en (erişim tarihi: 28.05.2018).

⁴³⁸ Кордон, 2010: 19-34.

⁴³⁹ https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-neighbourhood-policy_en (erişim tarihi: 28.05.2018).

birlikte, AB'nin göçmen krizi üzerinden sınır güvenliğini ve ekonomik güvenliği sağlama politikalarından bağımsız ele alınması pek mümkün değildir.

Ukrayna üzerinden ele alınırsa, Kyiv için Polonya, Slovakya ve Macaristan'la doğrudan sınır komşuluğu bağlamında yeni fırsatlar oluşmuştur. Bunun yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile ortak sosyo-kültürel kodlara sahip Slav faktörü ve Baltık faktörü yer edinmiştir. 2007'de Beşinci Genişleme sürecinin ikinci aşamasında Romanya ve Bulgaristan'ın da üyelik kazanmasıyla birlikte, Ukrayna'nın AB ile kara sınırının toplam uzunluğu 1382,5 km'ye ulaşmıştır.⁴⁴⁰

2.2.1. Polonya ve Litvanya

Polonya ve Litvanya, Ukrayna siyasetinde Visegrád Dörtlüsü, Baltık Konseyi ve Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinin yer aldığı Doğu Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Ortaçağ, Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak etno-politik ve ortak sosyo-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip iki lokomotif aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ve üçlü ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Polonya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 156'ya ve Litvanya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 165'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1992'de ve 1994'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Polonya Cumhuriyeti Arasında İyi Komşuluk, Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Anlaşma, 18 Mayıs 1992⁴⁴¹
- Ukrayna ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 8 Şubat 1994⁴⁴²

1918'de, 1991'de ve 1992'de kurulan diplomatik ilişkiler, 2004'ten başlayarak Polonya ve Litvanya'nın AB'ye katılımıyla birlikte, stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim sürecinde Polonya ve Litvanya tarafından etkin siyasi ve toplumsal destek sağlanmıştır. 2008'de Polonya'nın İsveç ile bir arada ortak projesi olarak AB tarafından Litvanya'nın da siyasi çalışmalarıyla desteklediği Doğu Ortaklığı (EaP) girişimi başlatılmıştır. 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık

⁴⁴⁰ Polonya: 535, Slovakya: 97, Macaristan: 136,7, Romanya: 613,8.

⁴⁴¹ <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/233-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴² <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrayinoyu-ta-litvoyu> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Antlaşması (AA) sürecinde Polonya ve Litvanya tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Polonya ve Litvanya'nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ve üçlü ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Polonya ve Litvanya, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda, bir arada akdettikleri Litvanya-Polonya-Ukrayna Üçlü İttifakı (Lublin Üçlüsü) ve Birleşik Krallık-Polonya-Ukrayna Üçlü Paketi'nde yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.⁴⁴³

2.2.2. Estonya ve Letonya

Estonya ve Letonya, Ukrayna siyasetinde Baltıklar, İskandinavya ve Doğu Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak sosyo-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip iki aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ve üçlü ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Estonya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 82'ye ve Letonya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 90'a ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1992'de ve 1995'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 26 Mayıs 1992⁴⁴⁴
- Ukrayna ile Letonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 23 Mayıs 1995⁴⁴⁵

1918'de ve 1992'de kurulan diplomatik ilişkiler, 2004'ten başlayarak Estonya ve Letonya'nın AB'ye katılımıyla birlikte, stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Estonya ve Letonya tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Estonya ve Letonya'nın

⁴⁴³ <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018); <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/120-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-litvoju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴⁴ <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/105-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-jestoniijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴⁵ <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/87-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-latvijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ve üçlü ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Estonya ve Letonya, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.⁴⁴⁶

2.2.3. Çekya, Slovakya ve Slovenya

Çekya, Slovakya ve Slovenya, Ukrayna siyasetinde Orta Avrupa ve Batı Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak etno-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip üç aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ve çoklu ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Çekya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 85'e, Slovakya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 117'ye ve Slovenya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 32'ye ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1993'te, 1994'te ve 1995'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Slovak Cumhuriyeti Arasında İyi Komşuluk, Dostane İlişkiler ve İşbirliği Anlaşması, 29 Haziran 1993⁴⁴⁷
- Ukrayna Dışişleri Bakanlığı ile Slovenya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 28 Ocak 1994⁴⁴⁸
- Ukrayna ile Çek Cumhuriyeti Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Anlaşması, 26 Nisan 1995⁴⁴⁹

1934'te, 1992'de ve 1993'te kurulan diplomatik ilişkiler, 2004'ten başlayarak Çekya, Slovakya ve Slovenya'nın AB'ye katılımıyla birlikte, stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Çekya, Slovakya ve Slovenya tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Çekya, Slovakya ve Slovenya'nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas

⁴⁴⁶ <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/104-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-jestoniyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018); <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/81-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-latviyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴⁷ <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/zmluvna-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴⁸ <https://slovenia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/213-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-slovenija> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁴⁹ <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/360-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-chehiyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Savaşı'ndan başlayarak ikili ve çoklu ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Çekya, Slovakya ve Slovenya, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.⁴⁵⁰

2.2.4. Macaristan

Macaristan, Ukrayna siyasetinde Visegrád Dörtlüsü ve Orta Avrupa politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak sosyo-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, AB-Ukrayna bölgesel bütünleşme süreci Macaristan tarafından tarafsız kalınmakla birlikte, ikili ilişkiler Macar azınlık hakları odaklı karşılıklı karmaşık çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Macaristan ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 142'ye ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1991'de ve 1995'te imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında İyi Komşuluk ve İş Birliğinin Temellerine Yönelik Anlaşma, 6 Aralık 1991
- Ukrayna Dışişleri Bakanlığı ile Macaristan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 19 Mayıs 1995⁴⁵¹

1918'de ve 1991'de kurulan diplomatik ilişkiler, 2004'ten başlayarak Macaristan'ın AB'ye katılımıyla birlikte, 2017'ye kadar stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Macaristan tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Macaristan'ın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde 2017'ye kadar ilerleme kaydedilmiştir.

5 Eylül 2017'de Verkhovna Rada tarafından Eğitim Yasası kabul edilmiştir. 2017 Eğitim Yasası'nın 7. Maddesine dayanarak, ulusal azınlıklara anaokulu ve ilkokulda; yerli halklara anaokulu, ilkokul ve ortaokulda ana dilde eğitim hakkı tanınmaktadır.⁴⁵² BM Genel

⁴⁵⁰ <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/politicke-vztahy> (erişim tarihi: 14.07.2018);

<https://slovenia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/214-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-sloveniyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018); <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/308-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-chehiyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁵¹ <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/382-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-ugorshhinoju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁵² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (erişim tarihi: 30.07.2020).

Kurulu'nun "Yerli Halkların Hakları Bildirgesi" (2007) kararına⁴⁵³ ve Ukrayna Anayasası'nın 11., 92. ve 119. Maddelerine⁴⁵⁴ dayanarak, yerli halk, ülkenin nüfus yapısında azınlık olan, kökeni nedeniyle belirli bir bölgeyle yakından bağlantılı bir etnik topluluktur ve ulusal azınlığın aksine, etnik olarak ilgili bir devlet varlığına sahip değildir, bir diğer deyişle kendi devleti bulunmamaktadır. Macaristan'a göre, Eğitim Yasası'nın 7. maddesi, ulusal azınlıkların temel özgürlüğünü, özellikle de Zakarpattia (Transkarpatia) ilinde 150.000 Macar azınlığının ana dilde eğitim alabilme hakkını önemli ölçüde ihlal etmektedir. Genel olarak Eğitim Yasası, ulusal azınlıkların gerek eğitim sürecinde gerek dil kullanımında elde edilmiş haklarını, kabul görülen AB değerlerine ve uluslararası normlara uygun olarak sağlamak ve genişletmek yerine keskin bir şekilde azaltmaktadır. Eğitim Yasası'nın onaylanması, Macaristan'ın zor durumda bulunan Ukrayna'yı desteklediği ve Kyiv'e değişik destek programları sağladığı bir dönemde gerçekleşmiştir.⁴⁵⁵ 2017 Eğitim Yasası'ndan hareketle, Macaristan'ın resmi düzeyde Ukrayna'ya itiraz etmesinin ardından ikili ilişkilerde hızla gerileme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Macaristan, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında arabulucu tutumuyla ateşkes ve müzakere çağrılarında bulunmuş, aynı zamanda NATO-Ukrayna Komitesi toplantısına Kyiv'in katılımını geçici süreliğine engellemiştir.⁴⁵⁶

2.2.5. Malta ve Kıbrıs

Malta ve Kıbrıs, Ukrayna siyasetinde Akdeniz politikalarıyla yakından bağlantılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Modern Çağ döneminde ortak sosyo-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, ekonomik açıdan stratejik öneme sahip iki aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ve üçlü ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Malta ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 10'a ve Kıbrıs ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 28'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 2011'de ve 2017'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

⁴⁵³ Ukrayna, BM Genel Kurulu'nun "Yerli Halkların Hakları Bildirgesi" (2007) kararına 2014'te katılmıştır. Detaylı bkz. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.18_declaration%20rights%20indigenous%20peoples.pdf (erişim tarihi: 19.10.2022).

⁴⁵⁴ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁴⁵⁵ <https://kijev.mfa.gov.hu/ukr/news/tiltakozas-az-uj-ukran-oktatasi-toerverny-ellen> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁵⁶ <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin> (erişim tarihi: 14.07.2018).

- Ukrayna Dışişleri Bakanlığı ile Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında AB ile ilgili Konularda İş Birliğine Yönelik Mutabakat, 4 Temmuz 2011⁴⁵⁷
- Ukrayna Dışişleri Bakanlığı ile Malta Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasındaki İkili İstişarelere Yönelik Mutabakat, 17 Mayıs 2017⁴⁵⁸

1991’de ve 1992’de kurulan diplomatik ilişkiler, 2004’ten başlayarak Malta ve Kıbrıs’ın AB’ye katılımıyla birlikte, stratejik iş birliği çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 ‘Euromaidan’ hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Malta ve Kıbrıs tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014’te Kırım’ın ilhakına ilişkin Malta ve Kıbrıs’ın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı’ndan başlayarak ikili ve üçlü ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Malta ve Kıbrıs, Kırım’ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu’nda yer alarak 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimi sırasında Kyiv’e teknik ve teknolojik yardımda bulunmuştur.⁴⁵⁹

2005 AB Ukrayna Temsilciliği anket verilerine göre, Ukrayna’nın AB’ye katılımını Polonya’da %76, Litvanya’da %70, Slovenya’da %63, Malta’da %63, Kıbrıs’ta %63, Slovakya’da %62, Estonya’da %58, Macaristan’da %50, Çekya’da %46, Letonya’da %44 kamuoyu desteği kaydedilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa AB üye devletlerinde yüksek oranın yanı sıra İsveç’te %60, Birleşik Krallık’ta %45, Fransa’da %40, Almanya’da %30, Avusturya’da %18 kamuoyu desteği kaydedilmiştir.⁴⁶⁰ Batı Avrupa’da kamuoyu desteğinin eksik olmasına karşın, AB’nin yeni komşularıyla ilgili ilişkileri konusunda sınır ötesi istikrar ve güvenlik başlıkları ön planda tutulmuştur. Bu bağlamda AB, gerek doğuda gerek güneyde yeni ayrıştırıcı çizgilerin ortaya çıkması durumundan sakınarak yasadışı göç, enerji kaynaklarının kesintiye uğraması, çevresel bozulma, organize sınır aşırı suç ve terörizm gibi sorunların üstesinden gelebilmek için ortak hareket alanının gerekliliği üzerine değişik araçlar geliştirmiştir. AB, Ukrayna başta olmak üzere söz konusu ülkelerin serbest piyasa ekonomisine, sürdürülebilir kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikalarda ilerleme sağlayabilmesi için kaynakları birleştirerek mali, teknik ve makroekonomik destek ve vize rejiminin kolaylaştırılması olanaklarını ortaya koymuş ve ilgili programları kararlı bir şekilde uygulamaya başlamıştır.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ <https://cyprus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/304-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kiprom> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁵⁸ <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukraina-ta-malta/3159-legal-acts> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁵⁹ <https://cyprus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/305-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kiprom> (erişim tarihi: 14.07.2018); <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukraina-ta-malta/3157-diplomacy> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁴⁶⁰ Лабораторія Законодавчих Ініціатив, 2005: 24.

⁴⁶¹ Fontaine, 2013: 19.

Avrupa Komisyonu, AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu arasındaki iş birliği, temel amaçlar doğrultusunda bir dizi Komşuluk Politikası hedeflerinin ve görevlerinin hazırlanmasıyla sonuçlanmıştır:

- İç pazarın ve düzenleyici yapıların genişletilmesi
- Tercihli piyasa ilişkileri ve DTÖ kuralları doğrultusunda daha fazla piyasa açılımı
- Yasal göç ve kişilerin hareketine ilişkin konularda yoğunlaştırılmış iş birliği
- Yaygın güvenlik tehditlerini önlemek ve mücadele etmek için yoğunlaştırılmış iş birliği
- Çatışma önleme ve kriz yönetimi alanında geniş katılımlı iş birliği
- Karşılıklı anlayışa dayalı kültürel iş birliği ve kişisel temasların geliştirilmesi
- Ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağları ve Avrupa Araştırma Alanı ile bütünleşme
- Yatırım promosyonu ve korunması alanında iş birliği
- DTÖ üyeliği ve küresel ticaret sistemiyle bütünleşme çalışmalarına destek
- Finans kaynaklarının koordinasyonu

Avrupa Komisyonu tarafından üzerinde çalışılan strateji, komşular arasında iş birliğinin gelişmesi gereken belirli ana alanlar amaçlanmıştır:

- İnsan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlere bağlılığın teşvik edilmesi
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası doğrultusunda kriz yönetimi ve çatışma çözümü alanında siyasi iş birliği
- Ekonomik reformların uygulanması, AKP ülkelerinin mevzuatının AB mevzuat ortamı ile uyumlu şekle getirilmesi
- Ulaşım, çevre koruma, iletişim, enerji, bilim ve eğitim alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi
- Sınır ötesi hareketin yönetimi, Adalet ve İçişleri alanında iş birliğinin güçlendirilmesi⁴⁶²

Polonya, AB'nin doğu sınırında yeni sorunların veya ayrışmaların ortaya çıkmasına engel olma çalışmalarıyla birlikte, AKP altında yürütülen projelere aktif katılım yoluyla ağırlıklı olarak AKP'nin Doğu boyutunda yer almakla bilinmektedir. Bunun yanı sıra Orta Avrupa ülkeleri, AB sınırının doğusunda yer alan ülkelerle iyi ilişkilerin şekillenmesinde rol model olmaya en yatkın ülkeler konumunu paylaşmaktadır.

⁴⁶² Adamczyk, 2005: 32-35.

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı üzerinden okuma yapılırsa, AKP altında ulus-üstü kurumsallaşma, ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu özellikleri geri planda kalsa da siyasi irade, alansal iş birliği ve yayılma etkisi gibi özellikler ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modeli ve iş birliği çerçevesinde doğu ve güney AB komşuları için istikrarlı bir şekilde gerçekleşmeye başlamış ve Ukrayna başta olmak üzere 16 AKP ülkelerinin tamamı için geniş olanaklar sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB-UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE AVRUPACILIK DÖNEMİ VE POLONYA

3.1. Turuncu Devrim ve Ukrayna Dış Politikasında AB

2000-2001 yıllarında Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma'ya karşı Georgiy Gongadze cinayeti, güvenlik ve adalet üzerinden ortaya çıkan itirazlardan dolayı "Kuchma'sız Ukrayna" hareketi gerçekleşmiştir. 2002-2003 yıllarında Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma'ya karşı Kolchuha elektronik harp destek önlemleri sistemi, Sknyliv hava gösterisi faciası ve basın özgürlüğü üzerinden ortaya çıkan itirazlardan dolayı "Ayağa kalk Ukrayna!" hareketi gerçekleşmiş ve Ukrayna muhalefetine bir konsolidasyon sağlanmıştır. Ukrayna'daki toplumsal hareketlerin beraberinde Avrupacılık vektörü ulusalcı-liberal kanadın siyasi alanına taşınarak toplumsallaşması açısından etkisini oldukça güçlendirmiştir. Çalışmada alt başlıklar olarak Turuncu Devrim, Viktor Yushchenko dönemi AB-Ukrayna ilişkileri, ENPI ve Polonya dış politikasında Ukrayna ele alınmış, sonuç olarak 'Yeni İşlevselcilik' kuramının siyasi irade ve ulus-üstü kurumsallaşma bileşenlerine vurgu yapılmıştır.

3.1.1. Turuncu Devrim

2000-2001 "Kuchma'sız Ukrayna" ve 2002-2003 "Ayağa kalk Ukrayna!" gibi toplumsal hareketlerin etkisiyle Ukrayna siyasetinde Viktor Yushchenko, Yulia Tymoshenko, Petro Poroshenko, Oleksandr Turchynov, Yuriy Lutsenko, Anatoliy Hrytsenko, Oleh Tyahnybok, Viktor Pynzenyk ve Mykola Katerynychuk gibi muhalif isimlerin yükselişi kaydedilmiştir. Ukrayna siyasetindeki en kritik sorun, oligarşinin devlet yapılarında güçlenmesi ve mevcut düzene karşı verilen mücadelenin verimsiz kalması durumu olmuştur. İç politikada cumhurbaşkanı adayı Viacheslav Chornovil'in ölümüyle sonuçlanan araba kazası, gazeteci Georgiy Gongadze cinayeti ve seçim kampanyası sırasında cumhurbaşkanı adayı Viktor Yushchenko'ya zehirlenme aracılığıyla suikast girişimi gibi faili meçhul vakalar özellikle dikkat çekici başlıklar arasında yer almıştır. Bunun üzerine, akılcılık ve ahlakilik çizgisinde somut adımların atılmasından ziyade Avrupacılık vektörünün siyasi söylem düzeyindeki kalıcılığı ve siyasal elitin veya bireysel olarak siyasilerin kişisel çıkarlarının iç politikada sabitlenmesi kaydedilmiştir. İç politikadaki olumsuz eylemlerin yanı sıra Beşinci Genişleme sürecinde ilk aşamanın tamamlanması ve AKP'nin gerçekleşmesiyle birlikte, Avrupacılık vektörü ulusalcı-liberal siyasetin odak noktasına çevrilmiş ve gittikçe derinleşen kutuplaşma ortamında toplumda değişim talebinin zemini oluşmuştur.

2004 cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde Polonya, Sejm'in Ukrayna'ya demokratik normlara uyma çağrısında bulunmakla birlikte, Ukrayna'daki siyasi durumu yakından takibe almıştır. AKP'nin uygulamaya konulmasının ardından Avrupa Parlamentosu tarafından AB'nin Belarus, Ukrayna ve Moldova ile olan ilişkilerini ikili düzeyde ele almak adına her üç aktör için ayrı bir parlamenter heyet oluşturulmuştur.⁴⁶³ Avrupa Parlamentosu, ilk adım olarak Polonya temsilcileri Marek Siwiec ve Bogdan Klich eş başkanlığındaki bir gözlemci grubunun cumhurbaşkanlığı seçimi için Kyiv'e delegesini gerçekleştirmiştir.⁴⁶⁴ Polonya siyaseti, AB odaklı cumhurbaşkanı adayı Viktor Yushchenko'ya odaklanarak bu konuda Almanya'nın da desteğini almayı başarmıştır. Bunun üzerine, Polonya ve Almanya'nın ortak çalışmasıyla 'Ukrayna'ya yönelik Avrupa Politika Planı' hazırlanmış ve 12 Ekim 2004'te söz konusu belge AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'na sunulmuştur. AB üye devletleri, Ukrayna'nın AB'ye katılım fikrini onaylamamakla birlikte, 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modelinden yana olduklarını sergilemiş ancak Polonya'nın Ukrayna projesini uygulamada aktif ve tutarlı bir şekilde destekleyeceği ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁵

31 Ekim 2004'te Ukrayna'da cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. 1. tur seçim sonuçları, Kuzeybatı Ukrayna illerinde avantajın "Nasha Ukrajina" Partisi'nin lideri Viktor Yushchenko, Güneydoğu Ukrayna illerinde Başbakan Viktor Yanukovych'ten yana olduğunu göstermiştir. 10 Kasım tarihinde MSK, oyların %39,87'sinin Viktor Yushchenko'ya, %39,32'sinin Viktor Yanukovych'e verildiğini açıklamıştır.⁴⁶⁶ 2. turdan önceki zaman diliminde Viktor Yushchenko'nun çalışmalarıyla muhalefette anahtar isimler konsolide edilerek Yulia Tymoshenko, Oleksandr Moroz ve Anatoliy Kinakh liderliğindeki siyasi güçler koalisyonu ile ortak hareket etme konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Viktor Yanukovych'in karargâhı Donbas'ta yer almakla birlikte, Güneydoğu Ukrayna'da yüksek katılımı sağlama konusunda kararlılık sergilenmiştir. Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma gözlemci olarak siyasi duruşunu korumuş ve nüfuzunu iktidar tarafından aday gösterilen Viktor Yanukovych'e destek olmak için açıkça kullanmadığı kaydedilmiştir. 20 Kasım tarihinde Leonid Kuchma, seçim kampanyasının kirli olduğunu kabul etmiş ancak buna karşın, yetkililerin seçimin devrime dönüşmeden barışçıl bir şekilde yapılmasını sağlamak adına çalışacaklarına dair güvence vermiştir. Bu bağlamda "devrim" ifadesini ilk kez Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma dile getirmiştir.⁴⁶⁷

⁴⁶³ Лабораторія Законодавчих Ініціатив, 2004: 5.

⁴⁶⁴ Barburska, 2006: 32.

⁴⁶⁵ Чернова, 2012: 33.

⁴⁶⁶ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

⁴⁶⁷ Кульчицький, 2011: 412-414.

21 Kasım 2004'te 2. tur cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. MSK'nın verilerine göre, Viktor Yanukovych'in Viktor Yushchenko'dan 812.000 fazla oy aldığı kaydedilmiştir. Buna ek olarak Donbas'ta katılımın 1. tur ile kıyaslamada Luhansk ilinde kayıtlı seçmen sayısının %89,5'ine, Donetsk ilinde ise %96,7'sine kadar olmakla birlikte, 843.000 artış kaydedilmiştir. MSK tarafından yapılan ilk resmi açıklama, Kyiv'in merkezinde kitlesel sokak protestolarını tetikleyerek yaklaşık 30.000 kişiden oluşan bir kalabalığın seçime hile karıştığına dair itiraz etmesiyle birlikte, yeni bir toplumsal hareketin patlak vermesine neden olmuştur. 22 Kasım tarihinde protestocuların sayısı yaklaşık 100.000'e kadar yükselmiş ve Ukrayna'nın dört bir yanından vatandaşlar Bağımsızlık Meydanı'ndaki (Maidan Nezalezhnosti) 'Turuncu' harekete katılmaya başlamıştır.⁴⁶⁸ 23 Kasım tarihinde Kyiv'in merkez caddesi olan Khreshchatyk'in neredeyse tamamı boyunca 400 çadır kurulmuştur. Viktor Yushchenko'nun karargâhı tarafından Bağımsızlık Meydanı'ndan canlı olarak dünyanın önde gelen TV kanallarının da katılabileceği bir uydu yayını düzenlenmiştir.

Stanislav Kulchytsky'e göre, Ukrayna'da toplumsal öfkenin yabancı muhabirleri şaşırtacak boyutta patlamasına cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarından çok vatandaşların sosyo-ekonomik durumdan duydukları memnuniyetsizlik neden olmuştur. Ukrayna'daki sosyolojik anketlerin verilerine göre, sivil toplum Leonid Kuchma'nın cumhurbaşkanlığı dönemindeki özelleştirmeden hareketle, söz konusu süreci "yozlaşmış mafyatik kamusal yaşam tarzı" olarak etiketlemiş ancak yetkililer derinleşen kutuplaşmanın belirtilerini görmezden gelmiştir.⁴⁶⁹

Bağımsızlık Meydanı'nda Aleksander Kwaśniewski, Valdas Adamkus gibi politikacıların yanı sıra Ruslana Lyzhychko, Sviatoslav Vakarchuk, Oleh Skrypka, Vitali Klitschko, Wladimir Klitschko, Oleh Luzhny, Oksana Zabuzhko, Dmytro Gordon gibi ünlü ve aydın kesimden olan kişilerin ve Katolik Kilisesi, Ukrayna Uniat Kilisesi, Ukrayna Ortodoks Kilisesi – Kyiv Patrikliği, Ukrayna Lutheran Kilisesi gibi dini kurumların yer alması, 'Turuncu' harekete değişik bir renk katmakla birlikte, toplumsal açıdan oldukça etkili kılınmıştır.

24 Kasım tarihinde MSK tarafından 2. tur seçim sonuçlarıyla ilgili resmi protokol onaylanmıştır:

- Viktor Yanukovych %49,46
- Viktor Yushchenko %46,61⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Wilson, 2005: 125.

⁴⁶⁹ Кульчицкий, 2011: 414-415.

⁴⁷⁰ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

Bunun yanı sıra “Oleksandr Razumkov Ukrayna İktisadi ve Siyasi Araştırmalar Merkezi”, “Kyiv Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü”, “Sosyal ve Siyasi Araştırmalar Merkezi” ve “Sosyal Gözlem” tarafından ortak olarak düzenlenen 2004 Ulusal Oy Anketi’nin 2. tur seçim sonuçları da açıklanmıştır:

- Viktor Yushchenko %52,9
- Viktor Yanukovych %44,2⁴⁷¹

Polonya toplumu, söz konusu süre zarfında ‘Turuncu’ hareketle ilgili yoğun dayanışma sergilemiştir, şöyle ki 20 Kasım 2004’ten başlayarak Ukrayna’da demokratik reformları desteklemek adına Ukrayna’nın Varşova Büyükelçiliği’nin karşısında kesintisiz bir eylem başlatılmıştır. Polonya’daki eylemler, AB’nin 2. tur seçim sonuçlarını tanımayacağını açıkça ilan edene kadar devam etmiştir. Bunun üzerine, 2. tur seçim sonuçlarının manipüle edilmesine itiraz etmek adına 25 AB üyesi tamamı büyükelçilerini Ukrayna’dan geri çekmiş, söz konusu durum Polonya siyaseti ve medyası tarafından olumlu karşılanmıştır. Polonya’nın Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, Ukrayna’ya Avrupa demokrasisinin standartlarını karşılaması durumunda AB üyeliğinin sunulması çağrısında bulunmuştur. AB üye devletlerinin söz konusu öneriye septik yaklaşımı, Polonya medyasının AB’yi bölgesel bütünleşme politikalarında Türkiye’yi ve ikili ilişkilerde Rusya’yı ön planda tutarak daha fazla ilgi sergilemekle suçlamasına yol açmıştır.⁴⁷²

25 Kasım tarihinde Ulusal Kurtuluş Komitesi, Ukrayna halkına çağrıda bulunarak Anayasa’nın savunulması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine, Viktor Yushchenko’nun avukat vekili Mykola Katerynychuk, toplu şekilde hile iddiasıyla Ukrayna Yüksek Mahkemesi’ne resmi başvuruda bulunmuş, Ukrayna Yüksek Mahkemesi, Mykola Katerynychuk’un MSK’nın 2. tur seçim sonuçlarına ilişkin kararına karşı şikâyet dilekçesini kabul etmiştir. 2. tur seçim sonuçlarıyla ilgili dava dosyası, Ukrayna Yüksek Mahkemesi Sivil İşler Mahkeme Odası tarafından incelenmiştir. Ukrayna Yüksek Mahkemesi, MSK’nın davanın incelenmesi zaman diliminde seçimin resmi sonuçlarını yayımlamasını yasaklamış, söz konusu hukuki durum Ukrayna’nın yeni seçilen cumhurbaşkanına yetki devri sürecini askıya almıştır.

26 Kasım tarihinde Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski’nin girişimi ve Litvanya Cumhurbaşkanı Valdas Adamkus’un desteğiyle AB, Ukrayna ile müzakere sürecini başlatma kararı almış, Mariinsky Sarayı’nda Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma, Viktor Yushchenko, Viktor Yanukovych ve AB’den 9 liderin katıldığı bir Yuvarlak Masa düzenlenmiştir. AB liderlerinin diplomatik çalışmalarıyla Rusya devlet başkanı Vladimir

⁴⁷¹ Wilson, 2005: 125-144.

⁴⁷² Чернова, 2012: 34.

Putin, Yuvarlak Masa'ya katılmayı kabul etmiş ve bu konuda Rusya Federasyonu Devlet Duması başkanı Boris Gryzlov görevlendirilmiştir.⁴⁷³ AB, Ukrayna için söz konusu krizi güç kullanmadan çözmeyi üstlenerek belirli talepler öne sürmüştür:

- Ülkenin toprak bütünlüğünün korunması
- 2. tur cumhurbaşkanlığı seçiminin yeniden gerçekleşmesi
- Her iki adaya medyaya eşit fırsatlarda erişim sağlamak

Yuvarlak Masa herhangi bir karar almayarak danışma ve bilgi paylaşımıyla sonuçlanmıştır.⁴⁷⁴

27 Kasım tarihinde Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma, üç günlük sessizliğin ardından protestocularla ilgili güç kullanılmasına karşı olacağı ve siyasi müzakereler yoluyla bir çözüm üretileceği hakkında iki önemli açıklama yapmıştır. Bunun yanı sıra Verkhovna Rada başkanı Volodymyr Lytvyn, siyasi bir çözüm üretilmesi gerektiğini ifade etmiş, Verkhovna Rada, 323 milletvekilinin oyu ile cumhurbaşkanlığı 2. tur seçim sonuçlarını Seçim Yasası'na aykırı olarak yapıldığı gerekçesiyle geçersiz kılmıştır. Viktor Yushchenko ve siyasi güçler koalisyonu tarafından 2. turun yeniden organize edilmesine hazır oldukları ancak bunun fırsat eşitliği ortamında mümkün olabileceği önkoşulu ortaya konulmuştur. Bunun üzerine, Viktor Yushchenko, Ulusal Kurtuluş Komitesi üzerinden Leonid Kuchma ve hükümet karşısında 4 talep öne sürmüştür:

1. Viktor Yanukovych'in başbakanlık görevinden istifa etmesi⁴⁷⁵
2. MSK heyetinin güncellenmesi
3. Kharkiv, Luhansk ve Donetsk valilerinin istifa etmesi
4. Güneydoğu Ukrayna illerinde ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi⁴⁷⁶

Devlet organları olarak yasama ve yürütmenin uygulamaları, siyasi düzlemde ortaya çıkan sorunu hukuki düzleme taşımış ve Ukrayna Yüksek Mahkemesi'nin gelecekteki kararıyla ilgili altyapıyı hazırlamıştır. 1 Aralık tarihinde Verkhovna Rada, 228 milletvekilinin oyu ile Viktor Yanukovych hükümetinin istifasına yönelik karar almıştır. Bunun üzerine, 3 Aralık tarihinde Ukrayna Yüksek Mahkemesi tarafından Viktor Yushchenko lehine karar çıkmış, alınan karar, "seçmenlerin gerçek iradesinin sonuçlarını belirlemenin imkansızlığı nedeniyle, 26 Aralık tarihinde yeniden seçim düzenlenmesi gerekmektedir" şeklinde açıklanmıştır. MSK kararı iptal edilmiş, bunun yanı sıra Ukrayna Yüksek Mahkemesi

⁴⁷³ Кульчицкий, 2011: 414-415.

⁴⁷⁴ Чернова, 2012: 34.

⁴⁷⁵ Ukrayna Anayasası'nın 115. Maddesine dayanarak, başbakanın görevinden istifası hükümet üyelerinin tamamının istifasını gerektirmektedir.

⁴⁷⁶ Wilson, 2005: 125-144.

tarafından alınan kararın temyize götürülmesi işleminin hukuki açıdan kapalı olduğu kaydedilmiştir.

6 Aralık tarihinde Mariinsky Sarayı'nda Yuvarlak Masa yeniden bir araya gelmiş ve Seçim Yasası'ndaki değişiklikler, MSK'nın oluşumu ve siyasi reformun doğası hakkında keskin tartışmalar yaşanmıştır. Leonid Kuchma, Seçim Yasası'ndaki değişiklikleri ve MSK'nın yapısının gözden geçirilmesini kabul etmiş ve Viktor Yushchenko'dan iktidar merkezinin cumhurbaşkanından parlamentoya ve hükümete kaydırılması için onay almıştır. 8 Aralık tarihinde Verkhovna Rada, 402 milletvekilinin oyu ile anlaşmaların tamamını tek pakette onaylamış, aynı gün içinde Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma ilgili değişiklikleri imzalamıştır:

- ✓ “Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimine Dair Ukrayna Yasası'nın Uygulanmasının Nitelikleri Hakkında Ukrayna Yasası”, olası hile veya toplu oy kullanma uygulamalarının yolunu kapatmıştır
- ✓ “Ukrayna Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Ukrayna Yasası”, cumhurbaşkanı yetkilerini kısıtlamış, parlamenter ağırlıklı yarı-başkanlık sistemini öngörmekle birlikte, kamuoyunda 2004 Anayasası olarak yaygınlaşmıştır
- ✓ MSK Üyeleri Yetkilerinin Erken Sonlandırılması Hakkında Verkhovna Rada Kararı kabul edilmiştir
- ✓ MSK Üyelerinin Atanması Hakkında Verkhovna Rada Kararı kabul edilmiştir

26 Aralık 2004'te 2. tur cumhurbaşkanlığı seçimi yeniden gerçekleşmiş ve aynı gün içinde MSK tarafından 2. tur seçim sonuçlarıyla ilgili resmi protokol onaylanmıştır:

- Viktor Yushchenko %51,99
- Viktor Yanukovich %44,20⁴⁷⁷

Ukrayna'daki cumhurbaşkanlığı seçimindeki her üç oylama sırasında Viktor Yushchenko – 16 Kuzeybatı Ukrayna illeri ve ayrıca Kyiv'de, Viktor Yanukovich – 8 Güneydoğu Ukrayna illeri, Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol'da (Aqyar) olmak üzere rakipler belirli bölgelerde ön plana çıkmıştır.⁴⁷⁸

3.1.2. Ukrayna İç Politikasında Turuncu Devrim

İç politikada Ukrayna'da, Turuncu Devrim'in ardından kısa bir süre sonra siyasi krizler yaşanmış, 2 kez parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve 4 Kabine değişikliği yapılmıştır. İlk tartışma UGSK'nın yetkileri üzerinden ortaya çıkmıştır. 2005 Mart ayında UGSK Sekreteri Petro Poroshenko, “Bakanlar Kurulu'ndaki başlıkların tamamının UGSK'nın yetki

⁴⁷⁷ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

⁴⁷⁸ Кульчицкий, 2011: 414-415.

alanına girdiğini” belirtmiştir. Bunun üzerine, Viktor Yushchenko, “UGSK için stratejik kararların alınacağı tek yer” olması gerektiğini ifade etmiştir. Viktor Yushchenko ve Petro Poroshenko’nun UGSK ile ilgili Bakanlar Kurulu’nun bir kopyası sistemini oluşturmaya çalışması durumu, iktidar ekibindeki çatışmanın ana başlığı haline gelmiştir, şöyle ki Yulia Tymoshenko kabinesinin ve Petro Poroshenko’nun 2005 Eylül ayında istifasına kadar yol açmış ve Yuriy Yekhanurov’a kabine kurma yetkisi verilmiştir.⁴⁷⁹ 2006 Mart ayında parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve ‘Turuncu’ hareketin güçleri ikinci, üçüncü ve dördüncü sırayı paylaşmışlardır:

- Bölgeler Partisi (Viktor Yanukovich) %32,14
- Yulia Tymoshenko İttifakı (Yulia Tymoshenko) %22,29
- Bizim Ukrayna İttifakı (Viktor Yushchenko) %13,95
- Ukrayna Sosyalist Partisi (Oleksandr Moroz) %5,69
- Ukrayna Komünist Partisi (Petro Symonenko) %3,66⁴⁸⁰

2006 parlamento seçimlerinin ardından ‘Turuncu’ partiler arasında Petro Poroshenko üzerinden siyasi kriz yaşanmış, Temmuz ayında Oleksandr Moroz’un parlamento grupları olarak Bölgeler Partisi ve Ukrayna Komünist Partisi ile öne sürdüğü Kriz Karşıtı Koalisyon Verkhovna Rada’da başarı sağlamış, Cumhurbaşkanı Viktor Yushchenko’nun partiler arasındaki fikir ayrılıklarının üstesinden gelmek adına öne sürdüğü “Ulusal Birlik Bildirgesi” uzlaşısı belgesi Yulia Tymoshenko tarafından geri çevrilmiş ve Ağustos ayında Viktor Yanukovich’e kabine kurma yetkisi verilmiştir.

Bölgeler Partisi ve Bizim Ukrayna İttifakı’nın 2006 Ağustos ayında oluşturduğu Bakanlar Kurulu’nun ardından iki ay sonra Bizim Ukrayna İttifakı’nın Viktor Yanukovich kabinesine muhalefeti üzerine siyasi kriz başlamıştır. 2007 Nisan ayında Cumhurbaşkanı Viktor Yushchenko, parlamento grupları tarafından koalisyon ve ardından kabine kurma süreciyle ilgili koalisyonun bireysel veya takım üyeliği temelinde yenilenmesi ihlalini esas almakla birlikte, Verkhovna Rada Yönetmeliği ve Ukrayna Anayasası’nın 5., 77., 83., 102. ve 106. Maddelerine⁴⁸¹ dayanarak, Verkhovna Rada’yı feshetme yetkisini kullanmıştır.⁴⁸²

2007 Eylül ayında erken parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve ‘Turuncu’ hareketin güçleri ikinci ve üçüncü sırayı paylaşmışlardır:

- Bölgeler Partisi (Viktor Yanukovich) %34,37
- Yulia Tymoshenko İttifakı (Yulia Tymoshenko) %30,71

⁴⁷⁹ Åslund, 2009: 201-236.

⁴⁸⁰ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019).

⁴⁸¹ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁴⁸² Åslund, 2009: 201-236.

- Bizim Ukrayna – Halkın Öz Savunması İttifakı (Viktor Yushchenko) %14,15
- Ukrayna Komünist Partisi (Petro Symonenko) %5,39
- Lytvyn İttifakı (Volodymyr Lytvyn) %3,96⁴⁸³

2007 erken parlamento seçimlerinin ardından ‘Turuncu’ partiler arasında uzlaşya varılmış, Kasım ayında Viktor Yushchenko’nun parlamento grupları olarak Yulia Tymoshenko İttifakı ile öne sürdüğü Demokrasi Güçleri Koalisyonu Verkhovna Rada’da başarı sağlamış ve Yulia Tymoshenko’ya kabine kurma yetkisi verilmiştir.

Yulia Tymoshenko İttifakı ve Bizim Ukrayna – Halkın Öz Savunması İttifakı’nın oluşturduğu Bakanlar Kurulu’nun ardından dokuz ay sonra Bizim Ukrayna – Halkın Öz Savunması İttifakı’nın Yulia Tymoshenko kabinesine muhalefeti üzerine siyasi kriz başlamıştır. 2008 Aralık ayında Yulia Tymoshenko’nun parlamento grupları olarak Bizim Ukrayna – Halkın Öz Savunması İttifakı ve Lytvyn İttifakı ile öne sürdüğü Ulusal Kalkınma ve İstikrar Koalisyonu Verkhovna Rada’da başarı sağlamıştır.⁴⁸⁴

3.1.3. Ukrayna Dış Politikasında AB

2004 cumhurbaşkanlığı seçimi, 2006 parlamento seçimleri ve 2007 erken parlamento seçimleri sonucunda Ukrayna’daki siyasi çevrelerde AB odaklı eğilimlerin pekişmesi, Ukrayna’nın beyan edilen reformları uygulama çalışmalarını yoğunlaştırmasının önkoşullarını oluşturmuştur. Bu dönemin sistemsal çerçevesini şekillendiren 2005, 2007, 2008 ve 2009’da belirli somut eylemler gerçekleşmiştir.

21 Şubat 2005’te Ukrayna’nın demokratik kurumların güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele, yapısal ekonomik reformlar ve AB ile iş birliğini geliştirmeye yönelik önlemlerdeki özel yükümlülüklerinin bir listesini içeren 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı’nın imzalanması, beraberinde alansal iş birliğinin gelişimini de sağlamıştır:

- Silahsızlanma ve bölgesel güvenlik alanında iş birliği
- Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması’nın imzalanması beklentisiyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi
- Ukrayna mevzuatının AB normları ve standartlarına uyarlanması
- AB ile vize rejiminin kolaylaştırılması
- Ukrayna’da yatırım ortamının iyileştirilmesi, vergi reformunun gerçekleştirilmesi ve kamu maliyesi yönetiminin iyileştirilmesi

⁴⁸³ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019).

⁴⁸⁴ Åslund, 2009: 201-236.

2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı döneminde AB-Ukrayna ilişkilerinin geliştirilmesinde belirli anahtar başlıklar ele alınmış ve ilgili sonuçlara varılmıştır:

- Ukrayna'ya AB anti-damping mevzuatı çerçevesinde serbest piyasa ekonomisine sahip bir ülke statüsünün verilmesi
- Ukrayna'ya AB'nin dış politika açıklamalarına ve pozisyonlarına katılma hakkı verilmesi
- Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılmasına İlişkin Anlaşma'nın ve Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma'nın imzalanması ve uygulanması
- Avrupa Yatırım Bankası finansmanının Ukrayna'ya genişletilmesi (Ukrayna ile Avrupa Yatırım Bankası arasındaki Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması ve uygulanması)
- Ukrayna'nın transit statüsü ve Ukrayna-Rusya ilişkilerinde doğalgaz transiti bağlamında tartışmalı konuların ortaya çıkmasından dolayı enerji alanı başta olmak üzere alansal iş birliğinin derinleştirilmesi
- Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) yerini alacak yeni bir temel sözleşmenin imzalanması için müzakerelerin başlatılması

Yevgeniy Treshenkov, 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı kapsamında Ukrayna için 4 anahtar başlığa dikkat çekmiştir:

- ✓ Demokratik kurumların güçlendirilmesi, medyanın bağımsızlığının garanti altına alınması, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin AGİT standartlarına uygun olarak organize edilmesi
- ✓ Transdinyester sorunu başta olmak üzere çatışmaların çözümünde AB ile Ukrayna arasında iş birliği
- ✓ DTÖ'ye katılım
- ✓ İşletme koşullarını iyileştiren reformların gerçekleştirilmesi: vergi reformu ve yolsuzlukla mücadele⁴⁸⁵

26 Temmuz 2005'te Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yushchenko AB üye devletleri, İsviçre ve Lihtenştayn vatandaşlarına tek taraflı olarak vize serbestisiyle ilgili kararı imzalamış ve söz konusu uygulama 1 Eylül tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁸⁶ 1 Aralık 2005'te 9. AB-Ukrayna Kyiv Zirvesi'nde AB, Ukrayna'ya serbest piyasa ekonomisine sahip bir ülke statüsünün verilmesi kararını almıştır. 23 Aralık tarihinde AB Bakanlar Konseyi, Ukrayna'yı serbest piyasa ekonomisine sahip bir ülke olarak tanımış ve 30 Aralık tarihinde AB tarafından Ukrayna için serbest piyasa ekonomisine sahip ülke statüsü yürürlüğe girmiştir. Bunun yanı

⁴⁸⁵ Трещенков, 2013: 133.

⁴⁸⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131/2005#Text> (erişim tarihi: 23.07.2019).

sıra Ukrayna vatandaşları için AB programları da açılmış ve ilk 32 Ukraynalı öğrenci “Erasmus Mundus” Öğrenci Değişim Programı’na katılarak eğitim hakkı kazanmıştır.⁴⁸⁷

1 Ocak 2006’da Polonya (1999), Gürcistan (1999), Moldova (2001), Türkiye (2004), Ermenistan (2004) ve Azerbaycan’ın (2004) ardından Ukrayna, Avrupa Konseyi’nin (CoE) yolsuzlukla mücadele organı olan Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu’na (GRECO) katılmıştır.⁴⁸⁸

5 Mart 2007’de AB ve Ukrayna, yeni bir hukuki aracın imzalanmasına ilişkin müzakere sürecini başlatmıştır.⁴⁸⁹ 11 Nisan 2007’de Avrupa Komisyonu tarafından Almanya’nın bir projesi olarak Karadeniz Sinerjisi girişimi önerilmiş ve AB kurumları söz konusu projeyi incelemeye almıştır.⁴⁹⁰ Projenin iş birliği alanları olarak enerji, ulaşım, çevre, göç ve sınır ötesi suçla mücadele başlıkları; ortakları olarak Ukrayna, Moldova, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi küresel ve bölgesel aktörler belirlenmiştir.⁴⁹¹ 17 Ocak 2008’de Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu’nun Karadeniz Sinerjisi girişimi önerisi üzerine 5 öncelikli iş birliği alanı belirlemiştir:

1. Güvenlik sorunları
2. Siyasi istikrarın ve etkili demokrasinin teşviki
3. Enerji, ulaşım ve çevre alanlarında iş birliği
4. Ticari ve ekonomik iş birliği
5. Eğitim, öğretim ve araştırma⁴⁹²

18 Haziran 2007’de AB ile Ukrayna arasında Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılması Anlaşması ve AB ile Ukrayna arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. 29 Kasım 2007’de AB Bakanlar Konseyi tarafından söz konusu anlaşma metinleri onaylanmış ve 1 Ocak 2008’de Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılması Anlaşması,⁴⁹³ 15 Ocak 2008’de Geri Kabul Anlaşması⁴⁹⁴ yürürlüğe girmiştir.

2008’den başlayarak AB ile Ukrayna arasında DTÖ üyeliği önkoşuluyla birlikte, ürünlerin, hizmetin ve sermayenin serbest dolaşımının yolunu açacak ve tarife dışı ekonomik düzenleme araçlarının geniş ölçüde uyumlaştırılmasını sağlayacak derinlemesine ve kapsamlı

⁴⁸⁷ Лабораторія Законодавчих Ініціатив, 2005: 3-5.

⁴⁸⁸ <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine> (erişim tarihi: 20.07.2017).

⁴⁸⁹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (erişim tarihi: 03.10.2019); <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (erişim tarihi: 05.04.2019).

⁴⁹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52007DC0160> (erişim tarihi: 19.05.2021).

⁴⁹¹ Шапов, 2019: 176.

⁴⁹² https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0017_EN.html (erişim tarihi: 07.03.2018).

⁴⁹³ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2007/840/oj> (erişim tarihi: 02.03.2021).

⁴⁹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2007/839/oj> (erişim tarihi: 02.03.2021).

bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasına ilişkin müzakereler başlatılmıştır.⁴⁹⁵ 5 Şubat 2008’de DTÖ Genel Konseyi toplantısında, Ukrayna’nın DTÖ’nün kuruluşuna ilişkin Marakeş Antlaşması’na katılma kararı alınmıştır. 10 Nisan 2008’de Verkhovna Rada, 411 milletvekilinin oyu ile Ukrayna’nın DTÖ’ye katılımına ilişkin protokolü onaylamış ve 16 Mayıs 2008’de Ukrayna, DTÖ’nün 152. resmi üyesiği gerçekleştirmiştir.⁴⁹⁶

26 Mayıs 2008’de AKP’nin doğu kanadında yer alan Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile iş birliğini yoğunlaştırmaya yönelik Polonya’nın İsveç ile bir arada ortak projesi olarak Doğu Ortaklığı’nın (EaP) sunumu gerçekleşmiş ve başlatılmıştır. Doğu Ortaklığı’nın (EaP) AKP’den temel farkı, AB ile ikili ilişkilerin yanı sıra belirli projelere odaklanması gereken çok taraflı bir iş birliği formatının öngörülmesi olmuştur. Doğu Ortaklığı’nın (EaP) anahtar araçları olarak AB ile ortaklık ve serbest ticarete ilişkin bireysel Ortaklık Antlaşması’nın (AA) imzalanması ve toplumsal etkileşimin güçlendirilmesi adına vize rejiminin kolaylaştırılması, uzun vadede vize serbestisi paketi belirlenmiştir. Bu doğrultuda Doğu Ortaklığı (EaP) komşularından AB değerleri bağlamında reformlar yapılması ve mevzuatlarında AB müktesebatına uyum sağlanması önkoşulları oluşturulmuştur.⁴⁹⁷

9 Eylül 2008’de 12. AB-Ukrayna Paris Zirvesi’nde, Ukrayna için Avrupa ülkesi statüsü tanımlanmış,⁴⁹⁸ bunun yanı sıra siyasi ortaklık ve ekonomik bütünleşme ilkeleri üzerine inşa edilecek olan Ortaklık Antlaşması (AA) formatında hukuki açıdan bir bağlayıcı belgenin imzalanması konusunda uzlaşıya varılmıştır.⁴⁹⁹

23 Kasım 2009’da AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Antlaşması’nın (AA) hazırlanması ve uygulanmasının hızlandırılması amacıyla AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası belgesi onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası, AB ile Ukrayna arasındaki yeni Ortaklık Antlaşması (AA) üzerinden sağlanan yoğunlaştırılmış iş birliği ve pazarlara erişimin iyileştirilmesi olanaklarından tam olarak yararlanmak için Ukrayna’nın dikkat etmesi gereken reformların temel önceliklerini belirlemiştir. AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası belgesinin anahtar konusu, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) yerini alacak Ortaklık Antlaşması’nın (AA) akdedilmesine ilişkin müzakerelerin başlatılması olmuştur.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Макаренко та Хомутенко, 2015: 271-272.

⁴⁹⁶ https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (erişim tarihi: 05.04.2018).

⁴⁹⁷ Чернова, 2013: 19.

⁴⁹⁸ van Middelaar, 2014: 19.

⁴⁹⁹ <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (erişim tarihi: 22.02.2020).

⁵⁰⁰ Макаренко та Хомутенко, 2015: 271-272.

3.1.4. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI)

2007-2013 yılları arasında AKP kapsamında Doğu komşuları (Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) ve Güney komşuları (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye) olmak üzere AB tarafından her iki gruptaki ülkeler için 12 milyar Avro değerinde bütçeye sahip Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI) olarak yeni mali destek programı uygulanmıştır.⁵⁰¹ 2007-2010 sürecini kapsayan Viktor Yushchenko döneminde 494 milyon Avro olmakla birlikte,⁵⁰² Ukrayna için ENPI bütçesinden toplam 1.005.6 milyar Avro mali destek tesis edilmiştir.⁵⁰³

3.1.5. Polonya

AB'ye katıldıktan sonraki dönemde Polonya, AB'nin Doğu politikasını geliştirmeyi amaçlayan değişik çalışmalarda aktif bir şekilde yer almıştır. Varşova, AKP'nin Doğu boyutunu güçlendirmek için genellikle diğer Visegrád Dörtlüsü ülkeleri ve Baltık ülkeleriyle sıkı iş birliği içinde bulunarak bir arada hareket etme eğilimini ön planda tutmuştur. Polonya, AKP'yi Doğu Avrupa ülkelerinin beklentilerini dikkate alacak şekilde revize etme ve 'eski' AB üye devletlerini Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye ikna etme politikasını üstlenmiştir. Polonya aynı zamanda AB ile Ukrayna ve AB ile Moldova arasındaki mevcut Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) Ortaklık Antlaşması (AA) düzeyine yükseltmeyi ön plana çıkarmıştır.⁵⁰⁴

2005'ten başlayarak Polonya ve Litvanya, Turuncu Devrim'in siyasi ayağıyla ilgili çalışmalarına ve Ukrayna'nın açık bir şekilde ifade edilen Avrupacılık politikalarına yanıt olarak, Ukrayna ile iş birliğini AKP'nin ötesine taşımak için daha fazla girişimde bulunmuşlardır.⁵⁰⁵ 2006-2007 yıllarında Brüksel'deki Polonya devlet kurumları, Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika bölgelerinin değişik tarihsel, coğrafi ve uygarlık aidiyetlerini ortaya koymakla birlikte, AKP formatının tatmin edici olmadığını vurgulayan "AKP – Doğu Boyutu" ve "AB-Ukrayna İlişkileri: Polonya Önerileri" başlıklı belgeleri hazırlamıştır. Bunun yanı sıra Polonya, AKP'nin doğu ve güney bölgelerinin finansmanında dengeleme sağlanmasına gereksinim duyduğunu ifade etmekle birlikte, aynı zamanda Doğu boyutunun çok taraflı iş birliği mekanizmalarından yoksun bırakıldığına işaret etmiştir. Polonya'nın çalışmaları, 8-9 Mart 2007 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Brüksel Zirvesi'nde AKP'nin Doğu ve Güney boyutlarını yalnızca iki taraflı değil, aynı zamanda çok

⁵⁰¹ Fontaine, 2013: 19.

⁵⁰² Sasse, 2010: 191.

⁵⁰³ Maass, 2018: 238.

⁵⁰⁴ Natorski, 2007: 75.

⁵⁰⁵ Barburska, 2006: 38.

tarafli eylemlerle geliştirmeye yönelik “Polonya ve Litvanya Önerileri” belgesinin uyarlanması ve uygulanmasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁰⁶

3.1.6. Demokratik Seçim Topluluğu (DST)

‘Turuncu’ partilerin koalisyonları döneminde Ukrayna dış politikasındaki lokal bölgesel bütünleşme girişimleri ve yeni bölgeselcilik deneyimleri ele alınırsa, 2005’te Ukrayna ve Gürcistan’ın girişimiyle “bölgede özgürlük ve demokrasiyi korumak” adına Gürcistan’ın Borcomi kentinde bir organizasyon düzenlenmiştir. Borcomi Bildirgesi ile kurulacak DST’nin amacı olarak “bölgeyi ayrışma çizgilerinden, insan hakları ihlallerinden, her türlü çatışma ruhundan ve dondurulmuş çatışmalardan arındırmak” için güçlü bir aracın oluşturulması belirlenmiştir. DST’nin kuruluş toplantısı 2005’te Estonya, Letonya, Litvanya, Ukrayna, Romanya, Moldova, Slovenya, Kuzey Makedonya ve Gürcistan’ın katılımıyla Polonya, Bulgaristan ve Azerbaycan’ın gözlemci olduğu bir ortamda Kyiv’de gerçekleşmiştir. Kyiv Bildirgesi ile demokrasi ve insan hakları çalışmalarını teşvik etme ve demokratik gelişmeye yönelik yolsuzluk, organize suç, kara para aklama, terörizm, çatışmalar ve yasa dışı uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi başlıkların yer aldığı tehditlere yanıt verme konusunda uzlaşşı sağlanmıştır.⁵⁰⁷ A. Antipov, L. Shchankina ve S. Levchuk gibi akademisyenler, DST’nin jeopolitik bağlamda Avrupalılık vektörüne dikkat çekmiştir.⁵⁰⁸

3.1.7. Romanya ve Bulgaristan

21 Haziran 2003’te AB-Batı Balkanlar Selanik Zirvesi’nde transformasyon süreci olarak iyi komşuluk politikaları ve Kopenhag Kriterleri’nin⁵⁰⁹ başarılı bir şekilde uygulamaya konulmasından dolayı Romanya ve Bulgaristan için katılım tarihi belirlenmiş ve 22 Haziran 2004’te Brüksel’de düzenlenen Ortaklık Komitesi sırasında söz konusu katılım programı onaylanmıştır. 25 Nisan 2005’te Romanya, Bulgaristan ve AB-25 ülkeleri tarafından Lüksemburg’da Katılım Antlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 2007’de Romanya ve Bulgaristan, resmi olarak AB’ye üyeliği gerçekleşmiştir.⁵¹⁰

Romanya ve Bulgaristan, Ukrayna siyasetinde Balkanlar ve Karadeniz politikalarıyla yakından bağlantılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak sosyo-politik ve ortak etno-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip iki aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupalılık vektörü kapsamında

⁵⁰⁶ Tyshchenko, 2014: 182.

⁵⁰⁷ Матвієнко, 2011: 682-683.

⁵⁰⁸ Антипов и др., 2022: 22-29.

⁵⁰⁹ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en (erişim tarihi: 05.10.2019).

⁵¹⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163 (erişim tarihi: 13.07.2018).

ele alınırsa, ikili ve üçlü ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Romanya ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 68'e ve Bulgaristan ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 101'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1992'de ve 1997'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Ukrayna ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Anlaşması, 5 Ekim 1992⁵¹¹
- Ukrayna ile Romanya Arasında İyi Komşuluk İlişkileri ve İşbirliği Anlaşması, 2 Haziran 1997⁵¹²
- BM Uluslararası Adalet Divanı “Yılan Adası Kararı”,⁵¹³ 3 Şubat 2009⁵¹⁴

1918'de, 1991'de ve 1992'de kurulan diplomatik ilişkiler, 2007'den başlayarak Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılımıyla birlikte, stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Romanya ve Bulgaristan tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Romanya ve Bulgaristan'ın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ve üçlü ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Romanya ve Bulgaristan, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.⁵¹⁵

'Yeni İşlevselcilik' kuramı bağlamında okuma yapılırsa siyasi irade ve ulus-üstü kurumsallaşma bileşenlerinin ön plana çıktığını okumak mümkündür. 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı, AB üye devletleri, İsviçre ve Lihtenştayn vatandaşlarına tek taraflı olarak vize serbestisi, Ukrayna için serbest piyasa ekonomisine sahip ülke statüsü, “Erasmus Mundus” Öğrenci Değişim Programı, Ukrayna'nın Avrupa Konseyi (CoE) Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'na (GRECO) katılması, Karadeniz Sinerjisi girişimi, Vize İşlemlerinin

⁵¹¹ <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/95-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁵¹² <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/180-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁵¹³ Yılan Adası (Fidonisi) ile ilgili Ukrayna'nın lehine, Karadeniz sınırları ile ilgili Romanya'nın lehine karar alınmıştır.

⁵¹⁴ Detaylı bkz. <https://www.icj-cij.org/case/132> (erişim tarihi: 05.04.2018).

⁵¹⁵ <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/98-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018); <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/183-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Kolaylaştırılması Anlaşması ve Geri Kabul Anlaşması, ENPI, Ukrayna'nın DTÖ'ye katılması, Doğu Ortaklığı (EaP), AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası gibi eylem ve olaylar dizisi 'Yeni İşlevselcilik' kuramının siyasi irade ve ulus-üstü kurumsallaşma bileşenleri açısından önemli gelişmeler olarak kabul görülmektedir.

3.2. Doğu Ortaklığı ve Takip Edilen Politikalar

'Geniş Avrupa' (2002) ve AKP'nin (2003-2004) ardından Polonya ve İsveç'in ortak projesi olarak akdedilen Doğu Ortaklığı (EaP, 2008-2009), AB ile Ukrayna arasında bölgesel bütünleşme açısından stratejik olmasıyla birlikte, AB Hukuku kapsamında başlatılan anahtar araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Doğu Ortaklığı (EaP) ve Takip Edilen Politikalar başlıklı çalışmada, iki önemli olarak kabul görülen alt başlık incelenmektedir. Jeopolitik Girişim Açısından Doğu Ortaklığı (EaP) başlıklı alt çalışmada, tarihsel birlikteliğin tetiklemiş olduğu kurumsallaşma süreci, 'Avrupacılık' kavramı üzerinden 'Yeni İşlevselcilik' kuramının sınırları, Avrupa Yarımadası vurgusu ve Doğu Ortaklığı'nın (EaP) tarihsel gelişimi üzerinden ortaya çıkan güncel politikalar araştırılacaktır. Enerji Politikaları Üzerinden Doğu Ortaklığı (EaP) başlıklı alt çalışmada, Avrupa'nın enerji güvenliği ve enerji politikaları bağlamında varılan bölgesel bütünleşme süreci ve enerji diplomasisi ele alınacaktır.

3.2.1. Jeopolitik Girişim Açısından Doğu Ortaklığı

Doğu Avrupa ve Rusya'daki yaygın siyasi algıya göre, Brüksel, Moskova'nın 'nüfuz alanı' içinde "Yakın Çevre" olarak nitelendirdiği Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile AB tarafından başlatıldığı Doğu Ortaklığı'nı (EaP) jeopolitik girişim bağlamında ortaya koymaktadır. 26 Mayıs 2008'de AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Brüksel Konseyi'nde Polonya Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski ve İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt'in ortak projesiyle Doğu Ortaklığı (EaP) akdedilmiştir.⁵¹⁶ Doğu Ortaklığı (EaP)⁵¹⁷ ile gerek bölgedeki istikrarın sağlanması gerek bölge ülkeleriyle daha etkili siyasi ve ticari bütünleşme ve bölgesel enerji güvenliğinin sağlanması hedefleri tartışılmaktadır. Enerji alanı başta olmakla birlikte, olası iş birliği olanakları Doğu Ortaklığı (EaP) gündeminin ön sıralarında yer almaktadır. Doğu Ortaklığı (EaP), uzun dönemli arz ve transit taşıma yoluyla ortak aktörlerle AB'nin enerji güvenliğini güçlendirmeyi öngörmektedir. Bu amaçla Ortaklık Antlaşması'na (AA) enerji alanında karşılıklı bağımlılık konusunda AB'nin ilgili alanlardaki politikalarına uygun hükümler konması tartışılmıştır. Bunun yanı sıra Ukrayna, Moldova ve

⁵¹⁶ Falalieieva, 2014: 67.

⁵¹⁷ Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın yer aldığı stratejik iş birliği ve ortaklık politikasıdır, 2008/2009.

Gürcistan enerji piyasasının AB'nin enerji piyasasıyla tam şekilde bütünleşmesini sağlamak ve Ortaklık Antlaşması'nı (AA) imzalayacak olan Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleriyle⁵¹⁸ AB'nin ilgili mevzuatına uyumunu içeren kapsamlı bir bağlayıcı siyasal düzenleme yapmak Brüksel'in hedefleri arasında yer almaktadır.⁵¹⁹

Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya'daki Avrupacılık vektörü algısı, uygulamada Rusya'yı çevreleme politikalarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Mark Leonard ve Nicu Popescu'ya göre, 24 Şubat 2022 öncesi Rusya konusunda AB bünyesinde 5 değişik ülke grubu ve bakış açısı bulunmaktadır:

Tablo 3.1 AB Üye Devletleri-Rusya İlişkileri⁵²⁰

Üye devlet:	Bakış açısı:
YUNANİSTAN, KIBRIS	Rusya'nın sıklıkla yanında yer alan 'Truva Atları'
FRANSA, ALMANYA, İSPANYA, İTALYA	Kendi çıkarları doğrultusunda "özel ilişkiler" nedeniyle ortak AB politikalarını sarsabilen 'Stratejik Ortaklar'
FİNLANDİYA, BELÇİKA, LÜKSEMBURG, AVUSTURYA, SLOVAKYA, MACARİSTAN, SLOVENYA, BULGARİSTAN, PORTEKİZ, MALTA	Ticari hedefleri siyasete nazaran öncelikli tutan 'Dost Pragmatikler'
İRLANDA, HOLLANDA, DANİMARKA, İSVEÇ, ESTONYA, LETONYA, ÇEKYA, ROMANYA, HIRVATİSTAN ⁵²¹	Ticari hedefleri öncelikli tutmakla birlikte, insan hakları ve eş değer konularda Rusya karşıtı tavır almaktan çekinmeyen 'Mesafeli Pragmatikler'
POLONYA, LİTVANYA	Rusya ile husumetli ilişkileri olan ve AB-Rusya ortaklığının karşısında tavır alan yeni 'Soğuk Savaşçılar'

Doğu Avrupa ile Rusya arasındaki kutuplaşmanın derinleştiği bir ortamda Doğu Ortaklığı'nın (EaP) kuruluş zirvesi, 7 Mayıs 2009'da Çekya tarafından başkent Prag'da düzenlenmiştir. Bu durumda AB, söz konusu 1. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi'yle Doğu Ortaklığı'nı (EaP) başlatmıştır.⁵²² Belarus ve Moldova, bunun yanı sıra Fransa ve Birleşik Krallık devlet ve hükümet başkanlarının zirveye katılmayıp, söz konusu ülkelerin bölgesel bütünleşme ve genişleme politikalarında sınırlı davrandıklarını ifade etmiştir. Almanya Başbakanı Angela Merkel'in zirveye katılımı ise Berlin'in, AB'nin doğu komşuluğunu

⁵¹⁸ AB ile Ortaklık Antlaşması'nı (AA) imzalamayan Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri: Belarus, Ermenistan ve Azerbaycan.

⁵¹⁹ <http://www.euobserver.com/foreign/26211> (erişim tarihi: 29.11.2018).

⁵²⁰ Leonard and Popescu, 2007: 2.

⁵²¹ Hırvatistan, tabloya tez çalışması sırasında eklenmiştir.

⁵²² Council of the European Union, 2009: 1-11.

geliştirmeyi bir öncelik olarak ele almasını veya bir diğer deyişle Doğu Avrupa'ya yönelik 'Yeni Ostpolitik' tartışmasını siyaset ortamında güncellemiştir.

Prag Zirvesi ile uygulamaya konulan Doğu Ortaklığı (EaP), AB ile 'Doğu Komşuları' arasında yakın siyasi ve ekonomik ilişkileri öngörmektedir. AB ile Belarus, Ukrayna ve Moldova arasındaki bölgesel bütünleşmenin zeminini ise tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel ortaklık teşkil etmektedir. Belarus, Ukrayna ve Moldova gibi Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupacılık politikalarında sürekli olarak Polonya, Litvanya ve Romanya gibi bölgesel aktörlerin ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bunun yanı sıra Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını yeniden kazanmasıyla (1918, 1991) Almanya, Fransa Birleşik Krallık ve Türkiye faktörlerinin Güney Kafkasya'da varlığı azımsanmayacak derecede önemli ve etkili olarak görülmektedir. Siyasi söylem ve eylem analizi çerçevesinde değerlendirme yapılırsa, Avrupacılık vektörünü Batı Avrupa'nın aksine Sağ hareketin üstlenmiş olması izlenimi Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerine özgün bir yaklaşımdır.

Doğu Ortaklığı (EaP) ile AKP stratejisinin doğu ayağının geliştirilip, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'ya genişletilmesiyle birlikte, Akdeniz için Birlik ve Transatlantik İşbirliği Politikalarıyla dengelenmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda, taraflar arasında sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda standartların AB'ye yakınlaştırılarak karşılıklı etkileşim, ticaret ve refahın artırılması hedefleri bulunmaktadır ancak 'Avrupacılık' kavramı üzerinden bölgesel bütünleşme süreci ele alınırsa, Doğu Ortaklığı (EaP) özel görünüme sahiptir.

AB, söz konusu proje ile Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerine gelecekte yapacakları reformları teşvik amacıyla mali destek ve Serbest Ticaret Bölgesi oluşturma vaadinde bulunmasının yanı sıra Hollanda ve Fransa gibi AB üye devletlerine göre, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerine AB'ye katılım perspektifi sunulmayacaktır. Ukrayna için 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modeli, Kyiv'deki AB odaklı partiler için acıklı bir alternatif teşkil etmekle birlikte, Ukrayna'da bir dönem olumsuz anlamda "üyelik hariç her şey politikası" olarak algılanmıştır. Polonya başta olmak üzere Visegrád Dörtlüsü ve Baltıklar gibi AB üye devletlerinin Avrupacılık politikaları deneyiminde Doğu Ortaklığı (EaP), Ukrayna için üyelik yolunda bir basamak olarak öngörülmektedir. AB'de Ukrayna'nın çıkarlarını başta Polonya olmak üzere İsveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Çekya, Slovakya ve Bulgaristan gibi üye devletler de korumaya hazır olduklarını belirtmiştir. AB, ilk algıda jeopolitik açıdan yeni bir etki alanı oluşturmaya çalışmışsa da 6 değişik yapıya sahip Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, AB ile yürütülen bölgesel bütünleşme politikalarına göre aynı hedefleri paylaşmakta değildirler. Ukrayna, ayrıcalık beklentisinde olduğundan dolayı, Moskova merkezli politikalarla uyum içinde hareket eden Belarus ya da denge politikalarını sürdürmeye

çalışan Azerbaycan veya Ermenistan ile aynı çatı altında değerlendirilmesi Kyiv'i tatmin etmeyecek şekilde okunmaktadır.

Prag Zirvesi'nin ardından 8 Aralık 2009'da Doğu Ortaklığı (EaP) çerçevesinde Brüksel'de AB Dışişleri Bakanları'nın, AB kurumlarının ve Doğu Ortaklığı (EaP) Dışişleri Bakanları'nın ilk toplantısı gerçekleşmiştir. Avrupa Komisyonu, Ticaret ve AKP Komiseri Benita Ferrero-Waldner tarafından temsil edilirken gerek ikili gerek çok taraflı düzeyde bir ilerleme kaydedilmiştir. Sonuç olarak Belarus hariç, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinin tamamıyla Ortaklık Antlaşmaları (AA) hakkında müzakerelerin yapılacağı bildirilmiştir.⁵²³

3 Mayıs 2011'de Doğu Ortaklığı (EaP) çerçevesinde EURONEST Parlamenter Meclisi oluşturulmuş ancak AGİT tarafından 2010 Belarus cumhurbaşkanlığı seçimi kusurlu olarak rapor edildikten dolayı Belarus'un EURONEST üyeliği otomatik olarak askıya alınmıştır. Bunun üzerine, 2015'te Azerbaycan parlamentosu AB tarafından insan hakları eleştirisi üzerine EURONEST üyeliğini askıya almış ve 2016'da Bakü, EURONEST Parlamenter Meclisi'ne yeniden katılmıştır. Volodymyr Zelensky dönemine kadar olan zaman diliminde Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında Strasbourg (2011), Bakü (2012), Brüksel (2013), Erivan (2015), Brüksel (2016) ve Kyiv'de (2017) toplam 6 Olağan Kongre'nin gerçekleşmekle birlikte, EURONEST Parlamenter Meclisi için anahtar başlıklar arasında enerji, çevre, sağlık, organize suç ve terörle ortak mücadele gibi alansal iş birliği yer almıştır.⁵²⁴

29-30 Eylül 2011 Polonya tarafından başkent Varşova'da düzenlenen 2. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi'nde⁵²⁵ gündemde Belarus ve Ukrayna'daki siyasi tutuklular, Ukrayna'da Anayasa değişiklikleri, hukukun üstünlüğü ve yargının bağımsızlığı gibi konular bulunmak üzere AB tarafından iki günlük süreçte Doğu Ortakları (EaP) ile olan ikili ilişkiler ele alınmıştır. Varşova Zirvesi'ne AB liderlerinin yanı sıra Doğu Ortaklığı (EaP) liderleri de katılmıştır. Avro krizi ve Avrupa'nın geleceğine ilişkin AB içinde devam eden derinleşme ve genişleme tartışmaları, AB'nin Doğulu ortaklarını, Ukrayna dışında pek rahatsız etmediği gözlemlenmiştir. Polonya'da iç politikaya yönelik çıkarları doğrultusunda uzun birer talep listesiyle bulunan Doğu Ortaklığı (EaP) liderlerinin Brüksel'den beklentileri oldukça yüksek kaydedilmiştir. AB ile ilişkilerinin derinleşmesi beklentisinde bulunan iki diğer ülke ise Moldova ve Gürcistan; 2011'de istikrarlı bir görünümün verilmediği Moldova'da son dört sene içinde 4 kez parlamento seçimlerinin düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Bu durumda en kritik sorularla Belarus temsilcisi muhatap olmuştur. Belarus, zirvede Polonya'daki büyükelçi

⁵²³ http://www.europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1891_en.htm (erişim tarihi: 05.11.2017).

⁵²⁴ <https://www.europarl.europa.eu/euronest/en/about/history> (erişim tarihi: 05.11.2020).

⁵²⁵ Council of the European Union, 2011: 1-9.

düzeyinde temsil edilirken, muhaliflere yönelik baskıcı tutumu nedeniyle devlet başkanı Alyaksandr Lukashenka'ya AB tarafından 'Persona Non Grata' uygulanmıştır.

AB, Güney Kafkasya ülkeleri Ermenistan ve Azerbaycan ile ilişkilerinde aynı ağırlıkta zorlanmaktadır. 2022'ye kadar Dağlık Karabağ ve demokratikleşme gibi sorunların çözülmesi adına yapılan görüşmeler ardışık başarısızlıkla sonuçlanmış ve söz konusu alanlarda somut bir ilerleme kaydedilmediği gözlemlenmiştir. Azerbaycan, AB'nin desteğiyle ekonomik reformların yapılması ve vize rejiminin kolaylaştırılması beklentisinde bulunurken, Bakü ile ilişkiler enerji ve insan hakları odaklı olarak yürütülmektedir. Azerbaycan, azımsanmayacak derecede Avrupa'nın enerji talebini karşılayabilecek doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olmakla birlikte, insan hakları alanında Belarus örneğinde olduğu gibi⁵²⁶ hızla gerileyen bir ülke konumunda raporlanmaktadır.⁵²⁷ Ermenistan, Avrasyacılık politikaları ile Avrupacılık politikaları arasında denge siyaseti sergileyen bir ülke olarak bilinmektedir. Ermenistan ile imzalanmış olan Kapsamlı ve Genişletilmiş Ortaklık Antlaşması (CEPA), AB Hukuku açısından değerlendirme yapılırsa, Belarus ve Azerbaycan'la imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) ilerisinde fakat Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'la imzalanmış olan Ortaklık Antlaşması'nın (AA) gerisinde sınıflandırılmaktadır.⁵²⁸ Gürcistan, toprak bütünlüğü sorunu yaşamasının yanı sıra Avrupalılaşma ve AB ile bölgesel bütünleşme politikalarında en iddialı bölgesel aktör olarak kendini ifade etmektedir. Avrupacılık ve Atlantikçilik vektörleri, Gürcistan'ın dış politikasında ana vektörler olarak tanımlanmıştır.

Kyiv'in demokratikleşme politikalarında gerilemesine karşın, Varşova Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovich, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması ve bölgesel bütünleşme süreci için Ukrayna'ya mali destek sağlanması gerektiğini savunmuştur. Ukrayna, bu çerçevede Serbest Ticaret Bölgesi üzerinden AB'ye çok daha büyük miktarda zirai ürünlerin ihracatını planlamış ancak Yuriy Lutsenko ve Yulia Tymoshenko hakkında açılan iki benzer dava (2010, 2011) nedeniyle Brüksel ile gerek siyasi gerek ticari ilişkiler sorgulanır durumda bırakılmıştır. Bu durumda AB ile Ukrayna arasında Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması, Yulia Tymoshenko konusunda alınacak adli karara bağlanmıştır. AB ile Ukrayna arasında 'Ortaklık' müzakerelerinin son aşamasına gelmesine karşın, Viktor Yanukovich'in 2. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi'nde ikilemde kaldığını okumak mümkündür. Bunun en dikkat çekici nedeni, AB'de Yulia Tymoshenko ile ilgili 'siyasi' olarak nitelendirilen yargılanma süreci ve paralel olarak Ukrayna'daki siyasi hak ve özgürlüklerin kısıtlanması olmuştur. Varşova Zirvesi'nde Ukrayna ile ilgili bir sonraki

⁵²⁶ <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵²⁷ <https://freedomhouse.org/country/azerbaijan/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵²⁸ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/armenia/> (erişim tarihi: 26.02.2020).

parlamento seçimlerine⁵²⁹ ve Avrupa Konseyi (CoE) Venedik Komisyonu’nun⁵³⁰ yanıt aradığı yasal düzenlemelere ilişkin sorunların gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Sonuç olarak Belarus dışında 27 AB üyesi ve Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri tarafından beyan edilen Ortak Bildiri’de Belarus’ta yaşanan insan hakları ihlalleriyle ilgili “derin endişe” ifade edilmiş, bölgesel bütünleşme politikalarında istekli ortakların “Avrupa seçimi” teyit edilmiş ve AB ile “daha çok bütünleşme odaklı bir ilişki arayışlarını desteklemek” adına Doğu Ortaklığı’nın (EaP) rolü özel olarak vurgulanmıştır.⁵³¹

2013’ün başlarında, düzenlenecek olan 3. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi’nde AB ile aynı zamanda Serbest Ticareti Bölgesi içeriğini kapsayan Ortaklık Antlaşması’nın (AA) imzalanacağı konusunda siyasal elitin aynı fikirde olduğu kaydedilmiştir. AB ise, Ukrayna’dan “görevi kötüye kullanmaktan dolayı” 7 yıl hapis cezasına çarptırılan Yulia Tymoshenko’nun afla serbest bırakılması talebini ortaya koymakla birlikte, siyasi tutuklu ve siyasi mahkumların durumunu pazarlık unsuru olarak kullanmaktan geri adım atmayacağını belirtmiştir. AB Dışişleri Bakanları, Ortak Bildiri ile Ukrayna’dan cezaevindeki muhalefet lideri Yulia Tymoshenko krizi için çözüm üretmesini adına yeniden talepte bulunmuştur. Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Ortaklık Antlaşması’nın (AA) 2013’te imzalanabilmesi, yargı sisteminin sorunları açısından örnek oluşturan krizin aşılması gerektiğini ifade ederek endişelerini “Biz, Ukrayna’nın AB yolunda ilerlemesini istiyoruz. Bu nedenden dolayı kimi koşulların yerine getirilmesi gerekiyor; başında hukuk devleti ilkesinin tesisi geliyor, bu sorunun en güvenilir ve doğrulanabilir şekilde çözülmesi gerekiyor”, diye dile getirmiştir.⁵³² AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, konuşmasında Yulia Tymoshenko konusunda ısrarcı olduklarını vurgulamıştır: “AB ile güçlü bir ilişki kurma niyetlerini göstermek açısından Ukrayna bu sorunu çözmelidir.”⁵³³

İç politikada Yulia Tymoshenko’nun eş başkanı olduğu ve Avrupalılık çizgisiyle bilinen Merkez Sağ “Batkivshchyna” Partisi, diğer ortakları olan “VO Svoboda” Partisi⁵³⁴ ve “UDAR” Partisi⁵³⁵ ile bir arada Ukrayna parti liderlerinin sağlık sorunlarıyla ilgili talebini karşılamak adına yurtdışına gidebilme seçeneğini öngören yasa tasarısına karşı çıkmışlardır. Verkhovna Rada’da yer alan muhalefet partilerinin ortak önerisine göre, Yulia

⁵²⁹ Verkhovna Rada seçimleri, 2012.

⁵³⁰ Venedik Komisyonu, 8 Aralık 2004’te yapılan değişikliklerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptaline ilişkin durumu denetlemek için yoğun çalışmalarda bulunmuştur. Detaylı bkz.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)044-e) (erişim tarihi: 01.08.2018).

⁵³¹ Graney, 2019: 84.

⁵³² https://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/brennpunkte_nt/article121062762/EU-Aussenminister-verlangen-Freilassung-von-Timoschenko.html (erişim tarihi: 22.11.2018).

⁵³³ <https://www.rferl.org/a/eu-foreign-ministers-ukraine-tymoshenko/25143407.html> (erişim tarihi: 28.05.2020).

⁵³⁴ Ukraynaca özgün adıyla “Ukrayna Birliği: Özgürlük” anlamına gelmektedir.

⁵³⁵ Ukraynaca özgün adıyla “Reformlar için Ukrayna Demokratik Birliği” anlamına gelmektedir.

Tymoshenko'nun afa serbest bırakılması en uygun çözüm şekli olmuştur. Ukrayna Komünist Partisi, AB ile bölgesel bütünleşme politikalarına kökten karşı çıktıkları için herhangi bir yasa önerisiyle ilgili oylamada katkıda bulunmadıklarından dolayı krizin, iktidarda olan Bölgeler Partisi ile muhalefet partilerinin ortak şekilde çözüm arayışlarına dayandığı kaydedilmiştir.

2012 Mayıs ayında Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz ve Ukrayna Başbakanı Mykola Azarov tarafından, eski Başbakan Yulia Tymoshenko'nun davasına gözlem amaçlı Avrupa Parlamentosu eski Başkanı Pat Cox ve Polonya eski Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski'nin yer aldığı özel bir Avrupa İzleme Misyonu kurulmasına karar verilmiştir. Yulia Tymoshenko ile ilgili durumun nihai çözüme kavuşturulması ve Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması için görüşmelerde pazarlık unsuru olduğundan dolayı Misyonun uzatılması uygun görülmüştür. Haziran 2012'den Kasım 2013'e kadar Pat Cox ve Aleksander Kwaśniewski, muhalefet liderleriyle 21 toplantıya, Kyiv'deki AB büyükelçileri ile 16 oturuma, 18 değişik STK ile altı toplantıya katılmış, eski Ukrayna cumhurbaşkanları ile 4 danışma heyetinde bulunmuş ve gerek muhalefet gerek hükümet temsilcileri ile 68 telefon görüşmesi yapmıştır.⁵³⁶ 7 Haziran 2014'te beşinci Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko'nun Yemin Töreni'nin ardından Aleksander Kwaśniewski, Misyonun başarılı bir şekilde tamamlandığını açıklamıştır.⁵³⁷

Doğu Ortaklığı'nı (EaP) kapsayan ülkelerle ilgili nihai hedefler olarak ana hatlarıyla belirli vurgular bulunmaktadır; söz konusu vurgular içinde Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması, Serbest Ticaret Bölgesi'nin oluşturulması, projede yer alan ülkeler için toplumsal etkileşimin güçlendirilmesi adına vize rejiminin kaldırılması ve enerji güvenliğinde iş birliği gibi konular ele alınmaktadır.

Buradan hareketle, AB-Ukrayna ilişkilerinde Doğu Ortaklığı'nın (EaP) öngördüğü temel amaçlar:

- Vize rejiminin kolaylaştırılması, kolaylaşma yolunda kademeli yaklaşım ve sonuç olarak vize rejiminin kaldırılması
- Derinleştirilmiş Serbest Ticaret Bölgesi oluşturmak
- Yasamada uyum sürecine destek ve ortak ülkelerin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi
- AB ölçümüne dayalı bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesi
- Bölgesel bütünleşme sınır yönetimi sisteminin oluşturulması

⁵³⁶ <http://neweasterneurope.eu/2017/10/30/delayed-success-result-kwasniewski-cox-mission-ukraine/> (erişim tarihi: 17.03.2018).

⁵³⁷ <http://expres.ua/world/2014/06/07/107621-kvasnevskyy-nashu-koksom-misiyu-hoch-pevnymy-trudnoshchamy-zavershenno> (erişim tarihi: 27.08.2020).

- Enerji güvenliğinde iş birliği

Dört düzeyde sağlanan çok taraflı diyalog çerçevesinde öngörülen görüşmeler değişik konuları kapsamaktadır:

- Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısı
- Dışişleri Bakanları düzeyinde yıllık toplantılar
- Çalışma platformu destek panelleri
- Tematik platformlarla ilgili toplantılar:
 - ✓ Demokrasi, iyi yönetim ve istikrar
 - ✓ Ekonomik bütünleşme ve enerji güvenliği
 - ✓ Toplumlararası iletişim

5 Mart 2007’de Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın (PCA) yerine yeni geliştirilmiş Ortaklık Antlaşması (AA) müzakereleri başlatılmıştır. AB kurumları, başlangıçta komşu ülkelerle olduğu gibi Ukrayna ile sadece stratejik ilişkilere girmekte ısrar etmesine karşın, 2008’de taraflar gelecekte imzalanacak yeni bir anlaşma olan Ortaklık Antlaşması (AA) başlığını yeni bir araç olarak kabul etmişlerdir. 2007-2012 yılları arasında üç çalışma grupları şeklinde AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Antlaşması’nın (AA) hazırlanmasında 3 ana konu üzerine 21 aşamalı müzakere düzenlenmiştir:

1. Siyasi diyalog, dış ve güvenlik politikası
2. Adalet, özgürlük ve güvenlik politikası
3. Ekonomik, alansal sorunlar ve insan potansiyelini geliştirme politikaları

Viktor Yushchenko döneminde Verkhovna Rada’nın yasama faaliyetlerini engelleyen yoğun iç politik karışıklıklara karşın, Ukrayna’nın alansal iş birliğinde AB müktesebatına uyumunu sağlamak için siyaset, ekonomi, adalet ve güvenlik, vize rejimi, enerji ve çevre gibi konularda AB ile Ukrayna arasında bir dizi önemli anlaşma imzalanmıştır.⁵³⁸ ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı üzerinden okuma yapılırsa, anlaşmaların imzalanması kurumsallaşma ve alansal iş birliği bağlamında bir çerçeve oluşturarak ikili ilişkilerin düzenlenmesinde oldukça verimli olmuştur.

Bunun yanı sıra 18 aşamadan oluşan Serbest Ticaret Bölgesi müzakereleri düzenlenmiştir. Derinleştirilmiş ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi başlığı, 22 Temmuz 2008’de Brüksel’de AB Dışişleri Bakanları tarafından AB Bakanlar Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. Ukrayna ile imzalanacak olan Ortaklık Antlaşması (AA), AB pratiğinde gerek potansiyel aday ülkeler gerek müttefik ülkeler örneğinde olduğu gibi daha öncesinde de uygulanmıştır. 11 Kasım 2011’de Brüksel, anlaşmanın hükümlerinin uyumlaşması sırasında

⁵³⁸ Korosteleva, 2012: 91-93.

Ortaklık Antlaşması (AA) müzakerelerinin yirmi birinci – sonuncu aşamasına ev sahipliği yapmıştır. 19 Aralık 2011’de 15. AB-Ukrayna Kyiv Zirvesi sırasında AB ve Ukrayna liderleri resmi olarak Ortaklık Antlaşması (AA) müzakerelerinin tamamlandığını duyurmasının ardından, 30 Mart 2012’de Brüksel’de, müzakere heyetleri başkanları Ortaklık Antlaşması’nın (AA) içeriği üzerinde uzlaşma sağlamış ve belgeyi onaylamışlardır.⁵³⁹

2013 Kasım ayına kadar Ukrayna siyasetinde söylem analizi bağlamında okuma yapılırsa, devletin stratejik dış politika hedefi, ‘AB ile bölgesel bütünleşme’ olmuştur. 2009-2013 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Bildirileri ve Doğu Ortaklığı (EaP) Ortak Bildirileri üzerinden değerlendirme yapılırsa, AB’nin Baltık Denizi bölgesine odaklandığı ve Ukrayna ile üyelik perspektifinde siyasi ve ekonomik bütünleşme ya da vize serbestisi gibi önceliklerin ele alınmadığı okunabilir. Ukrayna’nın söz konusu yaklaşıma karşın, ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının bileşenlerine dayanarak, Doğu Ortaklığı (EaP) bağlamında bölgesel bütünleşme stratejisinden vazgeçmediği kaydedilmiştir. Avrupacılık olgusu, bir siyasi konum olarak Polonya, Litvanya ve Almanya gibi üye devletlerin desteğiyle birlikte, aradan süre geçtikçe AB’nin Ukrayna’ya yönelik politikalarıyla kendini ifade etmeye başlamıştır. Ukrayna’da Avrupacılık vektörü fikrini paylaşan partilere göre, Doğu Ortaklığı’nın (EaP) Ukrayna için modernize yolu olduğu ve Ortaklık Antlaşması’nın (AA) desteklendiği görüşü ifade edilmektedir. Bu durumda AB adayları için ‘de facto’ aynı araç kullanılmaktadır.

21 Kasım 2013’te Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych’in Avusturya resmi seferinde Avrupa bölgesel bütünleşme süreci üzerinden Ukrayna’nın karşılaştığı zorluklarla ilgili konuşması yer alırken Başbakan Mykola Azarov, Bakanlar Kurulu’nun Toplantı sonucu alınan kararla, Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecini resmi olarak askıya aldığını açıklamıştır.⁵⁴⁰ Doğu Ortaklığı’ndan (EaP) ziyade daha çok bireysel politikalar beklentisinde bulunan Ukrayna’nın aldığı kararla, Brüksel’in bölgesel bütünleşme perspektifi gerek teorik açıdan gerek uygulamada çıkmaza sürüklenmiştir. Bakanlar Kurulu’nun aldığı karara itiraz etmek adına muhalefet partileri milletvekilleri başta olmak üzere aralarında öğrencilerin, sanat ve spor camiasından ünlü isimlerin, Moskova Patrikliği dışındaki dini kuruluşların ve STK’ların da yer aldığı kesim tarafından büyükşehirlerde kesintisiz bir eylem başlatılmış; sonuç olarak AB tarihinde en kapsamlı toplumsal hareket olarak bilinen ‘Euromaidan’ hareketi – Onur Devrimi gerçekleşmiştir.

⁵³⁹ <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (erişim tarihi: 22.02.2020).

⁵⁴⁰ <https://www.radiosvoboda.org/a/25175819.html> (erişim tarihi: 14.01.2019).

28-29 Kasım 2013 Litvanya tarafından başkent Vilnius'te düzenlenen 3. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi'nde⁵⁴¹ gündemin ana maddesini yeniden bölgesel bütünleşme polemiği oluşturmuştur. Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych, Litvanya Cumhurbaşkanı Dalia Grybauskaitė başta olmak üzere Polonya ve Almanya'nın ortak çalışmasına karşın, Brüksel'in beklentilerini karşılamayarak Bakanlar Kurulu'nda alınan kararı uygulamada desteklemiştir. Sonuç olarak AB açısından derinleştirilmiş ve kapsamlı Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması ertelenmiştir. Viktor Yanukovych, Ortaklık Antlaşması'nın (AA) imzalanması için kriterlerin Ukrayna'ya uyarlanabilmesi nedeniyle 160 milyar Avro talebinde bulunmasının yanı sıra bölgesel bütünleşme sürecinin AB-Ukrayna-Rusya üçlü görüşmelerine bağlanması projesine AB'den olumsuz yanıt almıştır.⁵⁴² Vilnius Zirvesi'nde Ortaklık Antlaşması'nın (AA) askıya alınmasının ardından toplumsal dinamiklerin de göz önünde bulundurulmasıyla birlikte, 'Euromaidan' hareketiyle ilgili devam kararı alınmıştır.

28 Ocak 2014'te Başbakan Mykola Azarov'un istifa etmesinin ardından, 21 Şubat 2014'te Verkhovna Rada tarafından 2004 Anayasa değişiklikleri yeniden tesis edilmiştir.⁵⁴³ Bunun üzerine, 22 Şubat 2014'te Verkhovna Rada başkanı Volodymyr Rybak görevden ayrılmış, aynı gün içinde Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych, parlamento tarafından azledilmiştir.⁵⁴⁴ 'Euromaidan' hareketinin Onur Devrimi olarak sonuçlanmasıyla birlikte, Ukrayna siyasetinde Avrupalılık vektörünü üstlenen politikacılar gerek yasama tarafından gerek seçimle yeniden iktidara getirilmiştir. 21 Mart 2014'te Brüksel'de Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) siyasi kısmını imzalamasının ardından, 27 Haziran 2014'te Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) ekonomik kısmını, Moldova ve Gürcistan ise kendi adına AB ile Ortaklık Antlaşması'nı (AA) tam metin olarak imzalamışlardır.⁵⁴⁵

21-22 Mayıs 2015 Letonya tarafından başkent Riga'da 4. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi düzenlenmiştir. 4. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi'nin gündeminde Ukrayna Krizi, egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkeleri ele alınmakla AB, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri ile olan bireysel ilişkilerini masaya yatırmıştır. Sonuç olarak Riga Zirvesi, "Kırım'ın ilhakı" ifadesinden dolayı Riga Bildirgesi'nin⁵⁴⁶ Belarus ve Ermenistan tarafından reddedilmesi ile kaydedilmiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴¹ Council of the European Union, 2013: 1-23.

⁵⁴² Heyden, 2017: 29-30.

⁵⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-VII> (erişim tarihi: 16.06.2017).

⁵⁴⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18> (erişim tarihi: 20.06.2020).

⁵⁴⁵ http://eeas.europa.eu/top_stories/2014/270614_association_agreement_en.htm (erişim tarihi: 27.03.2017).

⁵⁴⁶ Council of the European Union, 2015: 1-13.

⁵⁴⁷ <http://www.eubusiness.com/news-eu/summit-ukraine.11cm> (erişim tarihi: 18.09.2018).

24 Kasım 2017’de Belçika tarafından başkent Brüksel’de 5. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi düzenlenmiştir. 5. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi’nin en önemli gelişmesi, AB ile Ermenistan arasında Kapsamlı ve Genişletilmiş Ortaklık Antlaşması’nın (CEPA) imzalanması olmuştur.⁵⁴⁸ 2018’de gerçekleşmiş olan Kadife Devrim’in etkisiyle Ermenistan’ın özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi AB değerleriyle bağlantılı alanlarda sağlıklı bir ilerleme sağladığı kaydedilmiştir.⁵⁴⁹ Ortaklık Antlaşması’nı (AA) imzalamış olan ve 2020 verilerinde ‘kısmen özgür’ statüde sınıflandırılan Ukrayna,⁵⁵⁰ Moldova⁵⁵¹ ve Gürcistan,⁵⁵² söz konusu alanlarda Ermenistan ile kıyaslamada daha erken başarı sağlamışlardır.

15 Aralık 2021’de Belçika tarafından başkent Brüksel’de 6. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi düzenlenmiştir. Belarus’un katılımını tek taraflı askıya aldığı⁵⁵³ 6. Doğu Ortaklığı (EaP) Zirvesi’nde AB ve Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri; ekonomi, yönetim, çevre, dijital teknoloji ve toplum olmak üzere 5 temel alanda destek politikalarına odaklanmıştır. Bu öncelikler, özellikle yeşil ve dijital gelecek ile COVID-19 sonrası yeni zorlukları ve fırsatları dikkate alarak komşuluk politikasının geçmişteki başarılarına dayanmaktadır. AB ve Doğu Ortaklığı (EaP) devlet ve hükümet başkanları, ortaklığın temel değerlere, karşılıklı çıkarlara ve paylaşılabılır mülkiyete, sorumluluğa, kapsayıcılığa, farklılıklara ve karşılıklı hesap verebilirliğe dayandığını vurgulamıştır.⁵⁵⁴

AB Hukuku ve Polonya’nın Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri ile ilgili yaklaşımı bölgeselcilik ve bölgesel iş birliği bağlamında değişik sıralamayı paylaşmaktadır:

Tablo 3.2 AB ve Polonya için Doğu Ortaklığı (EaP)

AB için Doğu Ortaklığı (EaP)	Polonya için Doğu Ortaklığı (EaP) ⁵⁵⁵
UKRAYNA, MOLDOVA	BELARUS, UKRAYNA
GÜRCİSTAN	MOLDOVA
ERMENİSTAN	GÜRCİSTAN, AZERBAYCAN
BELARUS, AZERBAYCAN	ERMENİSTAN

Bunun üzerine, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinde Avrupacılık vektöründen yana Rusya’ya karşı değişik tarihlerde toplumsal açıdan kırılma noktaları kaydedilmiştir:

⁵⁴⁸ Council of the European Union, 2017: 1-21.

⁵⁴⁹ <https://freedomhouse.org/country/armenia/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵⁵⁰ <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵⁵¹ <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵⁵² <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

⁵⁵³ AB, demokratik bir Belarus için 3 milyar Avro değerinde kapsamlı ekonomik destek planı da dahil olmak üzere Belarus vatandaşları, sivil toplum ve bağımsız medya ile yakından ilişkiler kurmaya ve desteklemeye devam kararı almıştır.

⁵⁵⁴ Council of the European Union, 2021: 1-22.

⁵⁵⁵ Shapovalova and Stepniewski, 2013: 87-92.

- Gürcistan – 2008 (Rusya-Gürcistan Savaşı)
- Ukrayna – 2014 (Kırım'ın ilhakı, Donbas Savaşı)
- Ermenistan – 2018 (Kadife Devrim, Nikol Pashinyan)
- Belarus – 2020 (Belarus cumhurbaşkanlığı seçimi, Sviatlana Tsikhanouskaya)
- Moldova – 2020 (Moldova cumhurbaşkanlığı seçimi, Maia Sandu)
- Azerbaycan – 2022 (Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi)

Ukrayna, Doğu Ortaklığı'nın (EaP) yeni çok taraflı iş birliği çerçevesinde AB ile iş birliğine davet edilen eski 6 post-Sovyet ülkeleri içinde gerek yüzölçümünden gerek Karadeniz'e olan çıkışından dolayı bölgesel bütünleşme açısından en önemlisidir ve söz konusu özelliğin altyapısını tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel ortaklık oluşturmaktadır. Her iki taraf, yeni ve geliştirilmiş Ortaklık Antlaşması (AA) ile ilgili görüşmelerini tamamlamış, belgeyi imzalamış ve parlamentolar tarafından onaylamışlardır. Bunun dışında AB, geçici olarak tek taraflı Serbest Ticaret Bölgesi stratejisini uygulamakla birlikte,⁵⁵⁶ Ukrayna vatandaşları ile ilgili AB'ye üye devletlerin politikalarında vize rejiminin kolaylaştırılması ve nihai olarak kaldırılması için ilerlemeler kaydedilmiştir.

18 Haziran 2007'de AB ile Ukrayna arasında Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılması Anlaşması imzalanmış, 1 Ocak 2008'de yürürlüğe girmiş ve 15 Ocak 2008'de Verkhovna Rada tarafından söz konusu anlaşma onaylanmıştır.⁵⁵⁷ Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında ilk aşamada Polonya ve Ukrayna, sınırın 30 km içindeki ikamet eden Ukrayna vatandaşları için vize uygulaması yerine kolaylaştırılmış giriş iznini getiren yeni bir yürütme üzerinde uzlaşmış ve söz konusu anlaşma, 2009'da 1,5 milyon kişiye yararlanabilmiştir. 23 Temmuz 2012'de AB ile Ukrayna arasında Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılması Anlaşması'nda Düzeltme Anlaşması imzalanmış, 1 Temmuz 2013'te yürürlüğe girmiştir. Geliştirilmiş yeni vize uygulamaları, AB ile Ukrayna arasında vizesiz bir rejim oluşturulmasına kadar ücretsiz ve çoklu Schengen Bölgesi vizesi alabilecek Ukrayna vatandaşları kategorilerinin genişletilmesini sağlamıştır.⁵⁵⁸ 17 Mayıs 2017'de Moldova ve Gürcistan'ın ardından AB tarafından Ukrayna için Schengen Bölgesi'ne vize serbestisi onaylanmış, 11 Haziran 2017'de

⁵⁵⁶ https://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2014/2014_11_01_1_uk.htm (erişim tarihi: 17.05.2020);

http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/trade_relation/free_trade_agreement/index_uk.htm (erişim tarihi: 17.05.2020).

⁵⁵⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_850 (erişim tarihi: 06.10.2019).

⁵⁵⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b15 (erişim tarihi: 04.01.2019).

ilgili konuda Avrupa Parlamentosu ve AB Bakanlar Konseyi Düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.⁵⁵⁹

Doğu Ortaklığı (EaP) üzerinden ‘Avrupa Yarımadası’ bağlamında bir jeopolitik değerlendirme yapılırsa, AB bünyesinde Polonya, Litvanya ve Romanya gibi üye devletler tarafından Avrupacılık politikaları desteklenen Ukrayna, Belarus ve Moldova gibi ülkeler, özel görünüme sahiptir. Zbigniew Brzezinski ve George Friedman’a göre, Avrupa Yarımadası ile Rusya’nın sınır bölgesini Polonya’dan Bulgaristan’a post-sosyalist ve Estonya’dan Ukrayna’ya post-Sovyet grupları şeklinde iki sıra ülkeler kuşağı oluşturmaktadır.⁵⁶⁰ 2000’lerde Polonya’dan Bulgaristan’a olan ülkeler kuşağı, jeopolitik eğilim anlamında AB ve NATO gibi Batılı kuruluşlarla bütünleşerek tercihlerini net bir şekilde ifade etmişlerdir. 2010’lardaki yeni nesil Ortaklık Antlaşmaları üzerinden ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modelini göz önünde bulundurarak değerlendirme yapılırsa, Estonya’dan Ukrayna’ya olan ülkeler kuşağı içinde yalnızca Belarus bölgesel bütünleşme sürecinin dışında kalabilmiştir. Jeopolitik konjonktür, aynı zamanda ‘Yeni İşlevselcilik’ kuramının sınırlarını da belirlemektedir.

3.2.2. Enerji Politikaları Üzerinden Doğu Ortaklığı

SSCB’nin çöküşüyle birlikte, Avrupa’da transit boru hattını içeren Ukrayna, bir yandan sosyo-kültürel açıdan Polonya ile ortak değerlere sahip bağımsız devlet, bir diğer yandan eski SSCB dinamiklerine sadık ülke olarak kendini oldukça belirsiz bir konumda bulmuştur. Ukrayna ile ilgili doğalgaz alım ve transit için tarihi ayrıcalıklar korunmuş olmasına karşın, serbest piyasa ekonomisinin Doğu Avrupa’ya özgü akılcılık ve ahlakilik açısından sorgulanabilir gerçekleri kendi hızında ilerlemiştir. Bunun yanı sıra Ukrayna’nın AB üye devletleriyle iş birliğinde enerji güvenliği başlığı özel bir ilgi alanı olarak kaydedilmiştir.

Ukrayna’nın karşılaştığı ilk doğalgaz sorunu, Ukrayna’nın ödeme borçlarından dolayı Gazprom şirketinin 20 Şubat 1993’te Ukrayna’ya doğalgaz akımının durdurulacağı ile ilgili girişimde bulunmasıyla patlak vermiştir. Sorun hızlı bir şekilde çözüme kavuşarak akımın kapatılmasının karşısı alınmış oldu.⁵⁶¹ O zaman için Ukrayna’nın doğalgaz için olan borcu 138 milyar Rublenin üzerinde olması bilinmektedir. Söz konusu tehditlere yanıt olarak

⁵⁵⁹ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.133.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2017:133:TOC (erişim tarihi: 25.11.2018).

⁵⁶⁰ Brzezinski, 1997: 94; Friedman, 2015: 212.

⁵⁶¹ <http://ria.ru/spravka/20080212/99021453.html> (erişim tarihi: 02.07.2018).

Ukrayna hükümeti, Rusya'ya ait Batı Avrupa'nın doğalgaz arzını temin eden geçiş hatlarını bloke edeceği ile yanıt vermiştir.

1995'te Gazprom, Ukrayna'nın doğalgaza olan borcunun 1 trilyon Rubleyi aşmış olmasından dolayı Ukrayna doğalgaz arzını askıya almıştır. Gazprom şirketi, başlangıçta Ukrayna doğalgaz boru hatları ve işletmelerine olan mülkiyet haklarının bir kısmının Rusya'ya devredilmesi yoluyla borç sorununu çözmek istemiştir. 10 Mart 1995'te Ukrayna-Rusya görüşmelerine göre, Ukrayna'ya doğalgaz akımının devam edilmesine yönelik karar alınmıştır. Bu durumda Ukrayna tarafı ödeme planının sağlanması nedeniyle üzerine taahhütler almış ve planlamanın sağlanamamasına karşın, Avrasyacılık vektörü ağırlıklı 'Çok-Yönlülük' denge politikalarından dolayı Ukrayna'ya doğalgaz arzı temin edilmiştir. 1998'de Ukrayna-Rusya doğalgaz ilişkilerine yön vermek için aracı aktör olarak ITERA şirketi katılmıştır. ITERA şirketi, Ukrayna'da birçok akademik çalışmalarca Pavlo Lazarenko ve Yulia Tymoshenko'nun adı ile bağdaştırılmaktadır.⁵⁶² Ukrayna Enerji Araştırmaları Enstitüsü'ne göre, Yulia Tymoshenko, şirketin çıkarları için lobicilik çalışmalarında bulunmuştur.⁵⁶³

2004 Turuncu Devrim'in gerçekleşmesiyle Ukrayna dış politikasının Avrupalılık vektörü teyit edilmiştir. Rusya'da söz konusu politik değişiklikler çok ölçülü karşılanmıştır. Dış ticarete "ayrıcalıklar" zamanı, tam olarak 1000 metreküp için 50 Dolar fiyatlandırma politikası, eski "kardeş cumhuriyet" için sona ermiştir. Ukrayna ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerin keskinleşmesi Ukrayna'daki 2004 cumhurbaşkanlığı seçimine kadar artık kendini ifade etmeye başlamıştır. Ukrayna Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü başkanı Anatolij Halchynsky'nin güncelliğini koruyan 2004'teki sözleriyle ifade edilirse, "enerji hatları üzerindeki Rusya baskısı, Ukrayna siyasi pozisyonlarının vazgeçmesini sağlamayınca kadar devam edecek ve baskı gelecekte artacaktır".⁵⁶⁴

Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerin Kyiv'in Avrupalılık vektörü bağlamında 2005'ten başlayarak giderek zorlaşmasının üzerine Gazprom, 2006'dan başlayarak doğalgaz için Ukrayna'nın NaftoGhaz şirketinden Avrupa fiyatlarına yakın bir ödeme, tam olarak 1000 metreküp başına yaklaşık 250 Dolar talepte bulunmuştur. Rusya, bunun siyasi baskı aracı olarak algılanacağından kaçınarak sert eylemler için hızlı davranmayarak fiilen Ukrayna dış politikasının AB ile bölgesel bütünleşme çerçevesinde yön aldığından sonra fiyatları yükseltmeye başlamıştır.

⁵⁶² Åslund, 2009: 106.

⁵⁶³ Kuzio, 2015: 381-398.

⁵⁶⁴ <http://podrobnosti.ua/124119-anatolij-galchinskij-ekonomika-ukrainy-peregrelas.html> (erişim tarihi: 25.08.2020).

Gazprom, Ukrayna hükümetinin daha fazla ödeme yapmaya hazır olmadığından dolayı her sene için fiyat belirleme yetkisini içeren Sözleşme'nin 4. Maddesine dayanarak, 1 Ocak 2006'da doğalgaz akışını durdurmuştur. Gazprom tarafından Ukrayna'nın Avrupalı tüketiciler için amaçlanan, “yasadışı doğalgazın kullanımı” yönündeki iddiaları Ukraynalı NaftoGhaz resimleri tarafından reddedilmiştir. 4 Ocak tarihinde her iki taraf takas ticaret uygulamasının (doğalgaz tedariki karşılığında doğalgaz transiti) sona ermesine yönelik yeni bir Sözleşme imzalamıştır. Sonuç olarak tedarik ve transitin iki bağımsız kavram şeklinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Avrupa devletlerini ortaya çıkan durum oldukça etkilemiştir. Macaristan, Avusturya, Slovakya, Romanya, Fransa, Polonya ve İtalya'ya gelen doğalgazda %14 ile %40 arasında azalma yaşanmıştır. Söz konusu olay, sonraki dönemde gerek Ukrayna-Rusya ikili ilişkilerini gerek AB-Rusya ilişkilerini gölgelemeye devam etmiştir.⁵⁶⁵

2006'dan başlayarak Viktor Yanukovych'in başbakanlık görevine dönüşü döneminde Ukrayna doğalgaz piyasasında kilit aracı olarak RosUkrEnergo şirketi devreye girmiştir. 2007'de yeniden başbakanlık makamına geri dönen Yulia Tymoshenko, Ukrayna doğalgaz piyasasından RosUkrEnergo şirketinin kaldırılmasına yönelik birtakım politikalar ortaya koymuştur. 2008'de Ukrayna için 1000 metre küp Rus doğalgazının fiyatı 180 Dolar olarak kaydedilmiştir. 2 Ekim 2008'de, Rusya Başbakanı Vladimir Putin ve Ukrayna Başbakanı Yulia Tymoshenko tarafından Ukrayna ile Rusya arasındaki doğalgaz ticaretinde aracılardan ortadan kaldırılmasına ve Ukrayna'ya ileriki yıllarda doğalgaz sevkiyatıyla ilgili imzalanacak olan sözleşmelerin koşullarının ayrıntılı şekilde tanımlanmasına ilişkin bir mutabakat imzalanmıştır.⁵⁶⁶

2008'de “Batkivshchyna” Partisi'nden Ukrayna Milletvekili Hryhoriy Nemyria, Doğu Ortaklığı (EaP) konusunda AB için enerji güvenliği açısından yüksek önem arz ettiğini dile getirmiştir.⁵⁶⁷ Bunun üzerine, Aralık ayında Ukrayna'daki siyasi krizin beraberinde doğalgaz sektöründeki hareketlenmeler yer almıştır. RosUkrEnergo şirketinin, 2008'de alınan doğalgaz için Rusya tarafına 2,4 milyar Dolar tutarında borcu olmakla birlikte, şirketin Ukrayna'da depoladığı 11 milyar metre küp doğalgaz için ek ödemesi tespit edilmiştir. Rusya, borcun geri ödenmesini talep etmiş, aksi takdirde gelecek 2009'da Ukrayna'ya doğalgaz tedariki konusunda anlaşmayı imzalamayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine, Cumhurbaşkanı Viktor Yushchenko'nun “fiyatın 235 Doların altında tutulması” için talepte bulunması, Başbakan Yulia Tymoshenko ile yaşanan siyasi krizi oldukça zorlaştırmıştır. 31 Aralık 2008'de yeni Doğalgaz Anlaşması'nın imzalanması planlanırken, Cumhurbaşkanı Viktor Yushchenko,

⁵⁶⁵ Hadfield, 2016: 454-455.

⁵⁶⁶ Kuzio, 2015: 381-398.

⁵⁶⁷ <https://www.politico.eu/article/ukraine-praises-eastern-partnership/> (erişim tarihi: 05.10.2019).

NaftoGhaz başkanı Oleh Dubyna'dan Gazprom ile müzakerelerin durdurulması ve yeni anlaşmanın askıya alınması talebinde bulunarak Moskova'dan NaftoGhaz heyetini geri çağırmıştır. Viktor Yushchenko'nun kararı, durumu daha da zorlaştırmıştır, şöyle ki 1 Ocak 2009'dan başlayarak Gazprom, Ukrayna'ya doğalgaz arzını tamamen durdurmuştur.⁵⁶⁸ 4 Ocak 2009'da Gazprom tarafından Ukrayna'ya tedarik edilen 1000 metreküp için Ukrayna üzerinden geçiş maliyetleri hesaba alınmakla birlikte, diğer Doğu Avrupa ülkelerine tanımlanan doğalgaz fiyatının aynısı, 450 Dolarlık bir fiyat kararı alınmıştır. Ukrayna-Rusya doğalgaz anlaşmazlığı için çözüm olarak 18 Ocak 2009 doğalgaz sözleşmesiyle RosUkrEnergo'nun aracılık işlevi kaldırılarak Gazprom ile NaftoGhaz arasında ilk kez doğrudan doğalgaz satış ilişkisi kurulmuştur.⁵⁶⁹

2009'daki doğalgaz krizi, önceki bunalımlara göre çok daha ileri düzeyde gerçekleşmiş ve birçok Avrupa ülkesinde ciddi etkiler doğurmuştur. Balkanlar'da insani acil durumlar ortaya çıkarmış ve Slovakya'da en büyük doğalgaz tüketicilerine uygulanan kısıtlamalardan dolayı ciddi ekonomik kayıplara neden olmuştur. Söz konusu durum, 2011'de Macaristan ve Polonya'nın dönem başkanlıkları döneminde Güney Koridor boru hattı projesinin canlandırılması, Hazar Denizi bölgesiyle ilişkilerin yoğunlaştırılması, kaya gazı üretimine dayalı kalkınmaya odaklanması ve bir dizi geniş kapsamlı enerji yasalarının çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁷⁰

Polonya, Doğu Ortaklığı (EaP) üzerinden Ukrayna ile ilgili siyasi bütünleşme kaygıları açısından amacına ulaşmış olmasına karşın, beraberinde enerji güvenliği açısından her iki devletin doğalgaz açığı derinleşmiştir. AB'nin enerji politikalarını değerlendirirken kıta içinde bölgesel bütünleşme süreci bağlamında enerji güvenliğini temin etmek ve Doğu Ortaklığı (EaP) üzerinden AB'nin doğalgaz açığını kapatmak üzere projelerin iki yönde ele alındığını okumak mümkündür. Doğalgaz boru hatları değerlendirildiği zaman Polonya, Belarus üzerinden Yamal-Avrupa doğalgaz boru hattından ve Ukrayna üzerinden Soyuz doğalgaz boru hattından yararlanırken Ukrayna'ya Rusya'dan Soyuz ve Urengoy-Pomary-Uzhhorod doğalgaz boru hatları uzanmaktadır. Kırım'ın ilhakı ve ardından Donbas Savaşı'ndan dolayı Ukrayna, 2015 Kasım ayından başlayarak Rusya'dan doğalgaz alımını tamamıyla durdurma kararı almıştır. Ukrayna, transit ülke olarak doğalgazı AB'ye aktarmakta yükümlülüğünü korumakla birlikte, aynı doğalgazı yeniden AB'den almaktadır.⁵⁷¹ Ukrayna'yı takiben Polonya, 2017 Haziran ayından başlayarak Rusya tarafından sağlanan Yamal-Avrupa

⁵⁶⁸ <http://www.pravda.com.ua/news/2009/01/1/3657181/> (erişim tarihi: 17.01.2017).

⁵⁶⁹ Kuzio, 2015: 398.

⁵⁷⁰ Hadfield, 2016: 457.

⁵⁷¹ <https://www.pnp.ru/economics/kiev-nazval-usloviya-dlya-vozobnovleniya-zakupki-gaza-u-rossii.html> (erişim tarihi: 27.04.2020).

boru hattı aracılığıyla Almanya'dan gerçekleşen doğalgazın ters akışından vazgeçerek benzeri bir karar almıştır.⁵⁷²

Kıtanın doğalgaz güvenliği çerçevesinde alternatif olarak değerlendirilen Kuzey Akım-1 ve Kuzey Akım-2 projelerine gelince, Aleksander Kwaśniewski'den⁵⁷³ Jarosław Kaczyński ve Andrzej Duda'ya⁵⁷⁴ kadar Polonya, en yüksek düzeyde karşı çıkmıştır. 2016'da Beata Szydło hükümeti,⁵⁷⁵ 2017'de ise Polonya ve Ukrayna parlamentoları, ortak şekilde Kuzey Akım-2 projesine karşı çıkmakla birlikte, AB'ye yeni bir çağrıda bulunmuşlardır.⁵⁷⁶ 'Avrupacılık' kavramı üzerinden AB okuması yapılırsa, Kuzey Akım-2 projesini tam anlamıyla olumsuz değerlendirmek mümkün değildir. 'Yeni İşlevselcilik' kuramından hareketle, siyasi iradenin öncülüğü ve ulus-altı çıkar gruplarının yönlendirme olgusu özelliklerine dayanarak, gerek Polonya gerek Ukrayna, Almanya üzerinden gelecekte gerçekleşebilecek doğalgaz teminatından yararlanabilir.

2014'te Ukrayna ve Slovakya, Orta Avrupa'dan Ukrayna'ya doğalgazın sınırlı olarak ters akışının açılması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Anlaşmaya göre, Ukrayna'ya Slovakya'dan 3 milyar metreküp doğalgaz akışı başlatılmakla ilerde doğalgazın 10 milyar metreküpe kadar yükselebilir olması mümkün kılınmıştır.⁵⁷⁷ Ukrayna'nın AB ile ortak şekillenen doğalgaz politikalarındaki yeni adımı, 2014 Nisan ayından başlayarak Gazprom'un Ukrayna için 1000 metreküp doğalgaz başına 268,5 Dolardan 485 Dolara yükseltmesinden kaynaklanmıştır.⁵⁷⁸ 2015'te Slovakya'dan Ukrayna'ya ters akış doğalgaz için 1000 metreküp başına 245 Dolar olarak ücret belirlenmiştir.⁵⁷⁹ Slovakya, AB ve Ukrayna'nın enerji bütünleşmesi kapsamında önemli bir aktör olmak üzere yeni girişimler içinde bulunmaktadır. Ukrayna ile anlaşırken Slovakya'nın, Gazprom ile Balkanlar aracılığıyla bağlantı kurmak isteğinin ardından kısa bir süre sonra, Eastring projesinde büyüme gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra Macaristan'ın, Ukrayna'yı devre dışı bırakarak Rusya'dan yeni bir doğalgaz boru hattı talebinde bulunmasını Kyiv'in zararına olarak görülmemelidir. Slovakya örneğinde olduğu gibi gelecekte ters akış doğalgaz projeleri aynı zamanda Ukrayna ve Macaristan arasında değerlendirilebilir.

⁵⁷² <http://www.rbc.ru/business/21/06/2017/594a76229a79471c1acd1887> (erişim tarihi: 01.07.2020).

⁵⁷³ <https://www.kommersant.ru/doc/609354> (erişim tarihi: 29.11.2020).

⁵⁷⁴ <https://biznesalert.pl/trump-duda-nord-stream-2-zagrozenie-blokada-energetyka-gaz/> (erişim tarihi: 19.05.2020).

⁵⁷⁵ <https://euobserver.com/foreign/135608> (erişim tarihi: 21.11.2018).

⁵⁷⁶ <https://eurasia.expert/ugrozaet-li-polskiy-spg-rossii/> (erişim tarihi: 18.09.2020).

⁵⁷⁷ <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-slovakia-gas/slovakia-reaches-reverse-gas-flow-deal-with-ukraine-idUSL6N0NI0HU20140426> (erişim tarihi: 25.11.2018).

⁵⁷⁸ https://espreso.tv/news/2014/05/30/ukrayina_splaty_rosiyi_vyznani_uryadom_borhy_za_haz (erişim tarihi: 08.10.2018).

⁵⁷⁹ http://www.rbc.ru/rbcfreenews/556cc7869a79479e683b152a?from=materials_on_subject (erişim tarihi: 05.11.2019).

2015'te Slovakia, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan; Slovakia ile Bulgaristan'ın Yunanistan sınırı arasındaki yeni bir doğalgaz boru hattı inşası için destek beyanı imzalamışlardır. Slovakia tarafından desteklenen boru hattının, Rusya'dan uzanan doğalgaz boru hattı ile doğrudan bağlantılı olacağı planlanmakla birlikte, Balkanlar'la olan yeni bağlantı ile doğalgazın aynı zamanda Polonya'ya akabileceği öngörülmektedir.⁵⁸⁰

2016'da Slovakia ve Bulgaristan, önerilen Eastring doğalgaz boru hattı aracılığıyla gelecekte yapılacak doğalgaz tedariki için anlaşma imzalamakla enerjide bütünleşme açısından yeni bir uzlaşıya varılmıştır. Eastring doğalgaz boru hattı, Avrupa için Avrupa Komisyonu yatırım planı kapsamında finanse öncelikli projeler arasında yer almaktadır. Eastring doğalgaz boru hattının Slovakia'yı Balkanlar'la, aynı zamanda Çekya, Macaristan ve Ukrayna'daki mevcut doğalgaz boru hatlarını Bulgaristan'ın Karadeniz limanı Varna'daki Balkan doğalgaz merkeziyle bağlantılı hale getirilmesi üzerinde çalışılmaktadır.⁵⁸¹ 2017 Kasım ayında Slovakia ve Macaristan, Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığını azaltmak için Eastring Anlaşması'nı imzalamışlardır. Eastring'in doğalgaz boru hattının başlangıç noktası Slovakia'nın Vel'ké Kapušany kasabasındaki kompresör istasyonu olmak üzere Eustream şirketinin Batı Avrupa'ya ve ters akışla Ukrayna'ya tedarik eden mevcut doğalgaz nakil varlıklarıyla bağlantı kurması gibi hedefleri bilinmektedir.⁵⁸² 4 Ocak 2018'de AB'nin İnovasyon ve Ağlar Yürütme Ajansı (INEA) ile Slovakia'nın Eustream şirketi ve Polonya'nın Gaz-System şirketi arasında iki ülkeyi birleştirecek yeni doğalgaz boru hattının inşasına dair bir anlaşma imzalanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'da Slovakia gibi aktörlerin boru hattı diplomasisinde çeşitlendirme stratejisini ön planda tutmasını, genel olarak Kyiv'in bölgesel bütünleşme çıkarlarıyla örtüştüğünü değerlendirmek mümkündür.

'Yeni İşlevselcilik' kuramı üzerinden okuma yapılırsa, alansal iş birliğinde siyasi iradenin öncülüğüne örnek olarak 2017 Haziran ayında Polonya, ABD'den ilk sıvılaştırılmış doğalgaz alımını gerçekleştirmiş,⁵⁸³ bunun ardından Ekim ayında Ukrayna'nın, doğalgaz boru hattı taşımacılığı şebekesinin Polonya tarafından kullanılmasına onay verdiği kaydedilmiştir.⁵⁸⁴ Ukrayna doğalgaz sistemine erişim, PGNiG ve UkrTransGaz arasındaki anlaşmaya dayanarak, doğalgazın Ukrayna'ya doğrudan sağlanmasını kolaylaştırma hedefini

⁵⁸⁰ <https://wyborcza.biz/biznes/7,179190,18051927,slowacja-chce-sie-polaczyc-z-gazpromem-przez-balkany.html?disableRedirects=true> (erişim tarihi: 14.01.2019).

⁵⁸¹ <https://www.pipeline-journal.net/news/eastring-pipeline-memorandum-signed-slovakia-and-bulgaria-energy-ministers> (erişim tarihi: 28.05.2020).

⁵⁸² <https://www.neweurope.eu/article/slovakia-hungary-ink-eastring-agreement-lessen-reliance-russia/> (erişim tarihi: 25.11.2018).

⁵⁸³ <http://www.radiopolsha.pl/6/136/Artykul/310818> (erişim tarihi: 15.05.2018).

⁵⁸⁴ <http://www.radiopolsha.pl/6/138/Artykul/331134> (erişim tarihi: 15.05.2018).

taşımaktadır.⁵⁸⁵ Polonya'nın, bunun yanı sıra Danimarka ile arada Norveç tarafından sağlanacak olan Baltic doğalgaz boru hattının inşasında istekli olduğunu okumak mümkündür. Projenin mali değeri 1,7 milyar Dolar teşkil etmekle birlikte, Polonya tarafını Gaz-System ve Danimarka tarafını Energinet şirketleri temsil etmektedir. Norveç doğalgazının uzun vadede aynı zamanda Ukrayna'ya da tedarik edilmesi planlanmaktadır.⁵⁸⁶

Enerji politikaları kapsamında Orta ve Doğu Avrupa'da bağımlılık devam ederken 2017'de Polonya, devlet denetimindeki PGNiG şirketinin daha fazla sıvılaştırılmış doğalgaz alımına hazır olduğunu açıklamıştır. PGNiG, 2016'dan başlayarak Ukrayna'ya doğalgaz ihraç etmektedir. İthalat fırsatlarını artırmak amacıyla PGNiG, Świnoujście'de bulunan LNG terminalinde yeniden doğalgaza dönüştürme kapasitesinin %35'ni rezerve etmiştir. 2017 Ağustos ayı verilerine göre, PGNiG şirketinin, terminalin yeniden doğalgaza dönüştürme kapasitesinin %65'ne sahip olması, 2018 Ocak ayından başlayarak şirketin genişletilmiş kapasiteyi kullanabileceği anlamına gelmektedir.⁵⁸⁷ 2017 Eylül ayında PGNiG şirketi, Norveç'ten ikinci sıvılaştırılmış doğalgaz alımını gerçekleştirmiştir. ABD ve Katar'ın yanı sıra LNG bağlamında Norveç'in⁵⁸⁸ Polonya için önemi yüksek olarak değerlendirilmektedir.⁵⁸⁹

Polonya, enerji güvenliği kapsamında kendine özgü “Kuzey-Güney” doğalgaz koridoru projesini de geliştirmektedir. AB ve Ukrayna enerji bütünleşmesi değerlendirmesi açısından gelecekte Polonya-Litvanya arasında bağlantı kurulması, Baltic doğalgaz boru hattının kullanıma sunulması, Świnoujście'deki LNG terminalinin genişletilmesi, Yamal-Avrupa boru hattındaki çıkış noktalarının genişletilmesi ve Polonya-Slovakya arasında bağlantı kurulması gibi yapılandırmalar da Gaz-System şirketinin öncelikleri arasında yer almaktadır. 2017 Eylül ayında “Kuzey-Güney” koridoru projesi bağlamında Dolny Śląsk bölgesindeki yarısından fazlası AB tarafından sübvansede edilmekle birlikte, mali değeri yaklaşık 21,4 milyon Avro teşkil eden ve doğalgaz koridorunun birinci kısmını oluşturan Czeszów-Wierzchowice doğalgaz boru hattı kullanıma açılmıştır. “Kuzey-Güney” koridoru projesinin Doğu ve Batı olmak üzere iki kanadı bulunmaktadır. Czeszów-Wierzchowice doğalgaz boru hattını içerecek olan Batı kanadının, nihai olarak Świnoujście'deki LNG

⁵⁸⁵ <https://www.obozrevatel.com/finance/polsha-budet-napryamuyu-postavlyat-gaz-ukraine.htm> (erişim tarihi: 15.05.2020).

⁵⁸⁶ <https://easaily.com/ru/news/2017/06/13/polsha-i-ukraina-nashli-zamenu-gazu-iz-rossii-v-norvegii-na-radost-moskve> (erişim tarihi: 07.03.2020).

⁵⁸⁷ <http://en.pgnig.pl/news/-/news-list/id/pgnig-ready-to-receive-larger-amount-of-lng-from-abroad/newsGroupId/1910852?changeYear=2017¤tPage=1> (erişim tarihi: 23.07.2018).

⁵⁸⁸ Katar dünya doğalgaz rezervlerine göre 3., ABD 4., Norveç 17. ve Polonya 54. sırada yer almaktadır. Detaylı bkz. <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (erişim tarihi: 22.02.2022).

⁵⁸⁹ <http://en.pgnig.pl/news/-/news-list/id/pgnig-purchased-lng-from-norway/newsGroupId/1910852> (erişim tarihi: 23.07.2018).

terminali ve Baltic boru hattına bağlanarak Güney Polonya, Çekya, Slovakya ve Macaristan üzerinden Hırvatistan'ın Krk adasındaki LNG terminali ile bağlantı kuracağı tasarlanmaktadır.⁵⁹⁰ Gaz-System şirketinin projeleri arasında yeni Polonya-Ukrayna doğalgaz boru hattının inşası yer almaktadır. Bunun yanı sıra Gaz-System şirketi ile UkrTransGaz şirketi arasında iş birliğine dair bir anlaşma imzalanmıştır. Varşova ve Kyiv'in ana amacı, Ukrayna için doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmek ve Doğu Avrupa'da nakliye sistemlerinin yanı sıra doğalgaz pazarlarının bütünleşmesini temin ederek aynı zamanda AB enerji güvenliğini artırmaktır.⁵⁹¹

2017 Eylül ayında Polonya Dışişleri Bakanı Witold Waszczykowski, 2022'de Polonya-Rusya Doğalgaz Anlaşması süresinin bitimine doğru, Rusya üzerinden doğalgaz alımını tamamen durdurmak niyetinde bulunmakla birlikte, Belarus ve Ukrayna gibi 'doğalgaz baskısı' altında olmak istemediklerini beyan etmiştir. ABD tarafından gerçekleşen sıvılaştırılmış doğalgaz teminatı ve Baltic boru hattının tamamlanması ile 'siyasi açıdan güvenli' doğalgaz ithalinin yeterli bulunması ise gerek Varşova gerek Kyiv için tartışma konusudur.⁵⁹²

Enerji güvenliği söz konusu olduğu zaman doğal enerji kaynaklarından ziyade yenilenebilir enerji, Brüksel'in enerji politikalarında yüksek önem arz etmektedir. AB için yenilenebilir enerji kaynakları arasında hidroelektrik, jeotermal enerji, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve biyokütle alanları bulunmaktadır:

- Hidroelektrik, suyun potansiyel ve kinetik enerjisini yakalayıp üretilen, genellikle hidroelektrik santrallerinde elektrik üretimi için üretilen güçtür.
- Jeotermal enerji, yer kabuğundan, genellikle sıcak su veya buhar formunda ısı olarak elde edilebilen enerjidir.
- Rüzgâr enerjisi, rüzgâr türbinlerinde rüzgâr enerjisine dönüştürülen kinetik enerjidir.
- Güneş enerjisi, ısı veya elektrik üretimi için sömürülen güneş radyasyonudur.
- Biyokütle, ısı üretiminde veya elektrik üretiminde kullanılan organik, fosil olmayan, biyolojik kökenli materyal; başta ahşap ve ahşap atıkları olmak üzere biyogaz, biyolojik yakıtlar ve kentsel katı atıklar ile endüstriyel atığın organik karışımlarını teşkil etmektedir.⁵⁹³

⁵⁹⁰ <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1081091,na-dolnym-slasku-otwarto-gazociag-czeszow-wierzchowice.html> (erişim tarihi: 22.02.2022).

⁵⁹¹ <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/archiwum/kolejne-kroki-zmierzajace-do-realizacji-polaczenia-gazowego-polska-ukraina.html> (erişim tarihi: 04.01.2019).

⁵⁹² <https://eurasia.expert/ugrozhaet-li-polskiy-spg-rossii/> (erişim tarihi: 18.09.2020).

⁵⁹³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/information-data> (erişim tarihi: 03.12.2019).

2017-2020 verilerinden yola çıkarak değerlendirme yapılırsa, aralarında Danimarka, İsveç, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Çekya, Macaristan, Hırvatistan, İtalya, Romanya ve Bulgaristan olmak üzere 11 AB üye devletinin, 2020’de yenilenebilir enerji hedeflerini karşılamak için gereken düzeye ulaşmış durumda oldukları kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra AB üye devletleri, 2030’a kadar en az %27’lik yeni bir AB yenilenebilir enerji hedefi üzerinde uzlaşmaya varmıştır.⁵⁹⁴ Brüksel’in enerji politikaları, aynı zamanda Doğu Avrupa’nın kilit ülkelerini boru hattı ağlarını geliştirmeleri ve enerji pazarlarını, özellikle doğalgaz ve elektrik pazarlarını Avrupa pazarıyla bütünleştirmeleri için teşvik etmektedir.⁵⁹⁵

Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında Polonya faktörünü değerlendirirken, Varşova’nın kaygıları sadece enerji politikalarıyla kalmayıp, beraberinde enerji güvenliği açısından etki alanı oluşturma kaygılarını kapsamaktadır. Brüksel, Ukrayna ile ilgili enerji alanında modernizasyon uygulamalarının yanı sıra aynı zamanda enerji odaklı çevre güvenliği politikalarını yürütmektedir. Avrupa Komisyonu, 2009 Ortak Bildiri üzerinden hareketle, Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası ile yakın iş birliği içinde, Ukrayna’nın doğalgaz sisteminin modernizasyon işlemlerini desteklemeye devam etmektedir. Çevre güvenliği bağlamında AB, 2016’dan başlayarak Chornobyl Nükleer Santrali’nin 4 numaralı reaktörünün yeni çelik kalkanla çevrelenmesi için en büyük bağışçı konumunu üstlenmektedir. Bunun üzerine, eski kalkanın kaldırılması ve radyoaktif atıkların güvenli yönetimiyle Chornobyl bölgesinin çevresel güvenliğini sağlamak için çalışmalar günümüzde devam etmektedir.⁵⁹⁶

Enerji alanında iş birliği üzerinden Doğu Ortaklığı (EaP) adına değerlendirme yapılırsa, AB ile Ukrayna, Moldova ve Gürcistan arasında bölgesel bütünleşme süreci, ‘üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme’ modelinde tamamlanarak Enerji Topluluğu çatısı altında ortak politikalar yürütülmektedir. AB, eski nesil doğalgaz tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi adına politikalardan tamamıyla çekilmezken, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, özellikle Belarus, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan⁵⁹⁷ önemli konumları paylaşmaktadır.

Ukrayna, Enerji Topluluğu Anlaşması’nın (2005/2006) Akit Tarafı olarak (2010/2011) yürürlükte olan enerji müktesebatını uygulamakla yükümlüdür. İkincil mevzuatın kabul edilmesine paralel olarak müktesebatın uygulanması değişik raporlama yükümlülüklerine yol açmaktadır. Akit Taraflar, Enerji Topluluğu Anlaşması’nı kabul ederek, “AB müktesebatı”

⁵⁹⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220119-1> (erişim tarihi: 27.03.2023).

⁵⁹⁵ Tassinari, 2011: 88.

⁵⁹⁶ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk (erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁹⁷ Ukrayna dünya doğalgaz rezervlerine göre 23., Azerbaycan 25., Gürcistan 80. ve Belarus 92. sırada yer almaktadır. Detaylı bkz. <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (erişim tarihi: 22.02.2022).

olarak adlandırılan temel AB enerji mevzuatını benimsemek için yasal olarak bağlayıcı taahhütlerde bulunmuşlardır. Enerji Topluluğu Anlaşması ve müktesebatı, yeni sektörleri eklemek ve eski eylemleri güncellemek veya değiştirmek için sürekli olarak gelişmektedir. AB Hukuku'nun gelişimiyle uyumlu kalmak için Enerji Topluluğu Anlaşması'nın 24. ve 25. Maddeleri, müktesebatın uyarlanmasına ve olası değişikliklerin uygulanmasını mümkün kılmaktadır. Bu durum, Enerji Topluluğu Akit Tarafları'nın AB gelişmelerine ayak uydurmasının yanı sıra enerji ve ilgili sektörlerdeki düzenleyici çerçevelerini AB ile sürekli olarak uyumlu hale getirmesini sağlamaktadır.⁵⁹⁸

Ukrayna, yakıt ve enerji kompleksi alanında AB Hukuku normlarının Ukrayna Kamu Hukuku sistemine uyarlanmasını amaçlayan temel yasaların yanı sıra ikincil mevzuatın düzenleyici ve yasal düzenlemelerinin kabul edilmesini sağlamaktadır:

- ✓ 2014 Onur Devrimi'nin ardından 1 Ekim 2015'te Verkhovna Rada'nın üzerinde çalıştığı "Doğalgaz Piyasasına Dair" Ukrayna Yasası kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. "Doğalgaz Piyasasına Dair" Ukrayna Yasası'nın kabulü, Ukrayna'nın Üçüncü AB Enerji Paketi (2009/73/EC sayılı "İç Doğalgaz Piyasası için Ortak Kurallara İlişkin Yönerge" ve 715/2009 sayılı "Doğalgaz Taşıma Ağlarına Erişim Koşullarına İlişkin AB Yönetmeliği") hükümlerinin ve gerekliliklerinin uygulanmasına ilişkin Enerji Topluluğu'na olan taahhütlerinin yerine getirilmesini ifade etmektedir.
- ✓ 22 Eylül 2016'da Verkhovna Rada tarafından "Enerji ve Toplumsal Hizmet Alanlarında Devlet Düzenlemesini Yürüten Ulusal Komisyon Hakkında" Ukrayna Yasası kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.
- ✓ 13 Nisan 2017'de Verkhovna Rada tarafından "Elektrik Enerjisi Piyasasına İlişkin" Ukrayna Yasası kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.
- ✓ 18 Ağustos 2017'de Bakanlar Kurulu tarafından 2035'e kadar yakma tesislerinden kaynaklanan emisyonların azaltılması, kömür madenlerinin kapatılması ve alternatif enerji kaynaklarının ön planda tutulmasını esas alan Ukrayna'nın yeni Enerji Stratejisi – "Güvenlik, Enerji Verimliliği, Rekabet Gücü" programını onaylanmıştır.
- ✓ Ukrayna tarafı, Polonya ve Ukrayna enerji sistemlerinin bütünleşmesi projesinin geliştirilmesi ve "AB-Ukrayna Enerji Köprüsü" projesinin uygulanması için hazırlık çalışmaları yürütmüştür. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Elektrik İletim

⁵⁹⁸ <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html> (erişim tarihi: 06.10.2022).

Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSO-E) ile görüşmeler yapılmış ve olumlu ön değerlendirmeler alınmıştır.

- ✓ AB ve Ukrayna, Ukrayna'nın Avrupa Yeşil Mutabakatı'na eklenmesi ve serbest piyasa reformlarını sürdürmesi çalışmalarına vurgu yaparak, anahtar alanlarda iş birliğine yönelik önlemleri tanımlayan 2021 Yıllık Çalışma Planı'nı onaylamıştır. 2021 Yıllık Çalışma Planı'nda Enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve nükleer güvenlik alanlarındaki iş birliği beklentileri ana hatlarıyla belirtilmiştir.⁵⁹⁹

'Yeni İşlevselcilik' kuramında ulus-üstü kurumsallaşmanın ve ulus-altı çıkar gruplarının önem taşıdığına dayanak olarak, AB-Ukrayna Zirvesi ve Enerji Topluluğu gibi mekanizmalara vurgu yapmakla birlikte, söz konusu mekanizmaların bölgesel bütünleşme sürecindeki yönlendirici özelliği örnek gösterilebilir. Güçlü bir kurumsal ortam Enerji Topluluğu işlemini desteklemektedir:

- En yüksek karar alma organı olarak, Bakanlar Konseyi, kilit öncelikleri belirlemek ve Enerji Topluluğu Anlaşması'nın uygulanmasını yönlendirmek için yılda 1 kez toplanmaktadır.
- Bakanlar Konseyi'nin çalışmaları her üç ayda 1 kez toplanan Daimî Üst Düzey Grup tarafından hazırlanmaktadır.
- Enerji Topluluğu Parlamento Genel Kurulu, Enerji Topluluğu'nu müktesebatı kabul etmek ve uygulamak için daha donanımlı hale getirmek için seçilmiş parlamento üyelerini bir araya getirmektedir.
- Enerji Topluluğu Düzenleme Kurulu, Enerji Topluluğu'ndaki düzenlenmiş alansal piyasalar için bilgi alışverişini ve en iyi uygulamaların geliştirilmesini destekleyen ulusal enerji düzenleyicilerinin koordinasyon organıdır.
- Tartışma platformu olarak tasarlanan elektrik, gaz ve petrol alanlarında üç Danışma Forumu süreci tamamlamaktadır. Uzman Çalışma Grupları ve Görev Güçleri aynı zamanda Enerji Topluluğunun çalışmalarını desteklemektedir. Bunun yanı sıra Enerji Topluluğu düzenli olarak sivil toplum, yatırımcılar ve bağışçılar da dahil olmak üzere paydaşları ile ilişki içindedir.
- Merkezi Viyana'da bulunan Enerji Topluluğu Sekreterliği, Enerji Topluluğu'nun sürekli olarak faaliyette olan ve bağımsız tek kuruluşudur.⁶⁰⁰

⁵⁹⁹ <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/energetika> (erişim tarihi: 22.11.2018).

⁶⁰⁰ <https://www.energy-community.org/aboutus/howweare.html> (erişim tarihi: 25.08.2018).

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı üzerinden değerlendirme yapılırsa, Enerji Topluluğu’ndaki kurumsallaşmanın AB ve Ukrayna’daki enerji politikalarını yönlendirdiğini ve söz konusu politikalarda Doğu Ortaklığı (EaP) örneğinde olduğu gibi Polonya’nın bir bölgesel aktör olarak üstlendiği eylem geliştirici konumunu okumak mümkündür.

Polonya dış politikasında güvenlik, tarih, demokrasinin teşvik edilmesi veya ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi gibi kesişen konular yer almaktadır. Polonya için enerji güvenliği alt başlığı 2006’dan başlayarak Güney Kafkasya’da Varşova’nın güçlü katılımının nedenlerinden biri olmuştur: bunu Gürcistan ile güçlü ilişkiler takip etmiş ve Azerbaycan ile ilişki kurma girişimleriyle daha görünür hale gelmiştir. Piotr Maciej Kaczynski, Polonya’nın komşularıyla ilişkilerinde enerji güvenliği boyutlarını detaylı bir şekilde ortaya koymuştur:

1. Litvanya ile enerji köprüsü, Polonya’nın Ignalina Nükleer Santrali’ne katılımı ve Polonya’nın Mažeikiai petrol rafinerisine yatırımları
2. Belarus ve Polonya üzerinden geçen Yamal doğalgaz boru hattı
3. Ukrayna’dan Polonya’ya Odessa-Brody-Płock petrol boru hattı
4. Polonya’nın Slovak doğalgaz boru hattı altyapısına yatırımları
5. Polonya’nın Çek petrol şirketine yatırımları
6. Rusya ile Almanya’yı Baltık Denizi üzerinden doğrudan birbirine bağlayan Kuzey Akım doğalgaz boru hattı (Polonya ile Almanya arasındaki ara bağlantılar ve iki ülke arasındaki diğer boru hatlarına yönelik eleştiriler)

Kuzey Akım doğalgaz boru hattının bir çevresel güvenlik boyutu da bulunmaktadır, şöyle ki Polonya’nın enerji güvenliği, Rusya’nın doğalgaz arzını Polonya üzerinden Batı Avrupa’ya aktarması gerçeğine dayanmaktadır. Bu bağlamda Varşova, alternatif rotaların uygulanmasıyla devre dışı bırakılarak Rusya’nın enerji politikalarına karşı Polonya’yı savunmasız konumda bulmuştur.⁶⁰¹

2017-2021 Polonya Dışişleri Bakanlığı’nın Stratejisi belgesinde Polonya için Doğu Ortaklığı (EaP) çerçevesinde iddialı iş birliği araçlarının geliştirilmesi kesin olarak gereksinim duyulan bir yaklaşımdır. Strateji belgesinde “uzun vadede, ortaklık ülkelerinin – özellikle Belarus ve Ukrayna’nın – iç ve dış zorluklara dayanıklılık oluşturma konusunda destek alması Polonya için bir önceliktir” şeklinde kaydedilmiştir. Polonya açısından bakılırsa, Doğu Ortaklığı (EaP) coğrafyasında uzun vadeli istikrar, ancak bölge ülkelerinin kapsamlı reformlar gerçekleştirmesi ve Avrupa kalkınma modelini benimseyen modernizasyon önlemlerini uygulaması durumunda sağlanabilir.⁶⁰²

⁶⁰¹ Kaczynski, 2008: 17.

⁶⁰² <https://www.gov.pl/web/diplomacy/what-we-do-> (erişim tarihi: 25.11.2018).

Bunun yanı sıra Polonya dış politikasında Orta ve Doğu Avrupa AB üye devletleri arasında enerji, ulaşım, dijital iletişim ve ekonomi alanlarında iş birliğini güçlendirmek adına yeni bir proje geliştirilmiştir. Avrupa'daki bölgesel iş birliği formatlarını tamamlayıcı nitelikte başlatılan Üç Deniz Girişimi (TSI) projesi; Baltık Denizi, Adriyatik Denizi ve Karadeniz'de bölgesel kalkınmayı sağlamakla birlikte, Kuzey Avrupa ile Güney Avrupa arasında bir koridor oluşturmaktadır. ÜDG, 2015'te Polonya Cumhurbaşkanı Andrzej Duda ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Kolinda Grabar-Kitarović'in ortak çalışmasıyla 12 AB üyesi Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekya, Slovakya, Avusturya, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan arasında iş birliği forumu olarak kurulmuştur.⁶⁰³ ÜDG'nin ortaya koyduğu katma değer, Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerinin iş birliğinde ihmal edilmiş alanlarda yatırımlar için devlet otoritelerinin en üst düzeyde siyasi destek sağlamasıdır.⁶⁰⁴ 2021'de Ukrayna ve Moldova ÜDG'ye katılmakla ilgili olduklarını beyan ederek Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodymyr Zelensky ve Moldova Cumhurbaşkanı Maia Sandu tarafından ortak olarak bir Niyet Bildirgesi imzalanmıştır.⁶⁰⁵ Bunun üzerine, 2022'de Ukrayna ile Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSO-E) arasında bölgesel bütünleşme süreci Ukrayna'nın üyelik kazanmasıyla tamamlanmış ve Ukrayna için ÜDG'ye özel ortaklık statüsü tanımlanmıştır.⁶⁰⁶

ÜDG, 2022 verilerinden hareketle, Polonya açısından bakıldığında Prometheism, Intermarium ve Üçüncü Avrupa politikalarının devamı şeklinde, Ukrayna açısından bakıldığında AB ile bölgesel bütünleşme şeklinde, 'Tarihsel Kurumsalcılık' yöntemi ve 'Avrupacılık' kavramı açısından bakıldığında AB Hukuku'na bağlılığından dolayı siyasi irade, ulus-üstü kurumsallaşma ve alansal iş birliği gibi bileşenlerinin yer aldığı 'Yeni İşlevselcilik' kuramının bölgede güncellenerek uygulanması şeklinde okunmaktadır.

⁶⁰³ Kushnir, 2019: 49.

⁶⁰⁴ <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojmorze> (erişim tarihi: 19.05.2020).

⁶⁰⁵ <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3169575-ukraine-moldova-willing-to-join-three-seas-initiative.html> (erişim tarihi: 20.07.2020).

⁶⁰⁶ <https://www.wprost.pl/polityka/10755373/szczyt-trojmorza-andrzej-duda-przyznalismy-dzisiaj-specjalne-partnerstwo-ukrainie.html> (erişim tarihi: 11.06.2020).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB-UKRAYNA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE ORTAKLIK ANTLAŞMASI VE POLONYA

4.1. AB-Ukrayna İlişkilerinde ‘Euromaidan’ Hareketi

Çalışmada, ‘Euromaidan’ hareketi ön planda bulunmakla birlikte, Viktor Yanukovych dönemi AB-Ukrayna ilişkileri ve Polonya faktörü ele alınmıştır. Viktor Yanukovych dönemi; 2004 Anayasa değişikliklerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali, 2010 İç ve Dış Politika İlkeleri Hakkında Yasa’da Ukrayna için ‘Tarafsızlık’ statüsünün belirlenmesi, NATO karışıklığı ve “pragmatik” Avrupalılık, Yuriy Lutsenko ve Yulia Tymoshenko başta olmak üzere siyasi mahkumlar sorunu, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ile Serbest Ticaret Anlaşması, Enerji Topluluğu, Diktatörlüğe Karşı Direniş Komitesi, 2012 parlamento seçimleri, Hırvatistan’ın AB’ye katılımı ve AB bağlantılı 2012-2013 Ukrayna-Rusya Ticaret Savaşları gibi eylem ve olaylar dizisiyle karakterize edilerek Ukrayna toplumundaki yeni meydan okumalara vurgu yapılmıştır. 2014 Onur Devrimi, Ukrayna dış politikasını kökten dönüştürerek Ortaklık Antlaşması’nın (AA) imzalanmasını sağlamıştır.

17 Ocak 2010’de Ukrayna’da cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. 1. tur seçim sonuçları, Kuzeybatı Ukrayna illerinde avantajın “Batktivshchyna” Partisi’nin lideri Başbakan Yulia Tymoshenko, Güneydoğu Ukrayna illerinde Bölgeler Partisi lideri Viktor Yanukovych’ten yana olduğunu göstermiştir. 25 Ocak tarihinde MSK, oyların %35,32’nin Viktor Yanukovych’e, %25,05’nin Yulia Tymoshenko’ya verildiğini açıklamıştır.

7 Şubat 2010’da 2. tur cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiş ve 14 Şubat tarihinde MSK tarafından 2. tur seçim sonuçlarıyla ilgili resmi protokol onaylanmıştır:

- Viktor Yanukovych %48,95
- Yulia Tymoshenko %45,47⁶⁰⁷

2010 cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının ardından Verkhovna Rada’da parlamento grupları tarafından koalisyon ve ardından kabine kurma süreciyle ilgili koalisyonun bireysel veya takım üyeliği temelinde yenilenmesine yönelik Verkhovna Rada Yönetmeliği’nde düzenleme yapılmış, Mart ayında Viktor Yanukovych’in parlamento grupları olarak Ukrayna Komünist Partisi ve Lytvyn İttifakı ile öne sürdüğü İstikrar ve Reformlar Koalisyonu Verkhovna Rada’da başarı sağlamış ve Mykola Azarov’a kabine kurma yetkisi verilmiştir.⁶⁰⁸

⁶⁰⁷ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

⁶⁰⁸ Станчев та Фельштинський, 2022: 162-189.

30 Eylül 2010'da cumhurbaşkanı yetkilerinin artırılması üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından 2004 Anayasa değişiklikleri iptal edilmiş,⁶⁰⁹ 5 Ağustos 2011'de parlamento grupları, siyasi partiler ve STK'lar tarafından Diktatörlüğe Karşı Direniş Komitesi tesis edilmiş,⁶¹⁰ 17 Kasım 2011'de Seçim Yasası'nda değişiklik yapılmıştır.⁶¹¹

2012 Ekim ayında parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve AB odaklı siyasi partiler ikinci, üçüncü ve beşinci sırayı paylaşmışlardır:

- Bölgeler Partisi (Viktor Yanukovych) %30,00
- “Batktivshchyna” Partisi (Arseniy Yatsenyuk) %25,54
- “UDAR” Partisi (Vitali Klitschko) %13,96
- Ukrayna Komünist Partisi (Petro Symonenko) %13,18
- “VO Svoboda” Partisi (Oleh Tyahnybok) %10,44⁶¹²

2012 parlamento seçimlerinin ardından Bölgeler Partisi ile Ukrayna Komünist Partisi arasında uzlaşmaya varılmış, Aralık ayında parlamento grupları olarak koalisyon ve ardından kabine kurma süreci 2004 Anayasa değişiklikleri iptalinden dolayı Verkhovna Rada'da devre dışı bırakılarak Mykola Azarov'a kabine kurma yetkisi verilmiştir.

Dış politikadaki gelişmeler ele alınırsa, 24 Haziran 2010'da İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lihtenştayn'ın yer aldığı Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ile Ukrayna arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış,⁶¹³ 1 Temmuz 2010'da Verkhovna Rada tarafından Ukrayna için ‘Tarafsızlık’ statüsü teyit edilmiş,⁶¹⁴ 1 Şubat 2011'de Ukrayna'nın Enerji Topluluğu'na katılımı gerçekleşmiş⁶¹⁵ ve 30 Mart 2012'de Brüksel'de, müzakere heyetleri başkanları tarafından Ortaklık Antlaşması'nın (AA) içeriği üzerinde uzlaşma sağlanmış ve söz konusu belge onaylanmıştır.⁶¹⁶

4.1.1. Hırvatistan

3 Ekim 2005'te AB tarafından Hırvatistan ve Türkiye için katılım müzakereleri başlatılmış ve 30 Haziran 2011'de transformasyon süreci olarak Sırp azınlık haklarının devlet bazında koruma altına alınması, iyi komşuluk politikaları ve Kopenhag Kriterleri'nin⁶¹⁷ başarılı bir şekilde uygulamaya konulmasından dolayı Hırvatistan ile katılım müzakereleri tamamlanmıştır. 9 Aralık 2011'de Hırvatistan ve AB-27 ülkeleri tarafından Brüksel'de

⁶⁰⁹ Detaylı bkz. <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).

⁶¹⁰ https://zaxid.net/u_lvovi_utvorili_komitet_oporu_diktaturi_n1233070 (erişim tarihi: 05.10.2019).

⁶¹¹ Detaylı bkz. <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).

⁶¹² https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019).

⁶¹³ <https://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements> (erişim tarihi: 28.07.2018).

⁶¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (erişim tarihi: 25.08.2020).

⁶¹⁵ <https://www.energy-community.org/aboutus/whoweare.html> (erişim tarihi: 25.08.2018).

⁶¹⁶ <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (erişim tarihi: 22.02.2020).

⁶¹⁷ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en (erişim tarihi: 05.10.2019).

Katılım Antlaşması imzalanmış ve 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan, resmi olarak AB'ye üyeliği gerçekleşmiştir.⁶¹⁸

Hırvatistan, Ukrayna siyasetinde Balkanlar ve Adriyatik Denizi politikalarıyla yakından bağlılığının yanı sıra AB bünyesinde Ukrayna ile Yakın Çağ ve Modern Çağ dönemlerinde ortak etno-politik süreçlere tanıklık etmekle birlikte, stratejik öneme sahip aktör konumunu paylaşmaktadır. Avrupacılık vektörü kapsamında ele alınırsa, ikili ilişkiler bölgesel bütünleşme odaklı karşılıklı ortak çıkarlara dayanmaktadır.

Hırvatistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, Ukrayna ile iki ülke arasındaki geçerli belge sayısının 51'e ulaşmasıyla birlikte, anahtar anlaşmalar 1994'te ve 2002'de imzalanmış; parlamentolar arası çalışma ortaklığının güçlü olduğu ikili ilişkiler, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk temelinde inşa edilmiştir:

- Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, 02 Haziran 1994
- Hırvatistan Cumhuriyeti ile Ukrayna Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 24 Ekim 2002⁶¹⁹

1992'de kurulan diplomatik ilişkiler, 2013'ten başlayarak Hırvatistan'ın AB'ye katılımıyla birlikte, stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir. 2004 Turuncu Devrim, 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP), 2013-2014 'Euromaidan' hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Hırvatistan tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Hırvatistan'ın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak ikili ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Hırvatistan, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur.⁶²⁰

4.1.2. 'Euromaidan' Hareketi

Anders Åslund'a göre, Viktor Yanukovych'in demokratik yollarla seçilmiş bir cumhurbaşkanı olmasına karşın, 2010-2014 iktidar dönemi Ukrayna toplumu için yıkıcı bir rejim olarak nitelendirilebilir. Viktor Yanukovych hükümeti, oligarşinin siyasette yeniden yer alması için ortam hazırlamasının yanı sıra bir sene içinde sadece halkı değil, aynı zamanda büyük yatırımcıları zayıflatarak kendi çevresi için güç ve zenginlik kaynağı sağlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa AB üye devletleri, tam anlamıyla demokrasiye geçiş almış ve yolsuzluk

⁶¹⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_11_824 (erişim tarihi: 01.07.2018).

⁶¹⁹ <https://mvep.gov.hr/foreign-policy/bilateral-relations/overview-of-bilateral-treaties-of-the-republic-of-croatia-by-country/22801?country=144> (erişim tarihi: 06.10.2022).

⁶²⁰ <https://croatia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/politichni-vidnosini> (erişim tarihi: 14.07.2022).

olgununun üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, hükümeti denetleyen demokratik güçlerle istikrarlı bir dengeye girmişlerdir ve buna bağlı olarak AB değerlerini sarsacak bir yolsuzluk ve insan hakları ihlalinin yaşanmadığı denilebilir. Bunun aksine Doğu Avrupa post-Sovyet ülkeleri, yolsuzluk ve insan hakları ihlalinin geliştiği noktada, siyaseten çelişkili bir dengede kendilerini bulmuşlardır. Bu durumda yıkıcı otoriter rejimler yolsuzluk ve insan hakları ihlalinin kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkeler, iki denge arasında kalmışlardır. Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri, genel olarak küresel güçlerin arasında kalmakla birlikte, Bölge Çalışmaları disipliniinde Orta Asya’da yer alan diğer post-Sovyet ülkelere nazaran “daha özgürler ancak tamamen demokratik değiller” şeklinde değerlendirilmişlerdir.⁶²¹

Ukrayna toplumunun siyasal dönüşümü açısından değerlendirilme yapılırsa, AB bağlantılı 2012-2013 Ukrayna-Rusya Ticaret Savaşları’nın üzerine iç politikada artan demokrasi talebi ve yozlaşmaya yönelik tepkinin Ukrayna toplumunda her iki tarafça uzlaştırılan Ortaklık Antlaşması (AA) ile yoğun bir şekilde ilişkilendirildiği bilinmektedir. Ortaklık Antlaşması (AA) için AB ile bölgesel bütünleşme açısından önemsenerek büyük bir yankı uyandırmakla birlikte, aynı zamanda Viktor Yanukovych hükümetine karşı direniş için tetikleyici bir gerekçe oluşturduğu söylenebilir.

Ukrayna hükümetinin AB ile Ortaklık Antlaşması’nı (AA) imzalamaktan vazgeçmesi, Kasım 2013’te Kyiv’in merkezinde kitlesel sokak protestolarını tetikleyerek Ukrayna’nın tamamında bir toplumsal hareketle sonuçlanmıştır. İktidar, Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych karşıtı gösterilere dönüşen AB protestoları karşısında Şubat 2014’teki devrilişine kadar devamlı savunma pozisyonunda kalmıştır. Ulrich Heyden’e göre, “iç ve dış dinamiklerden dolayı realite çok daha karmaşık” şeklinde görülmektedir. Almanya, Polonya ve Gürcistan’dan olan danışmanların uzun vadeli desteği ve siyasal elitin tutunabildiği Avrupacılık vektörü olmadan ‘Euromaidan’ hareketinin büyük olasılıkla başarıya ulaşmasının mümkün olmadığı gözükmemektedir. Kyiv’in siyaset anlayışı, bir diğer yandan milliyetçiler ve ulusalcı-liberaller tarafından üretilerek aynı zamanda ırkçı pencereden kendi çıkarları doğrultusunda da kullanılmaktadır.⁶²²

30 Kasım 2013’te üniversite öğrencilerine uygulanan asimetrik polis şiddeti, ‘Euromaidan’ hareketini daha karmaşık duruma sürüklemiştir. Ukrayna’nın yanı sıra aynı zamanda AB’de öfke dalgasına yol açan öğrenci vakasının ardından Kyiv’de protestocular tarafından Arseniy Yatsenyuk (“Batkivshchyna” Partisi), Vitali Klitschko (“UDAR” Partisi) ve Oleh Tyahnybok (“VO Svoboda” Partisi) önderliğinde Ulusal Direniş Karargâhı

⁶²¹ Åslund, 2015: 4-7.

⁶²² Heyden, 2017: 17-29.

kurulmuştur.⁶²³ 1 Aralık tarihinde aralarında yabancı uyruklu bulunmakla birlikte, 40 gazeteci darp edilmiştir. 3 Aralık tarihinde Verkhovna Rada'nın Başbakan Mykola Azarov hükümetine karşı güvensizlik oylamasına gitmesine karşın, Ukrayna Komünist Partisi'nin de Bölgeler Partisi'nden yana desteğinden dolayı sonuç yetersiz kalmıştır. Komünistler, güvensizlik oylamasında sebep olarak AB ile bölgesel bütünleşme politikaları değil, sosyal politikadaki başarısızlığın gösterilmesi gerektiğini uygun gördükleri için söz konusu adımı ilkesel bir yaklaşım olarak nitelendirmiştir.

8 Aralık 2013'te Kyiv'de Vladimir Lenin'in heykeli protestocular tarafından polisin gözetimi altında yıkılmıştır. Başkentte meydana gelen olay, diğer illere taşarak ülkenin dört bir yanında tekrarlanmaya başlamıştır. Lenin'in yıkılışı eylemi bir simgesel nitelik taşımakla birlikte, toplumdaki yeni hareketlenmelerin yapısında 'Avrupacılık' kavramı üzerinden yaklaşımların olumlu yönde değiştiğini göstermiştir. 11 Aralık tarihinde gece yarısı düzenlenen ikinci sert polis müdahalesi dalgası, gösterilerin güçlenmesini yeniden tetiklemiştir. 29 Aralık 2013'te muhalefet tarafından öne sürülen taleplerle ilgili dikkat çekmek adına üst düzey hükümet yetkililerine karşı ikamet ettikleri bölgelerde otomobillerle bir protesto düzenlemiştir.⁶²⁴

16 Ocak 2014'te yasama organı tarafından, anayasal hak ve özgürlükleri kısıtlayan 12 yasa tasarısı Verkhovna Rada'da kabul edilmiştir. Toplumsal tepki olarak halk arasında söz konusu yasalar, "Diktatörlük Yasaları" olarak nitelendirilmiştir. Tartışmalı yasaların Verkhovna Rada'dan geçmesiyle alevlenen eylemler, daha da kapsamlı şekilde başkent Kyiv'den ülke geneline yayılarak yeni bir protesto dalgası oluşturmuştur. Verkhovna Rada'nın Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nda yapmayı öngördüğü sert önlemlerin yer almasıyla 19-22 Ocak tarihlerinde olayların ikinci kez tırmanışa geçmesiyle bir arada yapılan sert polis müdahalesi sonucu 5 kişi hayatını kaybetmiştir.⁶²⁵

22-27 Ocak tarihleri arasında protestocular, illerdeki valilik ve belediye binalarını sırayla ele geçirmeye başlamıştır. Kyiv'deki siyasi krizi çözmek için muhalefetle masaya oturan Viktor Yanukovych yönetimi, hükümetten iki önemli görevi muhalefetten olan isimlere önermiştir: "Batkivshchyna" Partisi lideri Arseniy Yatsenyuk'a başbakanlık, "UDAR" Partisi lideri Vitali Klitschko'ya ise başbakan yardımcılığı görevleri ile ilgili iktidar öneride bulunmuştur. Ukrayna muhalefetine Viktor Yanukovych'in 'başbakanlık' ve 'başbakan yardımcılığı' önerisi, protestoları sindirmeye yönelik "zehirli" bir yaklaşım olarak

⁶²³ https://news.liga.net/politics/news/oppozitsiya_sozdaet_shtab_natsionalnogo_soprotivleniya (erişim tarihi: 05.11.2020).

⁶²⁴ Головки, 2021: 475-489.

⁶²⁵ Heyden, 2017: 20.

değerlendirilmiştir. Viktor Yanukovych ile iktidarı paylaşmayı kabul etmeyerek Ukrayna muhalefet partileri, olayların yatışması için 2014'te erken parlamento seçimlerine gidilmesi talebinde bulunmuşlardır. Yaşanan şiddet olaylarının ülke çapına yayılması üzerine hükümet, 27 Ocak tarihinde geri adım atarak yeni protestolara yol açan gösteri karşıtı yasaları iptal etmek için muhalefetle yeniden bir araya gelmiştir. Muhalefet liderleriyle yürütülen müzakerelerin ardından Viktor Yanukovych'in talebiyle olaylar sırasında tutuklanan protestoculara yönelik Af Yasası'nın yürürlüğe girmesi, protestocuların elinde bulundurdıkları kamu binalarını 15 gün içinde tahliye etmeleri koşuluna bağlanmıştır. Gösterilere katıldıkları nedeniyle tutukluların serbest bırakılması için sıralanan koşullar arasında barışçıl gösterilerin olduğu yerler haricindeki cadde ve bulvarlarda bariyerlerin kaldırılması gibi maddeler de yer almıştır. Verkhovna Rada'nın protestocular için af çıkarılmasına destek vermesine karşın, Af Yasası muhalefet tarafından reddedilmiştir.⁶²⁶

28 Ocak 2014'te devam eden gösterilerin ardından Başbakan Mykola Azarov, 'ülkedeki krizin barışçıl çözümüne yeni fırsatlar oluşturulması' adına görevden istifa etmiştir. Ukrayna Anayasası'nın 115. Maddesine dayanarak, başbakanın görevinden istifası hükümet üyelerinin tamamının istifasını gerektirmektedir.⁶²⁷ Başbakan Mykola Azarov'un istifa etmesinin ardından, Viktor Yanukovych'in çağrısıyla parlamentoda yapılan özel oturumda 16 Ocak tarihinde kabul edilen ve toplumda yeni protesto dalgasına sebep olmasının yanı sıra hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı ve genel olarak tartışmalı nitelendirilen yasaların tamamı iptal edilmiştir. Ukrayna muhalefetine politik tutumu bağlamında değerlendirme yapılırsa, Kabine değişikliğinin ardından iktidar, hükümeti yeniden elinde bulundurarak sadece hükümetteki isimler üzerinden değişikliğe gitmiştir. Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych'in, ilk aşamada Verkhovna Rada'daki çoğunluğun desteğine dayanarak, mücadeleye devam etme gibi bir eğiliminin olduğu düşüncesi Ukrayna kamuoyunda yaygındır. Buna ek olarak muhalefet partileri, 2004 Anayasa değişikliklerine geri dönülmesi, dolayısıyla başkanlık düzenini önceden olduğu gibi parlamenter demokrasiye dönüştürme talebinde bulunmuştur. Viktor Yanukovych ve hükümetinin attıkları geri adımların aynı zamanda toplumsal hareketi tatmin etmediği bilinmektedir. 'Euromaidan' hareketi, bu sürede çevik polis alayının olası bir müdahalesine karşı hazırlıklarını sürdürerek başkent Kyiv'deki Bağımsızlık Meydanı'nı elinde bulundurmaya devam etmiştir.⁶²⁸

Siyasi açıdan Kuzeybatı ve Güneydoğu rekabetine dönüşen bir ortamda Viktor Yanukovych'in krizin çözülebilmesine yönelik çalışma yaptığı açıklamasına karşın,

⁶²⁶ <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-25957814> (erişim tarihi: 08.10.2022).

⁶²⁷ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁶²⁸ Головка, 2021: 475-489.

muhalefet, ‘230 protestocunun demir parmaklıklar arkasında olduğu bir ülkede’ demokratik adımların yeterince atılmadığı kanısında olduklarını ifade etmiştir. AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, AB’nin Ukrayna’ya ekonomik açıdan yardım etmeye hazır olduğunu ancak ülkenin önünde reform yolunda uzun bir sürecin yer aldığını vurgulamıştır.⁶²⁹ Avrupa Parlamentosu düzeyinde birtakım milletvekilleri, Ukrayna’da yaşanan şiddet olaylarından dolayı Ukrayna hükümetine karşı yaptırım uygulanmasından yana olduklarını ifade etmişlerdir. AB’deki dinamiklerin paralelinde 10 Şubat 2014’te Bağımsızlık Meydanı’nda muhalefetin yönetime seslenebileceği Halk Meclisi kurulmuştur.⁶³⁰

Medya üzerinden değerlendirme yapılırsa, ‘Euromaidan’ hareketi – Onur Devrimi ile ilgili aynı zamanda karalama içerikli bir propagandanın yer aldığını okumak mümkündür. ‘Euromaidan’ hareketi – Onur Devrimi’ni özellikle, neo-Nazi içerikli Aşırı Sağ hareketin üstlendiği düşüncesi Kırım ve Güneydoğu Ukrayna illerindeki çevrelerde görünür olmuştur. ‘Euromaidan’ hareketi – Onur Devrimi için AB ile bölgesel bütünleşme içerikli, yolsuzluk ve yozlaşma karşıtı bir hareket olduğunu söylemek doğru olacaktır. ‘Euromaidan’ hareketi – Onur Devrimi’nin alt yapısıyla ilgili değerlendirme yapılırken Beşinci Genişleme, Turuncu Devrim ve Polonya hükümetleri tarafından sergilenen desteğin yanı sıra teknolojinin gelişimi ve toplumlararası sosyo-kültürel etkileşim göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra Avrupacılık politikalarındaki siyasi iradesizlik, iç politikadaki kutuplaşma ve ek olarak Ukrayna Komünist Partisi gibi gerici faktörler olumsuz anlamda etkili olmuştur.⁶³¹

Ukrayna, Belarus ve Moldova gibi Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinde Batı Avrupa’dan farklı olarak Sağ ideoloji, politikalarında Avrupacılık çizgisini yoğun bir şekilde içselleştirmiştir. Söz konusu yaklaşımın nedeni Ukrayna gibi toplumlarda AB’nin değerler topluluğu olarak benimsenmiş olması ve Doğu Ortaklığı (EaP) kültürlerinin Avrupa topluluğunun bir parçası olabileceği algısında aranabilir. AB değerleri çerçevesinde ulusal kimliklerin korunması, sosyal refah, ulusal kültürlerin muhafaza edilmesi, kadın hakları, çevre hakları, antikomünizm ve Moskova merkezli Avrasyacılık politikalarından arınma gibi algılar toplusu yer almaktadır. Örnek üzerinden bir inceleme yapılırsa, AB ile bölgesel bütünleşme adına azınlık hakları ile ilgili yasa tasarısına parlamentoda oylama sırasında Sağ politik tutumu benimseyen milletvekillerinin taraf olasılığı anlaşılabilir olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna gibi Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinde Sol ideoloji, SSCB özlemini içeren “Geleneksel Sol” şeklinde tanımlanarak daha anlaşılır olmakla birlikte, daha çok Moskova

⁶²⁹ <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-eu-ashton/eus-ashton-calls-for-dialogue-to-end-ukraine-crisis-offers-aid-for-reform-idUSBREA141H520140205> (erişim tarihi: 29.12.2018).

⁶³⁰ Киридон, 2015: 17-32.

⁶³¹ Головки, 2021: 475-489.

merkezli projelerle bağdaştırılmaktadır. Avrasyacılık vektörü daha çok Donbas, Kharkiv, Odesa ve Kırım gibi Güneydoğu Ukrayna topraklarında net bir izlenim bırakmaktadır.

Ünlü filozof Bernard Henri Lévy, gösterilerde herhangi bir neo-Nazi destekçisi görmediğini, ırkçı bir söylem duymadığını, bunun aksine etkili bir toplumsal hareketle karşılaştığını, oldukça kararlı ve özgürlükçü bir hareket olduğunu, Ukraynalı protestocuların tutkulu olduğunu, Euromaidan’da duyduğu ifadelerin Avrupa rüyasını yeniden canlandırmak isteyen dilekler olduğunu ifade getirmiştir. Bernard Henri Lévy’ye göre, “Ukraynalılar, ‘Avrupa’ diye bağırırken bunu ezbere söylememekle birlikte, Avrupa algısı, Ukraynalılar için vatandaşlık, hukukun üstünlüğü ve özgürlük anlamına gelmektedir”.⁶³²

10 Şubat tarihinde “Batkivshchyna” Partisi lideri Arseniy Yatsenyuk, yeni bir hükümet kurulması önerisinde bulunmuştur. 18-20 Şubat tarihlerinde Kyiv’de gösterilerin merkez konumundaki Meydan yakınlarında 71 protestocu ve 11 polis memurunun açılan ateş sonucu hayatını kaybettiği, 622 kişinin yaralandığı gösterilmekle birlikte, yaklaşık 100 kişi kayıp olarak aktarılmaktadır. Söz konusu şiddet olaylarını takiben Verkhovna Rada’da aynı zamanda Bölgeler Partisi’nden birtakım milletvekillerinin katılımıyla polisin Kyiv’deki gösterilerden çekilmesine ilişkin karar alınmıştır.⁶³³

Kyiv’de Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nda Viktor Yanukovych ile bir araya gelen Polonya Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski, karşılıklı şiddeti durdurmaya çalışmıştır. Sonuç olarak güvenlik güçleri tarafından protestoculara ateş etmenin bırakılması ve birkaç ay içinde erken cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmesi başlıklarında Radosław Sikorski iktidarı ikna etmeyi başarmıştır. ‘Euromaidan’ hareketinde yer alan protestocuların ve siyasilerin Viktor Yanukovych’e güvenmediği ve Uzlaşi Belgesi’ni imzalamak istemediğinin ortaya çıkmasına karşın, Radosław Sikorski bu konuda ısrarcı figür konumunu üstlenmiştir. Radosław Sikorski, protestoculara ve siyasilere Uzlaşi Belgesi’ni şimdi imzalamanın ve daha sonra gereğinden fazlasını talep etmenin daha iyi olacağını ifade etmiştir. Radosław Sikorski’ye göre, “komünist yetkililerin bir zamanlar Polonya’daki Dayanışma protestolarına yanıt olarak yaptığı gibi, ordunun halkın üzerine çökmesi ve sıkıyönetimin getirilmesi” olasılığının bulunduğu ve Polonya Dışişleri Bakanı’nın söz konusu senaryoyu arzu etmediği kaydedilmiştir.⁶³⁴ Bunun yanı sıra Polonya, Radosław Sikorski’nin çalışmalarıyla Uluslararası Para Fonu ve diğer mali destek üzerinde anlaşmaya varılana ve Kyiv’e teslim edilene kadar Ukrayna’ya mali destek sağlamak için harekete geçmiştir.⁶³⁵

⁶³² <http://de.euronews.com/2014/02/10/ukraine-entscheidet-sich-europas-schicksal-auf-dem-maidan> (erişim tarihi: 16.06.2017).

⁶³³ Киридон, 2015: 17-32.

⁶³⁴ Головки, 2021: 475-489.

⁶³⁵ Curry, 2018: 250-251.

21 Şubat 2014'te hükümet karşıtı gösteriler ve şiddet olaylarının paralelinde Arseniy Yatsenyuk, Vitali Klitschko ve Oleh Tyahnybok ile Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych arasında krizin çözümü için Altı Maddelik Plan olarak bilinen bir Uzlaşma Belgesi imzalanmıştır. 82 kişinin öldürüldüğü keskin nişancı saldırısının ikinci gününde, Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier, Polonya Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski ve Fransa Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi bir arada, cumhurbaşkanı ve muhalefet güçleriyle uzlaşma görüşmeleri yapmak üzere Ukrayna'nın başkenti Kyiv'e delege edilmişlerdir. Rusya'dan uzlaşma görüşmelerine katılmak üzere Rusya İnsan Haklarından Sorumlu Temsilcisi Vladimir Lukin delege edilmiştir. Üzerinde anlaşma sağlanan Uzlaşma Belgesi ile 2004 Anayasa değişikliklerinin 48 saat içinde yeniden yürürlüğe konulması, Aralık 2014'te cumhurbaşkanlığı seçiminin organize edilmesi ve erken seçime kadar geçiş hükümetinin kurulması kararlaştırılmıştır. Almanya, Polonya ve Fransa temsilcileri, 'tanık' olarak anlaşmayı imzalarken, müzakerelerde bulunan Rusya temsilcisinin törene katılmadığı bilinmektedir. Muhalefet liderleri, anlaşmayı Başsavcı Viktor Pshonka'nın istifa etmesi ve yeni hükümette İçişleri Bakanı Vitaliy Zakharchenko'nun yer almaması koşuluna bağlayarak imzalamayı kabul etmiştir. İmzaların atılmasının ardından Bağımsızlık Meydanı çevresindeki polisin çekildiği kaydedilmiştir.⁶³⁶

Uzlaşma Belgesi'nin 'Euromaidan' hareketinde yer alan Aşırı Sağ kesim tarafından desteklenmediğinin yanı sıra direnişçiler tarafından Viktor Yanukovych ile ilgili istifa talebi ortaya konulmuştur. 21 Şubat tarihi, akşam saatlerinden başlayarak Viktor Yanukovych'in Mezhyhirya Cumhurbaşkanlığı Konutu'nu bırakması kaydedilmiştir.⁶³⁷ Viktor Yanukovych'in helikopterle seçmen desteğini oluşturan Kharkiv'e, oradan Donetsk'e, oradan ise Kırım'a geçmesi, Ukrayna'nın bölünme tehlikesini beraberinde getirdiği konusundaki spekülasyonları güçlendirmiştir. 22 Şubat 2014'te Verkhovna Rada başkanı Volodymyr Rybak'ın 'sağlık nedenlerini gerekçe göstererek' görevden ayrılmasıyla yasama organı, "Batktivshchyna" Partisi'nden muhalif bir isim olan Oleksandr Turchynov'u Verkhovna Rada başkanı ve geçici cumhurbaşkanı görevlerine getirmiştir. Bunun üzerine, Viktor Yanukovych, Verkhovna Rada tarafından 328 milletvekilinin 'lehine' oylaması üzerine 'görevini yerine getiremediği' gerekçesiyle azledilmiş ve 25 Mayıs'ta erken seçim kararı alınmıştır.⁶³⁸ Verkhovna Rada tarafından alınan bir diğer kararla serbest bırakılan eski Başbakan Yulia

⁶³⁶ Heyden, 2017: 23-24.

⁶³⁷ Heyden, 2017: 25.

⁶³⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18> (erişim tarihi: 20.06.2020).

Tymoshenko, Viktor Yanukovych'in azledilmesine ilişkin yaptığı ilk değerlendirmede "diktatörlük çöktü" ifadesini kullanmıştır.⁶³⁹

Ukrayna Sağlık Bakanlığı'nın Nisan 2014 verilerine göre, ülkede söz konusu süreç içinde 106 kişi hayatını kaybetmiş, 1791 kişi ise yaralı olarak belgelenmiştir.⁶⁴⁰ 'Euromaidan' hareketi, öncelikli olarak Avrupacılık vektöründen dolayı 'Euromaidan' adını almasının yanı sıra ikinci aşamasında Ukraynaca özgün adıyla 'Onur Devrimi' şeklini benimseyerek Ukrayna toplumu açısından yeni bir değer kazanmıştır. Euromaidan sonrası dönemdeki muhalif görüşlü değerlendirmelerden yola çıkarak genel bir tavır ele alınırsa, Devrim'in siyasi ayağı tartışmaya açık olarak nitelendirilmektedir. 'Euromaidan' hareketi, 'Avrupacılık' kavramı üzerinden 'Yeni İşlevselcilik' kuramının pratikte uygulanması açısından önemli bir sosyo-kültürel meydan okuma olarak değerlendirilmektedir. Bağımsızlık Meydanı'nda Aleksander Kwaśniewski, John McCain, Mikheil Saakashvili, Chris Murphy, Frank-Walter Steinmeier gibi politikacıların yanı sıra Ruslana Lyzhychko, Sviatoslav Vakarchuk, Wladimir Klitschko, Oleksandr Shovkovsky, Bernard Henri Lévy, Oksana Zabuzhko, Dmytro Gordon gibi ünlü ve aydın kesimden olan kişilerin ve Katolik Kilisesi, Ukrayna Uniat Kilisesi, Ukrayna Ortodoks Kilisesi – Kyiv Patrikliği, Ukrayna Lutheran Kilisesi gibi dini kurumların yer alması, 'Euromaidan' hareketine değişik bir renk katmakla birlikte, toplumsal açıdan oldukça etkili kılınmıştır.

Verkhovna Rada'nın yeni politikalarına itiraz eden kesim, 23 Şubat 2014'te Kırım'da yeni karşıdevrim olarak nitelendirilebilecek bir eylem başlatmıştır. Kırım'ın demografik yapısı, sosyo-kültürel açıdan AB yaklaşımına olan karşıt tutumu, Moskova merkezli tavrı ve 'Avrupacılık' kavramı üzerinden 'Yeni İşlevselcilik' kuramının etkisi dışında yer alması, karşıdevrimin başlatılmasında etkili unsurları teşkil etmektedir. Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi'nin 2001 verilerine göre, Kırım nüfusunun %58,5 Ruslar, %24,4 Ukraynalılar, %12,1 kısmını ise Kırım Tatarları oluşturmaktadır.⁶⁴¹ Kırım Tatar siyasal hareketi, 1944 Sürgünü ile bağlantılı başta Kırım Tatar Millet Meclisi ve aydın kesim olmak üzere en başından beri Kyiv'in yanında yer alarak aynı zamanda AB ile bölgesel bütünleşme politikalarından yana tutumuyla bilinmektedir.⁶⁴²

25 Şubat tarihinde Sochi'den gelen Rusya Karadeniz Filosunun, Kırım'a 11.000 komando konumlandığı kaydedilmiştir.⁶⁴³ 27 Şubat tarihinde kimliksiz silahlı birlikler, Kırım Yüksek Meclisi ve diğer idari binaları bloke ederek Simferopol (Aqmescit) ve

⁶³⁹ ГОЛОВКО, 2021: 475-489.

⁶⁴⁰ <http://tyzhden.ua/News/107526> (erişim tarihi: 27.04.2020).

⁶⁴¹ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/crimea/> (erişim tarihi: 22.11.2020).

⁶⁴² ГОЛОВКО, 2021: 475-489.

⁶⁴³ <http://www.blackseanews.net/read/77096> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Sivastopol (Aqyar) havaalanlarını, iletişim kurumlarını, medya organlarını ve başka bir sıra resmi nitelik taşıyan mekanları ele geçirmiştir. Ukrayna’da, silahlı birlikler adına yer alan bireylerin, Kyiv protestolarının bastırılmasında önemli payı olan ve 25 Şubat tarihinde iptal edilen özel “Berkut” birimi ve bunun yanı sıra Rusya özel güçlerine ait olduğu düşüncesi kamuoyunda yaygındır. Silahlı birliklerin talebine göre, Kırım Parlamentosu tarafından gazetecilerin toplantıya erişimi engellenerek cumhurbaşkanlığı seçimine paralel olarak Kırım Özerk Cumhuriyeti’nde özerkliğinin genişletilmesi için 25 Mayıs 2014 tarihine bir referandum kararı alınmıştır. Kırım Parlamentosu, bunun üzerine söz konusu referandumu 30 Mart tarihine ve ardından 15 Mart tarihine değişiklik yapmakla birlikte, aynı zamanda yasama organı tarafından referandum sorusunda düzeltme yapılmıştır; özerkliğin genişletilmesi maddesinin yerine Rusya Federasyonu’na katılım maddesi getirilmiştir.⁶⁴⁴

Ukrayna, Üniter Devlet yapısına sahip olmakla birlikte, ülkenin herhangi toprak parçasının ayrılma tartışması, Ukrayna Anayasası’nın 73. Maddesine dayanarak, yalnızca ulusal bir referandumla çözülebilmektedir.⁶⁴⁵ AB, söz konusu referandumu yasadışı bulmakla birlikte, sonuçları geçersiz kabul edeceklerini açıklamıştır.⁶⁴⁶ UGSK, olası herhangi bir saldırganlığa karşı Ukrayna Silahlı Güçlerinin tam savaş hazırlığına getirilmesi ve seferber olması kararını almıştır.⁶⁴⁷

17 Mart tarihinde Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi, Kırım Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etmiştir. 18 Mart tarihinde Kremlin sarayının Aziz George (Aya Yorgi) odasında Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Kırım Başbakanı Sergey Aksyonov, Kırım Meclisi başkanı Vladimir Konstantinov ve Sivastopol (Aqyar) Şehir Yönetim Kurulu başkanı Aleksei Chaly tarafından Kırım’ın Rusya Federasyonu’na Katılımı Anlaşması imzalanmıştır.⁶⁴⁸ 21 Mart tarihinde Rusya Federasyonu Federal Meclisi, 18 Mart Antlaşması’nın onaylanmasına ilişkin ve Kırım Cumhuriyeti ile bir arada federal öneme sahip Sivastopol (Aqyar) kenti olmak üzere yeni federal birimlerin oluşturulmasına⁶⁴⁹ ilişkin yasa tasarılarını onaylamıştır. BM Genel Kurulu’nun “Ukrayna’nın Toprak Bütünlüğü” (2014) kararıyla Ukrayna’nın toprak bütünlüğü desteklenerek Kırım ve Sivastopol (Aqyar), ülkenin ayrılmaz parçası olarak tanınmasının yanı sıra Kırım’ın ilhakı yasadışı ilan edilmiştir. Kanada,

⁶⁴⁴ Киридон, 2015: 17-32.

⁶⁴⁵ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁶⁴⁶ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/16/declaration-high-representative-crimea/> (erişim tarihi: 16.07.2021).

⁶⁴⁷ <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/1/7016859/> (erişim tarihi: 03.12.2019).

⁶⁴⁸ <http://www.kremlin.ru/acts/20600> (erişim tarihi: 04.01.2020).

⁶⁴⁹ Rusya Federasyonu’na bağlı Özerk Cumhuriyetlerin sayısı 22’ye (Adıge, Altay, Başkurdistan, Buryatya, Çeçenistan, Çuvaşistan, Dağıstan, Hakasya, İnguşya, Kabarda-Balkarya, Kalmıkya, Karaçay-Çerkesya, Karelya, Komi, Kuzey Osetya – Alanya, Mari El, Mordovya, Saha, Tataristan, Tuva, Udmurtya ve Kırım), federal öneme sahip kentlerin sayısı ise 3’e (Moskova, St. Petersburg ve Sivastopol) ulaşmıştır.

Kosta Rika, Almanya, Litvanya, Polonya ve Ukrayna'nın hazırladığı karar tasarısı için 193 üye devletten 100 ülke 'evet', 11 ülke 'hayır' ve 58 ülke 'çekimser' oy kullanmıştır.⁶⁵⁰

Karşıdevrim çerçevesinde Transdinyester ile sınırı olan Odesa ve Rusya ile sınırı olan Kharkiv gibi illerin yanı sıra ayrılıkçı hareketlerin başında Rusya ile sınırı olan Donetsk ve Rusya ile sınırı olan Luhansk illerini kapsayan Donbas bölgesi yer almıştır. Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi'nin 2001 verilerine göre, Odesa nüfusunun %62,8 Ukraynalılar, %20,7 Ruslar, %6,1 kısmını ise Bulgarlar;⁶⁵¹ Kharkiv nüfusunun %70,7 Ukraynalılar, %25,6 Ruslar, %0,5 kısmını ise Belaruslular oluşturmaktadır.⁶⁵² Donbas bölgesinin demografik yapısını ele alınırsa, Donetsk nüfusunun %56,9 Ukraynalılar, %38,2 Ruslar, %1,61 kısmını ise Yunanlar;⁶⁵³ Luhansk nüfusunun %58,0 Ukraynalılar, %39,0 Ruslar, %0,8 kısmını ise Belaruslular oluşturmaktadır.⁶⁵⁴ Demografik yapı çerçevesinde değerlendirme yapılırsa, Karşıdevrim veya ayrılıkçı tavır sergileyen hareketlerin etnik kimlik üzerinden yapılanmadığını okumak mümkündür. Bu bağlamda 'Avrupacılık' kavramı üzerinden 'Yeni İşlevselcilik' kuramının Donbas bölgesindeki iç dinamiklerden dolayı uygulamada tıkanıp görülmektedir.

Polonya'da Poznań, Kraków, Wrocław, Gdańsk, Rzeszów ve Lublin gibi kentlerde Ukrayna lehine gösteriler düzenlenmiştir.⁶⁵⁵ Varşova'da Uluslararası Af Örgütü Polonya Şubesi, Open Dialog Vakfı ve Projekt: Polska derneğinin desteğiyle⁶⁵⁶ 'Euromaidan için Dayanışma' gösterileri düzenlenmiştir.⁶⁵⁷ Polonya eski Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski'nin yanı sıra Polonya'nın Avrupa Parlamentosu milletvekili Paweł Kowal, 'Euromaidan' hareketinde yer alan önemli isimlerden biri olarak değerlendirilmektedir. 26 Kasım 2013'te Jagiellon Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Włodzimierz Mokry, Ukrayna siyaset camiasına açık mektup göndererek iç politikada reformlara gidilmesi gerektiği ve AB ile bölgesel bütünleşme çağrısında bulunmuştur.⁶⁵⁸ 28 Kasım 2013, Polonya eski Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa, TSN haber programına röportajında meşhur "Ukrayna'sız özgür ve bütün bir Avrupa yoktur" ifadesini kullanmıştır.⁶⁵⁹

⁶⁵⁰ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/17/PDF/N1345517.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 19.10.2022).

⁶⁵¹ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odesa/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

⁶⁵² <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/kharkiv/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

⁶⁵³ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/donetsk/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

⁶⁵⁴ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/lugansk/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

⁶⁵⁵ <http://rzeszow-news.pl/demonstracja-ukrainskich-studentow-w-rzeszowie-zdjecia/> (erişim tarihi: 22.07.2021).

⁶⁵⁶ <https://www.polskieradio.pl/7/1691/Artykul/1037504,Amnesty-International-Polacy-solidarni-z-Euromajdanem> (erişim tarihi: 15.12.2018).

⁶⁵⁷ <http://warszawa.naszemiasto.pl/artykul/solidarni-z-euromajdanem-wielka-manifestacja-na-pl,2146858,artgal,t,id,tm.html> (erişim tarihi: 15.12.2018).

⁶⁵⁸ <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/11/26/140163/> (erişim tarihi: 17.01.2019).

⁶⁵⁹ <https://tsn.ua/interview/eks-prezident-polschi-nemaye-vilnoyi-i-povnoyi-yevropi-bez-ukrayini-322613.html> (erişim tarihi: 22.07.2020).

‘Euromaidan’ hareketi, Polonya siyaseti açısından gerek sosyo-kültürel gerek siyasi bütünleşme açısından oldukça yüksek önem arz etmektedir. Genel olarak Ukrayna’da ‘Avrupacılık’ kavramı üzerinden yol alan herhangi bir gelişme, Polonya’da her zaman ilgi çerçevesinde ele alınmıştır. Polonya’da düzenlenen gösterilerin yanı sıra Polonya toplumu tarafından Ukrayna’daki protestolara yoğun ilgi söz konusu olduğu bilinmektedir. 30 Kasım 2013’te polisin sert müdahalesi sonucu iki Polonya Cumhuriyeti vatandaşının da yaralandığı kaydedilmiştir.⁶⁶⁰ Polonya’daki toplumsal desteğin yanı sıra Polonya medyasında başta “Rzeczpospolita” ve “Gazeta Wyborcza” gibi gazetelerle birlikte, “Krytyka Polityczna” dergisinin ‘Euromaidan’ hareketine olan desteğinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. ‘Dayanışma’ hareketinin eski önderlerinden Zbigniew Bujak, Belarus ve Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme yaklaşımıyla ilgili Polonya’nın Avro-Atlantikçilik politikası bağlamında çıkarlarıyla örtüşmekte olduğunu ve Rusya’nın Ukrayna’nın güneydoğusundaki saldırganlığını silah kullanarak durdurmanın oldukça önemli olduğunu dile getirmiştir.⁶⁶¹

21 Mart 2014’te Brüksel’de Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk, AB ile Ortaklık Antlaşması’nın (AA) siyasi kısmını imzalamasının ardından, 27 Haziran 2014’te Brüksel’de Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, AB ile Ortaklık Antlaşması’nın (AA) ekonomik kısmını imzalamıştır. 1 Kasım 2014’te Ortaklık Antlaşması’nın (AA) siyasi kısmı ve 1 Ocak 2016’da Ortaklık Antlaşması’nın (AA) ekonomik kısmı uygulamada geçici olarak yürürlüğe girmiştir. Bunun üzerine, 6 Nisan 2016’da Hollanda referandumu gerçekleşmiş ve karmaşık uluslararası diplomatik çabaların sonucu olarak, 1 Eylül 2017’de Ortaklık Antlaşması (AA) yürürlüğe girmiştir.

‘Yeni İşlevselcilik’ kuramı açısından değerlendirme yapılırsa, ‘Euromaidan’ hareketinin Ukrayna dış politikasını kökten dönüştürdüğünü ve bununla birlikte, ulus-üstü kurumsallaşma bileşeninin anahtar bir parametre olarak ön plana çıktığını okumak mümkündür. Bu durumda Rusya’nın, bir küresel aktör olarak Ukrayna toplumunda yerini yitirdiğini ve ABD, Polonya, Litvanya, AB ve NATO gibi Avro-Atlantikçi politikalarıyla bilinen küresel ve bölgesel aktörlerin yer edindiğini de görmek mümkündür.

4.2. AB-Ukrayna İlişkilerinde Avro-Atlantikçilik

Çalışmada, 2004 Anayasa değişikliklerine geri dönülmesiyle birlikte, ‘Euromaidan’ hareketi sonrası Ukrayna’da siyasetin şekillenmesi, AB Hukuku kapsamında uyum kararları

⁶⁶⁰ https://24tv.ua/pid_chas_rozgonu_yevromaydanu_postrazhdali_dvoye_polyakiv_zmi_n387690 (erişim tarihi: 29.03.2020);

https://24tv.ua/mizhnarodniy_skandal_polshha_vimagaye_poyasnen_cherez_pobittya_svoyih_gromadyan_n387806 (erişim tarihi: 29.03.2020).

⁶⁶¹ <https://charter97.org/en/news/2014/10/10/120080/> (erişim tarihi: 20.06.2020).

ve yasaları, ENI, COSME, Hollanda referandumunu, Ortaklık Antlaşması'nın (AA) işleyişi, AB ve NATO üyeliğinin Anayasa'da yer alması, Lublin Üçlüsü, Ortaklık Üçlüsü, ECAA, ENTSO-E, AB üye devletleriyle imzalanan "Ukrayna'nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi" ve Ukrayna'da yükselen Avro-Atlantikçilik politikaları ile Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk, Petro Poroshenko ve Volodymyr Zelensky dönemleri ele alınmıştır. Ortaklık Antlaşması (AA), Ukrayna dış politikasını kökten dönüştürerek AB ile 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' sürecini güvenceye almıştır. Buna ek olarak Ortaklık Antlaşması (AA) ve beraberinde getirdiği silahlı çatışma ortamı, Avrupa güvenlik sisteminin de gözden geçirilmesine zemin hazırlamıştır.

4.2.1. Avrupacılık (2014-2019)

2014 Onur Devrimi'nin ardından AB odaklı siyasi partiler arasında uzlaşıya varılmış, Oleksandr Turchynov Verkhovna Rada başkanı ve geçici cumhurbaşkanı görevlerine getirilmiş, Şubat ayında Arseniy Yatsenyuk, Vitali Klitschko ve Oleh Tyahnybok'un parlamento grupları olarak "Batkivshchyna" Partisi, "UDAR" Partisi, "VO Svoboda" Partisi, "Ekonomik Kalkınma" grubu ve "Egemen Avrupalı Ukrayna" grubu ile bir arada öne sürdükleri Avrupa Seçimi Koalisyonu Verkhovna Rada'da başarı sağlamış ve Arseniy Yatsenyuk'a kabine kurma yetkisi verilmiştir.⁶⁶²

21 Mart 2014'te Brüksel'de Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) siyasi kısmını imzalamasının ardından, 25 Mayıs 2014'te Ukrayna'da erken cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. 2 Haziran tarihinde MSK tarafından seçim sonuçlarıyla ilgili resmi protokol onaylanmıştır:

- Petro Poroshenko %54,70
- Yulia Tymoshenko %12,81⁶⁶³

27 Haziran 2014'te Brüksel'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) ekonomik kısmını imzalamasının ardından, 24 Temmuz 2014'te "UDAR" Partisi, "VO Svoboda" Partisi ve "Ekonomik Kalkınma" grubunun erken parlamento seçimleri için yasal koşullar oluşturmak amacıyla Avrupa Seçimi Koalisyonu'ndan ayrılması üzerine 2014 Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, Verkhovna Rada Yönetmeliği ve Ukrayna Anayasası'nın 77., 83. ve 90. Maddelerine⁶⁶⁴ dayanarak, Verkhovna Rada'yı feshetme yetkisini kullanmıştır.⁶⁶⁵

⁶⁶² Станчев та Фельштинський, 2022: 238-273.

⁶⁶³ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

⁶⁶⁴ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁶⁶⁵ Станчев та Фельштинський, 2022: 332-343.

2014 Ekim ayında erken parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve AB odaklı siyasi partiler birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ve altıncı sırayı paylaşmışlardır:

- “Halk Cephesi” Partisi (Arseniy Yatsenyuk) %22,14
- Petro Poroshenko İttifakı (Petro Poroshenko) %21,82
- “Öz Yardım” Birliği (Andriy Sadovy) %10,97
- Muhalefet İttifakı (Yuriy Boyko) %9,43
- Oleh Liashko’nun Radikal Partisi (Oleh Liashko) %7,44
- “Batkivshchyna” Partisi (Yulia Tymoshenko) %5,68⁶⁶⁶

2014 erken parlamento seçimlerinin ardından AB odaklı siyasi partiler arasında uzlaşya varılmış, Kasım ayında Arseniy Yatsenyuk’nun parlamento grupları olarak Petro Poroshenko İttifakı, “Öz Yardım” Birliği, Oleh Liashko’nun Radikal Partisi ve “Batkivshchyna” Partisi ile öne sürdüğü Avrupalı Ukrayna Koalisyonu Verkhovna Rada’da başarı sağlamış ve Arseniy Yatsenyuk’a kabine kurma yetkisi verilmiştir.

Oleksandr Turchynov, Arseniy Yatsenyuk, Petro Poroshenko ve Volodymyr Groysman’ın ortak çalışmasıyla kamuoyunda “Reformlar için Özel Kuvvet Ekibi” olarak bilinen yarı-teknokrat bir kabine tasarlanmış ve Ukrayna dışından yeni arayışlara gidilmiştir. Bu bağlamda Verkhovna Rada tarafından Arseniy Yatsenyuk’un kabinesinde Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanı olarak Litvan iş insanı ve yatırımcı Aivaras Abromavičius, Maliye Bakanı olarak ABD kökenli Ukraynalı iş insanı ve yatırımcı Natalie Ann Jaresko, Sağlık Bakanı olarak Gürcü kamu yönetimi uzmanı ve siyasetçi Alexander Sandro Kvitashvili, İçişleri Bakanı olarak Azerbaycan kökenli Ermeni iş insanı ve siyasetçi Arsen Avakov görevlendirilmiştir. 2016’da Arseniy Yatsenyuk başbakanlık görevinden istifa etmiş, yerine Verkhovna Rada tarafından Volodymyr Groysman’a kabine kurma yetkisi verilmiştir.⁶⁶⁷

2014-2015 yıllarında Bakanlar Kurulu ve Verkhovna Rada tarafından altyapı başta olmak üzere, sırasıyla sağlık, tarım ve gıda, adalet, ekonomik kalkınma ve ticaret, ortaklık kurumlarının işleyişi, gümrük, sosyal politikalar, sivil güvenlik, nükleer düzenleme, içişleri, afet, bölgesel kalkınma, inşaat ve şehir planlama, rekabet, enerji ve kömür endüstrisi, maliye, iletişim ve enformasyon, çevre ve doğal kaynaklar, vize uygulamaları, istatistik, çalışma, araştırma ve inovasyon, bilim ve teknoloji, sınır yönetimi, ceza hukuku, tahkim mahkemesi ve uluslararası yaptırım alanlarında ilgili AB uyum kararları ve yasaları kabul edilmiştir.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019).

⁶⁶⁷ Ложкін та Федорін, 2016: 123-140.

⁶⁶⁸ Дахно та Алієва-Барановська, 2017: 206-214.

2016-2017 yıllarında Bakanlar Kurulu ve Verkhovna Rada tarafından Orta ve Doğu Avrupa ve Karadeniz’de bölgesel iş birliği başta olmak üzere, sırasıyla teknik destek ve bilgi değişimi, gümrük, kültür ve yaratıcılık, vize uygulamaları, ceza hukuku, AB Hukuku, araştırma ve inovasyon, tahkim mahkemesi, gıda, bilim ve teknoloji, ortaklık kurumlarının işleyişi, enerji güvenliği ve rekabet alanlarında ilgili AB uyum kararları ve yasaları kabul edilmiştir.⁶⁶⁹

4.2.2. Avrupa Komşuluk Aracı (ENI)

2014-2020 yılları arasında AKP kapsamında Doğu ve Güney komşuları olmak üzere AB tarafından her iki gruptaki ülkeler için 15.433 milyar Avro değerinde bütçeye sahip Avrupa Komşuluk Aracı (ENI) olarak yeni mali destek programı uygulanmıştır.⁶⁷⁰ Ukrayna için ENI bütçesinden yaklaşık 1 milyar Avro değerinde mali destek tesis edilmiştir.⁶⁷¹ Buna ek olarak AB’nin Ukrayna’daki reformları desteklemek adına 2015-2018 yılları arasında 1,8 milyar Avro değerinde kredi, 2014-2017 yılları arasında 12,8 milyar Avro değerinde mali destek sağladığı kaydedilmiştir.⁶⁷²

2014’ten başlayarak Kırım’ın ilhakı ve ardından Donbas Savaşı’nın gölgesinde ekonomik ilişkilerin yükselmesi üzerine, gerek ihracat gerek ithalat alanlarında AB, Ukrayna’nın ana ticaret ortağı olarak kaydedilmiştir.⁶⁷³ 1 Ocak 2016’da Ortaklık Antlaşması’nın (AA) Serbest Ticaret Bölgesi kısmının uygulamada geçici olarak yürürlüğe girmesinin ardından, 23 Şubat 2017’de Ukrayna’nın küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabeti üzerine birçok girişimi finanse eden COSME (2014-2020) programına katılımı gerçekleşmiştir.⁶⁷⁴

4.2.3. Hollanda Referandumu

2015’te Avrupa Septisizmi hareketinin Hollanda’da yükseldiği bir ortamda GeenPeil Partisi, AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Antlaşması’nın (AA) onaylanmasıyla ilgili bir referandum çağrısında bulunmuş ve söz konusu referandum çağrısı; Partij voor de Vrijheid, Groep Bontes / Van Klaveren, Sosyalist Parti, 50PLUS ve Partij voor de Dieren’nin de bulunduğu birkaç siyasi parti tarafından desteklenmiştir. 29 Ekim 2015’te Hollanda Seçim

⁶⁶⁹ Дахно та Алієва-Барановська, 2017: 214-219.

⁶⁷⁰ <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-european-neighbourhood-instrument-2014-2020.html> (erişim tarihi: 11.06.2020).

⁶⁷¹ European External Action Service, 2014: 29-30.

⁶⁷² https://lb.ua/news/2017/07/13/371333_es_dopustil_videlenie_ukraine_600.html (erişim tarihi: 27.03.2022);

https://lb.ua/blog/numeral/371490_200 mln_ievro_dopomogi_otrimaie_ukraina.html (erişim tarihi: 27.03.2022).

⁶⁷³ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/01/16/7029751/> (erişim tarihi: 20.07.2019).

⁶⁷⁴ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/22/7062039/> (erişim tarihi: 01.08.2022).

Konseyi, yasal şartların tamamının yerine getirildiğini ve 6 Nisan 2016'da referandumun düzenleneceğini duyurmuştur. Bu durumda Hollanda'da katılım oranının %32,28 kaydedildiği bir referandum düzenlenmiş ve Hollanda kaynaklarının AB ve Ukrayna'ya yöneleceği kaygısıyla 'hayır' sonucu baskın çıkmıştır. 15 Aralık 2016 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Brüksel Zirvesi'nde göç, güvenlik, ekonomi ve gençlik politikalarının yanı sıra dış ilişkiler ve AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Antlaşması'nın (AA) onaylanması tartışılmış ve söz konusu belgeye Hollanda'yı ikna etme amacıyla '6 şerh' eklenerek AB tarafından ortak çözüm üretilmiştir:

- A. Ortaklık Antlaşması (AA), AB ile Ukrayna arasındaki ortak değerlere dayalı güçlü ve uzun vadeli ilişkiler kurmayı amaçlamakla birlikte, Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsü tanımadığı gibi, gelecekte bu bağlamda bir statü tanıma zorunluluğunu da getirmemektedir.
- B. Ortaklık Antlaşması (AA), Ukrayna ile güvenlik alanında, özellikle çatışma önleme, kriz yönetimi ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi alanlarında iş birliğini teyit etmekle birlikte, AB ve üye devletlerinin Ukrayna'ya toplu güvenlik veya diğer askeri yardım ve Ukrayna'yı destek garantileri sağlama yükümlülüğünü içermemektedir.
- C. Ortaklık Antlaşması (AA), vatandaşların hareketliliğini artırmayı hedeflemekle birlikte, aynı zamanda sırasıyla Ukrayna vatandaşlarına veya AB vatandaşlarına, sırasıyla AB üye devletleri veya Ukrayna topraklarında serbestçe yaşama ve çalışma hakkı vermemektedir. Ortaklık Antlaşması (AA), AB üye devletlerinin Ukrayna vatandaşlarının istihdam veya serbest meslek amacıyla kendi topraklarına kabul kapsamını belirleme hakkını kısıtlamamaktadır.
- D. Ortaklık Antlaşması (AA), AB'nin Ukrayna'daki reform sürecini destekleme taahhüdünü teyit etmekle birlikte, AB üye devletlerinden Ukrayna için ek mali destek gerektirmediği gibi, aynı zamanda AB üye devletinin Ukrayna'ya ikili mali desteğin niteliğini ve kapsamını belirleme konusundaki egemenlik hakkını değiştirmemektedir.
- E. Yolsuzlukla mücadele, AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde merkezi bir yer tutmaktadır. AB ve Ukrayna, gerek özel sektörde gerek kamu sektöründe yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele alanında iş birliği yapmaktadır. AB ile Ukrayna arasındaki hukukun üstünlüğü konularında iş birliği, özellikle yargı sisteminin güçlendirilmesi,

etkinliğinin artırılması, bağımsızlığının ve tarafsızlığının korunması ve yolsuzlukla mücadele amaçlı yürütülmektedir.

- F. Demokratik ilkelere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygı (E maddesindeki belirtilenler de dahil olmak üzere) Ortaklık Antlaşması'nın (AA) en önemli unsurlarını oluşturmaktadır. AB ve Ukrayna, Ortaklık Antlaşması (AA) yükümlülüklerini yerine getirmekte yükümlü olmakla birlikte, uyumları izlenmektedir. Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 478. Maddesine dayanarak, AB ve Ukrayna, yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda uygun önlemleri alma hakkına sahip olmaktadır. Uygun önlemler seçilirken, Ortaklık Antlaşması'na (AA) mümkün olduğu kadar az zarar verecek olan tarafa öncelik verilmektedir. Bu önlemler, aşırı durumlarda, Ortaklık Antlaşması (AA) kapsamındaki herhangi bir hak veya yükümlülüğün askıya alınmasını içerebilmektedir.⁶⁷⁵

15 Aralık 2016 Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Brüksel Zirvesi ve ardından Hollanda'nın söz konusu belgeyi onaylaması üzerine, 1 Eylül 2017'de Ortaklık Antlaşması (AA) yürürlüğe girmiştir.

4.2.4. Ortaklık Antlaşması (AA)

Ukrayna ile imzalanmış olan Ortaklık Antlaşması (AA), Doğu Ortaklığı'nın (EaP) ana hedefini ifade etmektedir. Yapısal olarak Önsöz, 7 başlık, 43 ek uygulama ve 3 protokolden oluşmaktadır:

1. Genel Amaç ve İlkeler
2. Siyasi Diyalog ve Reformlar, Siyasi Ortaklık, Dış ve Güvenlik Politikası Alanında İş Birliği ve Bütünleşme
3. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
4. Derinleştirilmiş ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi
5. Ekonomik ve Alansal İş Birliği
6. Finansal İş Birliği
7. Kurumsal Genel ve Son Hükümler⁶⁷⁶

Ukrayna ile olan Ortaklık Antlaşması'nın (AA) içerdiği başlıca hedefler:

- AB-Ukrayna iş birliğinin ortak kurumsal çerçevesini güncelleştirmek,

⁶⁷⁵ <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/12/15/> (erişim tarihi: 16.07.2018); <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/12/15/7058954/> (erişim tarihi: 19.05.2019).

⁶⁷⁶ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (erişim tarihi: 03.10.2019); <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (erişim tarihi: 05.04.2019).

- Alansal iş birliğinde ilişkilerin derinleştirilmesini teşvik etmek,
- Karşılıklı hak ve yükümlülöklere dayalı siyasi birliğı ve ekonomik bütünleşmeyi güçlendirmeyi kapsamaktadır.

Ortaklık Antlaşması'nın (AA) yürürlöğe girmesinin ardından, yüksek nitelikli koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması adına AB Hukuku ve Ukrayna Kamu Hukuku çerçevesinde ikili ilişkilerin kurumsallaşması gerçekleşmiştir. AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 461-470. Maddelerine atıfta bulunarak ortak kurumların oluşturulması öngörülmektedir:

- AB-Ukrayna Zirveleri – Taraflar arasında siyasi diyalog ve siyaset konularında en üst düzeyde diyalog, Ukrayna cumhurbaşkanının katılımı ve AB liderliğı ile bir arada AB-Ukrayna Zirveleri düzeyinde gerçekleşmektedir.
- Ortaklık Konseyi – Ortaklık Antlaşması'nın (AA) uygulanmasının izlenmesi, kontrol edilmesi ve Ortaklık Antlaşması'nın (AA) amaçları doğrultusunda işleyişinin gözden geçirilmesi amacıyla Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 461. Maddesine dayanarak oluşturulmuştur. Ortaklık Konseyi ayrıca, Ortaklık Antlaşması (AA) çerçevesinde ortaya çıkan önemli konuları ve karşılıklı çıkarları ilgilendiren diğeri ikili veya uluslararası konuları da değerlendirmektedir. Ortaklık Konseyi toplantıları düzenli olarak bakanlar düzeyinde gerçekleşmektedir.
- Ortaklık Komitesi – Ortaklık Konseyi'nin yardımcı organı ve ortaklığın uzman düzeyindeki en yüksek organı olarak Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 464. Maddesine dayanarak oluşturulmuştur. Ortaklık Komitesi, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinden sorumlu bakan yardımcıları düzeyinde bakanlık temsilcilerinden oluşmaktadır. Toplantılar yıllık en az 1 kez ve bunun yanı sıra belirli koşullar gerektirdiğı zaman gerçekleşmektedir. Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 466. Maddesine dayanarak Ortaklık Komitesi bünyesinde 2 alt komite faaliyet göstermektedir:
 - Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alt Komitesi
 - Ekonomik ve Diğeri Alansal İş Birliğı Alt Komitesi
- Parlamenter Ortaklık Komitesi – Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 467. Maddesine dayanarak Avrupa Parlamentosu ve Verkhovna Rada üyelerinin toplantılar yapması ve görüş alışverişinde bulunması için bir forum olarak oluşturulmuştur. Parlamenter Ortaklık Komitesi toplantıları yıllık 2 kez gerçekleşmektedir.
- Sivil Toplum Platformu – Taraflar arasında sivil toplumu Ortaklık Antlaşması'nın (AA) uygulanması konusunda bilgilendirmek ve sivil toplumun uygulamaya

katkısı dikkate alınarak Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 469. Maddesine dayanarak oluşturulmuştur. Sivil Toplum Platformunun her iki tarafı da 3 alanı temsil eden 15 kişiden oluşmaktadır:

- Sendikalar
- İşverenler
- Diğer STK'lar
- Ortaklık Ticaret Komitesi – Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 465(4). Maddesine dayanarak 4. Başlık ile ilgili konuların tamamını (ticaret ve ticaretle ilgili konular) değerlendirmek üzere oluşturulmuştur. Ortaklık Ticaret Komitesi'nde, ticaret ve ticaretle ilgili konulardan sorumlu Avrupa Komisyonu ve Ukrayna'dan üst düzey yetkililer yer almaktadır. Toplantılar yıllık en az 1 kez ve bunun yanı sıra belirli koşullar gerektirdiği zaman gerçekleşmektedir. Ortaklık Ticaret Komitesi çerçevesinde 4 alt komite faaliyet göstermektedir:
 - Sağlık ve Gıda Sağlığı Önlemlerinin Yönetimi Alt Komitesi
 - Gümrük İş Birliği Alt Komitesi
 - Coğrafi İşaretler Alt Komitesi
 - Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma Alt Komitesi⁶⁷⁷

Ukrayna ile imzalanmış olan Ortaklık Antlaşması'nın (AA) önemli bir kısmını AB ile Ukrayna arasındaki Serbest Ticaret Bölgesi içeriği teşkil etmektedir. AB ile Ukrayna arasında Derinleştirilmiş ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi kısmı, Ortaklık Antlaşması'nın (AA) 4. Başlığını oluşturmakla birlikte, içeriğine göre en geniş çaplı ticaret anlaşmasıdır. Derinleştirilmiş ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi ile ürünlerle ilgili taraflarca uygulanan tarifelerin azaltılması ve ortadan kaldırılması, piyasa erişim hizmetlerinin serbestleştirilmesi, her iki taraf arasında ürünler ve hizmetin serbest dolaşımının sağlanması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra geniş bir alanı kapsayan AB ve Ukrayna topraklarında ürünlere, hizmete ve şirketlere karşılıklı ve ayrımcılık içermeyecek bir davranış sağlamak için işletme ile ilgili Ukrayna'daki kural ve düzenlemelerin AB kural ve düzenlemelerine uygun getirilmesi amaçlanmıştır.

Serbest Ticaret Bölgesi kısmını içeren Ortaklık Antlaşması (AA), aynı zamanda Ukrayna ile ilgili Doğu Ortaklığı (EaP) çerçevesinde iş birliğini güçlendirmek adına önerilen temel alanlara dayanmaktadır:

- AB ve 6 ortak ülke arasında serbest ticaret üzerine kapsamlı bir anlaşma içerecek olan Ortaklık Antlaşması (AA) üzerinde çalışma

⁶⁷⁷ <https://eu-ua.kmu.gov.ua/orhany-asotsiatsii> (erişim tarihi: 01.07.2023).

- Ukrayna makamlarının idari yapısını iyileştirmek amaçlı kapsamlı programları finanse etmek
- Ukrayna mevzuatını AB mevzuatına yakınsamayı öngören AB üye devletleri ekonomileri ile bütünleşme
- Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri arasında bir ekonomik birlik oluşturma
- Yolsuzluk, organize suçlar, yasadışı göç ile mücadelede iş birliği
- Artan işgücü hareketliliği ve Ukrayna için AB işgücü piyasalarının açılması
- Ukrayna'nın enerji güvenliğini artırmak
- Ukrayna'da ekonomik ve sosyal eşitsizliğin üstesinden gelmeyi amaçlayan programların gerçekleşmesi ve uygulanması
- Bireysel programlar olarak değerlendirilen sınır güvenliği, doğal afetler, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji sırasında yardımların uygulanması
- AB ve Ukrayna vatandaşları arasında irtibatın güçlendirilmesi⁶⁷⁸
- Ek mali destek

22 Kasım 2018'de Verkhovna Rada tarafından Ukrayna'nın AB ve NATO'ya tam üyelik perspektifini belirleyen Anayasa değişikliklerine ilişkin yasa tasarısını onaylanmasının ardından⁶⁷⁹ 7 Şubat 2019'da Ukrayna Anayasası'nda ilgili değişiklikler kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.⁶⁸⁰

4.2.5. Avrupacılık (2019-2022)

31 Mart 2019'da Ukrayna'da cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. 1. tur seçim sonuçları, avantajın siyaset dışı ve oyuncu kimliğiyle bilinen Volodymyr Zelensky'den yana olduğunu göstermiştir. 7 Nisan tarihinde MSK, oyların %30,24'nün Volodymyr Zelensky'e, %15,95'nin Petro Poroshenko'ya verildiğini açıklamıştır.

21 Nisan 2019'da 2. tur cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiş⁶⁸¹ ve 23 Nisan tarihinde MSK tarafından 2. tur seçim sonuçlarıyla ilgili resmi protokol onaylanmıştır:

- Volodymyr Zelensky %73,22
- Petro Poroshenko %24,45⁶⁸²

1 Eylül 2015'te Oleh Liashko'nun Radikal Partisi, 18 Şubat 2016'da "Batkivshchyna" Partisi, 19 Şubat 2016'da "Öz Yardım" Birliği ve 17 Mayıs 2019'da "Halk Cephesi"

⁶⁷⁸ Detaylı bkz. "Avrupa'yı tanıyor muyuz? Hakkında bilgi edinmek için Avrupa'ya yardım!" Bilgi Yarışması.

⁶⁷⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (erişim tarihi: 19.10.2018).

⁶⁸⁰ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁶⁸¹ Yulia Tymoshenko'nun ifadesine göre, seçim güvenliğini İçişleri Bakanı Arsen Avakov üstlenmiştir. Detaylı bkz. <https://www.liga.net/politics/articles/zelenskiy---test-na-samoubiystvo-intervyu-tymoshenko-za-minutu> (erişim tarihi: 07.03.2023).

⁶⁸² https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).

Partisi'nin Avrupalı Ukrayna Koalisyonu'ndan ayrılması üzerine 2019 Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Volodymyr Zelensky, Verkhovna Rada Yönetmeliği ve Ukrayna Anayasası'nın 77., 83., 90. ve 106. Maddelerine⁶⁸³ dayanarak, Verkhovna Rada'yı feshetme yetkisini kullanmıştır.⁶⁸⁴

2019 Temmuz ayında erken parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve AB odaklı siyasi partiler birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sırayı paylaşmışlardır:

- Halkın Hizmetçisi Partisi (Dmytro Razumkov) %43,16
- Hayat İçin Muhalefet Platformu (Yuriy Boyko ve Vadim Rabinovich) %13,05
- “Batkivshchyna” Partisi (Yulia Tymoshenko) %8,18
- Avrupa Dayanışması Partisi (Petro Poroshenko) %8,10
- “Holos”⁶⁸⁵ Partisi (Sviatoslav Vakarchuk) %5,82⁶⁸⁶

2019 erken parlamento seçimlerinin ardından AB odaklı siyasi partiler arasında uzlaşıya varılmış, Ağustos ayında Dmytro Razumkov'un koalisyon hakkıyla tek parti olarak öne sürdüğü Halkın Hizmetçisi Koalisyonu Verkhovna Rada'da başarı sağlamış ve Oleksiy Honcharuk'a kabine kurma yetkisi verilmiştir. 2020'de Oleksiy Honcharuk başbakanlık görevinden istifa etmiş, yerine Verkhovna Rada tarafından Denys Shmyhal'a kabine kurma yetkisi verilmiştir.⁶⁸⁷

Denys Shmyhal'in kabine kurmasıyla birlikte, Ukrayna dış politikasında yeni nesil lokal bölgeselcilik politikaları denenmiştir:

28 Temmuz 2020'de Polonya, Litvanya ve Ukrayna dışişleri bakanları Jacek Czaputowicz, Linas Antanas Linkevičius ve Dmytro Kuleba, 1569 Lublin Birliği'ne atıfta bulunarak üç Orta Avrupa ülkesinin siyasi, yapısal, kültürel, ekonomik ve stratejik çıkarlarına odaklanacak yeni bir bölgesel iş birliği girişimi olan Lublin Üçlüsü'nün kuruluşunu imzalamıştır. Ortak Bildiri'de Polonya, Litvanya ve Ukrayna dışişleri bakanları tarafından aynı zamanda AB, NATO ve Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri arasındaki iş birliğinin yoğunlaştırılmasının stratejik önemi vurgulanmış ve ÜDG çerçevesinde etkin iş birliğinin önemine dikkat çekilmiştir. Lublin Üçlüsü'nün kuruluşuyla güvenlik alanında iş birliği ve Polonya-Litvanya-Ukrayna Parlamenter Asamblesi çerçevesinde parlamenter boyutta üç ülke arasındaki diyalog başlıkları da vurgulanmıştır. Polonya, Litvanya ve Ukrayna tarafından Ukrayna'nın Avrupalılık ve Avro-Atlantikçilik hedeflerine ve Ukrayna'nın Avrupa seçimine ortak çıkarlar doğrultusunda destek verildiği teyit edilmiştir. Polonya, Litvanya ve

⁶⁸³ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324.

⁶⁸⁴ Станчев та Фельштинський, 2022: 344-354.

⁶⁸⁵ Ukraynaca özgün adıyla “Ses” anlamına gelmektedir.

⁶⁸⁶ https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019).

⁶⁸⁷ <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/4/7242529/> (erişim tarihi: 28.03.2022).

Ukrayna'nın iş birliğini genişletip derinleştirerek ve stratejik uzun vadeli hedefleri tanımlayarak Doğu Ortaklığı'nın (EaP) geliştirilmesine olan istikrarlı bağlılıkları da teyit edilmiştir. Toplumsal etkileşim açısından ele alınırsa, başta akademisyenler ve uzmanlar olmak üzere sivil toplumlar arasındaki insanlar-arası temasları ve iş birliğini güçlendirmek taahhüt edilmiştir. İşleyiş biçimi açısından ele alınırsa, tarafların dışişleri bakanları, özellikle çok taraflı faaliyet alanlarında ve seçilen ortakların katılımıyla düzenli toplantıların gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Buna ek olarak Polonya, Litvanya ve Ukrayna Dışişleri Bakanlıkları kurum ve kuruluşları düzeyinde istişareler düzenlenmekle birlikte, Lublin Üçlüsü çerçevesinde iş birliği konularında söz konusu bakanlıklarda ilgili pozisyonlar oluşturulmuştur.⁶⁸⁸

17 Mayıs 2021'de Ukrayna, Moldova ve Gürcistan dışişleri bakanları Dmytro Kuleba, Aureliu Ciocoi ve David Zakaliani AB ile Ortaklık Antlaşmaları'na (AA) atıfta bulunarak üç Doğu Avrupa ülkesinin siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlarına odaklanacak yeni bir bölgesel iş birliği girişimi olan Ortaklık Üçlüsü'nün kuruluşunu imzalamıştır. Mutabakat Bildirisi'nde Ukrayna, Moldova ve Gürcistan dışişleri bakanları tarafından Ortaklık Üçlüsü'nün AB'ye üyelik hedefi konusunda açık bir duruş sergilenmiş ve AB ile Ortaklık Antlaşmaları'nın (AA) uygulanmasında daha fazla ilerleme sağlanmasına yönelik kararlılıkları teyit edilmiştir. Eylemlerini bir arada koordine ederek Ukrayna, Moldova ve Gürcistan tarafından Ortaklık Antlaşmaları'nın (AA) olanaklarını genişletme, AB ile ulaşım, çevre, adalet ve içişleri, iletişim, sağlık, güvenlik ve savunma konularında alansal yakınlaşma ve Avrupa Ortak Pazarı ile kademeli bütünleşmeyi teşvik etme politikaları teyit edilmiştir. AB'nin Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın uluslararası hukuk kapsamında egemenliği ve toprak bütünlüğüne verdiği destekle birlikte, sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi ve güvenlik sorunlarıyla mücadele edilmesinin önemi de vurgulanmıştır. Buna ek olarak Ortaklık Üçlüsü'nün AB'nin uygun format ve platformlarda çatışmaların barışçıl çözümünü teşvik etme rolünü güçlendirmeye yönelik çalışmaya devam edeceği taahhüt edilmiştir. İşleyiş biçimi açısından ele alınırsa, taraflar, ortak çıkarlar doğrultusunda AB ile siyasi ortaklıklarını ve ekonomik bütünleşmeyi güçlendirmek ve Doğu Ortaklığı (EaP) çerçevesinde yeni fırsatları teşvik etmek için iş birliğinin yapılması amaçlanmıştır. AB ile bölgesel bütünleşmenin geliştirilmesine yönelik iş birliği araçlarının Ortaklık Üçlüsü'nün ihtiyaçlarına uygun olması ele alınmakla birlikte,

⁶⁸⁸ <https://mfa.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki-shchodo-zasnuvannya-lyublińskiego-trikutnika> (erişim tarihi: 29.12.2022).

Dışişleri Bakanlıkları kurum ve kuruluşları düzeyinde alansal iş birliği konularında söz konusu bakanlıklarda ilgili pozisyonlar oluşturulmuştur.⁶⁸⁹

2021-2022 yıllarında alansal iş birliği üzerinden değerlendirme yapılırsa, AB-Ukrayna ilişkilerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir; şöyle ki 12 Ekim 2021’de Ukrayna’nın Ortak Avrupa Havacılık Alanı’na (ECAA), 16 Mart 2022’de Ukrayna’nın Moldova ile bir arada Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı’na (ENTSO-E) katılımı gerçekleşmiştir.⁶⁹⁰

2021-2022 yıllarında devlet ve hükümet başkanları düzeyinde sırasıyla Litvanya, Polonya, Letonya, Estonya, Slovakya, Hırvatistan, Slovenya ve Bulgaristan ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi imzalanmıştır:

- Litvanya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (18 Mart 2021)
- Polonya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (3 Mayıs 2021)
- Letonya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (8 Mayıs 2021)
- Estonya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (19 Mayıs 2021)
- Slovakya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (2 Kasım 2021)
- Hırvatistan ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (8 Aralık 2021)
- Slovenya ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (15 Aralık 2021)
- Bulgaristan ile Ukrayna arasında Ukrayna’nın Avrupa Perspektifine Destek Bildirgesi (19 Şubat 2022)⁶⁹¹

26 Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimi sırasında Polonya Cumhurbaşkanı Andrzej Duda, Ukrayna’nın AB’ye katılımı için hızlandırılmış bir planın uygulanması gerektiğini savunmuştur. 27 Şubat’ta Polonya Başbakanı Mateusz Morawiecki ve Slovenya Başbakanı Janez Janša tarafından bir arada Ukrayna’nın 2030’a kadar AB ile hızlandırılmış bölgesel bütünleşmesine yönelik bir plan, Slovakya Başbakanı Eduard Heger tarafından Ukrayna’nın savaştan sonra kalkınmasına destek olmak amacıyla Ukrayna’nın

⁶⁸⁹ <https://mfa.gov.ua/news/memorandum-pro-vzayemorozuminnya-mizh-mzs-ukrayini-gruziyi-ta-moldovi-shchodo-zapochatkuvannya-posilenogo-spivrobitnictva-z-pitan-yevropejskoyi-integraciyi-asocijovanogo-trio> (erişim tarihi: 13.07.2023).

⁶⁹⁰ <https://www.president.gov.ua/news/all> (erişim tarihi: 01.08.2022).

⁶⁹¹ <https://www.president.gov.ua/news/all> (erişim tarihi: 01.08.2022).

AB'ye katılımı kapsamında yeni bir özel prosedür oluşturulması gerektiği planı önerilmiştir.⁶⁹² Bunun üzerine, 28 Şubat 2022'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodymyr Zelensky tarafından Ukrayna'nın AB'ye üyelik başvurusunu imzalamasının ardından Başbakan Denys Shmyhal ve Verkhovna Rada Başkanı Ruslan Stefanchuk ile bir arada Ukrayna'nın AB'ye üyelik başvurusuna yönelik Ortak Bildiri imzalanmıştır.⁶⁹³

3 Mart 2022'de Ukrayna'nın ardından Moldova ve Gürcistan da AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur. 7 Mart 2022'de AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu'na Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın AB üyelik başvurularını değerlendirmesiyle ilgili yazılı öneride bulunmuştur. 9 Mart 2022'de Polonya Senatosu tarafından AB üye devletlerine Ukrayna'nın AB'ye katılım sürecinin hızlandırılmasını desteklemeye yönelik bir çağrı kararı kabul edilmiş, 16 Haziran 2022'de Almanya, Fransa, İtalya ve Romanya devlet ve hükümet başkanları AB üye devletlerine Ukrayna'ya AB üyeliğine aday statüsü verilmesi çağrısında bulunmuştur.⁶⁹⁴

17 Haziran 2022'de Avrupa Komisyonu, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'ne Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsünün tanınmasıyla ilgili yazılı öneride bulunmuştur. Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsünün onaylanmasına ilişkin yazılı başvuruyla birlikte, aynı zamanda Brüksel tarafından 7 maddelik bir liste sunulurken Kyiv'e ilgili taleplerde bulunulmuştur:

- ✓ Anayasa Mahkemesi'nin reformu
- ✓ Yargı reformunun sürdürülmesi
- ✓ Yolsuzlukla Mücadelede Uzmanlaşmış Savcılık başkanının atanması da dahil olmak üzere yolsuzlukla mücadele
- ✓ Kara para aklamaya karşı mücadele
- ✓ 23 Eylül 2021 tarihli Deoligarşizasyon Yasası'nın uygulanması
- ✓ Görsel-işitsel mevzuatın Avrupa mevzuatı ile uyumlaştırılması
- ✓ Ulusal azınlıklarla ilgili mevzuatta değişiklik

Avrupa Komisyonu'na göre, Haziran 2022'de Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsünün tanınması nihai değil ve Kyiv'in reform gündemini göz ardı etmesiyle birlikte, Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsü AB tarafından iptal edilebilir. Bu durumda Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsünün korunabilmesi için Ukrayna tarafından ilgili taleplerin yerine getirilmesi gerekmektedir.⁶⁹⁵

⁶⁹² <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/27/7134863/> (erişim tarihi: 04.01.2023).

⁶⁹³ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/28/7134934/> (erişim tarihi: 28.07.2022).

⁶⁹⁴ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/16/7141417/> (erişim tarihi: 29.11.2022).

⁶⁹⁵ <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (erişim tarihi: 27.03.2023).

23 Haziran 2022’de Avrupa Parlamentosu, Ukrayna ve Moldova için AB’ye aday ülke statüsünün tanınması ve Gürcistan’ın Avrupa perspektifinin desteklenmesi çağrısında bulunan bir karar kabul etmiştir. Bunun üzerine, aynı gün içinde Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından Ukrayna ve Moldova için, ardından 15 Aralık 2022’de Bosna-Hersek için AB’ye aday ülke statüsü tanınmıştır.⁶⁹⁶

AB ile Ukrayna arasındaki siyasi gelişmelerin yanı sıra Ukrayna’da Avrupalılık vektöründen yana toplumsal destekte artış kaydedilmiştir. Ukrayna’daki sosyolojik anketlerin verilerine göre, 2014 Mart ayında “Rating” tarafından %53,⁶⁹⁷ 2015 Nisan ayında “Razumkov Merkezi” tarafından %70,4,⁶⁹⁸ 1 Mart 2022’de “Rating” tarafından %86,⁶⁹⁹ 31 Mart 2022’de “Rating” tarafından %91⁷⁰⁰ ve 2022 Temmuz ayında “Info Sapiens” tarafından %91⁷⁰¹ gibi sonuçlar edinilmiştir.

4.2.6. Atlantikçilik

Polonya’nın Atlantikçilik politikası,⁷⁰² ulusal kahraman Tadeusz Kościuszko başta olmak üzere Polonya’dan olan gönüllü askerlerin yer aldığı 1775-1783 Amerikan Bağımsızlık Savaşı’na kadar uzanmaktadır.⁷⁰³ Atlantikçilik vektörü, Polonya dış politikasında kendine özgü şekillenerek bir yandan Rusya’yı çevreleme politikalarını motive etmiş, bir diğer yandan Avro-Atlantikçi haritanın sınırlarını belirlemiştir. Polonya’nın Ukrayna politikası, kökenleri bağlamında daha derine inerek 1569 Lublin Birliği’ne kadar uzanmaktadır. Bunun üzerine, Atlantikçilik vektörü ve Ukrayna politikaları kapsamında Polonya dış politikasında tarih boyunca değişik stratejiler geliştirilmiştir.

1918’de Avro-Atlantikçi çizgide ortaya çıkan Prometheism⁷⁰⁴ doktrini, 1920’de Sovyet Rusya tarafından Belarus, Ukrayna ve Kafkasya’nın işgaliyle işlevini yitirmiş ancak 1926 Darbesi sonrası Intermarium⁷⁰⁵ doktriniyle şekil değiştirerek yeniden uygulamaya konulmuştur.⁷⁰⁶ Rusya’yı çevreleme politikaları, Józef Piłsudski sonrası dönemde 1935’te

⁶⁹⁶ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/> (erişim tarihi: 22.02.2023).

⁶⁹⁷ <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/5/7021480/> (erişim tarihi: 03.12.2021)

⁶⁹⁸ <https://www.unian.ua/society/1070610-opituvannya-sered-ukrajintsiv-zrostaie-pidtrimka-proevropeyskogo-kursu-krajini.html> (erişim tarihi: 05.10.2022).

⁶⁹⁹ https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf (erişim tarihi: 04.01.2023).

⁷⁰⁰ https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1500_ua_032022_v_press.pdf (erişim tarihi: 05.04.2023).

⁷⁰¹ <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=239> (erişim tarihi: 05.04.2023).

⁷⁰² Erler Bayır, 2013: 1-204.

⁷⁰³ Dolan, 1997: 1-105.

⁷⁰⁴ Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Belarus, Ukrayna, Kırım, Gürcistan, Ermenistan, Dağıstan ve Azerbaycan’ın yer aldığı stratejik iş birliği politikasıdır, 1918-1922.

⁷⁰⁵ Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Yugoslavya, Belarus, Ukrayna ve Kırım’ın yer aldığı bölgesel iş birliği politikasıdır, 1926-1935.

⁷⁰⁶ Piesakowski, 1999: 149.

Polonya Dışişleri Bakanı Józef Beck'in girişimiyle daraltılarak Üçüncü Avrupa⁷⁰⁷ başlığıyla biçimlendirilmiş⁷⁰⁸ ve 1939'da Polonya'nın Nazi Almanyası ve SSCB tarafından şiddet içerikli istilaya maruz kalmasıyla sonuçlanmıştır.

1995'te Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, yeni üyeliklerin yararlarını ve bütünleşme yöntemini inceleyen NATO 'Genişleme' çalışmasının sonuçlarını hazırlamış ve yayımlamıştır. 1997 NATO Madrid Zirvesi'nde Ukrayna ile "NATO-Ukrayna Özel Ortaklık Şartı" imzalanırken,⁷⁰⁹ Polonya, Çekya ve Macaristan ile bir arada üyelik müzakerelerini başlatmaya davet edilmiş ve 12 Mart 1999'da Varşova Paketi'nin NATO'ya katılan ilk eski üyeleri olarak kaydedilmişlerdir. 'Çok-Yönlülük' dönemi, Ukrayna'nın Atlantikçilik politikası barış odaklı şekillenerek çatışma alanlarının da artmasıyla görünür olmaya başlamıştır, şöyle ki 1995'te Bosna-Hersek operasyonu ve 1999'da Kosova operasyonuna katılmak üzere personel tahsis edilmiştir.⁷¹⁰ 2000'de Kosova Savaşı sırasında Azerbaycan ve ardından Ukrayna, Rusya savaş uçaklarına hava sahasını kapatma kararı almıştır.⁷¹¹ Bunun üzerine, 2001'de Ukrayna tarafından Afganistan misyonuna katılmak üzere personel tahsis edilmiştir.⁷¹² 2002'de UGSK'nın aldığı kararla ikili ilişkilerde Ukrayna'nın üye olacağı şekilde yeni strateji belirlenmiş ve NATO-Ukrayna Eylem Planı⁷¹³ başlatılmıştır.⁷¹⁴

2004'te Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya katılımını takiben Ukrayna'da 'Turuncu Devrim' gerçekleşmiş (2004-2005), söz konusu süreç Polonya ve Baltıklar tarafından gerek siyasi gerek toplumsal bazda oldukça yüksek bir destekle karşılanmıştır. 2005'te Ukrayna tarafından Irak misyonuna katılmak üzere subay tahsis edilmiş⁷¹⁵ ve Ukrayna ile 'Hızlandırılmış Diyalog'⁷¹⁶ uygulaması başlatılmıştır.⁷¹⁷

2008'de Ukrayna, Gürcistan ile bir arada NATO Üyelik Eylem Planı'na⁷¹⁸ resmi başvuru yapmış, 2008 NATO Bükreş Zirvesi'nde başvuru askıya alınmış ancak üyelik güvencesi aynı zamanda her iki ülke için teyit edilmiştir. 2010 cumhurbaşkanlığı seçimini

⁷⁰⁷ İsveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve İtalya'nın yer aldığı bölgesel iş birliği politikasıdır, 1935-1939.

⁷⁰⁸ Lukowski and Zawadzki, 2019: 323; Overy and Wheatcroft, 1999: 7.

⁷⁰⁹ NATO, 2001: 103, 106, 234.

⁷¹⁰ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁷¹¹ van der Pijl, 2014: 380.

⁷¹² https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁷¹³ Gürcistan (2004) ve Bosna-Hersek (2008) ile başlatılan NATO Bireysel Ortaklık Eylem Planı'na denk olarak kabul görülmektedir.

⁷¹⁴ Кордон, 2010: 141-142.

⁷¹⁵ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁷¹⁶ Gürcistan ile 'Hızlandırılmış Diyalog' uygulaması 2006'da, Bosna-Hersek ile 'Hızlandırılmış Diyalog' uygulaması 2008'de başlatılmıştır.

⁷¹⁷ Кордон, 2010: 142.

⁷¹⁸ Bosna-Hersek ile NATO Üyelik Eylem Planı 2018'de başlatılmıştır.

takiben Ukrayna'nın Atlantikçilik politikası, ana vektör olarak Kyiv tarafından rafa kaldırılmıştır. 'Tarafsızlık' dönemi, Ukrayna'nın uygulamada Atlantikçilik politikasından bütünüyle vazgeçmediğini de okumak mümkündür, şöyle ki 2013'te "Okyanus Kalkanı" – korsanlıkla mücadele operasyonuna katılmak üzere personel tahsis edilmiştir.⁷¹⁹ Bunun üzerine, 2013 Doğu Ortaklığı (EaP) Vilnius Zirvesi sırasında Ukrayna'da 'Euromaidan' hareketi – Onur Devrimi gerçekleşmiş (2013-2014), söz konusu süreç Polonya, Baltıklar ve Orta Avrupa ülkeleri tarafından gerek siyasi gerek toplumsal bazda oldukça yüksek bir destekle karşılanmıştır. 2017-2021 Polonya Dışişleri Bakanlığı'nın Stratejisi belgesinde "uzun vadede, Doğu Ortaklığı (EaP) ülkelerinin iç ve dış zorluklara karşı direnç oluşturma konusunda destek alması Polonya için bir önceliktir" şeklinde kaydedilmiştir.⁷²⁰

2014 cumhurbaşkanlığı seçimini takiben Ukrayna, 2015'te "Kararlı Destek" – Afganistan'da güvenlik misyonu ve 2016'da "Deniz Muhafızı" – deniz güvenliği operasyonuna katılmıştır.⁷²¹ 25 Ocak 2016'da Ukrayna'nın AB ve NATO ile bölgesel bütünleşme politikalarını desteklemek adına Lublin'de Litvanya-Polonya-Ukrayna Tugayı, 28 Temmuz 2020'de Lublin'de Litvanya-Polonya-Ukrayna Üçlü İttifakı (Lublin Üçlüsü), 17 Şubat 2022'de Kyiv'de Birleşik Krallık-Polonya-Ukrayna Üçlü Paktı akdedilmiş ve gerçekleşmiştir.⁷²²

2014 sonrası Ukrayna dış politikasında Atlantikçilik vektörü açısından hukuki dayanak ele alınırsa; 23 Aralık 2014'te Verkhovna Rada tarafından "devleti dış saldırı ve dış baskıdan koruma bağlamında etkisiz kaldığından dolayı" Ukrayna için 'Tarafsızlık' statüsü iptal edilmiştir.⁷²³ 8 Haziran 2017'de Verkhovna Rada, Atlantikçilik vektörünü ulusal dış ve güvenlik politikasının stratejik önceliği şeklinde tanımlayarak iki temel yasada değişikliğe gidilmiştir.⁷²⁴ 21 Haziran 2018'de Verkhovna Rada, Atlantikçilik vektörünü "Ukrayna'nın Ulusal Güvenliği Hakkında" Ukrayna Yasası'nda belirleyerek, üç temel yasa geçerliliğini kaybetmiş ve ilgili yasalarda değişikliğe gidilmiştir.⁷²⁵ 22 Kasım 2018'de Verkhovna Rada tarafından Ukrayna'nın AB ve NATO'ya tam üyelik perspektifini belirleyen Anayasa

⁷¹⁹ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁷²⁰ <https://www.gov.pl/web/diplomacy/what-we-do-> (erişim tarihi: 25.11.2018).

⁷²¹ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁷²² <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

⁷²³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19> (erişim tarihi: 08.10.2018).

⁷²⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19> (erişim tarihi: 17.03.2019).

⁷²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (erişim tarihi: 15.12.2021).

değişikliklerine ilişkin yasa tasarısını onaylanmasının ardından⁷²⁶ 7 Şubat 2019'da Ukrayna Anayasası'nda ilgili değişiklikler kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.⁷²⁷

2014'te Kırım'ın ilhakına ilişkin Polonya'nın, Ukrayna'yı tanıyan ilk devlet olarak uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı'ndan başlayarak NATO-Ukrayna ilişkilerindeki iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. 2016 NATO Varşova Zirvesi'nde Ukrayna'nın güvenliğini sağlamasıyla birlikte, NATO standartlarına dayalı reformları, Avrupa-Atlantik ilkeleri ve uygulamaları desteklemek adına 'Kapsamlı Yardım Paketi' onaylanmıştır. 2020'de Kuzey Makedonya'nın NATO'ya katılımını takiben 2021 NATO Brüksel Zirvesi'nde Ukrayna'nın üyelik güvencesi NATO Üyelik Eylem Planı bağlamında teyit edilerek 2008'de alınan karara atıf yapılmıştır. Bunun yanı sıra Polonya, Kırım'ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu'nda yer alarak 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sırasında 1,6 milyon üzerinde Ukraynalı göçmen kabul etmiş, 11,7 milyon üzerinde Ukraynalı göçmenin Polonya-Ukrayna sınır kapılarından geçişini sağlamış⁷²⁸ ve Kyiv'e silahlı yardımda bulunmuştur. 2022 NATO Madrid Zirvesi'nde üye devletler tarafından Kapsamlı Yardım Paketi'nin genişletilmesine yönelik uzlaşa sağlanmıştır. Bunun üzerine, Ukrayna'nın NATO'ya katılımı için "hızlandırılmış bir prosedürle" resmi başvuru yapılmış ancak söz konusu hukuki eylemin siyaseten karşılık bulmadığı kaydedilmiştir.⁷²⁹

Orta ve Doğu Avrupa'daki söz konusu stratejiler ve kuruluşlar bağlamında değerlendirme yapılırsa, Ukrayna, Polonya için bir güvenlik başlığı olmakla birlikte, Varşova'nın Avro-Atlantikçilik politikasının varoluşçu felsefe çerçevesinde yürütüldüğünü veya yürütüleceğini okumak mümkündür. Bunun yanı sıra Ukrayna'da gerçekleşen toplumsal ve politik dinamiklerin de Polonya ile etkileşim içinde olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Polonya-Ukrayna arasındaki söz konusu olguyu değişik Realizm kuramları üzerinden açıklamak yerine güncel duruma Ernst Haas'ın 'Yeni İşlevselcilik' kuramı çerçevesinde Sven Steinmo'nun 'Tarihsel Kurumsalcılık' yöntemiyle yanıt aramak, tez çalışmasını doğal ve aynı zamanda bilimsel kılacaktır.

'Yeni İşlevselcilik' kuramı bağlamında değerlendirme yapılırsa, Ukrayna'da yükselen Avrupacılık vektörü, 2022'de başarı sağlamış ve 'üyelik olmaksızın bölgesel bütünleşme' modeli yeni aşamaya taşınmıştır. Ukrayna'da yükselen Atlantikçilik vektörünü ise, Leon Lindberg'in geliştirdiği devletlerin siyasi alanda iş birliğine gitmesinin, diğer alanlarda, söz

⁷²⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (erişim tarihi: 19.10.2018).

⁷²⁷ Detaylı bkz. Конституція України, 2021: 1-324; <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/pravovi-zasadi-spivrobitnictva-ukrayina-nato> (erişim tarihi: 29.12.2020).

⁷²⁸ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (erişim tarihi: 01.01.2023).

⁷²⁹ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).

konusu durumda Avrupa güvenlik sistemi alanında iş birliği yapmaları yönünde bir “baskı ve taşmaya” neden olması hali kapsamında okumak mümkündür.

SONUÇ

Avrupa bölgesel bütünleşme süreci ve AB projesi, tarihsel ve coğrafi boyutlarıyla bölgesel meydan okumaların etkisiyle kökeninde siyasi düşünürlerin ve kuramcılarının ürünü olarak şekillenmiştir. AB tarihinde düşünce serüveni ele alınırken Roma Hukuku, Magdeburg Hukuku, AB Hukuku ve AB değerleri olguları da bölgesel bütünleşme sürecini tamamlamış ve bir ortak alan oluşturarak güvence altına almıştır. Tez çalışmasında yanıt aranan temel araştırma sorularından hareketle, ‘Tarihsel Kurumsalcılık’ yöntemi üzerinden destekleyici bulgular edinilmiştir.

13-14. yy.’da siyasi düşünürler tarafından bölgesel bütünleşme ile ilgili öne sürülen iş birliği fikrinin yaygın olduğu kaydedilmiştir. Pierre Dubois, Avrupa’nın prenslikleri ve kentlerinin konfedere bir ‘Hristiyan Cumhuriyeti’ oluşturmaları düşüncesini kaleme almıştır. Avrupa’da iş birliğinin gerekliliği düşüncesi üzerine 14-15. yy.’da Lehistan ile Litvanya arasında bölgesel bütünleşme süreci açısından ilk adımlar olarak değerlendirilen ‘birlik’ antlaşmaları imzalanmıştır. 15. yy.’ın ortalarında Bohemya Kralı Jiří z Poděbrad tarafından doğudan ve güneydoğudan gelen olası dış tehditleri kontrol altında tutacak ve ortak Katolik inancı üzerinde odaklanılacak bir meclis fikri öne sürülmüştür. Bohemya Kralı Jiří z Poděbrad’ın danışmanı, Antoine Marini, Avrupa’da iş birliği konusunda ortak tavır sergileyerek olası dış tehditlerden korunmak için bir ‘Avrupa Konfederasyonu’ projesini tasarlamıştır.

1569’da Lehistan Krallığı ile Litvanya Büyük Dükalığı arasında Lublin Birliği kurulmuştur. 16-17. yy.’da siyasi düşünürler tarafından bölgesel bütünleşme ile ilgili öne sürülen yeni bölgeselcilik fikirlerinin Avrupa’da yaygın olduğu kaydedilmiştir. Maximilien de Béthune, Avrupa’da güç dengesini sağlamak için yönetimlerin yeniden oluşturulmasını ve ‘Avrupa Senatosu’ projesini kaleme almıştır.

Felsefe ve siyasi düşünce dünyasında bölgesel iş birliğinin krizler ve çelişkilerle sonuçlanmasına karşın, 17. yy. boyunca ‘Tek Avrupa’ düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Jan Amos Komenský, Avrupa halklarının tamamından oluşan bir federasyon şeklinde bölgesel bütünleşme sürecini amaçlayan hümanist düşünceler dizisi geliştirmiştir. 1693’te William Penn, Avrupa’daki anlaşmazlıkların çözümü için bir Avrupa düzeni veya parlamentosu kurulmasını, anlaşmazlıkların 3/4 oy çoğunluğuyla sonlandırılabilmesini ve oylamanın katılımcı ülkelerin ekonomik gücüne göre ağırlık teşkil etmesi üzerine düşüncelerini kaleme almıştır. 1713’te Charles-Irénée Castel, serbest ticaret ve Avrupa Senatosu üzerine düşüncelerini kaleme almıştır. 18. yy.’ın çoğu önde gelen filozof ve siyasi düşünürleri ‘birlik’

yoluyla Avrupa barışını sağlamanın yollarını araştırmaya teşvik etmişlerdir: Jean-Jacques Rousseau, Avrupa’da federasyon fikrini destekleyen çalışmaları kaleme almıştır; Jeremy Bentham, yazılarında ortak bir Avrupa meclisi ve ordusundan söz etmektedir; Immanuel Kant’ın çalışmalarında barışın gerçekleşmesi için bölgesel bütünleşme politikalarını gerekli kılan öneriler kaydedilmiştir.

1814’te Claude Henri de Rouvroy, ortak kurumları olan federal bir Avrupa düşüncesini desteklemiş ancak bu yapı içinde ulusal bağımsızlığın korunması ve saygı duyulması gerektiğini savunmuştur. Avrupa fikri, 19. yy.’ın ortalarında ortak bir kullanıma sahip olduğu halde, ulusalcılık ilkesinin gerisinde kalmıştır. Bu bağlamda Victor Hugo’nun ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ projesi daha çok Avrupa ulusalcılığı düşüncesinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Avrupa ulusalcılığı düşüncesi yönünde önemli gelişmelerden biri de 1834’te Giuseppe Mazzini tarafından uluslararası siyasi dernek düzeyinde Genç Avrupa’nın kurulması olmuştur.

Ukrayna siyasi kültüründeki Avrupacılık vektörünün kökenleri, tez çalışmasında tarihsel birliktelik olgusuna atıfta bulunarak George Friedman’ın vurguladığı ‘Avrupa Yarımadası’ ve Sven Steinmo’nun ele aldığı ‘Tarihsel Kurumsalcılık’ kavramları üzerinden irdelenmiştir. 13. yy.’dan başlayarak Galiçya-Volhinya Krallığı ve Lehistan-Litvanya Birliği dönemlerinde Ukrayna’nın Ortaçağ Avrupa uygarlığı ve Magdeburg Hukuku mirasının bir parçası olduğu kaydedilmiştir. Magdeburg Hukuku – kentlerin özyönetimi, ilk olarak 965’te Almanya’da ortaya çıkmış, ardından Lehistan üzerinden genişleyerek Doğu Avrupa’da Litvanya, Belarus ve Ukrayna, Orta Avrupa’da Çekya, Slovakya ve Macaristan olmak üzere her iki bölgede kalıcı bir idari-siyasi kültür şeklinde benimsenmiş ve 19. yy.’a kadar geçerliliğini koruyarak devam ettirilmiştir. Magdeburg Hukuku, Batı Ukrayna kentlerinde daha erken benimsenirken Kyiv’de 1497’de yürürlüğe girmiş ve 1834’e kadar işlevini korumuştur.

Kilise dönemi, Rutenya kültürünü de etkileyerek Konstantinopolis mirasını üstlenen yönetici-düşünürlerin ve ilahiyatçı-düşünürlerin ortaya çıkışını ve yükselişini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Kilise dönemi Ukrayna’da Bizans fresk resim sanatı, Bizans mozaik sanatı ve Rutenya ikon sanatıyla birlikte, kültürel evrimin etkisiyle Eski Doğu Slav – Eski Rutence yazı dilinin ve Eski Bulgarca’nın ürünü olan Kilise Slav ayin dilinin, 14. yy.’dan başlayarak yerel yazı dillerinin gelişimi kaydedilmiştir.

16. yy. Avrupa Rönesansı, yeni ve kalıcı bir Avrupa kimliği duygusuna geçiş sürecini şekillendirmekle birlikte, ‘Avrupa’ kavramının kullanım sıklığı önemli ölçüde artmıştır. Hristiyanlık algısı, Erken Ortaçağ döneminde mevcut olan önemini yitirmeye başlamış ve

yerini aradan süre geçtikçe daha seküler Avrupa algısına bırakmaya başlamıştır. Rönesans ve bünyesinde barındırdığı Klasik Hümanizm, Avrupa'nın değişik bölgelerinde kökleri olan bir entelektüel hareket ve düşünce akımı olmuştur. Rönesans dönemi, Lehistan ile Litvanya arasındaki 'birlik' antlaşmalarını takiben Ukrayna topraklarında matbaacılıktan mimari yapı, bilim, eğitim ve sanatın gelişimine kadar birçok alanda kendini ifade etmiştir. Kyiv Voyvodası Konstanty Wasyl Ostrogski, 1576'da Ukrayna'da Doğu Avrupa'nın ilk üniversitelerinden olan Ostroh Akademisi'nin kuruluşuna önderlik etmiştir.

Rönesans dönemindeki kazanımların ardından Reformasyon hareketi, evrensel Hristiyan düzeni fikrini yıkmış ve daha seküler Avrupa algısının doğuşu için bir alan oluşturmuştur. Reformasyon dönemi, Ukrayna'da Doğu Ortodoksluk mirasına aykırı filozof ve siyasi düşünürlerle birlikte, Ortodoks Ukrayna mirasını temel alan reformcu filozof ve siyasi düşünürlerin ortaya çıkışını sağlamıştır.

17. yy. boyunca Rutanya, 1615'te Kyiv-Mohyla Akademisi gibi ilk ikinci üniversitesinin kuruluşuyla birlikte, reformcu isimlerin çalışmalarıyla eğitim, bilim ve kültür alanlarında yer almış, siyasi düşünce tarihi açısından Doğu Avrupa'nın önemli aktörüne çevrilmiştir.

18. yy. boyunca Rutanya, Aydınlanma Çağı'nın etkisinde bulunarak sürecin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Kozak Hetmanlığı, Aydınlanmacı çalışmaların hız kazanmasıyla edebiyat, felsefe, bilim, eğitim ve klasik müzik alanlarındaki Aydınlanmacı isimlerle Aydınlanma Çağı'nın Doğu Avrupa kanadını üstlenmiştir.

19. yy.'da Orta Avrupa'da gerçekleşen toplumsal hareketler, Ukrayna'da siyasi örgütlenmeler ve yapılanmaların yanı sıra demokrat aydınların ortaya çıkışını sağlamış, edebiyatta devrimci-demokrat yazarların, felsefe, bilim, teoloji ve klasik müzik alanlarında toplumun siyasi kültürünü yönlendirecek isimlerin yükselişine tanıklık etmiştir.

19. yy. boyunca ulusalcı hareketlerin sonucu olarak, 1918'de Doğu Avrupa'daki bağımsız devletlerin ilan edilmesiyle Baltıklar, Belarus, Ukrayna ve Kafkasya'da Avrupacılık vektörünün alt dalını teşkil edecek ve Rusya'yı çevreleyecek olan politikaların yükseldiğini okumak mümkündür. Bu bağlamda Polonya'da Józef Piłsudski tarafından Prometheism doktrini öne sürülerek Rusya'dan bağımsızlığını kazanan çevre ülkelerin karşılıklı tanınmasıyla birlikte, aralarında stratejik iş birliğini içerecek olan bir politika geliştirilmiştir. Prometheism doktrini, aynı zamanda 'Avrupacılık' kavramının sınırlarını belirleyerek ve Avrupa'nın şekillenmesi politikalarıyla örtüşerek günümüzde bir altyapı teşkil etmektedir.

Avrupacılık yaklaşımlarının en iyi temsil edildiği hareketlerden biri de 1923'te Richard Nikolaus Eijiro tarafından uluslararası toplumsal hareket düzeyinde Pan-Avrupacılık

Birliđi'nin kurulması olmuştur. Bunun üzerine, Polonya dış politikasında Prometheism doktrini, 1926 Darbesi sonrası Intermarium doktriniyle güncellenerek devam ettirilmiştir. Avrupacılık yaklaşımı, Ukrayna muhaceret hareketinde Mykhailo Hrushevsky, Serhii Shelukhyn ve Rostyslav Lashchenko tarafından desteklenirken, Batı Avrupa'da Aristide Briand'ın 1930'da öncü olarak kabul edilen 'Avrupa Planı' ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu bağlamda Sovyet komünizmini çevreleme politikaları, Józef Piłsudski sonrası dönemde 1935'te Józef Beck'in girişimiyle daraltılarak Üçüncü Avrupa adı altında yeniden uygulamaya konulmuştur.

Avrupa bölgesel bütünleşme sürecindeki yeni aşama, birçok kesim tarafından 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin rakip devlet olarak ortaya çıkışı ve artan Sovyet totalitarizmi tehdidiyle birlikte, bir gereklilik olarak görülmüştür. 1946'da Winston Churchill'in 'Avrupa Birleşik Devletleri' planını öne sürmesinin ardından 1948'de federalist hareketler güçlü bir Avrupa'nın temellerinin atılması için ortak çağrıda bulunmuşlardır. 1950'de Jean Monnet'in projesinden hareketle, Robert Schuman'ın tarihi bildirgesi ise AB'nin çekirdeğini oluşturmakla birlikte, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin hukuki ve entelektüel temellerini atarak Avrupa kıtasında yeni bir barış sürecini başlatmıştır.

1950'lerde ön planda olan David Mitrany'nin 'İşlevselcilik' kuramı, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası düzeydeki birçok teknokratla da özdeşleşmiş ve kısmen yeni düzen ile hükümet müdahalesi deneyimler üzerine modellenerek uygulamaya konulmuştur.

1960'lardan başlayarak Avrupa politikasında olumlu yönde değişen bölgesel bütünleşme süreci, Kurumlar Avrupası, Devletler Avrupası veya Yurttaşlar Avrupası yaklaşımlarından hangi birisinin daha çok çekicilik kazanacağını belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Kurumlar Avrupası düşünce çizgisinin savunucusu Ernst Haas, Avrupa bölgesel bütünleşme sürecinin bir bütün olarak ekonomik çıkarlarla ilgili olduğu sonucuna varmıştır. Ernst Haas'ın araştırmalarında 'egemen devletlerin arasındaki siyasal toplulukların oluşum süreçlerine dair' genellemeler yapılmaya çalışılmış, böylelikle 'Yeni İşlevselcilik' kuramı ortaya çıkmıştır.

1970'lerde Stanley Hoffmann tarafından ulus-üstücülük kavramıyla zıtlık çerçevesinde hükümetler üzerine odaklanılmış ve Avrupa bölgesel bütünleşme süreciyle ilgili ulus-devletleri merkezde bulundurarak 'Hükümetler-arasıcılık' kuramı geliştirilmiştir.

1980'lerde Andrew Moravcsik tarafından ulus-üstücülük kavramıyla zıtlık çerçevesinde bölgesel bütünleşme kuramlarının bir karmasına odaklanılmış ve 'Yeni İşlevselcilik' kuramının bileşenlerini göz önünde bulundurarak 'Liberal Hükümetler-arasıcılık' kuramı geliştirilmiştir.

1991’de ikinci bağımsızlığın yeniden ilan edilmesiyle, Leonid Kravchuk, Viktor Yushchenko, Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk ve Volodymyr Zelensky dönemlerinde Ukrayna’nın liberal demokratik bir ortamda Avrupa kurumlarına artan eğiliminden bahsedilebilir. Leonid Kuchma, Viktor Yanukovych ve Petro Poroshenko dönemlerinde yapısal reformlar, hukukun üstünlüğü ve şeffaflığı, kurumların bağımsızlığı, oligarşinin siyasette yer alması, serbest piyasa ekonomisinin akılcılık ve ahlakilik bağlamında gerçekleşmesi, istikrar, refah, STK’lar ve demokratikleşme gibi konulardaki açıklar, birtakım siyasi tartışmaları beraberinde getirmiştir. İç politikadaki sorunları çözüme kavuşturmadan Ukrayna, AB üye devletleri için sadece hammadde kaynağı, ucuz işgücü ve entelektüel insan kaynakları sağlayıcısı olarak algılanabilir; bu durumda bölgesel bütünleşme kuramlarının uygulanabilirliği açısından yeni bir alan açılmakla birlikte, Polonya gibi katalizör bölgesel aktörlerin Doğu Avrupa politikalarındaki önemi aradan süre geçtikçe daha da yükselmiştir.

Polonya dış politikasında Belarus ve Ukrayna, anahtar bir başlıktır. Ukrayna ile tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel bağlara sahip bir ülke olarak Polonya’nın Ukrayna’ya yönelik politikaları ve ikili ilişkileri büyük bir öneme sahiptir. Polonya, Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecini ve NATO’ya katılmasını desteklemekle birlikte, bu doğrultuda yeni politikalar geliştirmektedir. Polonya ayrıca, Ukrayna ile stratejik iş birliği yaparak Orta ve Doğu Avrupa’da istikrarı ve güvenliği artırmaya çalışmaktadır. Polonya ile Ukrayna arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler, Polonya’nın yapıcı bir faktör olarak Ukrayna’daki siyasi gelişmeleri etkilemesine olanak sağlamaktadır. Bu durumda özellikle Ukrayna’daki Rusya ile ikili ilişkilere yönelik gerginlikler, Polonya’nın Ukrayna’ya olan desteğini daha da artırmaktadır. Sonuç olarak, Polonya’nın Ukrayna ile ikili ilişkileri Polonya dış politikasının önemli bir parçasını oluşturmakla birlikte, Ukrayna’nın bölgesel ve uluslararası düzeydeki politikalarını da etkilemektedir.

Polonya’nın Ukrayna politikaları, daha çok Polonya Cumhurbaşkanlığı Ofisi ve Ulusal Güvenlik Ofisi’nin yetki alanında birleşmiştir. Bu çerçevede ilk somut adım 1995’te Polonya tarafından atılmıştır. Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski tarafından 1995 OAG Łańcut Zirvesi’nde – Polonya’nın başkanlığı döneminde Ukrayna katılım için OAG’ye davet edilmiştir. Bunun üzerine, 1996 OAG Graz Zirvesi’nde – Avusturya’nın başkanlığı döneminde Belarus, Romanya, Moldova, Arnavutluk ve Bulgaristan ile bir arada Ukrayna’nın OAG’ye katılımı gerçekleşmiştir.

Beşinci Genişleme sürecine paralel olarak 2003’te AB tarafından Polonya’nın üyelik olmaksızın çalışmalarıyla AKP başlatılmış ve 2004’te proje tamamlanmıştır. AKP çatısı altında AB’nin en yakın 16 doğu ve güney komşuları ile ilişkileri ele alınmıştır. AKP,

genişlemiş AB ile komşuları arasında yeni ayırım çizgilerinin ortaya çıkmasını önlemek ve bunun yerine her 2 bölgede refah, istikrar ve güvenliği güçlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. AKP projesi; insan onuru, özgürlük ve eşitlik değerlerinin ikinci planda bırakıldığı, en temelde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları değerlerine dayanmaktadır.

AB'ye katıldıktan sonraki dönemde Polonya, AB'nin Doğu politikasını geliştirmeyi amaçlayan değişik çalışmalarda aktif bir şekilde yer almıştır. Varşova, AKP'nin Doğu boyutunu güçlendirmek için genellikle diğer Visegrád Dörtlüsü ülkeleri ve Baltık ülkeleriyle sıkı iş birliği içinde bulunarak bir arada hareket etme eğilimini ön planda tutmuştur. Polonya, AKP'yi Doğu Avrupa ülkelerinin beklentilerini dikkate alacak şekilde revize etme ve 'eski' AB üye devletlerini Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye ikna etme politikasını üstlenmiştir. Polonya aynı zamanda AB ile Ukrayna ve AB ile Moldova arasındaki mevcut Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın (PCA) Ortaklık Antlaşması (AA) düzeyine yükseltmeyi ön plana çıkarmıştır.

2008'de AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Brüksel Konseyi'nde Radosław Sikorski ve Carl Bildt'in ortak projesiyle Doğu Ortaklığı (EaP) akdedilmiştir. Doğu Ortaklığı (EaP) ile gerek bölgedeki istikrarın sağlanması gerek bölge ülkeleriyle daha etkili siyasi ve ticari bütünleşme ve bölgesel enerji güvenliğinin sağlanması hedefleri tartışılmaktadır. Enerji alanı başta olmakla birlikte, olası iş birliği olanakları Doğu Ortaklığı (EaP) gündeminin ön sıralarında yer almaktadır.

AB'nin Ukrayna politikası, Ukrayna ile stratejik iş birliği kurmayı amaçlayan bir çerçevede gelişmiştir. Bu durumda 2022 verilerinden hareketle, AB'nin Ukrayna politikasında belirli anahtar unsurlardan bahsedilebilir:

- Ortaklık Antlaşması (AA): AB ile Ukrayna arasında 2014'te imzalanan ve 2017'de yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması (AA), Ukrayna'nın AB ile daha yakın ilişkiler kurmasını ve reformları teşvik etmesini amaçlamaktadır.
- Ekonomik iş birliği: AB, Ukrayna'ya TACIS, ENPI, ENI ve benzeri programlar aracılığıyla mali destek sağlamış ve Ortaklık Antlaşması'nın (AA) önemli bir kısmını teşkil eden Serbest Ticaret Bölgesi içeriğiyle Ukrayna'nın Avrupa Ortak Pazarı'na erişimini kolaylaştırmıştır.
- Enerji iş birliği: AB, Polonya ve Slovakya başta olmakla birlikte, Ukrayna ve Moldova ile ilgili gerek fosil kökenli gerek alternatif enerji kaynakları alanında bölgesel bütünleşmeden yana oldukça etkili politikalar geliştirmiştir.
- Reformlar: AB, Ukrayna'nın demokratik reformları, yolsuzlukla mücadele ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda bir küresel aktör konumunu üstlenerek AKP,

Doğu Ortaklığı (EaP) ve benzeri projeler aracılığıyla teknik ve mali destek sağlamıştır.

- Kimlik ve toplumsal etkileşim: “Erasmus Mundus” ve “Erasmus+” Öğrenci Değişim Programları ve Beşinci Genişleme’nin getirdiği olanakların yanı sıra 2017’den başlayarak Ukrayna için Schengen Bölgesi’ne vize serbestisi, Polonya başta olmakla birlikte,⁷³⁰ AB ile Ukrayna arasında toplumsal etkileşimi oldukça yüksek düzeye taşımıştır.
- Yaptırımlar: AB, 2014’ten başlayarak Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimine tepki olarak Ukrayna’nın egemenliğini desteklemek amacıyla Rusya’ya yönelik şiddetli ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.
- Güvenlik iş birliği: 2014’ten başlayarak Ukrayna siyasetinde Atlantikçilik vektörünün yükselişiyle birlikte, Ukrayna’nın güvenliğini desteklemek amacıyla AB, Ukrayna’ya askeri ve mali destek sağlamıştır.

Tez çalışmasındaki bulgular, AB-Ukrayna ilişkilerinde Polonya’nın olumlu bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Polonya, Ukrayna’nın AB ile ilişkilerini destekleyen ve Ukrayna’nın AB’ye üyelik sürecini teşvik eden bir ülkedir. Bu durumda Polonya’nın AB-Ukrayna ilişkilerinde belirli anahtar rollerinden bahsedilebilir:

- Tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel bağlar: Polonya ile Ukrayna arasında Rönesans, Reformasyon, Prag merkezli Panslavizm, Prometheism, Intermarium, Üçüncü Avrupa ve Avrupacılık politikaları bağlamında sosyo-kültürel bağlar bulunmakla birlikte, söz konusu bağlar, iki ülke arasındaki iş birliğini güçlendirmeye kaynak teşkil etmektedir.
- Destekleyici bir bölgesel aktör: Polonya, Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecini ve söz konusu sürecin hızlandırılmasını aktif bir şekilde desteklemektedir. Polonya, Ukrayna’nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecindeki çabalarını destekleyen gerek açık gerek kapalı kanallar aracılığıyla birçok diplomatik girişimde bulunmaktadır.
- Doğu Ortaklığı (EaP): Polonya, İsveç ile bir arada Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile stratejik iş birliğini teşvik eden Doğu Ortaklığı’nın (EaP) eş-imzacısı olmakla birlikte, ilgili ülkelerin AB ile bölgesel bütünleşme sürecini desteklemektedir.

⁷³⁰ <https://www.obserwatorfinansowy.pl/in-english/new-trends/a-new-wave-of-ukrainian-migration-to-poland/> (erişim tarihi: 05.11.2022).

- Güvenlik ve enerji güvenliği: Polonya, Ukrayna ile güvenlik ve enerji güvenliği alanlarında stratejik iş birliği yaparak bölgesel güvenliği trans-Atlantik, Kuzey Avrupa ve Balkanlar ile ilişkiler, ÜDG ve benzeri girişimler aracılığıyla artırmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, Polonya, Ukrayna ile ikili ilişkileri ve AB içindeki etkisi ile AB-Ukrayna ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir bölgesel aktör konumunu üstlenmektedir. Polonya, Ukrayna'nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecini teşvik etmek için çaba gösteren stratejik bir ortak ve olumlu bir faktör olarak rol oynamaktadır.

Ukrayna siyaseti üzerinden ele alınırsa, Ukrayna iç ve dış politikasında AB, önemli bir rol oynamaktadır. Ukrayna, AB ile bölgesel bütünleşme ve stratejik iş birliği yol haritasında ciddi adımlar atmıştır. Bu durumda Ukrayna'nın AB ile ilişkilerinde belirli anahtar yönlerden bahsedilebilir:

- AB üyeliği hedefi: Ukrayna, AB üyeliğini 2004'ten başlayarak uzun vadeli bir hedef olarak benimsemiştir. Bu doğrultuda Ukrayna tarafından AB normları ve standartlarına uyum sağlamak adına Viktor Yushchenko, Oleksandr Turchynov – Arseniy Yatsenyuk ve Volodymyr Zelensky dönemlerinde reformlar yapılmış ve 2022'de Ukrayna için aday ülke statüsü tanınmıştır.
- Ortaklık Antlaşması (AA): 2014'de AB ile Ukrayna arasında Ortaklık Antlaşması (AA) imzalanmış ve 2017'de Ortaklık Antlaşması (AA) yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Antlaşması (AA), siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliği alanlarını kapsamakla birlikte, aynı zamanda Serbest Ticaret Bölgesi içeriğini de içermektedir.
- AB ile bölgesel bütünleşme: Ukrayna, AB ile bölgesel bütünleşme politikaları izleyerek AB normları ve standartlarına uyum sağlamış, yolsuzlukla mücadelede reformlar yapmış ve demokratik kurumlarını güçlendirmiştir.
- Schengen Bölgesi'ne vize serbestisi ve serbest ticaret: Ukrayna, AB ile vize serbestisi ve serbest ticaret alanının ilgili belgeleri imzalayarak kişilerin, ürünlerin, hizmetin ve sermayenin serbest dolaşımını kolaylaştırmıştır.
- Güvenlik iş birliği: Ukrayna, AB ile güvenlik iş birliği alanında yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Bu durumda özellikle Kırım'ın ilhakı ve ardından Donbas Savaşı'ndan başlayarak AB, Ukrayna'ya destek sağlamış ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumasıyla ilgili gerek açık gerek kapalı kanallar aracılığıyla değişik çalışmalarda bulunmuştur.

Ukrayna dış politikasında AB, bölgesel ve uluslararası ilişkilerde stratejik bir ortak olarak yer almaktadır. Polonya faktörünün de etkisiyle AB-Ukrayna ilişkileri, Ukrayna'nın AB ile bölgesel bütünleşme sürecini teşvik etmektedir.

Ukrayna'nın AB ile ilişki kurma politikası, Ukrayna Anayasası'na ve 1 Temmuz 2010'da Verkhovna Rada tarafından alınan "İç ve Dış Politika İlkelerine İlişkin" Ukrayna Yasası'na dayanarak uygulanmaktadır. Ukrayna siyasetinin ana hatlarını belirlemekle birlikte, temel kaynak niteliğinde olan Ukrayna Anayasası'nın ve "İç ve Dış Politika İlkelerine İlişkin" Ukrayna Yasası'nın ilgili maddelerine dayanarak, Ukrayna dış politikasının temel ilkelerinden biri olarak "Ukrayna'nın AB'ye üyeliği hedefiyle Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve idari-kurumsal alanlarıyla bütünleşmesini sağlamak" şeklinde kaydedilmiştir. AB ile ekonomik bütünleşmeyi destekleyen ilgili hükümler, 19 Mayıs 2011'de Verkhovna Rada tarafından alınan "Ukrayna ile AB ve Ukrayna ile Gümrük Birliği Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Durumu ve Fırsatlarına Yönelik Parlamento Önergeleri Üzerine" Kararı ile yeniden kamu hukukunda yerini almıştır. 'Euromaidan' hareketinin Onur Devrimi olarak sonuçlanmasının ardından 13 Mart 2014'te Verkhovna Rada tarafından Ukrayna'nın AB'ye katılım perspektifi hedeflenmekle birlikte, AB ile bölgesel bütünleşme çizgisinin geri dönüşümsüz profili teyit edilerek "Ukrayna'nın AB ile Entegrasyon Çizgisi ve Bu Alandaki Öncelikli Eylemler" Kararı kabul edilmiştir.

21 Mart 2014'te Brüksel'de Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) siyasi kısmını imzalamasının ardından, 27 Haziran 2014'te Brüksel'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın (AA) ekonomik kısmını imzalamış ve Hollanda'nın söz konusu belgeyi onaylaması üzerine, 1 Eylül 2017'de Ortaklık Antlaşması (AA) yürürlüğe girmiştir.

2014 sonrası Ukrayna dış politikasında Atlantikçilik vektörü açısından hukuki dayanak ele alınırsa; 23 Aralık 2014'te Verkhovna Rada tarafından "devleti dış saldırı ve dış baskıdan koruma bağlamında etkisiz kaldığından dolayı" Ukrayna için 'Tarafsızlık' statüsü iptal edilmiştir. 8 Haziran 2017'de Verkhovna Rada, Atlantikçilik vektörünü ulusal dış ve güvenlik politikasının stratejik önceliği şeklinde tanımlayarak iki temel yasada değişikliğe gidilmiştir. 21 Haziran 2018'de Verkhovna Rada, Atlantikçilik vektörünü "Ukrayna'nın Ulusal Güvenliği Hakkında" Ukrayna Yasası'nda belirleyerek, üç temel yasa geçerliliğini kaybetmiş ve ilgili yasalarda değişikliğe gidilmiştir. 22 Kasım 2018'de Verkhovna Rada tarafından Ukrayna'nın AB ve NATO'ya tam üyelik perspektifini belirleyen Anayasa değişikliklerine ilişkin yasa tasarısını onaylanmasının ardından 7 Şubat 2019'da Ukrayna Anayasası'nda ilgili değişiklikler kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

Ukrayna’da Avrupalılaşıma sürecinin akılcılık ve ahlakilik çizgisinde gelişmesi ve Avrupacılık çatısı altında uzlaşmacı politikaların üretilmesi, ülke için getirisi olarak değerlendirilebilecek ekonomik kalkınmayla doğrudan bağlantılıdır. Polonya ve Baltıklar modelinden yola çıkarak yaşam standartlarının yükselmesi için yolsuzluk ve yozlaşma gibi negatif olguların ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Avrupalılaşıma sürecinin refah ekonomisi boyutuna odaklanılırsa, söz konusu sürecin Ukrayna jeopolitiğindeki kırılganlık düzeyini düşürebilecek oldukça etkili sonuçları bulunmaktadır.

2004 Turuncu Devrim sürecinde Polonya ve Litvanya tarafından etkin siyasi ve toplumsal destek sağlanmıştır. 2013-2014 ‘Euromaidan’ hareketi ve 2014/2017 AB ile Ortaklık Antlaşması (AA) sürecinde Polonya ve Litvanya tarafından etkin siyasi destek sağlanmıştır. 2014’te Kırım’ın ilhakına ilişkin Polonya ve Litvanya’nın uluslararası yaptırımlarda yer almasıyla birlikte, Donbas Savaşı’ndan başlayarak ikili ve üçlü ilişkilerdeki alansal iş birliğinde ilerleme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Polonya ve Litvanya, Kırım’ın ilhakıyla ilgili çözüm sürecinin tartışıldığı Kırım Platformu’nda, bir arada akdettikleri Litvanya-Polonya-Ukrayna Üçlü İttifakı (Lublin Üçlüsü) ve Birleşik Krallık-Polonya-Ukrayna Üçlü Pakti’nde yer alarak 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimi sırasında Kyiv’e silahlı yardımda bulunmuştur.

2004 sonrası Ukrayna siyasetinde Avrupacılık vektörü özetle ele alınırsa, AB ile ikili ilişkilerdeki tarihsel birliktelik ve bunun sonucu olarak görülebilecek hukuki çerçeve, güvenilir bir altyapı teşkil etmekle birlikte, bölgesel bütünleşme açısından pratikte kendini ifade edebilmiştir. 2005’ten başlayarak AB-Ukrayna arasındaki ikili ilişkiler, 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı üzerinden şekillenmiştir. 2009’dan başlayarak AB-Ukrayna arasındaki ikili ilişkiler, AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası ve yerelde yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetleyen Ukrayna Sivil Toplum Kuruluşları Konsorsiyumu raporları üzerinden düzenlenerek ele alınması uzlaştırılmıştır.

Avrupa kıtasında jeopolitik konjonktür, tarihsel birliktelik üzerinden sosyo-kültürel ortaklık olgusuyla doğrudan bağlantılıdır. Ukrayna’nın yönetim biçimi bağlamında çağdaş parlamenter demokrasinin bir parçasını teşkil etmesi; Slav kimliği kapsamında Polonya, Çekya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Hırvatistan ile ortak dilsel ve kültürel özelliklere sahip olması; post-sosyalist kimliği üzerinden Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan ve Romanya’nın yanı sıra bölgesel bütünleşme çerçevesinde Ortaklık Antlaşması’nı (AA) imzalamış olan Moldova ve Gürcistan ile ortak post-Sovyet kodlarına sahip olma durumu, Avrupacılık politikalarındaki model açısından verimli deneyim ve karşılıklı avantaj sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra 2019'tan başlayarak ağır hareketli olarak değerlendirilmesine karşın, Ukrayna için AB liberal demokrasi hukuk sistemine geçiş süreci başlatılmıştır. AB'de liberal demokrasi, azınlığın hak ve özgürlüklerinin korunması adına çoğunluğun iradesinin ve seçilmiş temsilcilerin yetkilerinin sınırlandırıldığı, temsili ve doğrudan demokrasi temelinde inşa edilmiş bir hukuk sistemi olarak ortaya konulmuştur. Bunun üzerine, AB'de liberal demokrasi, her bir yurttaşa hukuka uygun yargılanma, özel mülkiyet, mahremiyet, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve kimlik özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerini eşit şekilde sağlamak için tasarlanmıştır. Bu durumda bireyin seçimi; ordunun, dış güçlerin, totaliter partilerin, dini hiyerarşilerin, mali ve ekonomik oligarşilerin ve diğer güçlü çıkar grupları ve hiziplerin hakim etkisinden bağımsız kalmalıdır. Kültürel, etnik, dinsel ve cinsel azınlıklar, genellikle kısmi özyönetim tanınarak elde edilen karar verme sürecine katılmak için kabul edilebilir düzeyde bir fırsata sahip olmalıdır. Eşitliği (siyasi eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliğini) sağlamak için Ukrayna'daki post-komünist Sol ve liberal hareketler ekonomik demokrasinin, ekonomik özgürlük ve fırsat eşitliği gibi politikaların her alanda uygulanması gerektiği görüşünü savunmaktadır.

AB'nin insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerleri altında Ukrayna'da toplumun kimlik sorunlarını aşmasının ardından bireycilik felsefesine geçiş alması yararlı olacaktır. Ukrayna'nın kimlik politikalarına saplantılı kalması durumunda toplumun daha çok kutuplaşması, demokratikleşme sürecinin yavaşlaması, AB değerleri üzerinden birtakım siyasi spekülasyonların ortaya çıkması, 'Yeni İşlevselcilik' kuramından 'Hükümetler-arasıcılık' veya 'Liberal Hükümetler-arasıcılık' kuramlarına doğru sapma yaşanması, bir diğer deyişle üyelik sonrası Polonya ve üyelik sonrası Macaristan örneklerinin Ukrayna'da tekrarlanması da olasılıklar arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- A Spanish Franciscan. (1912). *Book Of The Knowledge Of All The Kingdoms: Lands And Lordships That Are In The World*, Sir Clements Markham, K.C.B. (ed.), The Hakluyt Society, London.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2019). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, (Çev. S. Silahlı). Doğan Kitap, İstanbul.
- Adamczyk, A. (2005). “The Role of Poland in Shaping the Eastward Dimension in the European Neighbourhood Policy”, *Yearbook of Polish European Studies*, 9: 31-46.
- Akay Dinç, Ö. (2017). “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Reform Düşüncesi ve Uygulama Örnekleri: 1764-1775-1791”, *Sosyal Bilimler Işığında Polonya Cumhuriyeti*, E. Atasoy ve J. A. Wendt (ed.), (Çev. E. Yılmaz). Beta, İstanbul, 499-510.
- Akay, H. (2005). “Yeni İşlevselcilik”, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay). Kitap Yayınevi, İstanbul, II, 438-439.
- Andenas, M. and Usher, J. A. (ed.), (2003). *The Treaty of Nice and Beyond: Enlargement and Constitutional Reform*, Hart Publishing, Portland.
- Arshinov, P. (1974). *History of the Makhnovist Movement: 1918-1921*, Black & Red, Chicago.
- Åslund, A. (2009). *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, Peterson Institute for International Economics, Washington, DC.
- Åslund, A. (2015). *Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It*, Peterson Institute for International Economics, Washington, DC.
- Atasoy, E. ve Şenşekerci, E. (ed.). (2015). *Tarihsel, Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Belarus*, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Atasoy, E., Wendt, J. A., Soykan, A. ve Berdenov, J. G. (2017). “Coğrafya Perspektifinden Polonya Cumhuriyeti”, *Sosyal Bilimler Işığında Polonya Cumhuriyeti*, E. Atasoy ve J. A. Wendt (ed.), (Çev. E. Yılmaz). Beta, İstanbul, 3-39.
- Atkinson, S. (ed.). (2015). *Siyaset Kitabı*, (Çev. T. Sadak). Alfa, İstanbul.
- Attina, F. (2005). “İşlevselcilik”, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay). Kitap Yayınevi, İstanbul, II, 53.
- Barburska, O. (2006). “The Role of Poland in Shaping the EU Policy towards Ukraine”, *Yearbook of Polish European Studies*, 10: 27-43.

- Barker, C. (2017). “Polonya 1980-1981: Kendi Kendini Sınırlayan Devrim”, *Devrim Provaları: Fransa 1968, Şili 1972, Portekiz 1974, İran 1979, Polonya 1981*, C. Barker (drl.), (Çev. U. Haskan ve İ. Yılmaz). Yordam Kitap, İstanbul, 228-295.
- Barwiński, M., Wendt, J. A. ve Aliaskarov, D. (2017). “Polonya’daki Azınlıklar Açısından Polonya’nın Ukrayna, Belarus ve Litvanya ile Uluslararası İlişkileri”, *Sosyal Bilimler Işığında Polonya Cumhuriyeti*, E. Atasoy ve J. A. Wendt (ed.), (Çev. E. Yılmaz). Beta, İstanbul, 523-544.
- Basenko, I. (2019). “The Great War And The Polish Question In Imperial Russia”, *Great Power Policies Towards Central Europe 1914–1945*, A. Piahana (ed.), E-International Relations Publishing, Bristol, 129-152.
- Bayram, M. H. (2013). *Avrupa Birliği Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Berend, I. T. (2015). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*, (Çev. S. Çağlayan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Berting, J. (2017). *Avrupa: Miras, Meydan Okuma, Vaat*, (Çev. H. İnaç). Adres Yayınları, Ankara.
- Best, A., Hanhimäki, J. M., Maiolo, J. A. ve Schulze, K. E. (2015). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (Çev. T. U. Belge). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Bosse, G. (2012). “AB’nin Doğu Avrupa ve Rusya ile Komşuluk İlişkileri: AB Dış Politikası Üzerine Değerler, Çıkarlar ve Projeksiyonlar”, *Avrupa Birliği ve Komşuları: Fırsatlar ve Zorluklar*, B. Balamir Coşkun ve B. Demirtaş (drl.), Elips Kitap, Ankara, 319-332.
- Bruski, J. J. (2016). *Between Prometheism and Realpolitik: Poland and Soviet Ukraine, 1921-1926*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York.
- Burant, S. R. (1993). “International Relations in a Regional Context, Poland and its Eastern Neighbours: Lithuania, Belarus, Ukraine”, *Europe-Asia Studies*, 45(3): 395-418.
- Carchedi, G. (2008). *Başka Bir Avrupa İçin: Avrupa’nın Ekonomik Bütünleşmesinin Sınıf Tahlili*, (Çev. M. Topal). Yordam Kitap, İstanbul.
- Chub, D. (1983). *How Moscow Russifies Ukraine*, Lastivka Press, Melbourne.
- Cienciala, A. M., Lebedeva, N. S. and Wojciech, M. (2008). *Katyn: A Crime Without Punishment*, Yale University Press, New Haven.
- Council of the European Union. (2017). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (17)*, Council of the European Union, Brussels.

- Council of the European Union. (2021). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (21)*, Council of the European Union, Brussels.
- Council of the European Union. (2009). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (09)*, Council of the European Union, Prague.
- Council of the European Union. (2015). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (15)*, Council of the European Union, Riga.
- Council of the European Union. (2013). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (13)*, Council of the European Union, Vilnius.
- Council of the European Union. (2011). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (11)*, Council of the European Union, Warsaw.
- Curry, J. L. (2018). "Poland: The Politics of God's Playground", *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*, S. L. Wolchik and J. L. Curry (ed.), Lanham: Rowman & Littlefield, Lanham-London, 225-254.
- Cziomer, E. (2008). "Pozycja Polski w Międzynarodowych Stosunkach Politycznych", *Międzynarodowe Stosunki Polityczne*, E. Cziomer (ed.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, 405-417.
- Davies, N. (2001). *Heart of Europe: The Past in Poland's Present*, Oxford University Press, Oxford.
- Davies, N. (2005). *God's Playground: A History of Poland, Volume I, The Origins to 1795*, Columbia University Press, New York.
- Davies, N. (2005). *God's Playground: A History of Poland, Volume II, 1795 to the Present*, Columbia University Press, New York.
- Davies, N. (2011). *Avrupa Tarihi*, (Çev. E. Topçugil). İmge Kitabevi, Ankara.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*, (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi, Ankara.
- Delanty, G. (2014). *Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik*, (Çev. H. İnaç). Adres Yayınları, Ankara.
- Diamond, J. (2018). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev. Ü. İnce). Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Dikshit, R. D. (2000). *Political Geography: The Spatiality Of Politics*, Tata McGraw-Hill, New Delhi.
- Dolan, S. (1997). *The Polish Americans*, Chelsea House, New York.
- Duda, R. (2017). "Poland's Way to the European Union", *The EU Effect: Perspectives on the EU from the Central and South-Eastern Europe*, A. Tuncer and H. Demir (ed.), Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 123-150.

- Erler Bayır, Ö. (2013). *Polonya Dış Politikasında Atlantikçilik-Avrupacılık İkilemi*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Erler Bayır, Ö. (2014). “Doğu Avrupa Ortamında Polonya’nın Dış Politikası”, *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, F. Sönmezoğlu ve Ö. Erler Bayır (drl.), Der Yayınları, İstanbul, 293-341.
- Erler Bayır, Ö. (2015). “*The Perception of Russia in Poland and Turkey: A Comparative Analysis*”, *The Polish Quarterly of International Affairs*, 24(1): 113-121.
- Esen, E. (2007). “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Yerel Yönetimler”, *Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar*, Ş. Aksoy ve Y. Üstüner (ed.), Nobel, Ankara, 371-388.
- Esen, E. (2020). “Avrupa Bütünleşmesi”, *Türkiye Ekonomisi: Kuram-Tarih-Politika*, İ. Kalaycı (ed.), Divan Kitap, İstanbul, 795-836.
- European External Action Service. (2014). *Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) – 2014-2020*, European External Action Service, Brussels.
- Falalieieva, L. (2014). “Legal Aspects of the European Neighbourhood Policy in the EU’s New Approaches”, *From Eastern Partnership to the Association: A Legal and Political Analysis*, N. Šišková (ed.), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 59-79.
- Fedyshyn, O. S. (1971). *Germany’s Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917-1918*, Rutgers University Press, New Brunswick, NJ.
- Ferguson, N. (2020). *Uygarlık: Batı ve Ötekiler*, (Çev. N. Elhüseyni). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Flint, C. ve Taylor, P. J. (2014). *Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, (Çev. F. Ereker). Nobel, Ankara.
- Fontaine, P. (2013). *AB Nedir?* (Çev. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu). Avrupa Birliği Resmi Yayınlar Ofisi, Brüksel.
- Friedman, G. (2015). *Avrupa Krizi: Yaklaşan Avrupa Krizi ve Olası Savaşların Patlama Noktaları*, (Çev. İ. Sağlamer). Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Frost, R. (2015). *The Oxford History of Poland-Lithuania, The Making of the Polish-Lithuanian Union: 1385-1569, I*, Oxford University Press, Oxford.
- Fuhrer, A. und Schön, H. (2010). *Erich Koch – Hitlers brauner Zar: Gauleiter von Ostpreußen und Reichskommissar der Ukraine*, Olzog, München.
- Gänzle, S. (2008). “EU-Russia Relations and the Repercussions on the ‘In-Betweens’”, *Europe’s Last Frontier? Belarus, Moldova, and Ukraine between Russia and the*

- European Union*, O. Schmidtke and S. Yekelchik (ed.), Palgrave Macmillan, New York.
- Gaucher, R. (1969). *Opposition in the USSR: 1917-1967*, Funk & Wagnalls, New York.
- Gökay, B. (2006). *Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-1991: Soviet Foreign Policy, Turkey and Communism*, Routledge, London.
- Gerwarth, R. (2018) *Mağluplar: Birinci Dünya Savaşı Neden Bitmedi? 1917-1923*, (Çev. Y. Taşkın). Doğan Kitap, İstanbul.
- Ghlebov, S. V. (2012). “AB’nin Ukrayna Politikaları”, *Avrupa Birliği ve Komşuları: Fırsatlar ve Zorluklar*, B. Balamir Coşkun ve B. Demirtaş (drl.), (Çev. S. Demirkaya). Elips Kitap, Ankara, 333-356.
- Gibbons, H. A. (2020). *Europe Since 1918*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Goodby, J. E. (2000). “Preventive Diplomacy for Nuclear Nonproliferation in the Former Soviet Union”, *Opportunities Missed, Opportunities Seized: Preventive Diplomacy in the Post-Cold War World*, B. W. Jentleson (ed.), Rowman & Littlefield, Lanham-Oxford, 108-132.
- Gowan, P. (2005). “Bağımsız Devletler Topluluğu”, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay). Kitap Yayınevi, İstanbul, I, 228.
- Graney, K. (2019). *Russia, the Former Soviet Republics, and Europe since 1989: Transformation and Tragedy*, Oxford University Press, New York.
- Griffiths, M., Roach, S. C. ve Solomon, M. S. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, (Çev. CESRAN). Nobel, Ankara.
- Haas, E. B. (2004). *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Hadfield, A. (2016). “Enerji ve Dış Politika: AB-Rusya Enerji Dinamikleri”, *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (ed.), (Çev. N. Uslu). Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 441-462.
- Harrison, J. C. (2018). “War, Terrorism, and Civil Liberties”, *Freedom in the World: 2001-2002: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, A. Karatnycky (ed.), Routledge, New York, 619-622.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, (Çev. A. Onacak). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Heyden, U. (2017). *Oligarkların Savaşı: Ukrayna İçin Bilek Güreşi*, (Çev. N. Cihan). Yazılama, İstanbul.
- Hirst, J. (2018). *Kısa Avrupa Tarihi*, (Çev. M. Doğan). Say Yayınları, İstanbul.

- Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, (Çev. A. Özdemir). İletişim, İstanbul.
- Hud, B. and Didukh, A. (2012). "Ukraine-European Union Relations: Achievements, Challenges and Prospects", *Poland in the European Union: Adjustment and Modernisation, Lessons for Ukraine*, A. Adamczyk and K. Zajączkowski (ed.), Universitas Varsoviensis, Warszawa, 237-248.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York.
- İskit, T. (2018). *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Jaskulski, A. (2017). "Poland in the European Union Foreign Policy (2004-2014): Troublemaker or Facilitator", *The EU Effect: Perspectives on the EU from the Central and South-Eastern Europe*, A. Tuncer and H. Demir (ed.), Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 151-170.
- Jones, E. (2009). *Avrupa Mucizesi: Avrupa ve Asya'nın Tarihinde Çevre, Ekonomi ve Jeopolitik*, (Çev. A. Fethi). Hil Yayın, İstanbul.
- Kaczynski, P., M., (2008) "The Fifth Enlargement of the EU, Five Years On: The Case of Poland and the Czech Republic", *Europe Visions*, 2: 1-25.
- Kegley, C. W. ve Blanton, S. L. (2015). *Dünya Siyaseti: Yönelim ve Dönüşüm*, (H. Alagöz Gessler). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.
- Khanna, P. (2011). *Yeni Dünya Düzeni: Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?* (Çev. E. Nihan Akbaş). Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Kissinger, H. (2016). *Dünya Düzeni*, (Çev. S. S. Gül). Boyner Yayınları, İstanbul.
- Kloby, J. (2005). *Küreselleşmenin Sefaleti: Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma*, (Çev. O. Düz). Güncel Yayıncılık, Ankara.
- Klun, V. F., Costa, E. H. und Dimitz, A. (1847). *Historischer Verein für Krain: Mittheilungen des Historischen Vereines für das Herzogthum Krain, I-V, Verlag des Histor: Vereins für Krain, II, Druck von Ignaz Alois Edlen v. Kleinmayr, Laibach*.
- Kohn, H. (2007). *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev. A. O. Güner). İlgi Kültür Sanat, İstanbul.
- Korosteleva, E. (2012). *The European Union and its Eastern Neighbours: Towards a More Ambitious Partnership?* Routledge, Abingdon-New York.

- Koszel, B. (2006). "Eastern Policy of the European Union", *The European Union Policy towards Ukraine: Partnership or Membership?* A. Podraza (ed.), Publishing House of Catholic University of Lublin, Lublin, 20-52.
- Kowalik, T. (2013). *Dayanışmadan İhanete: Polonya'da Kapitalizmin Restorasyonu*, (Çev. B. Baysal). NotaBene Yayınları, Ankara.
- Kozeński, J. (1964). *Czechosłowacja w Polskiej Polityce Zagranicznej w Latach 1932-1938*, Instytut Zachodni, Poznań.
- Krieger, J. (ed.). (1993). *The Oxford Companion to Politics Of The World*, Oxford University Press, New York.
- Kushnir, O., (2019). *The Intermarium as the Polish-Ukrainian Linchpin of Baltic-Black Sea Cooperation*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Kuzio, T. (1996). "Kravchuk to Kuchma: The Ukrainian Presidential Elections of 1994", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 12(2): 117-144.
- Kuzio, T. (2000). *Ukraine: Perestroika to Independence*, St. Martin's Press, New York.
- Kuzio, T. (2005). "From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution", *Problems of Post-Communism*, 52(2): 29-44.
- Kuzio, T. (2005). "Neither East Nor West: Ukraine's Security Policy Under Kuchma", *Problems of Post-Communism*, 52(5): 59-68.
- Kuzio, T. (2015). *Ukraine: Democratization, Corruption, and the New Russian Imperialism*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California.
- Kuzio, T. (ed.). (2009). *Democratic Revolution in Ukraine: from Kuchmagate to Orange Revolution*, Routledge, London.
- Maass, A.-S. (2018). "Financial Instruments and the European Neighbourhood Policy", *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy*, T. Schumacher, A. Marchetti and T. Demmelhuber (ed.), Routledge, London-New York, 234-246.
- Merriman, J. (2018). *Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*, (Çev. Ş. Alpagut). Say Yayınları, İstanbul.
- Labuda, G., Biskup, M. and Wojcik, Z. (2005). *The History of Polish Diplomacy X-XX c. (10th to 20th Century)*, Sejm Publishing Office, Warsaw.
- Latosińska, A. (2016). "Ukraina w Polityce Zagranicznej Polski (2004-2014)", *Polityka Zagraniczna Polski: 25 Lat Doświadczeń*, M. Pietrasiak, M. Stelmach i K. Żakowski (ed.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 113-133.
- Le Goff, J. (2017). *Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev. M. T. Binder). Literatür, İstanbul.

- Leonard, M. and Popescu, N. (2007). *A Power Audit of EU-Russia Relations*, European Council on Foreign Relations, London.
- Linden, R. H. (2018). "The EU and Its New Members: Forging A New Relationship", *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*, S. L. Wolchik and J. L. Curry (ed.), Rowman & Littlefield, Lanham-London, 171-198.
- Lukowski, J. and Zawadzki, H. (2019). *A Concise History of Poland*, Cambridge University Press, Cambridge.
- MacMillan, M. (2004). *Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, (Çev. B. Dişbudak). ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Magocsi, P. R. (2010). *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, University of Toronto Press, Toronto-London.
- Magocsi, P. R. (2002). *The Roots of Ukrainian Nationalism: Galicia as Ukraine's Piedmont*, University of Toronto Press, Toronto-London.
- Magone, J. M. (2005). "Polonya", *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay). Kitap Yayınevi, İstanbul, II, 254-255.
- Mathieu, J.-L. (2006). *Avrupa Birliği*, (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi, Ankara.
- Mazower, M. (2015). *Karanlık Kıta: Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, (Çev. M. Moralı). Alfa, İstanbul.
- McCormick, J. (2013). *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, (Çev. Y. Şahin ve H. H. Şahin). BigBang Yayınları, Ankara.
- McCormick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti*, (Çev. D. Özsel). Adres Yayınları, Ankara.
- McKay, D. ve Scott, H. M. (2011). *Büyük Devletlerin Yükselişi: 1648-1815*, (Çev. E. B. Özbilen). Dergâh Yayınları, İstanbul.
- McNeill, W. H. (2017). *Avrupa'nın Bozkır Sınırları: Osmanlı'nın Batıdaki İlerleyişi Neden Durdu?* (Çev. S. E. Türközü). Nika Yayınevi, Ankara.
- McColl, R. W. (ed.). (2005). Heartland, Heartland Theory, *Encyclopedia of World Geography*, I., Golson Books, New York, 408-409, 416-417.
- Michoński, A. (2010). "Polonya'da AB'ye Katılım Politikasının Yönetimi: Ulusal Eşgüdüm Merkezi ve AB Temsilciliği'nin Rolü", *Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinin Örgütlenmesi: Türkiye, Macaristan ve Polonya*, H. E. Şener ve E. Esen (ed.), Phoenix, Ankara, 221-249.
- Molchanov, M. A. (2004). "Ukraine and the European Union: a Perennial Neighbour?" *European Integration*, 26(4): 451-473.

- Molo, B. (2015). "Nowy Wymiar Polityki Wschodniej", *Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Polski: Po 1989 Roku*, E. Cziomer (ed.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, 141-155.
- Monich, D. (2004). "Küreselleşme Çağında Ukrayna Dış Politikası", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Erhan Büyükakıncı (drl.), Phoenix, Ankara, 454-466.
- Moravcsik, A. (2005). "Bütünleşme Kuramı", *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay). Kitap Yayınevi, İstanbul, I, 276-294.
- Motyka, G. (2006). *Ukraińska partyzantka 1942-1960: Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) i Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA)*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa.
- Nadler, S. and Nadler, B. (2017). *Heretics! The Wondrous (and Dangerous) Beginnings of Modern Philosophy*, Princeton University Press, Princeton.
- Natorski, M. (2007). "Explaining Spanish and Polish Approaches to the ENP", *European Political Economy Review*, 7: 63-101.
- Nicoll, S. W. (2005). "Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım (TACIS)", *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev. H. Akay), Kitap Yayınevi, İstanbul, I, 228-229.
- Niculae, F. and Popescu, O. (2004). *Ukraine: A Country Torn Apart Between Europe and Russia*, Politeia-SNSPA, Bucharest.
- Nowak, J. (2015). "Homeland as Property: Symbolic Ownership and the Local Heritage of the Past in Lemkowyna and the Ukraine", *Property in East Central Europe: Notions, Institutions and Practices of Landownership in the Twentieth Century*, H. Siegrist and D. Müller (ed.), Berghahn Books, New York-Oxford, 193-211.
- Overy, R. and Wheatcroft, A. (1999). *The Road to War: The Origins of World War II*, Penguin Books, London.
- Perez-Bravo, J. C. (2014). "Progress or deterioration? The Effect of Human Rights and Democratization Policies and Actions by the European Union and the Council of Europe in the Ukraine", *European Institutions, Democratization, and Human Rights Protection in the European Periphery*, H. F. Carey (ed.), Lexington Books, Lanham-London, 87-110.
- Petersen, A. (2011). *The World Island: Eurasian Geopolitics and the Fate of the West*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California.
- Petrov, R. (2007). "Legal and Political Expectations of Neighbouring Countries from the European Neighbourhood Policy", *EUI Working Papers*, LAW 21: 7-22.

- Piesakowski, T. (red.). (1999). *Akcja Niepodległościowa na Terenie Międzynarodowym: 1945-1990*, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, London.
- Plokh, S. (2017). *Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi*, (Çev. G. Erdoğan, E. Güler ve M. D. Yıldız). Feylesof, İstanbul.
- Encyclopædia Britannica. (1983). Poland, History of, The "Golden Age" of the Polish-Lithuanian Empire, 1492-1572, *The New Encyclopædia Britannica in 30 Volumes: Macropædia*, XIV: PEK-PRO, Encyclopædia Britannica, Inc., Chicago-Toronto, 637-655.
- Prażmowska, A. J. (2022). *Polonya Tarihi*, (Çev. N. Duru). Alfa, İstanbul.
- Protsyk, O. (2004). "Ukrayna ve Rusya'da Siyasal Kurumlar ve Avrupa Entegrasyonuna Bakış", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Erhan Büyükkancı (drl.), Phoenix, Ankara, 437-453.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*, (Çev. A. Demirkaynak). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*, St. Martin's Press, New York.
- Roskin, M. G. ve Berry, N. O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, (Çev. Ö. Şimşek). Adres Yayınları, Ankara.
- Rousseau, J.-J. (2008). Anayasa Projeleri – Bir Kavga Yazısı: Korsika Anayasası Projesi, *Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler*, Mustafa Hazım Bayka (hızl.), (Çev. İ. Yerguz). Say Yayınları, İstanbul.
- Russ, J. (2019). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antikçağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, (Çev. Ö. Doğan). Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Rykała, A. (2017). "Polonya'daki Ulusal, Etnik ve Dini Azınlıkların Oluşumları ile Tarihsel ve Coğrafi-Politik Koşulları", *Sosyal Bilimler Işığında Polonya Cumhuriyeti*, E. Atasoy ve J. A. Wendt (ed.), (Çev. E. Yılmaz). Beta, İstanbul, 69-92.
- Sancar, M. (2016). *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, İletişim, İstanbul.
- Sasse, G. (2010). "The ENP and the EU's Eastern Neighbours: Ukraine and Moldova as Test Cases", *The European Neighbourhood Policy in Perspective: Context, Implementation and Impact*, R. G. Whitman and S. Wolff (ed.), Palgrave Macmillan, London, 181-205.
- Schulze, H. (2005). *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, (Çev. T. Binder). Literatür, İstanbul.
- Shapovalova, N. and Stępniewski, T. (2013). "Poland and the Eastern Partnership of the European Union: a Sustained Commitment", *Central and Eastern Europe*:

- Convergence, Integration and Security*, B. Jóźwik and T. Stępniewski (ed.), Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin, 81-95.
- Smith, J. M. H. (2015). *Roma'dan sonra Avrupa – Yeni Bir Kültür Tarihi: 500-1000*, (Çev. A. Fethi). Alfa, İstanbul.
- Snyder, T. (2003). *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*, Yale University Press, New Haven.
- Soutou, G.-H. (2014). *Avrupa Birliği Tarihi: 1815'ten Günümüze*, (Çev. E. Alp). Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Steinmo, S. (2015). "Tarihsel Kurumsalcılık", *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif*, D. della Porta ve M. Keating (ed.), (Çev. S. Gürses). Küre Yayınları, İstanbul, 151-174.
- Stone, N. (2020). *İmparatorluk Oyunları: Avrupa ve Ortadoğu'yu Şekillendiren Yıllar*, Ketebe, İstanbul.
- Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Toronto.
- Szeptycki, A. (2016). "Poland-Ukraine Relations", *Revista UNISCI / UNISCI Journal*, (40), 57-76.
- Tassinari, F. (2011). *Avrupa Komşularından Neden Korkuyor?* (Çev. F. Dereli). İnkılap, İstanbul.
- Teschke, B. (2017). *1648 Söylencesi: Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, (Çev. B. Şimşek). Can, İstanbul.
- Tyshchenko, D. (2014). "Poland as Engine of EU Eastern Policy", *Слов'янський Вісник*, 18: 181-185.
- van der Pijl, K. (2014). *Küresel Rekabetler: Soğuk Savaş'tan Irak'a*, (Çev. K. Kurtul). İmge Kitabevi, Ankara.
- van der Loo, G. (2016). *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area: A New Legal Instrument for EU Integration Without Membership*, BRILL, Leiden-Boston.
- van Middelaar, L. (2014). *Avrupa: Bir Geçiş Süreci*, (Çev. B. Çölgeçen). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Vesely, L. (2016). "An Indictment Rather Than A Biography", *New Eastern Europe*, 5(23), 140-146.
- Viotti, P. R. and Kauppi, M. V. (2012). *International Relations Theory*, Longman, Boston-Tokyo.

- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, (Çev. A. Özbay Erozan). Nobel, Ankara.
- Watt, R. M., (1982). *Bitter Glory: Poland and Its Fate, 1918 to 1939*, Simon & Schuster, New York.
- Wiener, A. and Diez, T. (2009). *European Integration Theory*, Oxford University Press, New York.
- Wilson, A. (2005). *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven.
- Winter, J., Parker, G. ve Habeck, M. R. (2018) *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, (Çev. T. Demirel). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Worschech, S. (2018). "The 'making' of Europe in the Peripheries: Europeanization through Conflicts and Ambivalences", *Culture, Practice & Europeanization*, 3(3): 56-76.
- Yekelchyk, S. (2015). *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, New York.
- Авторский Коллектив. (2000). "Украина и Прибалтика: Социально-Экономическое Развитие Украины", *Всемирная История в 24 Томах, XI: Развитие Государств Восточной Европы*, Харвест, Минск, 86-96.
- Авторский Коллектив. (2009). "Распад Биполярной Структуры (1991-1996)", *Системная История Международных Отношений в 2 Томах, Том Второй: События 1945-2003 Годов*, А. Богатуров (под ред.), Революция Культурная, Москва, 514-578.
- Агибалова, Е. и Донской, Г. (1991). *История Средних Веков*, Просвещение, Москва.
- Антипов, А., Щанкина, Л. и Левчук, С. (2022). "Содружество Демократического Выбора: Достоинства и Недостатки", *Theories and Problems of Political Studies*, 11(3A): 22-29.
- Ахундова, С. (2011). *История Общественной Мысли Украины*, Bakı Slavyan Universiteti "Kitab Alämi", Баку.
- Богатуров, А. и Аверков, В. (2010). *История Международных Отношений: 1945-2008*, Аспект Пресс, Москва.
- Бойко, О. (2002). *Історія України*, Академія, Київ.
- Брайчевский, М. (1953). "Об "Антах" Псевдомаврикия", *Советская Этнография*, 2: 21-36.
- Вавилов, С. И. (гл. ред.). (1950). "Анты", *Большая Советская Энциклопедия*, Государственное Научное Издательство «Большая Советская Энциклопедия», Москва, II, 541.

- Видейко, М. (2009). *Украина: От Антонов До Руси*, Крион, Київ.
- Віднянський, С. (2016). “Європейська Політика України: Основні Етапи, Проблеми та Перспективи Реалізації”, *Міжнародні Зв'язки України: Наукові Пошуки і Знахідки*, 25: 9-40.
- Войтович, Л. (2010). “Польща, Мазовія, Литва та Угорщина у Боротьбі за Спадщину Романовичів”, *Проблеми Слов'янознавства*, 59: 52-66.
- Головко, В. (2021). Революція Гідності 2013-2014, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, І: Додатковий Том, 475-489.
- Грушевський, М. (1904). *Історія України-Руси, I Частина*, З Друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів.
- Дахно, І. (2007). *Право Європейського Союзу: Англо-Українсько-Російський Глосарій*, Центр Учебної Літератури, Київ.
- Дахно, І. та Алієва-Барановська, В. (2017). *Право Європейського Союзу*, Центр Учебної Літератури, Київ.
- Денисюк, М., Трофимович, В. та Каляєв, А. (2008). “Українсько-Польський Конфлікт у Роки Другої Світової Війни у Спогадах”, *Наукові Записки: Серія “Історичні Науки”*, 12: 247-263.
- Дергачёв, В. (2000). *Геополітика*, ВИРА-Р, Київ.
- Дорошенко, Д. (1930). *Ілюстрована Історія України 1917-1923 рр., II Частина: Українська Гетьманська Держава 1918 р.*, Видавничий Центр Ужгород, Ужгород.
- Дорошко, М. та Шпакова Н., (2011). *Геополітичне Середовище та Геополітична Орієнтація Країн СНД*, Центр Учебної Літератури, Київ.
- Екельчик, С. (2010). *История Украины: Становление Современной Нации*, К.И.С., Київ.
- Ісаєвич, Я. (2004). “Галицьке Королівство”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, II, 30-31.
- Каманин, И. (1888). *Последние Годы Самоуправления Киева по Магдебургскому Праву*, Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, Київ.
- Киридон, А. (2015). “Євромайдан / Революція Гідності: Причини, Характер, Основні Етапи”, *Історична Пам'ять*, 33: 17-32.
- Киркевич, (В). (2019). *История Киева: Киев Литовско-Польский*, ФОЛІО, Харків.
- Конституція України. (2021). *Конституція України*, ВАІТЕ, Київ.

- Кордон, М. (2010). *Європейська та Євроатлантична Інтеграція України*, Центр Учбової Літератури, Київ.
- Котляр, М. (2008). “Куявія”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, V: КОН-КЮ, 548.
- Кривець, Н. (2004). “Договір між Урядами Російської СФРР і Української СРР та Урядом Австрійської Республіки 1920”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, II: Г-Д, 430.
- Крижанівська, О. (2010). *Історія Української Мови: Історична Фонетика – Історична Граматика*, Академія, Київ.
- Крижанівський, О. та Плохій, С. (1994). *Історія Церкви та Релігійної Думки в Україні, III Частина*, Либідь, Київ.
- Крип'якевич, І. (1984). *Галицько-Волинське Князівство*, Наукова Думка, Київ.
- Кулагин, В. (2012). *Современная Международная Безопасность*, КНОРУС, Москва.
- Кульчицький, С. (2011). “Помаранчева Революція”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, VIII: ПА-ПРИК, 412-415.
- Лабораторія Законодавчих Ініціатив, (2004). *Євробюлетень (9)*, Лабораторія Законодавчих Ініціатив, Київ.
- Лабораторія Законодавчих Ініціатив, (2005). *Євробюлетень (7)*, Лабораторія Законодавчих Ініціатив, Київ.
- Лабораторія Законодавчих Ініціатив, (2005). *Євробюлетень (12)*, Лабораторія Законодавчих Ініціатив, Київ.
- Лавров, Ю. (2003). “Братерство Тарасівців”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, I: А-В, 368.
- Литвин, В. (2005). *Історія України у 3-х Томів, III Частина: Новітній Час (1914-2004)*, Видавничий Дім Альтернативи, Київ.
- Ложкін, Б. та Федорін, В. (2016). *Четверта Республіка: Чому Європі Потрібна Україна, а Україні – Європа*, ФОЛІО, Харків.
- Лойтен, П., Висоцький, А., Денисов, В. та Фосса, Ю. (1999). *Коментар з Питань Імплементції Угоди про Партнерство і Співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством*, TACIS Services, Brussels.
- Лосев, О. (2007). *История Украины (древнейшее время – начало XX века)*, Атлас-Компакт, Симферополь.
- Любашенко, В. (2015). “Польська Реформаційна Думка в Політичній Культурі України”, *Проблеми Слов'янознавства*, 64: 29-40.

- Макаренко, М. та Хомутенко Л. (2015). *Європейська Інтеграція*, Центр Учбової Літератури, Київ.
- Мальська, М. та Антонюк, Н. (2015). *Основи Європейської Інтеграції*, Центр Учбової Літератури, Київ.
- Мартинів, А. (2004). “Договір про Партнерство й Співробітництво між Україною та Європейським Союзом 1994”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, II: Г-Д, 432.
- Матвієнко, В. (2011). “Співдружність Демократичного Вибору”, *Політична Енциклопедія*, Парламентське Видавництво, Київ, 682-683.
- Мирончук, В. та Ігошкін, Г. (2002). *Історія України*, МАУП, Київ.
- Мицик, Ю. (2005). “Іван III, Іван III Васильович”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, III: Е-Й, 393-394.
- Молдован, А., Скорвид, С., Кибрик, А., Рогова, Н., Якушкина, Е., Журавлєв, А. и Толстая, С. (2005). *Языки Мира: Славянские Языки*, Academia, Москва.
- Музиченко, П. (2001). *Історія Держави і Права України*, Знання, Київ.
- Мусский, И. А. (сост.). (2009). *Сто Великих Дипломатов*, Вече, Москва.
- Наливайко, Д. (1992). *Козацька Християнська Республіка*, Дніпро, Київ.
- НАТО, (2001). *Справочник НАТО*, Office of Information and Press NATO, Brussels.
- Павленко, В. (2004). “Договір про Дружбу і Братерство між Українською СРР і Туреччиною 1922”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, II: Г-Д, 430-431.
- Плахонін, А. (2008). “Константин IX Мономах”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, V: КОН-КЮ, 40-41.
- Протопопов, А., Козьменко, В. и Шпаковская, М. (2012). *История Международных Отношений и Внешней Политики России (1648-2010)*, Aspect Press, Москва.
- Прохоров, А. М. (гл. ред.). (1970). “Анты”, *Большая Советская Энциклопедия*, «Советская Энциклопедия», Москва, II, 321-322.
- Прохоров, А. М. (гл. ред.). (1990). “Анты”, *Советский Энциклопедический Словарь*, «Советская Энциклопедия», Москва, 64.
- Радзик, Р. (2010). “Польща і Україна: Культурна Обумовленість Економічних і Політичних Змін”, *Міжнародний Науковий Форум: Соціологія, Психологія, Педагогіка, Менеджмент*, 3: 89-99.
- Савчин, О. (2012). “Альтернативний Погляд на Історію Руси-України: Від Антів-Склавинів до Козаків”, Видавничий Центр Ужгород, Ужгород.

- Семененко, В. и Радченко, Л. (2002). *История Украины: с Древнейших Вре́мён до Наших Дней*, Торсинг, Харьков.
- Сенич, М. (2010). “Погляди Єжи Ґедройця На Польсько-Українське Примирення”, *Проблеми Слов’янознавства*, 59: 236-242.
- Симоненко, Р. (2007). “Кирило-Мефодіївське Товариство”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, IV: КА-КОМ, 297-298;
- Соколов, Б. В. (сост.). (2008). *Сто Великих Политиков*, Вече, Москва.
- Станчев, М. та Фельштинський, Ю. (2022). *Третя Світова: Битва за Україну*, Наш Формат, Київ.
- Стеблій, Ф. (2004). “Головна Руська Рада”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, II: Г-Д, 140.
- Тарле, Е. В. (1959). *Талейран: Мемуары*, Издательство Института Международных Отношений, Москва.
- Толочко, П., Івакін, Г. та Верменич, Я. (2007). “Київ”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, IV: КА-КОМ, 201-218.
- Трещенков, Е. (2013). *От Восточных Соседей к Восточным Партнёрам: Республика Беларусь, Республика Молдова и Украина в Фокусе Политики Соседства Европейского Союза (2002–2012)*, Своё Издательство, Санкт-Петербург.
- Феденко, П. (1959). *Український Рух у ХХ Столітті*, Наше Слово, Лондон.
- Цыган, В. К. и Скальски, Я. (2005). *Польша: Борьба за Свободу и Независимость 1939-1945*, Барва и Бронь, Варшава.
- Цыганков, П., Дробот, Г., Лебедева, М., Митева, В., Слива, А. и Хлопов, О. (2008). *Международные Отношения: Теории, Конфликты, Движения, Организации*, Альфа-М, Москва.
- Чекаленко, Л. (2011). *Зовнішня Політика України*, Кондор, Київ.
- Чернова, А. (2012). “Польский Фактор в Формировании и Продвижении Политики ЕС в Отношении Украины в 1991-2011 годах”, *Вестник МГИМО-Университета*, 12: 31-38.
- Чернова, А. (2013). “Восточная Политика Польши: от Концепции “УЛБ” до Восточного Партнёрства”, *Вестник МГИМО-Университета*, 6(33): 15-24.
- Шаров, О. (2019). *Економічна Дипломатія: Основи, Проблеми та Перспективи*, Фенікс, Київ.
- Шутко, О. (2015). *Роксолана: Міфи та Реалії*, Богдан, Тернопіль.

Янишин, Б. (2010). “Народна Рада”, *Енциклопедія Історії України*, Наукова Думка, Київ, VII: МЛ-О, 177-178.

İnternet Kaynakları

1932-33 yıllarında Ukrayna’da Holodomor, Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği, <https://turkey.mfa.gov.ua/tr/embassy/3625-holodomor> (erişim tarihi: 06.10.2017)

A Delayed Success: The result of the Kwaśniewski-Cox Mission in Ukraine, New Eastern Europe, <http://neweasterneurope.eu/2017/10/30/delayed-success-result-kwasniewski-cox-mission-ukraine/> (erişim tarihi: 17.03.2018).

About GUAM, Organization for Democracy and Economic Development-GUAM, <https://guam-organization.org/en/about-the-organization-for-democracy-and-economic-development-guam/> (erişim tarihi: 19.10.2018).

About The EU Values, European Commission, <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/> (erişim tarihi: 14.12.2018).

About Us: Who We Are, Energy Community, <https://www.energy-community.org/aboutus/whoweare.html> (erişim tarihi: 25.08.2018).

Amnesty International: Polacy solidarni z Euromajdanem, Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/7/1691/Artykul/1037504,Amnesty-International-Polacy-solidarni-z-Euromajdanem> (erişim tarihi: 15.12.2018).

Rettman, A. and Eriksson, A. Poland Presses EU on Russian Gas Pipeline, EUObserver, <https://euobserver.com/foreign/135608> (erişim tarihi: 21.11.2018).

Armenia, Belarus Baulk at Riga Summit Declaration: Sources, EUBusiness, <http://www.eubusiness.com/news-eu/summit-ukraine.11cm> (erişim tarihi: 18.09.2018).

Armenia, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/armenia/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

Azerbaijan, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/azerbaijan/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

Belarus, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

- Black Sea Synergy, European Union External Action Service (EEAS), https://www.eeas.europa.eu/eeas/black-sea-synergy_en (erişim tarihi: 27.04.2021).
- Brief History of Poland: 1939-1989, Institute of National Remembrance, <http://ipn.gov.pl/en/brief-history-of-poland/1,Brief-history.html> (erişim tarihi: 03.10.2017).
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative, EU Law – EU Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52007DC0160> (erişim tarihi: 19.05.2021).
- Council Decision of 29 November 2007 concerning the Conclusion of the Agreement between the European Community and Ukraine on Readmission of Persons, EU Law – EU Lex, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2007/839/oj> (erişim tarihi: 02.03.2021).
- Council Decision of 29 November 2007 on the Conclusion of the Agreement between the European Community and Ukraine on the Facilitation of the Issuance of Visas, EU Law – EU Lex, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2007/840/oj> (erişim tarihi: 02.03.2021).
- Country Ranking, Rainbow Europe, <https://rainbow-europe.org/country-ranking> (erişim tarihi: 29.03.2021).
- Declaration by the High Representative on behalf of the EU on Crimea, European Council – Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/16/declaration-high-representative-crimea/> (erişim tarihi: 16.07.2021).
- Demonstracja ukraińskich studentów w Rzeszowie [ZDJĘCIA], Rzeszów News, <http://rzeszow-news.pl/demonstracja-ukrainskich-studentow-w-rzeszowie-zdjecia/> (erişim tarihi: 22.07.2021).
- Dobroczek, G., Puzynkiewicz, J. i Chmielewska, I., A New Wave of Ukrainian Migration to Poland, Obserwator Finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/in-english/new-trends/a-new-wave-of-ukrainian-migration-to-poland/> (erişim tarihi: 05.11.2022).
- Eastern Partnership Implementation Well on Track – 1st Eastern Partnership Foreign Ministers Meeting, Brussels, European Commission, http://www.europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1891_en.htm (erişim tarihi: 05.11.2017).
- Eastring Pipeline Memorandum Signed by Slovakia and Bulgaria Energy Ministers, Pipeline Technology Journal, <https://www.pipeline-journal.net/news/eastring-pipeline->

memorandum-signed-slovakia-and-bulgaria-energy-ministers (erişim tarihi: 28.05.2020).

European Council, 15 December 2016, Main Results, European Council – Council of the European Union, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/12/15/> (erişim tarihi: 16.07.2018).

European Council in Copenhagen – 21-22 June 1993, European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_93_3 (erişim tarihi: 15.05.2018).

European Neighbourhood Policy, European Commission, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en (erişim tarihi: 28.05.2018).

European Neighbourhood Policy, European Union External Action Service (EEAS), https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-neighbourhood-policy_en (erişim tarihi: 28.05.2018).

European Parliament Resolution of 17 January 2008 on a Black Sea Regional Policy Approach, European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0017_EN.html (erişim tarihi: 07.03.2018).

EU Closes Accession Negotiations with Croatia, European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_11_824 (erişim tarihi: 01.07.2018).

EU Forges Closer Ties with Ukraine, Georgia and Moldova, European Union External Action Service (EEAS), http://eeas.europa.eu/top_stories/2014/270614_association_agreement_en.htm (erişim tarihi: 27.03.2017).

EU Ministers Make Tymoshenko Issue Key to Agreement, Radio Free Europe / Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/eu-foreign-ministers-ukraine-tymoshenko/25143407.html> (erişim tarihi: 28.05.2020).

EU Overachieves 2020 Renewable Energy Target, Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220119-1> (erişim tarihi: 27.03.2023).

EU Relations with Armenia, European Council – Council of the European Union, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/armenia/> (erişim tarihi: 26.02.2020).

- EU's Ashton Calls for Dialogue to End Ukraine Crisis, Offers Aid for Reform, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-eu-ashton/eus-ashton-calls-for-dialogue-to-end-ukraine-crisis-offers-aid-for-reform-idUSBREA141H520140205> (erişim tarihi: 29.12.2018).
- EU-Außenminister verlangen Freilassung von Timoschenko, Die Welt, https://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/brennpunkte_nt/article121062762/EU-Aussenminister-verlangen-Freilassung-von-Timoschenko.html (erişim tarihi: 22.11.2018).
- EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, 21 June 2003, European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163 (erişim tarihi: 13.07.2018).
- European Commission for Democracy through Law, Opinion on the Constitutional Situation in Ukraine, Venice Commission, Council of Europe, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)044-e) (erişim tarihi: 01.08.2018).
- Facts and Figures on Life in the European Union, European Union, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_en (erişim tarihi: 04.01.2018).
- Facts and Figures on the European Union Economy, European Union, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/economy_en#unemployment (erişim tarihi: 04.01.2018).
- Free Trade Agreements and Trade Relations by Partners, EFTA, <https://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements> (erişim tarihi: 28.07.2018).
- Georgia, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).
- Goldirova, R., Eastern Partnership Could Lead to Enlargement, Poland Says, EUObserver, <http://www.euobserver.com/foreign/26211> (erişim tarihi: 29.11.2018).
- History, EuroNest Parliamentary Assembly, <https://www.europarl.europa.eu/euronest/en/about/history> (erişim tarihi: 05.11.2020).
- History Highlights, Central European Initiative, <https://www.cei.int/history> (erişim tarihi: 28.03.2018).
- History of the Visegrád Group, Visegrád Group, <https://www.visegradgroup.eu/about/history> (erişim tarihi: 22.02.2018).

- Hyde, L., Ukraine: Corruption Case Builds Against Lazarenko, Radio Free Europe / Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/1090411.html> (erişim tarihi: 05.11.2018).
- Information on Data, Environmental Statistics, Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/information-data> (erişim tarihi: 03.12.2019).
- Joining the EU, European Union, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en (erişim tarihi: 05.10.2019).
- Jozwiak, R., Ukraine Praises Eastern Partnership, Politico, <https://www.politico.eu/article/ukraine-praises-eastern-partnership/> (erişim tarihi: 05.10.2019).
- Khrushchev, S., Crimea: Whose Land is This? Part 1, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/crimea-whose-land-this-part-1-201431982818368453.html> (erişim tarihi: 04.01.2019).
- Kolejne Kroki Zmierzające do Realizacji Połączenia Gazowego Polska – Ukraina, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/archiwum/kolejne-kroki-zmierzajace-do-realizacji-polaczenia-gazowego-polska-ukraina.html> (erişim tarihi: 04.01.2019).
- Legal: Energy Community Acquis, Energy Community, <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html> (erişim tarihi: 06.10.2022).
- List of International Treaties and International Acts Concluded Between the Republic of Croatia and Ukraine, Ministry of Foreign and European Affairs of the Republic of Croatia, <https://mvep.gov.hr/foreign-policy/bilateral-relations/overview-of-bilateral-treaties-of-the-republic-of-croatia-by-country/22801?country=144> (erişim tarihi: 06.10.2022).
- Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/case/132> (erişim tarihi: 05.04.2018).
- Members and Observers, World Trade Organization, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (erişim tarihi: 05.04.2018).
- Member States, Central European Initiative, <https://www.cei.int/member-states> (erişim tarihi: 03.10.2018).
- Moldova, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).

- Na Dolnym Śląsku Otwarto Gazociąg Czeszów-Wierzchowice, Polska Agencja Prasowa, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1081091,na-dolnym-slasku-otwarto-gazociag-czeszow-wierzchowice.html> (erişim tarihi: 22.02.2022).
- Natural Gas Reserves by Country, Worldometers, <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (erişim tarihi: 22.02.2022).
- PGNiG Purchased LNG from Norway, PGNiG, <http://en.pgnig.pl/news/-/news-list/id/pgnig-purchased-lng-from-norway/newsGroupId/1910852> (erişim tarihi: 23.07.2018).
- PGNiG Ready to Receive Larger Amount of LNG from Abroad, PGNiG, <http://en.pgnig.pl/news/-/news-list/id/pgnig-ready-to-receive-larger-amount-of-lng-from-abroad/newsGroupId/1910852?changeYear=2017¤tPage=1> (erişim tarihi: 23.07.2018).
- Polish Foreign Policy Strategy: 2017-2021, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/what-we-do-> (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Pre-history: Formation of the Baltic States' regional organisations, 1988-1991, Baltic Assembly, <https://www.baltasam.org/history/pre-history> (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Regulation (EU) 2017/850 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017, EU Law – EU Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.133.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2017:133:TOC (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Slovakia Reaches Reverse Gas Flow Deal With Ukraine, Reuters, <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-slovakia-gas/slovakia-reaches-reverse-gas-flow-deal-with-ukraine-idUSL6N0NI0HU20140426> (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Slovakia, Hungary Ink Easting Agreement to Lessen Reliance on Russia, New Europe, <https://www.neweurope.eu/article/slovakia-hungary-ink-easting-agreement-lessen-reliance-russia/> (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Słowacja chce się połączyć z Gazpromem przez Bałkany, Wyborcza, <https://wyborcza.biz/biznes/7,179190,18051927,slowacja-chce-sie-polaczyc-z-gazpromem-przez-balkany.html?disableRedirects=true> (erişim tarihi: 14.01.2019).
- Solidarni z EuroMajdanem. Wielka manifestacja na Pl. Konstytucji [FOTO, WIDEO], Warszawa Nasze Miasto, <http://warszawa.naszemiasto.pl/artukul/solidarni-z-euromajdanem-wielka-manifestacja-na-pl,2146858,artgal,t,id,tm.html> (erişim tarihi: 15.12.2018).
- Statutory Documents/Agreements, Black Sea Economic Cooperation, <http://www.bsec-organization.org/charter> (erişim tarihi: 17.01.2019).

- Szczyt Trójmorza, Andrzej Duda: Przyznaliśmy Dzisiaj Specjalne Partnerstwo Ukrainie, Wprost, <https://www.wprost.pl/polityka/10755373/szczyt-trojmorza-andrzej-duda-przyznalismy-dzisiaj-specjalne-partnerstwo-ukrainie.html> (erişim tarihi: 11.06.2020).
- The European Neighbourhood Instrument (2014–2020), EU Law – EU Lex, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-european-neighbourhood-instrument-2014-2020.html> (erişim tarihi: 11.06.2020).
- Trójmorze, Obszary Polityki Zagranicznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojmorze> (erişim tarihi: 19.05.2020).
- Trump i Duda będą szukać sposobu na zablokowanie Nord Stream 2, Biznes Alert, <https://biznesalert.pl/trump-duda-nord-stream-2-zagrozenie-blokada-energetyka-gaz/> (erişim tarihi: 19.05.2020).
- Ukraine, Freedom in the World 2020, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020> (erişim tarihi: 27.08.2021).
- Ukraine, Group of States Against Corruption, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine> (erişim tarihi: 20.07.2017).
- Ukraine, Moldova Willing to Join Three Seas Initiative, <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3169575-ukraine-moldova-willing-to-join-three-seas-initiative.html> (erişim tarihi: 20.07.2020).
- Ukraine: Entscheidet sich Europas Schicksal auf dem Maidan? Euronews, <http://de.euronews.com/2014/02/10/ukraine-entscheidet-sich-europas-schicksal-auf-dem-maidan> (erişim tarihi: 16.06.2017).
- Ukraine History Maps, GlobalSecurity, <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).
- Ukraine Refugee Situation, Operational Data Portal, UNHCR, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (erişim tarihi: 01.01.2023).
- Ukraine's Amnesty Law Rejected by Opposition, BBC News, <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-25957814> (erişim tarihi: 08.10.2022).
- UN Member States on the Record, Activities of the Member States, Ukraine, Founding Member State, <http://www.un.org/depts/dhl/unms/ukraine.shtml> (erişim tarihi: 17.03.2017).
- United Nations, Member States, Date of Admission, Ukraine, <http://www.un.org/en/member-states/#gotoU> (erişim tarihi: 03.10.2018).

- United Nations General Assembly Resolution 61/295, “Declaration on the Rights of Indigenous Peoples”, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.18_declaration%20rights%20indigenous%20peoples.pdf (erişim tarihi: 19.10.2022).
- United Nations General Assembly Resolution 68/262, “Territorial Integrity of Ukraine”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/17/PDF/N1345517.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 19.10.2022).
- World Report 2005: Ukraine, Events of 2004, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2005/country-chapters/ukraine> (erişim tarihi: 31.12.2017).
- Zbigniew Bujak: There is risk Lukashenka is just dummy in Putin’s hands, Хартия’97, <https://charter97.org/en/news/2014/10/10/120080/> (erişim tarihi: 20.06.2020).
- 62% Українців Вважають, що Війна Триватиме Півроку і Більше, Info Sapiens, <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=239> (erişim tarihi: 05.04.2023).
- 200 млн Євро Допомоги Отримає Україна від ЄС в Рамках ENI, LB-UA, https://lb.ua/blog/numeral/371490_200_mln_ievro_dopomogi_otrimaie_ukraina.html (erişim tarihi: 27.03.2022).
- 1876 – Емський Указ, Український Інститут Національної Пам’яті, <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/30/1876-emskyy-ukaz> (erişim tarihi: 05.11.2016).
- Акт Проголошення Української Держави, 30 Червня 1941 р., Центральний Державний Архів Вищих Органів Влади та Управління України, <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63483552.html> (erişim tarihi: 16.07.2016).
- Американский Сжиженный Газ Впервые Поставлен в Польшу, Polskie Radio, <http://www.radiopolsha.pl/6/136/Artykul/310818> (erişim tarihi: 15.05.2018).
- В ЄС Хочуть 53% Українців, 51% Проти Митного Союзу, Українська Правда, <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/5/7021480/> (erişim tarihi: 03.12.2021).
- Відносини з Україною, Організація Північноатлантичного Договору, https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (erişim tarihi: 23.07.2019).
- Відносини між ЄС та Україною: Інформаційна Довідка, European Union External Action Service (EEAS), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk (erişim tarihi: 01.06.2019).

- Вибори Народних Депутатів України, Центральна Виборча Комісія, https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (erişim tarihi: 24.08.2019)
- Вибори Президента України, Центральна Виборча Комісія, https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (erişim tarihi: 25.11.2019).
- Всі Документи Баз Даних “Законодавство України”, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (erişim tarihi: 14.01.2020).
- Всі Новини, Президент України, <https://www.president.gov.ua/news/all> (erişim tarihi: 01.08.2022).
- Газовые Конфликты России За Последние 15 Лет: Справка, РИА Новости, <https://ria.ru/spravka/20080212/99021453.html> (erişim tarihi: 02.07.2018).
- Газпром Заявляє, що Повністю Перекрив Газ, Українська Правда, <http://www.pravda.com.ua/news/2009/01/1/3657181/> (erişim tarihi: 17.01.2017).
- Денис Шмигаль – Новий Прем’єр України, Українська Правда, <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/4/7242529/> (erişim tarihi: 28.03.2022).
- Договірно-Правова База між Україною та Болгарією, Посольство України в Республіці Болгарія, <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/95-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірно-Правова База між Україною та Великою Британією, Посольство України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, <https://uk.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/881-ukrajina-velika-britanija/593-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-velikoju-britanijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірно-Правова База між Україною та Естонією, Посольство України в Естонській Республіці, <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/105-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-jestonijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірно-Правова База між Україною та Королівством Швеція, Посольство України в Королівстві Швеція, <https://sweden.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/381-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-shvecijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірно-Правова База між Україною та Латвією, Посольство України в Латвійській Республіці, <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/87-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-latvijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

- Договірнo-Правова База між Україною та Литвою, Посольство України у Литовській Республіці, <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrayinoyu-ta-litvoyu> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Польщею, Посольство України в Республіці Польща, <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/233-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Республікою Австрія, Посольство України в Республіці Австрія, <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/996-dogovirno-pravova-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Республікою Кіпр, Посольство України в Республіці Кіпр, <https://cyprus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/304-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kiprom> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Республікою Мальта, Посольство України в Італійській Республіці, в Республіці Мальта та в Республіці Сан Маріно, <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukraina-ta-malta/3159-legal-acts> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Румунією, Посольство України в Румунії, <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/180-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Словаччиною, Посольство України в Словацькій Республіці, <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/zmluvna-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Словенією, Посольство України в Республіці Словенія, <https://slovenia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/213-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-slovenija> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Туреччиною, Посольство України в Турецькій Республіці, <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/dogovirno-pravova-baza> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Угорщиною, Посольство України в Угорщині, <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/382-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-ugorshhinoju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Договірнo-Правова База між Україною та Чехією, Посольство України в Чеській Республіці, <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/360-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-chehijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

- Етнографічні Групи, Історико-Географічні Регіони України, SPADOK, <https://spadok.org.ua/etnohrafija/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).
- ЄС Допустив Виділення Україні €600 млн до Кінця Року, LB-UA, https://lb.ua/news/2017/07/13/371333_es_dopustil_videlenie_ukraine_600.html (erişim tarihi: 27.03.2022).
- ЄС Знайшов Вихід з Кризи щодо Угоди про Асоціацію з Україною: Повний Текст Рішення, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/12/15/7058954/> (erişim tarihi: 19.05.2019).
- ЄС Став Головним Торговельним Партнером України: ІНФОГРАФІКА, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/01/16/7029751/> (erişim tarihi: 20.07.2019).
- Загальнонаціональне Опитування: Україна в Умовах Війни (1 Березня 2022), Рейтинг, https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf (erişim tarihi: 04.01.2023).
- Закон України про Відновлення Дії Окремих Положень Конституції України, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-VII> (erişim tarihi: 16.06.2017).
- Закон України про Внесення Змін до Деяких Законів України щодо Відмови України від Здійснення Політики Позаблоковості, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text> (erişim tarihi: 08.10.2018).
- Закон України про Внесення Змін до Деяких Законів України щодо Зовнішньополітичного Курсу України, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19#Text> (erişim tarihi: 17.03.2019).
- Закон України про Внесення Змін до Конституції України (щодо Стратегічного Курсу Держави на Набуття Повноправного Членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного Договору), Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (erişim tarihi: 19.10.2018).
- Закон України про Загальнодержавну Програму Адаптації Законодавства України до Законодавства Європейського Союзу, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (erişim tarihi: 14.12.2020).
- Закон України про Засади Внутрішньої і Зовнішньої Політики, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (erişim tarihi: 25.08.2020).

- Закон України про Національну Безпеку України, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (erişim tarihi: 15.12.2021).
- Закон України про Освіту, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (erişim tarihi: 30.07.2020).
- Зеленский – тест на самоубийство. Интервью Тимошенко за минуту, ЛІГА, <https://www.liga.net/politics/articles/zelenskiy---test-na-samoubiystvo-intervyu-timoshenko-za-minutu> (erişim tarihi: 07.03.2023).
- Зона Вільної Торгівлі між Україною та ЄС, Представництво Європейського Союзу в Україні, http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/trade_relation/free_trade_agreement/index_uk.htm (erişim tarihi: 17.05.2020).
- Історія, Міністерство Економіки України, <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5fa462a1-b263-4978-adb4-0d5c902e7502&title=Istoriia> (erişim tarihi: 21.11.2020).
- Кандидат Авансом: 7 Вимог, Які Має Виконати Україна, Щоб ЄС Не Скасував Її Новий Статус, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (erişim tarihi: 27.03.2023).
- Катона, В., Угрожает ли польский СПГ России? Евразия Эксперт, <https://eurasia.expert/ugrozhaet-li-polskiy-spg-rossii/> (erişim tarihi: 18.09.2020).
- Квасневський: Нашу з Коксом Місію, Хоч і з Певними Труднощами, Завершено Успішно, Експрес, <http://expres.ua/world/2014/06/07/107621-kvasnevskyu-nashu-koksom-misiyu-hoch-pevnymy-trudnoshchamy-zaversheno> (erişim tarihi: 27.08.2020).
- Киев Назвал Условия Для Возобновления Закупки Газа у России, Парламентская Газета, <https://www.pnp.ru/economics/kiev-nazval-usloviya-dlya-vozobnovleniya-zakupki-gaza-u-rossii.html> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- Кількість Загиблих під Час Протестів на Майдані Зросла до 106 Осіб, Тиждень, <http://tyzhden.ua/News/107526> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про Основні Засади Організації та Функціонування Державної Влади і Місцевого Самоврядування в Україні на Період до Прийняття Нової Конституції України, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text> (erişim tarihi: 19.05.2020).

- Меморандум про Взаєморозуміння між МЗС України, Грузії та Молдови щодо Започаткування Посиленого Співробітництва з Питань Європейської Інтеграції – Асоційованого Тріо, Міністерство Закордонних Справ України, <https://mfa.gov.ua/news/memorandum-pro-vzayemorozuminnya-mizh-mzs-ukrayini-gruziyi-ta-moldovi-shchodo-zapochatkuvannya-posilenogo-spivrobitnictva-z-pitan-yevropejskoyi-integraciyi-asocijovanogo-trio> (erişim tarihi: 13.07.2023).
- Меморандум про Гарантії Безпеки у Зв'язку з Приєднанням України до Договору про Нерозповсюдження Ядерної Зброї, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (erişim tarihi: 02.03.2020).
- Міжнародний Скандал: Польща Вимагає Пояснень через Побиття Своїх Громадян, 24 Канал, https://24tv.ua/mizhnarodniy_skandal_polshha_vimagaye_poyasnen_cherez_pobittya_svoyih_gromadyan_n387806 (erişim tarihi: 29.03.2020).
- Нардеп: Современная Россия к Руси Имеет Такое же Отношение, как Современная Румыния к Римской Империи, Главком, <http://glavcom.ua/news/145539-nardep-sovremennaja-rossija-k-rusi-imeet-takoe-zhe-otnoshenie-kak-sovremennaja-rumynija-k-rimskoj-imperii.html> (erişim tarihi: 16.07.2020).
- Немає Вільної і Повної Європи без України, ТСН, <https://tsn.ua/interview/eks-prezident-polschi-nemaye-vilnoyi-i-povnoyi-yevropi-bez-ukrayini-322613.html> (erişim tarihi: 22.07.2020).
- Німеччина, Франція, Італія та Румунія Підтримали Негайне Надання Україні Статусу Кандидата в ЄС, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/16/7141417/> (erişim tarihi: 29.11.2022).
- Оппозиция Создаёт Штаб Национального Сопротивления, ЛІГА Бізнес Інформ, https://news.liga.net/politics/news/oppozitsiya_sozdaet_shtab_natsionalnogo_soprotivleniya (erişim tarihi: 05.11.2020).
- Органи Асоціації, Євроінтеграційний Портал, <https://eu-ua.kmu.gov.ua/orhany-asotsiatsii> (erişim tarihi: 01.07.2023).
- Перший Територіальний Департамент, Міністерство Закордонних Справ України, <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/1-td> (erişim tarihi: 16.07.2020).
- Під Час Розгону Євромайдану Постраждали Двоє Поляків, – ЗМІ, 24 Канал, https://24tv.ua/pid_chas_rozgonu_yevromaydanu_postrazhdali_dvoye_polyakiv_zmi_n387690 (erişim tarihi: 29.03.2020).

- Політичні Відносини між Україною та Болгарією, Посольство України в Республіці Болгарія, <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/98-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Естонією, Посольство України в Естонській Республіці, <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/104-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-jestoniyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Латвією, Посольство України в Латвійській Республіці, <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/81-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-latvijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Литвою, Посольство України у Литовській Республіці, <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/120-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-litvoju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Польщею, Посольство України в Республіці Польща, <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Республікою Кіпр, Посольство України в Республіці Кіпр, <https://cyprus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/305-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kiprom> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Республікою Мальта, Посольство України в Італійській Республіці, в Республіці Мальта та в Республіці Сан Маріно, <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukraina-ta-malta/3157-diplomacy> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Республікою Хорватія, Посольство України в Республіці Хорватія, <https://croatia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/politichni-vidnosini> (erişim tarihi: 14.07.2022).
- Політичні Відносини між Україною та Румунією, Посольство України в Румунії, <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/183-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Словаччиною, Посольство України в Словацькій Республіці, <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/politicke-vztahy> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Словенією, Посольство України в Республіці Словенія, <https://slovenia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/214-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-slovenijeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).

- Політичні Відносини між Україною та Туреччиною, Посольство України в Турецькій Республіці, <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-i-turechchinoyu> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичні Відносини між Україною та Чехією, Посольство України в Чеській Республіці, <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/308-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-chehiyeju> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Політичне Співробітництво між Україною та Угорщиною, Посольство України в Угорщині, <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin> (erişim tarihi: 14.07.2018).
- Польша Будет Напрямую Поставлять Газ Украине, Обозреватель, <https://www.obozrevatel.com/finance/polsha-budet-napryamuyu-postavlyat-gaz-ukraine.htm> (erişim tarihi: 15.05.2020).
- Польша и Украина Нашли Замену Газу из России в Норвегии: на Радость Москве? Eurasia Daily, <https://easaily.com/ru/news/2017/06/13/polsha-i-ukraina-nashli-zamenu-gazu-iz-rossii-v-norvegii-na-radost-moskve> (erişim tarihi: 07.03.2020).
- Польша Отказалась от Российского Газа из Германии из-за Низкого Качества, РБК, <http://www.rbc.ru/business/21/06/2017/594a76229a79471c1acd1887> (erişim tarihi: 01.07.2020).
- Порядок Денний Асоціації Україна-ЄС для Підготовки та Сприяння Імплементції Угоди про Асоціацію, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text (erişim tarihi: 27.03.2020).
- Постанова Верховної Ради України про Самоусунення Президента України від Виконання Конституційних Повноважень та Призначення Позачергових Виборів Президента України, Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18> (erişim tarihi: 20.06.2020).
- Правові Засади Співробітництва Україна – НАТО, Місія України при НАТО, <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenti/pravovi-zasadi-spivrobitnictva-ukrayina-nato> (erişim tarihi: 29.12.2020).
- Про Кількість та Склад Населення Автономної Республіки Крим за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/crimea/> (erişim tarihi: 22.11.2020).
- Про Кількість та Склад Населення Донецької Області за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року, Державний Комітет Статистики України,

<http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/donetsk/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Про Кількість та Склад Населення Луганської Області за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/lugansk/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Про Кількість та Склад Населення Одеської Області за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odesa/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Про Кількість та Склад Населення України за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року: Мовний Склад Населення, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Про Кількість та Склад Населення України за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року: Національний Склад Населення, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Про Кількість та Склад Населення Харківської Області за Підсумками Всеукраїнського Перепису Населення 2001 року, Державний Комітет Статистики України, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/kharkiv/> (erişim tarihi: 13.07.2020).

Протест проти Нового Українського Закону про Мову, Посольство Угорщини: Київ, <https://kijev.mfa.gov.hu/ukr/news/tiltakozas-az-uj-ukran-oktatasi-toerverny-ellen> (erişim tarihi: 14.07.2018).

Рада Ратифікувала Угоду про Участь України в Програмі ЄС для Бізнесу COSME, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/22/7062039/> (erişim tarihi: 01.08.2022).

Распоряжение о Подписании Договора о Принятии Республики Крым в Российскую Федерацию, Президент России, <http://www.kremlin.ru/acts/20600> (erişim tarihi: 04.01.2020).

- Религиозные Предпочтения Населения Украины, Рейтинг, https://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/religioznye_predpochteniya_naseleniya_ukrainy.html (erişim tarihi: 28.07.2020).
- Росія Має до Спадку Київської Русі Такий Самий Стосунок, як до Спадку Римської Імперії, ВСВІТІ, <http://vsviti.com.ua/interesting/society/68996> (erişim tarihi: 16.07.2020).
- Россия Получает Транзитный Удар: Литва Выказалась Против Проекта Северо-Европейского Газопровода, Коммерсантъ, <https://www.kommersant.ru/doc/609354> (erişim tarihi: 29.11.2020).
- Хоменко, С., Епоха Кучми: Десять Неоднозначних Років, ВВС Україна, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/08/130809_kuchma_epoch_sx (erişim tarihi: 28.03.2020).
- Саміти Україна – ЄС, Міністерство Закордонних Справ України, <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (erişim tarihi: 22.02.2020).
- Словакия Сохранит Объемы Реверсных Поставок Газа на Украину, РБК, http://www.rbc.ru/rbcfreenews/556cc7869a79479e683b152a?from=materials_on_subject (erişim tarihi: 05.11.2019).
- Словаччина Пропонує Створити Спеціальну Процедуру для Приєднання України до ЄС, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/27/7134863/> (erişim tarihi: 04.01.2023).
- Співробітництво в Енергетичній Сфері, Представництво України при Європейському Союзі, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/energetika> (erişim tarihi: 22.11.2018).
- Спільна Декларація Міністрів Закордонних Справ України, Республіки Польща та Литовської Республіки щодо Заснування Люблінського Трикутника, Міністерство Закордонних Справ України, <https://mfa.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki-shchodo-zasnuvannya-lyublinskogo-trikutnika> (erişim tarihi: 29.12.2022).
- Спільна Заява Президентів України, Європейської Ради і Європейської Комісії з Нагоди Початку Тимчасового Застосування Угоди про Асоціацію, Представництво Європейського Союзу в Україні,

https://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2014/2014_11_01_1_uk.htm (erişim tarihi: 17.05.2020).

Сьоме Загальнонаціональне Опитування: Україна в Умовах Війни (30-31 Березня 2022), Рейтинг,

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1500_ua_032022_v___press.pdf (erişim tarihi: 05.04.2023).

Турчинов Доручив Привести ЗСУ у Повну Бойову Готовність, Українська Правда, <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/1/7016859/> (erişim tarihi: 03.12.2019).

У Львові Утворили Комітет Опору Диктатурі, ZAXID, https://zaxid.net/u_lvovi_utvorili_komitet_oporu_diktaturi_n1233070 (erişim tarihi: 05.10.2019).

Угода між Україною та Європейським Союзом про Внесення Змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про Спрощення Оформлення Віз, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b15 (erişim tarihi: 04.01.2019).

Угода між Україною та Європейським Співтовариством про Спрощення Оформлення Віз, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_850 (erişim tarihi: 06.10.2019).

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, Міністерство Закордонних Справ України, <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (erişim tarihi: 05.04.2019).

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, Представництво України при Європейському Союзі, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (erişim tarihi: 05.04.2019).

Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми Державами-Членами, з іншої сторони, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (erişim tarihi: 03.10.2019).

Угода про Партнерство й Співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх Державами-Членами, Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (erişim tarihi: 22.02.2019).

Указ Президента України про Встановлення Безвізового Режиму для Громадян Держав-Членів Європейського Союзу, Швейцарської Конфедерації та Князівства

- Ліхтенштейн, Верховна Рада України,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131/2005#Text> (erişim tarihi: 23.07.2019).
- Указ Президента України про Державну Раду з Питань Європейської і Євроатлантичної Інтеграції України №791/2002, Президент України,
<https://www.president.gov.ua/documents/7912002-685> (erişim tarihi: 25.11.2019).
- Украина Дала Возможность Польше Пользоваться Её Газотранспортной Системой, Polskie Radio, <http://www.radiopolsha.pl/6/138/Artykul/331134> (erişim tarihi: 15.05.2018).
- Україна не Підпише Угоду з ЄС у Вільнюсі – Квасневський, Радіо Свобода,
<https://www.radiosvoboda.org/a/25175819.html> (erişim tarihi: 14.01.2019).
- Україна Офіційно Спрямувала у Брюссель Заявку на Членство в ЄС, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/28/7134934/> (erişim tarihi: 28.07.2022).
- Україна Офіційно Отримала Статус Кандидата на Вступ в ЄС, Європейська Правда, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/> (erişim tarihi: 22.02.2023).
- Українці Більше не Вважають Відносини з Росією пріоритетними, а підтримка МС впала до 12%, УНІАН, <https://www.unian.ua/society/1070610-opituvannya-sered-ukrajintsiv-zrosta-pidtrimka-proevropeyskogo-kursu-krajini.html> (erişim tarihi: 05.10.2022).
- Українці Мають Знайти Компроміс, як Поляки у 1980-х – Науковець, Історична Правда, <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/11/26/140163/> (erişim tarihi: 17.01.2019).
- Центральноєвропейська Ініціатива (ЦЄІ), Міністерство Розвитку Громад, Територій та Інфраструктури України, <https://mtu.gov.ua/content/centralnoevropeyska-iniciativa-cei.html> (erişim tarihi: 11.06.2019).
- Четвертий Універсал Української Центральної Ради, 9 (22) Січня 1918 р., Центральний Державний Архів Вищих Органів Влади та Управління України, https://tsdavo.gov.ua/gmedia/17-3866-1-228_-2-jpg/ (erişim tarihi: 19.05.2017).
- Чорнобильська Трагедія, Український Інститут Національної Пам'яті, <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/chornobylska-tragediya> (erişim tarihi: 20.07.2018).
- ЧФ РФ Привёз в Севастополь 11 Тысяч Десантников: Вооруженные Военные Заехали и в Ялту / Видео, Чорноморські Новини, <http://www.blackseanews.net/read/77096> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Економика України Перегрелась, Подобиці, <http://podrobnosti.ua/124119-anatolij-galchinskij-ekonomika-ukrainy-peregrelas.html> (erişim tarihi: 25.08.2020).

Яценюк: Україна Сплатила Росії Визнані Урядом Борги за Газ, Еспресо, https://espreso.tv/news/2014/05/30/ukrayina_splaty_rosiyi_vyznani_uryadom_borhy_za_haz (erişim tarihi: 08.10.2018).

EK 1: Haritalarla Ukrayna Devlet Geleneği

Slav Toplulukları ve Ant Birliği:

Doğu Slav Toplulukları:⁷³¹

⁷³¹ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Kyiv Büyük Knezliği:

Kyiv Büyük Knezliği:⁷³²

⁷³² <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Galiçya-Volhinya Krallığı:

Litvanya Büyük Dükalığı:⁷³³

⁷³³ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Lehistan-Litvanya Birliği:

Kozak Hetmanlığı:⁷³⁴

⁷³⁴ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Lehistan-Litvanya-Rutenya Üçlü Milletler Birliği:

Lehistan-Litvanya Birliği ve Moskova Devleti:⁷³⁵

⁷³⁵ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Lehistan-Litvanya Birliği ve Moskova Devleti:

Rusya İmparatorluğu:⁷³⁶

⁷³⁶ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

Rusya İmparatorluğu:

1. Dünya Savaşı:

Ukrayna Halk Cumhuriyeti:

Ukrayna SSC:⁷³⁷

⁷³⁷ <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/maps-history.htm> (erişim tarihi: 16.06.2018).

EK 2: Haritalarla Ukrayna'nın Kültürel Bölgeleri

Bratslavshchyna

Budzhak⁷³⁸

⁷³⁸ <https://spadok.org.ua/etnohraiya/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

Edisan

Galiçya⁷³⁹

⁷³⁹ <https://spadok.org.ua/etnohrafija/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

Hutsulshchyna

Naddnipryanska⁷⁴⁰

⁷⁴⁰ <https://spadok.org.ua/etnohriafiya/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

Podilia

Sağ Yaka⁷⁴¹

⁷⁴¹ <https://spadok.org.ua/etnohrafija/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

Slobozhanshchyna

Sol Yaka⁷⁴²

⁷⁴² <https://spadok.org.ua/etnohriya/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

Volhynia

Zaporizhzhia⁷⁴³

⁷⁴³ <https://spadok.org.ua/etnohriya/blog> (erişim tarihi: 11.06.2020).

EK 3: Kronolojik AB-Ukrayna İlişkileri

- 1918-1922 Prometheism
- 1926-1935 Intermarium
- 1935-1939 Üçüncü Avrupa
- 1989 Orta Avrupa Girişimi (OAG)
- 1993 Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'da Diplomatik Temsilciliği
- 1994/1998 Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA)
- 1995 Ukrayna'nın AB'de Diplomatik Temsilciliği
- 1995 Ukrayna'nın Avrupa Konseyi'ne (CoE) katılımı
- 1996 Ukrayna'nın OAG'ye katılımı
- 1996 Ukrayna için geçiş ekonomisine sahip ülke statüsü
- 1996 AB-Ukrayna Eylem Planı
- 1999-2003 Ukrayna üzerine AB'nin Ortak Stratejisi
- 2002 Geniş Avrupa
- 2003 Ukrayna için AB'ye komşu ülke statüsü
- 2003/2004 Avrupa Komşuluk Politikası (AKP)
- 2004 Beşinci Genişleme-1, AB25
- 2004 Turuncu Devrim
- 2005-2009 AB-Ukrayna Eylem Planı
- 2005 Ukrayna için serbest piyasa ekonomisine sahip ülke statüsü
- 2007 Beşinci Genişleme-2, AB27
- 2008/2009 Doğu Ortaklığı (EaP)
- 2008 Ukrayna için Avrupa ülkesi statüsü
- 2009 I. Doğu Ortaklığı (EaP) Prag Zirvesi
- 2009 AB-Ukrayna Ortaklık Ajandası
- 2011 II. Doğu Ortaklığı (EaP) Varşova Zirvesi
- 2012 UEFA Euro 2012
- 2013 Altıncı Genişleme, AB28
- 2013 III. Doğu Ortaklığı (EaP) Vilnius Zirvesi
- 2013/2014 'Euromaidan' hareketi – Onur Devrimi

2014/2017 Ortaklık Antlaşması (AA)
2015 IV. Doğu Ortaklığı (EaP) Riga Zirvesi
2015 Üç Deniz Girişimi (ÜDG)
2017 Ukrayna için Schengen Bölgesi'ne vize serbestisi
2017 V. Doğu Ortaklığı (EaP) Brüksel Zirvesi
2020 BREXIT, AB27
2020 Lublin Üçlüsü
2021 Ortaklık Üçlüsü
2021 VI. Doğu Ortaklığı (EaP) Brüksel Zirvesi
2022 Birleşik Krallık-Polonya-Ukrayna Üçlü Paktı
2022 Ukrayna için ÜDG'ye özel ortaklık statüsü
2022 Ukrayna için AB'ye aday ülke statüsü

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Farid ALİ ZADE
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	132-134 Hüseyin Cavid Lisesi, Bakü
Lisans Diploması	Bakü Slavyan Üniversitesi, Bölge Çalışmaları (Ukrayna Çalışmaları)
Yüksek Lisans Diploması	Bakü Slavyan Üniversitesi, Bölge Çalışmaları (Ukrayna Çalışmaları)
Tez Konusu	Avrupa Yapıları ile Bütünleşme Sürecinde Ukrayna'nın Jeopolitik Kırılganlığı (Rusça)
Yabancı Dil / Diller	Rusça, Azerbaycanca, İngilizce, Ukraynaca, Türkçe, Almanca, Lehçe
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Poltava Ekonomi ve Ticaret Üniversitesi, Ukrayna Çalışmaları
Çalıştığı Kurumlar	Ukrayna Dili ve Kültürü Merkezi, BSÜ Belarus Ticaret Evi Yabancı Uyruklu Öğrenci İşleri Ofisi, BSÜ Bakü 1., 46., 52. Noterliği, Çeviri Hizmetleri